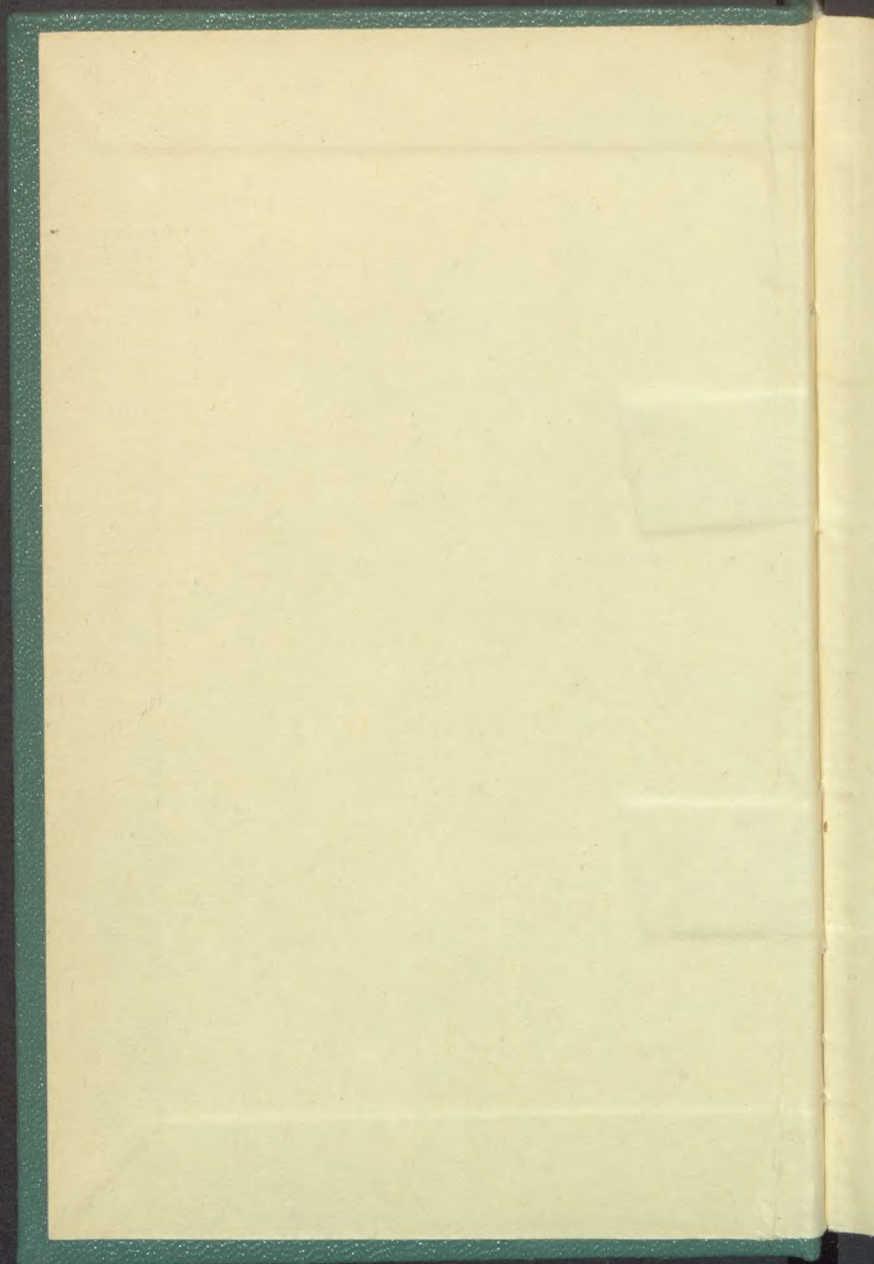

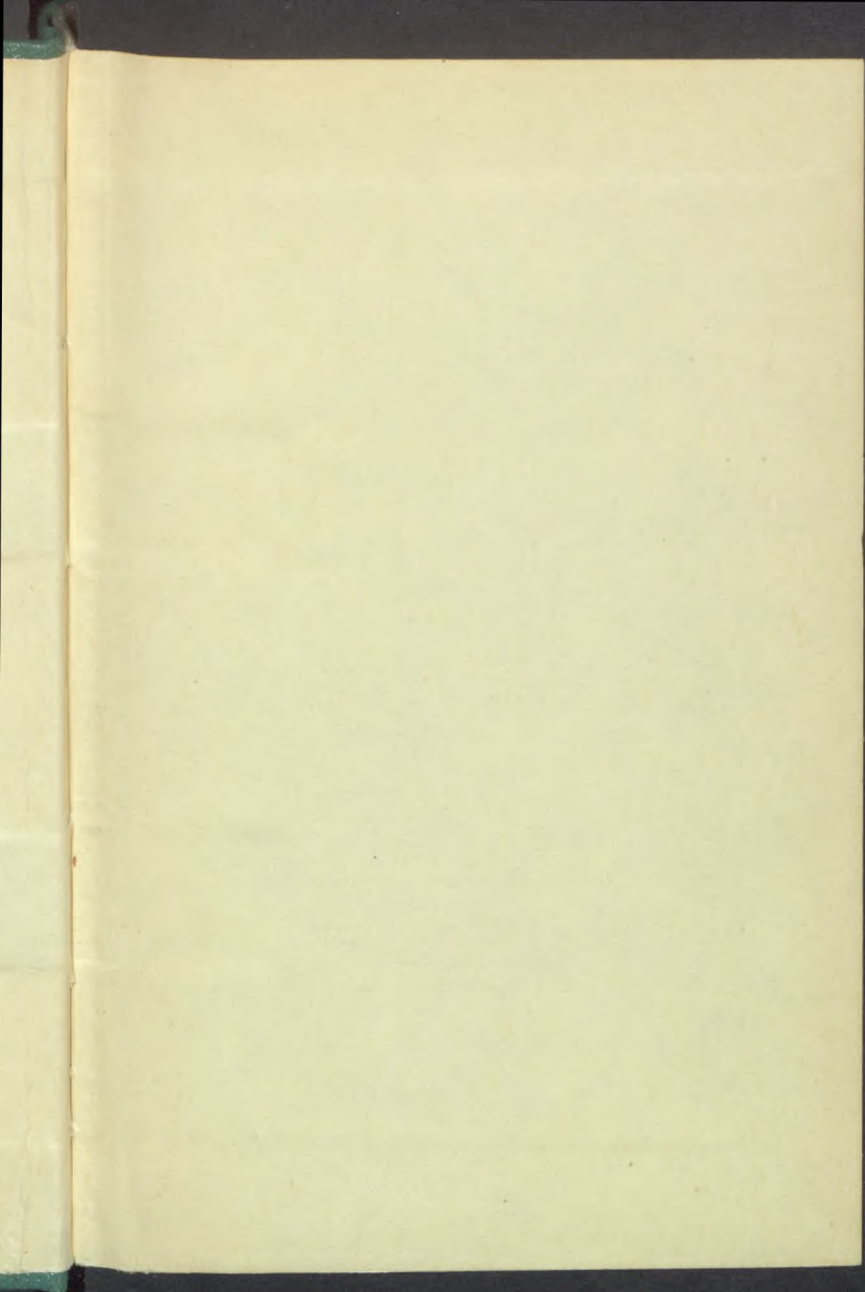
.....

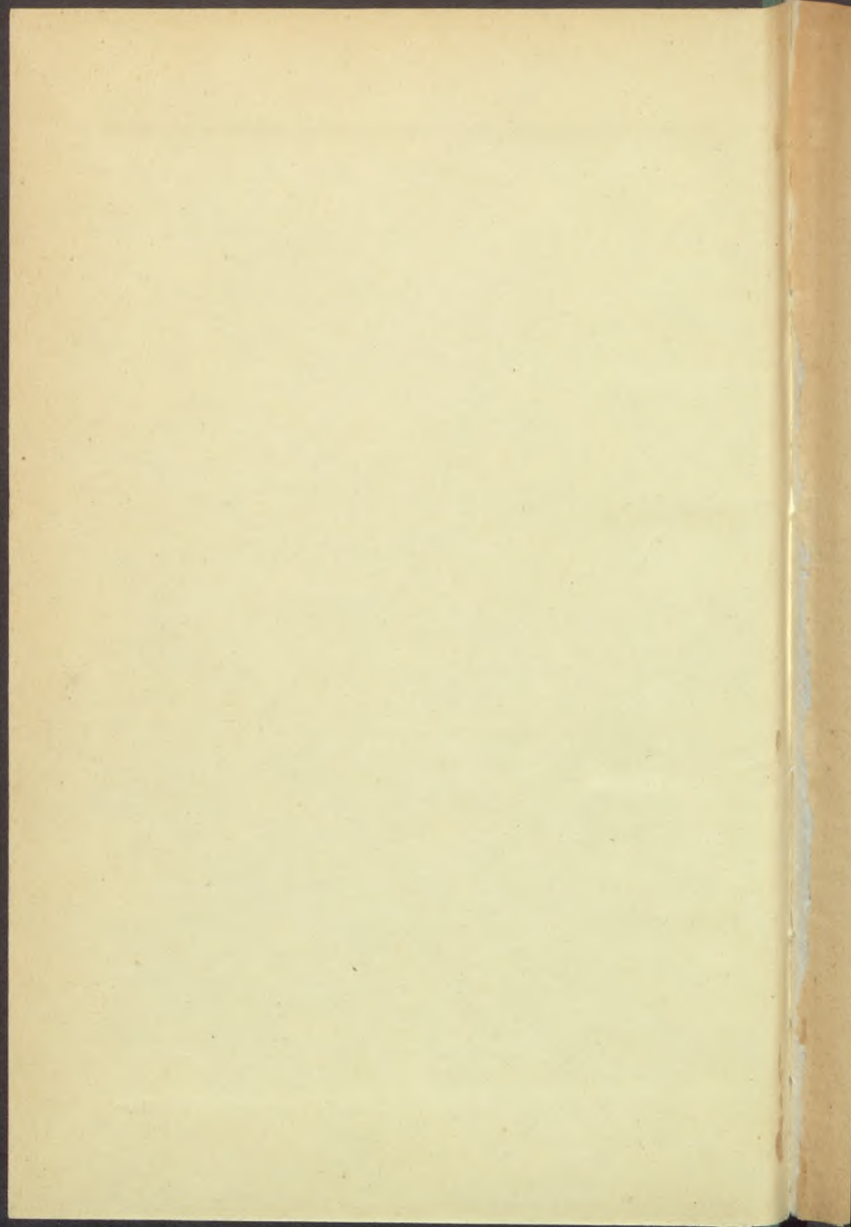
247.492

OSZK

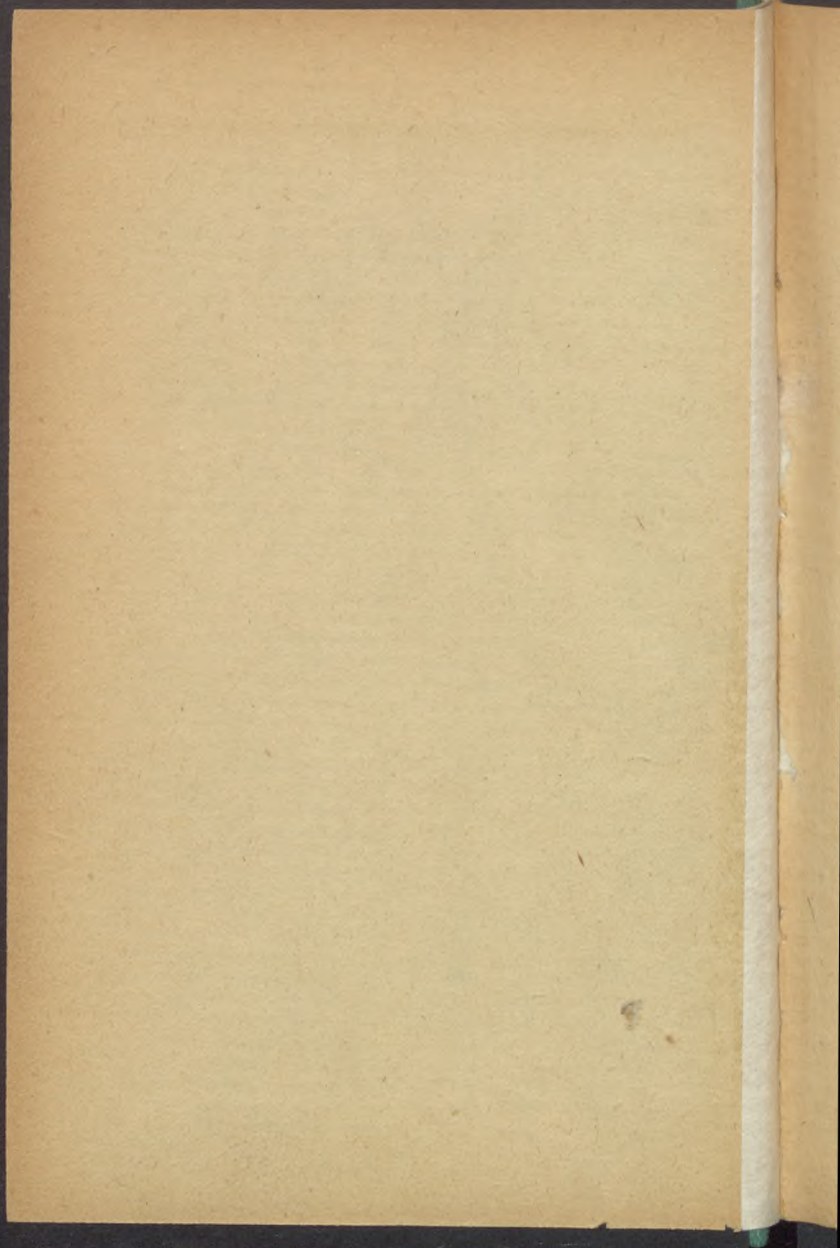

NAGYVILÁGI DRÁMA

PAUL BOURGET

**NAGYVILÁGI
DRÁMA**

REGÉNY

**FORDITOTTA
KÁLLAY MIKLÓS**

BUDAPEST, 1922

A PANTHEON IRODALMI INTÉZET R.-T. KIADÁSA

7/20

247492

I.

A BOTLÁS

— Grófné, — szólt az apáca, belépve a hálószobába, — a gróf ur itt van.

Halk hangon beszélt, aggódón pillantva az ágy felé, amelyben a mennyezet árnyában elmosódottan rajzolódtak egy beteg körvonalai. Az ágy fejénél fiatal nő ült, aki élénken kelt föl és szintén fojtott hangon mondta :

— Jól van, kedves testvér, vegye át a helyemet. Csak pár percig kell beszélgetnem Malhyver urral. Aztán visszajövök és maga megint lepihenhet egy kicsit.

— És Sailhans kisasszony ? — kérdezte az apáca, fejével az ágy felé biccentve.

— Néném egészen nyugodtnak látszik — felelte a másik. — Láthatja . . .

Félrehuzta a súlyos ráncokban omló komor függönyt. Vénhedt, kintől gyötört arc jelent meg a vánkoson, lehunytt szemmel és nyitott, félrehuzott szájjal. A testvér jelentősen bólintott és letelepedett a karosszékbe, Mme de Malhyver pedig átment a szomszédos szalonba, ahol a férje várt rá. A hatalmas termet egyetlen nagy lámpa világította meg, de alig adott erősebb fényt, mint a hálószobabeli. Régi, bronz Carcel-lámpa volt, amely ugyanolyan fémből készült állványon állott. A golyón átszüremlő félhomályban aféle berendezést lehetett kivenni, amilyent még ma is találni a Faubourg Saint-Germainnek azokban a palotáiban, amelyek számos nemzedéken át nem cseréltek gazdát. Süp-

pedő, régi zsöllyék, paravánok, konzolok, valóságos muzeumi tárgyak állanak divatból végkép kiment, selyemhuzatos puffok szomszédságában. Ez a palota igazán klasszikus tökéletességgel helyezkedett el az udvar és kert között, az Université-utcának abban a részében, amely a Bellechasse-utcából a Bac-utcába nyílik. A villamosvilágítás hiánya ebben az elsőemeleti tágas szalonban arról tanuskodott, hogy e lakás tulajdonosa úgy élt tovább őseinek szokása és erkölcei szerint, akiktől a palotát örökölte.

Az öreg kisasszony válságos állapotban feküdt most és unokahuga ápolta, akinek egész megjelenése és toalettje elárulta, hogy párisi nő: épp annyira rabja a divatnak, amennyire nénje ellensége. Mme de Malhyver magas, karcsu nő volt, rendkívül finom arcéllal, amelyen minden vonás elárulta a nemes fajtát; de ez a csinos arisztokrata arc *ki volt készítve*, hogy ezt a közszájon forgó kifejezést használjuk. Az ajkán és két orcáján pirosító égett, barna szeme körül csipetnyi feketeség vetett árnyékot. Hennával mosott, szép gesztenyeszín haja mesterséges aranyba csillámlott. Jóllehet már este tizenegyre járt, rövid délutáni ruhát viselt. Csaknem áttetsző finomságú selyemharisnya feszült keskeny lábára, amelyre ráfonódott magassarku topánjának szalagja.

Az a hír, hogy nagynénje hirtelen rohamot kapott, éppen vetkőzés közben lepte meg, midőn sétájáról hazatért. Futott hozzá úgy, ahogy volt; férje egyedül ment be a városba arra az ebédre, amelyre mind a ketten meg voltak hiva.

— Nagyon elkéstem, — mentegetődzött most a férj. — Kilenc órakor ültünk asztalhoz. Hogy van a néni? Mit mond Graux doktor?

— Bizony, nagyon rosszul van, de még elhuzhatja valameddig. Ezek az orvos szavai; és még mindig olyan erős benne az életakarát!

— Visszakapta beszélőképességét ?

— Nem. Sőt a jobboldalát nem is tudja mozditani. Az orvos baloldali agyvérömlésről beszél, érlemeszesedéssel súlyosbitva. Mindig csak ezt hajtja. A legrettenetesebb, amint a kedves testvér mondja, hogy öntudatánál volt a roham alatt. Arról panaszkodott, hogy zsibbadást érez a kezében, azután elhalt a lába. Később dadogni kezdett, majd eszméletét veszítette, akkor küldtek értem. Most pihen, szegény. Graux-t a szivgyöngeség nyugtalanítja. Digitáliszt rendelt neki.

— Hát akkor pillanatnyilag nincs veszedelem. Maga visszajön velem ? ...

— Nem. Szeretnék még egy vagy két órát nénem mellett virrasztani, hogy Felicitasz testvér alhassék még egy keveset. Tegnap egész éjjel talpon volt. A nénin olyan izgatottság vett erőt. Akkor már készülődött a válság. Küldje vissza értem a kocsit. Ha nem történik semmi, félegyre otthon leszek.

— Akkor hát megyek. Megcsókolom Roger-t maga helyett is, ha ugyan nem alszik már a kis-sike. Ha végleg Malhyverbe költöztünk majd, legalább együtt élhetünk a fiunkkal . . . Ahelyett, hogy Párisban ! . . .

Csönd támadt a két házastárs közt. Géraud de Malhyver különös, aggódó, fürkésző tekintettel ejtette ki ezt az utolsó mondatot.

Malhyver harmincötéves férfi volt, arcán egy gránátrobbanás, amely Verdunnél érte, széles, mély forradást hagyott. Ez a nemes elválkozás természetstől is kusza vonásainak tragikus keménységet adott s ezt csak kék szemének merengő kifejezése enyhítette. Ezt az ellentétet még érezhetőbbé tette egy másik : az estélyi frakk vékony szövete alatt keskeny vállat, csaknem teljesen izomtalan kart lehetett sejteni, a régi, elsatnyult fajta szomorú ismertető jelét. Két vékony szalag a gomblyu-

kában: egyik a becsületrendé, másik a hadi-kereszté, arról beszélt, hogy ebben a csaknem törékenynek nevezhető testben erőyes lélek lakott. A harmadik ellentét csaknem hanyag külseje és felesége majdnem kihívó toalettje között volt. Nyakán és ujján kissé megkopott kabátja még a háboru előtti időkből származott. Nyakkendője csak úgy ahogy volt megkötve, haja kissé jobban megnőtt a kelletténél. Keztyűjén, amely a mellévn kivágásába volt bedugva, régi gyűrődéseket lehetett látni. Egyik kezével idegesen csavargatta ezt a keztyűt, míg a másikkal bajuszát huzogatta, — mintha olyan szavak volnának a nyelvén, amelyeket nem akar kimondani. Bevárta hát, hogy a felesége feleljen:

— Nos akkor, jó estét, Géraud!

— Jó estét, Odette — mondta, megfogva a gyűrűs, illatos kis kezét, melyet felesége odanyújtott neki. Mikor ajkához emelte, az asszony hanyagul megkérdezte:

— Remélem, kimentett Candaleéknál. Kik voltak náluk ebéden?

— Hát először a testvérük, Mme d'Arcole, Bonnente, Crucé, Larzac, Mme Machault... Lord és lady Semleyt majd elfelejtettem. Nem örültem ennek az ebédnek. Nem is szórakoztatott. Mégis csak volt háboru, vagy mi! Olyan, mintha ezek az emberek teljesen elfelejtették volna. 1919-ben! Mi lesz akkor 1929-ben?

E szavakkal, melyeket ugyanazzal a hangsúllyal és ugyanazzal a tekintettel ejtett ki, mint Páris elleni kifakadását az imént, Malhyver távozott a szalónból; felesége, akinek szemöldöke — bizony meglátszott rajta az ecset nyoma — összeráncolódott Candaleék vendégeinek felsorolása alkalmával, visszatért a hálósobába, hogv ujra elfoglalja helyét az ágy fejénél.

— Eresszen vissza karosszékembe, Felicitasz

lestvér. — mondotta. — Nem virraszthat megint egész éjszaka.

— A beteg most sokkal nyugodtabb lesz, — válaszolta az apáca, — de ha a grófné úgy parancsolja, majd alszom egy órácskát a szalónban a pamlagon. Nagy áldása ez a jó Istennek, — tette hozzá széles mosollyal félig parasztos, lapos arcán, — hogy úgy el tudom darabolni az álmom, akár egy karéj kenveret. — A küszöbről még visszaszólt: — Azért csak tessék bátran hívni, ha már megelégedte.

Mme de Malhyver egyedül maradt most a beteggel, aki mozdulatlanul szunnyadt tovább a függönyök félhomályában. E mély álom kissé erős lélegzetvételének zaja összevegyült a kandallón álló nagy ingaóra ketyegésével. A kandallóból tűz piroslott elő: március vége felé járt az idő és az éjszakák még hűvösek voltak. Olykor-olykor az autók tompa bűgása vert fel az utcáról, és az ablakok megremegtek, mintha csak figyelmeztetni akarták volna az ilyen régi és arisztokratikus házak lakóit, amilyen a Sailhans-palota volt, hogy az új világ körülfárta őket és napjaik már meg vannak számlálva. A csinos Odette grófnő azonban, akármilyen előkelő nevet viselt is, nem volt az a természet, amely el tudott volna időzni az eféle gondolatoknál, annál kevésbé, mert most éppen valami lelki drámán esett át. Ezeknek a titkos sebeit és szorongását újra feltépte az a pár, látszólag jelentéktelen mondat, melyet férje elejtett. Besüppedt a vén karosszékbe az ágy lábánál, könyökét térdére támasztotta, fejét tenyerébe hajtotta és a gondolatai jöttek-mentek.

Néhány héttel ezelőtt Géraud hirtelen, csak úgy asztal mellett, azzal a hírrel lepte meg, hogy csaknem teljesen tönkrementek. A százötvenezer frank évi jövedelemből, amennyivel házasetük kezdetén rendelkeztek, adósságaik kifizetése után

alig marad negyvenezer, míg eddig olyan nagylábon éltek, hogy háromszázezret költöttek. Visszatérve a harctérről, Géraud, akit ügyeik rendezetlensége megrémített, tisztán akart látni. Az eredmény az a beszélgetés volt, megtoldva egy olyan kijelentéssel, amelytől Odette úgy elkábult, mint valami villámcsapástól:

— Még van időnk viszonyainkat rendezni. Egyetlen eszköz van rá; kissé radikális, de az egyetlen, ezt ismétlem. Itt kell hagynunk Párist és vissza kell vonulnunk auvergnei birtokunkra, Malhyverbe. Holnap már ki is küldöm oda Éberlét, az építészüket, azzal a rendelkezéssel, hogy hozza karba a kastélyt. Nem lesz vele valami nagy munkája. Apámnak mindig gondja volt a kastély karbantartására. A commune alatt oda menekült. Félt, hogy második is lesz, azért megőrizte számunkra ezt a menedékhelyet. És csakugyan menedékhelyünk lesz. Tíz év múlva husz éves lesz a fiunk. Ott fogjuk felnevelni lenn. Én embert faragok belőle és akkorra visszaszerezük a vagyonát is.

Erre a tökéletesen váratlanul jött tervre, amelynek Géraud folytatólag a részleteit is kifejtette, Odette semmi ellenvetést sem tett. Más volt azonban ebben a hallgatásban, mint a nagy és biztos női diplomácia ösztönszerű megnyilatkozása: magába akart zárkózni, hogy időt nyerjen. Egészen tanácstalanul állt ott, annyira megzavarta ez a meglepő hirtelenséggel jött hír, melyet minden előkészítés nélkül közölt vele férje, mint szilárd elhatározását. Nem volt e mögött a szándék mögött más ok, mint amit férje említett, az, hogy tönkre jutottak? Géraud, mióta a hadseregtől visszatért, egészen más ember volt számára. Valami változás ment benne végbe, amelynek rugóit nem merte keresni, mert az ő női életének is félelmetes titka volt. 1912 óta kedvese volt férje egyik barátjának, Xavier de Larzacnak, aki szintén meg volt hiva Can-

daleék ebédjére. Szenvedélyes szerelemmel szeretete, s ezt még fokozta a háború és a sok veszedelem, amelyben a férfi forgott. Mert Larzac csakugyan éppen olyan hősieen viselkedett mind az Ysernél, mind Verdunnél és Champagne-ban, akár csak gyermekkori barátja, akit rutul megcsalt. Az ember természetében vannak ilyen ellentmondások. De azért a rettenetes kaland csupán kaland maradt számára. Az öröklött katonai erények dolgoztak benne szinte automatikusan — egy Larzac kitüntette magát Fontenoynál — és az egész dolognak semmi hatása nem volt erkölcsére vagy inkább érzelme erkölcstelenségére. Az a szó, melyet Malhyver ejtett el azokról, akik megfelelnek a háborúról, nagyon is ráillett erre az ellenállhatatlan, de hűtelen szeretőre. Mihelyt szabaddá vált, újra telivér párisi életét kezdte élni, akinek csaknem teler a kedveséhez való hűség. Viszonya Mme de Malhyverrel sokkal régebbi keletű volt, semhogy másképp köthetne volna szívét, mint megszokásból és mert a friss gyümölcsre támadt étvágy dolgozott benne, állandóan kacérkodott a fiatal és csinos Cécile Machault-lal.

Mért ejtette ki Géraud, mikor az ebéden résztvevő vendégeket felsorolta, mindjárt egymásután a nevüket? Talán meg akarta állapítani, milyen hatást gyakorol rá ez az egymás mellé állítás? Gyanakodott talán? Rémulten tette fel magában az aszszony ezt a kérdést, mikor férje olyan határozottan kijelentette, hogy elhagyják Párist. Ebben a pillanatban azonban nem gondolt férjének esetleges gyanújára, annyira eltöltötte egész lényét a féltékenység. Hogy már együtt kezdték meghívni a fiatalokat a társaságban, ez azt bizonyította, hogy flirtjüket ismerik és elismerik. Mennyire haladt már a dolog? Cécile könnyelmű volt. Szabad volt, mivel Machault-t fontos ipari ügyei elég hosszú időre ott tartották az Egyesült-Államokban. Érthető

lehát, miért kérdezte meg Odette a férjét az ebéd összeállítása felől és milyen fenyegetést jelentett számára a Párisból való elutazás: egy életváltozás szomorúságán kívül, egész létére kiható veszedelmet. Annyit jelentett ez, mint elveszíteni azt, akit szeretett, még pedig úgy elveszíteni, hogy odaengedje másnak.

— Bizonyosan magával vitte az autóján, — gondolta magában, és hogy én ne tudjam, megvárta, mikor Géraud már nem volt ott.

Maga előtt látta őket, elkeseredett vetélytársnőjét és állhatatlan kedvesét, amint ott ülnek a száguldó kocsiban. Látta Cécile szürke — világoszafírszinű szemét, üde, gömbölyded arcát, szőke haját, ingerlő nyakát és Xavier fekete szembogarában a vágnak azt a felvillanását, amelyet olyan jól ismert és amely a szívéig süttött, valahányszor csak találkozott vele. De kedvese volt-e vajjon Cécile Larzac-nak? Volt köztük egyéb is pusztá barátságnál, amely talán meghittebb lehetett a kelleténél, de azért nem volt egyéb egy nagyon csinos és nagyon önálló fellépésű fiatal nő és egy minden előkelőség és báj iránt nagy érzékkel bíró fiatal ember barátságánál?

Ezt a választ adta Larzac mindig a kedvesének, valahányszor ez elárulta előtte féltékenységét. Odette mindannyiszor hinni akart ennek a tiltakozásnak, de féltékenysége mindig újra visszatért, még pedig annál némábban, minél vérzőbben fakadt fel a sebe. Most kitért már a jelenetek elől, melyekről kitalálta, hogy izgatnák Xavier-t. Ha egy szerelmes nő fél felizgatni a kedvesét, ez elismerése annak, hogy a szerető kevésbbé szereti vagy nem is szereti már. Ez az undok kétség már oly mélyre ásta magát Odette szívébe, hogy hallgatott Larzac előtt férje tervéről. Reszketett attól, hogy nem fog nála olyan bánatot találni, mint az övé. És ha már most is kevésbbé szereti, hát mi történik majd, ha tá-

vol lesz ? Az a gondolat, hogy talán éppen ebben a pillanatban ülnek együtt a kocsiban, hirtelen olyan rosszul esett neki, érzékenységének olyan sebezhető pontján találta, hogy megfélemedkezve arról, hol van, megfélemedkezve az időről, a betegről, az apácáról, aki a szomszéd szobában tartózkodott, fenhangon mondta :

— Oh, hogyan, hogyan maradhatnék Párisban ? Hogyan ? . . . — ismételte, — hogyan ?

Panaszos sóhaj volt a válasz, mely az ágyból jött. Ez a nyögés visszarántotta a valóságba Odette-et. Fölkelt és behajolva a függönyrésen, megkérdezte, de csaknem suttogó szóval :

— Maga szólított, nénikém ?

Ezúttal nem jött semmi válasz. A szélütött kétségkívül meghallotta a fiatal asszony felkiáltását, de csak álmában, anélkül, hogy másképp hatott volna rá, mint valami zaj, amely megzavarta, de föl nem ébresztette. Tovább aludt és nem nyögött többé. Odette részvéttel szemlélte, egészen elérzékenyülve még az izgalmas válságtól, melyen átesett. A távoli sarokba állított lámpa halvány fényénél úgy szemlélte, mint az imént a kedves testvér, ezt a sápadt és meggyötört arcot, ezeket az elváltozott vonásokat, a száj és orr félelmes eltorzulását. Eszébe jutott egy családi kép, amely a kis szalónban állott s amelyen nagynénje még egész fiatalon szerepelt az övéi közt.

— Milyen rövid az élet ! — gondolta magában, kiszámítva, hogy ez a kép, amelyen ott volt még az ő apja is, a haldokló bátyja, 1860-ban készült.

— Igen, milyen rövid az élet ! És az embernek csak egy élete van. Szegény nagynéném ! Mivé tette ő a magát ?

A falon, az ágy és a fal keskeny közében, fekete fára szögezett elefántcsont Krisztus függött. Az egész kereszt maga sötétvörös bársony alapon

domborodott ki. Faragott keret vette körül. A tizenhatodik század szigorú és vaskos modorában kidolgozott kereszt valamikor Salhans preláthusé volt, Bossuet barátjáé, aki állítólag egyik aláírója volt a franciaországi papság 1682-iki híres deklarációjának. A vén kisasszony együtt örökölte ezt a pompás darabot a palotával, a butorokkal és az arcképekkel és úgy helyezte el ide, mint a lelkében élő kettős kultusznak: az ősök tiszteletének és hitének jelképét. Mialatt Odette a haldokló szomorú sorsára vonatkozó mondatot magában kiejtette, fölpillantott és meglátta a keresztet. Rándított egyet a vállán: ez legalább önmaga előtt jól kifejezte a két nemzedék közt levő különbséget. Ez a kereszt már régóta nem volt egyéb a szemében drága csecsebecsénél, amelynek csak finom munkáját bámulta. Most nem látott egyebet ebben a faragványban, — mely a jámbor vénlány álma fölött örködött — mint egy ábránd jelképét, amelynek ez a hívő lélek egész életét fölládozta. Az elbeszélés további folyamán megtaláljuk a magyarázatát, milyen befolyás alatt jutott el ez a fiatal asszony a teljes vallástalanságig, amely tökéletesen vértetetlenül hagyta őt bizonyos megpróbáltatásokkal és kísértésekkel szemben.

— Micsoda nyomoruság! — mormogta magában, újra leülve, hogy folytassa elmélkedését, amely most más irányba kezdett bogozódni. — Igen, milyen nyomoruságos volt ennek a vén kisasszonynak szűk korlátok közé zárt élete.

Odette képzeleiben maga előtt látta Nais nénit, — ahogy rendszeren hívní szokta — amint kora reggel fölkel, hogy templomba menjen. Itt misét hallgatott — néha kettőt is, ha kétségektől gyötörve, attól félt, hogy nem követte az elsőt elég áhitattal. Azután hazatérve, vége-hossza nem volt az aprólékos házi dolgoknak, melyekben egészen elmerült. Athenais de Sailhans regényes, történelmi előneve ellenére, ezen a téren a legutolsó polgár-asszony-

nál nyárspolgáribb módon, egészen beleragadt háztartásának legjelentéktelenebb részletkérdéseibe. Ugyszólván elaprózta magát a legszegényesebb kiadások véget nem érő megvitatásával. Nagy vagyona mintha egyébre sem lett volna jó neki, csak az örökös félelemre, hogy megcsalják. Délután jöttek aztán az egyhangu látogatások, amelyeket ő tett vagy fogadott hozzá hasonló barátnők egyre szűkülő körében. Valóságos ülések voltak ezek, a munkának, az elvonultságnak, az áhitatnak szentelve. És így következett egyik nap a másikra, valamennyi egyhanguan, szürkén. Jelentős eseményszámba ment itt a háztartási nehézségeken kívül egy-egy ingerültebb szó beszélgetés közben, pár hallott és továbbadott pletyka, egy kis lelkiismeretfurdalás valami képzelt bűn miatt és a betegségtől való félelem.

Sailhans kiasszony, amint korosodott, és a betegsége kezdődött, egyre aggályoskodóbbá vált. A mostani agyvérömlés csak utolsó stádiuma volt az agyvérvények fokozatos elmeszesedésének. Szüntelen fokozódó ingerlékenységben nyilvánult meg ez, s legkisebb személyi ismertetőjelek folytonos megfigyelése és magyarázata is bizonyította. Ez a hipokondria évek óta tartott, anélkül, hogy bármi igazolni látszott volna. És a családban egész szállóigévé lett: „Azok, akik mindig betegnek képzelik magukat, a legegészségesebbek. Nézzétek Nais nénit. Szüntelen panaszkodik, száz évig fog élni.” Az ilyen egyre-másra ismételt mondatok lassan-lassan a sarkigazságok bizonyosságával hatnak azokra, akik napról-napra ismétlik vagy hallják őket.

Odette de Malhyver annyira meg volt győződve az epés vénleány szívós életerejéről, hogy férje előtt, mikor ez anyagi romlásuk mérlegét elébe tárta, célzást sem tett nagynénje vagyonára, amely rászállhatott. Rá kellett szállnia, mert ő volt

természetes örököse. Ez a gondolat fel sem ötlött elméjében, pedig Sailhans kisasszonynak már két hónap óta ápolónőt kellett magánál tartania, a jó Felicitasz nővért, akinek hivatásszerű optimizmusa el tudta titkolni a környezet előtt a fenyegető válság intő jeleit: a folytonos főfájást, az éjjeli álmatlanságot és a napközi álmodást, az állás és járás nehézségét. Az új roham alkalmával Odette, a megrendítő csapás hatása alatt, csak két ellentétes és mégis észszerű benyomást érzett: az emberi érzékenység megrendülését egyike előtt azoknak a testi összeroppanásoknak, amelyek egy vagy más formában mindannyiunkra várnak, és a csalódást amiatt, hogy le kellett mondania arról az estéről, melyet kedvesével remélt eltölteni. És ime, most a szunnyadó beteg fejénél egyszerre csak feltámadt benne néne közeli végének és az örökség lehetőségének gondolata; amazt a betegszobának szomorú csöndje, ez a félhomály, a leeresztett függönyök, ezek a szabálytalan lélekzétvételek sugták neki, emezt szerelmének heves felzudulása az elutazás kegyetlen kilátása ellen, amelynek még hozzá ilyen fenyegető körülmények közt kellett bekövetkeznie. De megmagyarázhatatlan ösztöne mégis arra intette, hogy verje el magától ezeket a kártékony gondolatokat. Ugy érezte, hogy már kívánja ezt a közeli véget — és az efféle gondolatnak még árnyékára is hideg borzongás fut végig lelkén.

— Igen, — mondotta magában — szegény Nais néni! Nem is élt még és úgy félt a haláltól. Milyen szörnyű állapotban lesz, ha számot tud majd adni magának arról, mi történt? Mert számot fog tudni adni, hisz az orvosnak az a véleménye, hogy túlélheti ezt a válságot és akkor visszakapja szellemi képességeit. Ha közvetlen veszedelemtől tartott volna, meghallgatja a nővért és papot hivat. Féltette minden erősebb benyomástól. Tehát azt hiszi, hogy még működik az értelme

egy
Hol

Erre
nap
ból,
alig
csere
jobb
az é
szeg
testv
hom
dola
négy
az e
nem
Ode
ford

min
lente
pont
soha
büsz
hans
nyo
min
ame
tattá
ven
de a
Ház
egy
visz
gosa
más
tőzk

egy keveset. Azt mondta : holnap dől el a válság... Holnap ?

Suttogón újra ismételte ezt a szót : Holnap ? Erre a kérdésre két kép rémlett fel előtte... Másnap a beteg egészen magához térve fölkel ágyából, félig bénult testtel, amint az orvos előre jelezte, alig beszélve, rosszul ejtve ki a szavakat és összecserélve őket, azután a következő napokon egyre jobban fog beszélni és egyre jobban visszatér belé az élet... Holnap új roham görcsei törik meg ezt a szegény testet, hasonlók ahhoz, melyeket a kedves testvér leirt. Másik hajó törik össze, e mögött a homlok mögött, ahonnan egyszerre eltűnik a gondolat, az érzés, a mozgás, az élet... Még huszonegy óra, talán csak tizenkettő és a két kép közül az egyik megvalósul. Ha az első válik valóra, akkor nem változik semmi azon a helyzeten, amelyben Odette vergődött. Ha a második ? ... Már nem is fordult el ettől a lehetőségtől.

A látomás egészen határozott formát öltött, minden következményével együtt, amely tőkét jelentett számára. Odette soha nem számította ki pontos napra, mikor fog örökölni nénje után ; de soha sem kételkedett, ismerve a vénleány nemesi büszkeségét és a nagy tiszteletet, amellyel a Sailhans-ág iránt viseltetett, hogy ez az örökség bizonyosan rá fog szállni. Ez a meggyőződés nem volt minden befolyás nélkül arra a tékozló módra, amellyel férje és főképp ő nagyvilági életüket folytatták. De hirtelen valami balsejtelem kezdett erőt venni rajta, eleinte csak bizonytalan és homályos, de aztán egészen kegyetlenül aggasztó balsejtelem. Házasságától kezdve, körülbelül tiz év óta, nem egy megjegyzést kellett eltűrnie tulságosan zavaros viszonyai, tulmerész és fényűző öltözködése, tulságosan hivalkodó háztartása miatt, vagy ha egyik-másik férfival szemben nem viselkedett elég tartózkodón. Később egyik családi birtokuknak el-

adása heves jelenetre vezetett, amely miatt sokáig neheztelt nagynénjére. Ez azután, ugylátszik, bele-törődött huga életmódjába. Nem volt hozzá soha egy ellenvetése. Az érintkezés egyre konvencionálisabbá vált köztük. Az Universté-utcai ódon palotában tett látogatások egysorba kerültek Malhyvernénál a társadalmi állásával járó kötelességekkel, mint a legközelebbi ismerőseinek esküvőjén való részvétel, a névjegyek leadása vagy a jótékonysági vásárokon való megjelenés. A háboru alatt Odette a vakok ügyével való foglalkozást választotta és az az irgalmas cselekedet pillanatnyi közeledést eredményezett a nagynéni és huga között, de újabb elhidegülés következett, mikor Odette ismét társaságba kezdett járni. Meddig ment ez az elhidegülés?

Ugy látszik, még annál a párisi nőnél is, aki a legtombolóbban elsodortatta magát a mulatságok forgatagától, meg kellett maradnia valami soha nem hunyó éberségnek a pénzkérdés tekintetében, amelyre állandóan figyelmeztet az élvezetek sok költsége. Ezt az éberséget mind ott őrzi lelke mélyén. De elbódítják magukat, mint azok a vivőrök, akik elpredálják örökségüket, bár tudják, hogy tékozlásuk végén a nyomor, talán az öngyilkosság vár rájuk. De még van idő, hogy kereket kössenek, és ezt mindig másnapra halasztják valami olyan fatalizmussal, amely az orosz *nicsevo*-ra emlékeztet. Odette is látta, mennyi megy veszendőbe számára az örökségből apró figyelmességek elmulasztása miatt — de sohasem vállalta ezeket az apró figyelmességeket apjának testvérével, legközelebbi rokonával szemben. Ha azonban ez a hanyagság anyyira elidegenítette volna tőle nagynénjét, hogy a jámbor lelkű hölgy talán ki is tagadta?

S vajjon ez a feszület, amelynek homályos formája előfehérlett a függönyök árnyából, miről beszélt a magányos vén kisasszonynak minden este, elalvás előtt, és reggelenkint, mikor fölébredt?

Családjáról, — hiszen családi örökség volt — de az egyházzal is. Odette mindig számolt azzal az eshetőséggel, hogy ennek a nagy vagyonnak egy része jótékony célra jut, most azonban, először életében, felrémlt előtte az a lehetőség, hogy az egész vagyont elvonják tőle.

— Ugyan csinált-e végrendeletet ? — kérdezte hirtelen.

E szavakra, amelyeket valami belső hang mondott ki benne, hideg borzongás járta át. A kétség vagy a félelem borzongása volt ez. Ahhoz, hogy elveszítse ezt az utolsó lehetőséget is, amely még reményt adott, hogy elkerülheti a Páristól messze sodró számkivetést, elég volt néhány sor írás egy papírszeleten ! Felegyenesedett a karosszékekben, mert kísértés mardosta már a lelkét. Miféle kísértés ? Tudni akarta először, bizonyítékot keresett rá, vajjon a családi érzés erősebb volt-e Sailhans kisasszonyban, vajjon a köteles formák elhanyagolása, az ő eltérő életmódja fölébe tudott-e kerekedni a vérség közösségének ? Nem. Nem lehet, hogy őt kitagadták. A vágy minden erejével igyekezett magát meggyőzni erről, de egyidejűleg körülnézett. Szeme ösztönszerűen azt a helyet kereste, ahová a vénleány végrendeletét tehette, ha ugyan volt.

Athenais de Sailhans kisasszony mindig nagyon titkolódzó volt vagyona kezelésében. Az utóbbi időben csaknem beteges bizalmatlanság vett rajta erőt, amelynek Malhyverék nem egy nyomatékos tanujelét érezhették. Metivier mester, a jegyzőjük, aki nagynénjük érdekei fölött is őrködött, panaszkodott nekik emiatt. Ha tehát nagynénje végrendeletet készített, azt mindig maga mellett őrizte és bizonyára abban a szobában rejtegette, amelyet hónapok óta nem hagyott el, míg a palota többi terme behuzott butoraival lezárva állott. Gyanakvó mániája még szolgaszemélyzetére is kiterjedt, amely pedig már hosszú ideje volt nála. Különösen

az utóbbi hetekben valósággal a legcsekélyebbre szállította le szolgálatukat és nem tűrte, hogy más ápolja, mint Felicitasz testvér. Önkéntes elzárkózása következtében, annyi különféle stilusu butor-darab zsufolódott itt össze, hogy a hatalmas hálószoba szinte szűknek látszott. Odette végigjártatta a szobán vizsga tekintetét. Hová dughatta el a végrendeletet? Abba a XVI. Lajos-korabeli kis kazettába, az empire almáriumba, vagy inkább abba a vaskos, oszlopos íróasztalba, amely a falhoz volt tolva az ablak mellett? Az unokahug gyakran látta emellett az íróasztal mellett ülni nagynénjét, amint innen az udvart figyelte.

Az íróasztal födele most le volt huzva és kulcsra zárva. Ez a körülmény a kisasszony örökös óvatosságát bizonyította. Mindjárt újabb kérdés is merült fel Odette lelkében. Vajjon hol lehet most ez a kulcs? És merre van a többi butoré? Sailhans kisasszony egész kulcscsomót hordott egy kis zsebben, amely kívülről volt rávarrva ruhájára. Mikor a roham meglepte, sietve kellett levetkőztetni. Hová tették a ruháit, amelyeket bizonyára nem kutattak ki? A hálószobához tartozó benyilóban fogas volt. Odette fölkel. Gondolata szinte gépiesen alakul át cselekvéssé, annyira szeretne tisztán látni. Lábujjhegyen elmegy egész a benyilóig. Csendesen kinyitja az ajtót, az nem nyikorog. Megfogja és végig tapogatja a sötétben a felakasztott ruhákat. Egész testében megremeg, mikor ujja fémes tömeghez ér, mely tompán megcsörren. Ez a kulcscsomó; kihuzza a zsebből. Egy pillanatig tétován áll, fülét hegyezi a hálószoba felé. Egyre az a változatlan csend, amelyet az ingaóra egyhangu zaja és a beteg lélegzetvétele szaggat meg és ez majd olyan hangos, mint a hörgés, majd oly halk, mint a sóhaj. A gépies mozgás tovább folytatódik, a gondolatot úgy hajtja végre, amint az agyában felrémlik. Odette a kulcscsomó birtokában olyan óva-

tosan megy ki a benyilóból, mint amilyen óvatosan az imént bement. Ujra hallgatódzik, aztán az íróasztalhoz megy. A lámpa fénye rosszul világítja meg a szobának ezt a részét; tapogatva kell megkeresnie az érclemezt, hogy megtalálja a zárt és meg kell próbálnia számos kulcsot a zárban. Végre kiválasztja azt, amelynek lyukas szára beleillett a zárba. Megfordítja. A zár nyelve enged a nyomásnak. Odette felemeli az íróasztal födelét. Ujja ideoda kalandozik a butordarab belsejében. Ujabb zárrakra, fiókok gombjára bukkan, írómappába, tollállványba, tintatartóba botlik...

A titkos kutatások, amelyek már oly közel állnak a bűnhöz, tehát az is, amelybe Madame de Mahyver belefogott, éppen olyan magukkalsodró természetűek, akár a súlyos tárgyak zuhanása — érvényes rájuk a gyorsulás törvénye. Az ember egész félénken kezdi. Azután fokenként nő a bátorsága és végül mindennek merészen nekivág. Alszik-e a beteg, vagy fölébred — Odette már nem sokat törődik vele. Nekibátorodott léptekkel megy a lámpáért, amely a szoba tulsó, eldugott sarkában ég. Ráteszi az íróasztal lapjára és egymásután kezdi kinyitogatni a fiókokat. Egy egész élet rejtőzködött ezek közt az ereklyék között, amelyeket ez a vénleány, ennek az ódon butordarabnak mélységeibe sülyesztett. Voltak ott elsárgult levelek, amelyeket a halál fagyos leheletétől már rég megmerevült, fagyos kezek irtak, elfakult arcu fotografiák, és mindjárt mellettük szállítóknak kifizetett számlák, bérlők utalványai, biztosítási kötvények, tőzsdeügynökök elszámolásai, sőt még értékpapírok és bankjegyek is. Sailhans kisasszony aprólékos rendszeretete minden fiók és minden csomó tetejére részletes jegyzéket tett, amely jelezte a fiók, vagy a csomag tartalmát. Odette szíve olyan hevesen kezd dobogni, hogy majd megszakad. Az egyik ilyen jegyzéken ezt olvassa: „Családi iratok“, egy aránytalanul

hosszu lista végén meg ezt az egy szót, amely szinte égeti szemét : „*Végrendeletem.*“

A végrendelet, amelyet Odette csakhamar megtalál a többi okmány : a születési anyakönyvi kivonatok, gyászjelentések, adás-vételi szerződések alatt, nagyon rövid. Az örökhagyó bélyeges papírra írta, rajta a következő kelet : 1914. április 28. Ez volt Guy de Sailhans, a beteg testvérbátyja és Odette apja halálának évfordulója, aki 1908-ban, hat évvel azelőtt költözött el az élők sorából. Ezen az 1914. április 28-án Malhyverék hivatalosak voltak egyikére azoknak a fényes jelmezbáloknak, amelyeket olyan nagy számmal rendeztek ezen a tavaszon, mintha csak az előkelő francia társaság bele akart volna fulni a gyönyör szédületébe, amely rendesen előfutárja a katasztrófának. Odette pontosan visszaemlékezett rá, hogy ezen a délutánon meglátogatta nagynénjét, és hogy ez kesernyés hangon kérdezte : „Elmégy arra a bálra, ma este ?“ Ő úgy tett, mintha nem értette volna, mire céloz. Az elfeledett halott testvérének kézvonása elmondta most neki az eredményt :

Végrendeletem.

1914. április 28.

Az a vágyam, hogy alamizsnákkal és imákkal biztosítsam lelkem üdvösségét, és abban a szent meggyőződésben, hogy vagyonom nem szolgálna egyébre, minthogy végveszedelembe döntse természetes örököseimet, akik mostani életmódjukkal ugyanis ki vannak ennek téve ; azt hiszem, csak nekik teszek szolgálatot, és újra is hangsúlyozva, a saját lelkiüdvösségemet biztosítom, ha az alábbi módon rendelkezem minden vagyonommal, amelyet őseim hagytak rám, akik valamennyien hívő emberek voltak, és akiknek a jelen század erkölcssei éppen olyan mélységes fájdalmat okoztak volna, mint nekem.

Általános örökösömmé Őmagasságát a poitiersi püspök urat nevezem ki, mert családom Poitiers-ből származik. Őméltósága ezt a vagyont, amely körülbelül öt millióra rug, nem számítva bele Université-utcai palotámat, kegyes célokra fogja fordítani. Palotámat olyan célra használja fel Őméltósága, amely neki a legjobbnak tetszik. Mégis az volna a kívánságom, hogy olyan apácáknak juttassa, akik betegápolásnak szentelik életüket. Arra kérem Őméltóságát, hogy minden április 28-án mondasson misét egyházmegyéje összes templomaiban lelkiüdvömrért. Arra is kérem még, hogy cselédeim bérét életük végéig fizesse.

Irtam és aláírtam saját kezemmel, értelmi képességeimnek teljes birtokában, miután plébániámon misét hallgattam és az oltáriszentség színe előtt kértem Istent, hogy világosítsa meg értelmemet.

Athenais de Sailhans

1919. március 17.

Őméltósága szíves lesz odaadni az elefáncsont feszületet, amely ágyam fölött függ, a derék Felicítasz testvérnek, aki oly gondosan ápol engem.

A. S.

Odette de Malhyver újra meg újra átolvasta ezeket a mondatokat, amelyek oly rémületesek voltak rá nézve. Valamikor rántott volna egyet a vállán, mikor ő és férje azt az örült életet megkezdték, amely feltartóztathatatlanul és kerellehetetlenül belesodorta őket abba a kényszerűségbe, amelyet Géraud olyan nyomatékosan hangsúlyozott e szavakkal: teljesen szakítani eddigi életmódjukkal és először is elköltözni Párisból. Ennek a kényszerűségnek borzalmas nyilvánvalóságát, a végrendelet, mely őt az örökségből kitagadta, újból csak megerősítette. „Öt millió!...” Ez a két megbüvölő szó,

olyan gunyosan táncolt Odette szeme előtt, és a legkegyetlenebbül értésére adta, milyen lehetőség állott előtte . . . Behunyta szemét, hogy ne is lássa ezt a papírlapot, amelyet ellökött magától, hogy ne is érjen többé hozzá, de agyának sötét termében gyors egymásutánban és kinzó gyötrellemmel bukkantak fel a látomások : — Először a Malhyver-kastély képe hűvös árnyba temetve a tölgy- és bükkerdőben, vulkánok kiégett kráterjei között, a Puy de Dome lábánál, amelynek csucsán több mint hat hónapig fehér a hó ; — azután ellentétképen tiz vagy husz kép itteni életéből : a családi szalónok, ahol Xavier-jával találkozott, a meghitt teák, ahol suttogó hangon beszélgettek, a színházi páholyok, ahol egymásnak találkát adtak, barátja lakása, az Antin-avenuen. És egy másik titkos kis lakás, ahová ő merészen elment, s amely már megvolt akkor, mikor magát neki adta, s amelyet éppen ezért nem szeretett. Nem ment-e oda már másokkal is ? És nem fog-e oda menni, ha ő elutazott, a szép és perverz Cécile Machault-lal, akinek hirtelen megleve-nedett emléke újra gyötörni kezdte ? Messzire szakadt Odette-jétől nem kaphat egyebet Xavier, mint leveleket, olykor-olykor néhány ritka látogatást, egy-egy árva hetet, amelyet számkivetésétől elra-bolhat . . . És akkor ? . . . Odette mozdulatlanul állott ott, mintegy összetörve, mintegy földre sujtva attól a fenyegető veszedelemtől, amely még keserűbbé tette az utolsó kemény három hét minden át-élt keserűségét. De nem volt-e rá kilátása, sőt több, mint kilátása, föltétlen bizonyossága, hogy megsza-badul ebből a kétségbeejtő helyzetből ? Mikor az aggályoskodó Sailhans kisasszony odatette a végrendeletet a családi iratok közé, bizonyára nem készített róla másolatot. A végrendelet egészen friss és reszkető kézzel irt záradéka szintén ezt bizonyi-totta, és arról tanuskodott, hogy a vénleány, mikor érezte rohama közeledtét, még egy utolsó szemlét

tartott fiókjaiban, hogy megerősítse és kiegészítse végső akaratát. Megsemmisíteni ezt a lapot, annyit jelentett, mint visszaadni az ötmilliót a természetes örökösöknek, akiknek életmódját a jámbor nő elítélte. Sailhans kisasszony többszámot használt a végrendeletben, mert nem akarta névszerint megnevezni — fivérének leányát.

Odette, hogy elkerüljön egy, még az előbbinél is bűnösebb kísértést, élénken összehajtotta a papírlapot. Visszatette helyére az iratcsomó alá s közben gondja volt arra is, hogy a papir írott oldalát fordítsa az asztal felé, nehogy újra el kelljen olvasnia azokat a szavakat, amelyek örökségétől megfosztották. Nem kevésbbé élénken tolta be a fiókot is, bezárta, és mozdulatot tett, hogy lehuzza az íróasztal födelét... Megállott, az ember azt mondhatná, hogy, mint az imént, most is arra kényszerítette valami nálánál erősebb hatalom, hogy hajtsa végre a tervet, amely oly megejtő pontossággal lépett fel lelke mélyén. Ujjai, amelyek az íróasztal födelének két rézgombját fogták, ahelyett, hogy lehúzták volna, felemelték a födelet. Odette gyorsan kinyitja a fiókot, kiveszi az iratcsomót, fogja a végrendeletet, a kandallóhoz megy, amelyben barátságosan égnek a fahasábok. Az izzó parázsra teszi a papírlapot. Láng nyalja körül a papírt, azután egészen befonja és hirtelen nagy világossággal fellebog. Odette, mintegy magánkívül bámulja, hogy emészti el a tűz a papírlapot, amely zizzelve zsugorodik össze. Egy piszkavassal bekaparja a hámuba az üszkös maradványokat. Ekkor magához tér és műve befejezése után mintegy tudatára ébredve a veszedelemnek, fölemelkedik. Ezuttal óvatosan, lassan és újra lábujjhegyen az íróasztalhoz megy és eltünteti ott a rendetlenséget. Hallgatódzik. Ugy tetszik neki, hogy nem hallja már az ágy felől az alvó egyenletes lélegzését, amely eddig megnyugtatta. Fogja a lámpát, hogy visszavigye a kon-

zolra, az árnyba, de előbb még az ágyhoz megy vele, hogy jobban láthasson. Leteszi a lámpát, remegés fogja el. Ujabb panaszos sóhaj hallatszik az ágyból. Egyet lép előre és látja, hogy a haldokló két szeme rá van szögezve, az egyik tágra nyitva, a másik félig lehunytt pillával.

— Néném? . . . — mondja rémülettől elfulladt hangon pillanatnyi csönd után, amely alatt a nyögés nem ismétlődött. — Néném? . . . — ismétli még erősebben. Zavarában elfelejtette, hogy a vén nő nem tudja már nyelvét használni. — „Kétségkívül visszakapja beszélőképességét, — mondotta az orvos, — de csak néhány nap múlva.“ Odette ezalatt odament az ágyhoz. A két szem közben folyton rámeredt, azzal a felemás, baljós tekintettel, amely annál rémitőbb volt Odettera nézve, minél megfejthetlenebbnek látszott. Mit látott ez a két szem a bűnös cselekedetből? Mit fogott fel ez az értelem, amely már nem tudta magát kifejezni? — „Ne nagyon ellenkezzenek vele, — mondta ugyancsak az orvos — mert ha elvesztette is a szavát, úgy hiszem, agyműködése egészen ép.“ Ez a mondat ötlött Odette emlékezetébe, miközben újra ismételte, mintha a másik felelni tudott volna neki: „Néném? . . . Szenved? . . .“ De a beteg szemhéja újra lezárult pillájára, léleketvétele ismét szabályossá vált. Sailhans kisaszszony újból elaludt. Itt volt az ideje, hogy szinte gépiesen befejezze félbeszakadt tennivalóját, hogy vizzavigye a lámpát a félreeső sarokba, és újra bedugja a kulcsesomót a benyiló fogasán lógó szoknya zsebébe és újra bezárja a benyiló ajtaját. Mikor ez megvolt, Odette újra elfoglalta betegápoló helyét az ágy lábánál, de arról sem feledkezett meg, hogy a szalón felé hajolva, ki ne kémlelje, vajjon nem ébresztette-e fel ez a járás-kelés az irgalmas nővért.

— Nem. Ő is alszik, — mondotta magában,

megállapítva, hogy semmiféle nesz nem hallatszik át az ajtón.

Most, hogy ott ült a nagy karosszékben, elgondolkozott a helyrehozhatatlan cselekedet fölött, amelyre merészsége ragadta. Mit jelentett nagynénje panaszos sóhajtása és az a merev tekintet, amelyre csaknem közvetlenül újabb önkívület következett. Öntudatlan félálom üres bámulása volt-e? Vagy egy világos pillanat fellobbanása, amelyet nyomban megszakított a testi ájulás. És holnap vagy holnapután, ha valóvá válnék a normális élethez való visszatérés, amint az orvos megjósolta, vissza fog-e vajjon emlékezni a beteg erre a jelenetre: hogyan égette el huga a végrendeletet? Vajjon mit látott? Nem volt-e az a panaszos sóhaj a méltatlankodásnak tagolatlan fölkiáltása, amely nem tudott másképp megnyilatkozni ezzel a borzalmas látvánnyal szemben. De akkor, alig hogy magához tér a beteg, mihelyt tud már ha nem is beszélni, de legalább pár szót írni, bizonyára megvizsgáltatja az irgalmas nővérrel az íróasztal tartalmát. Ez lesz a tanúság amellett, hogy nem álmodott. De föltéve még azt is, hogy nem látott és nem értett meg semmit, ugyanaz marad a veszedelem. Semmi kétség, hogy szokásos bizalmatlanságától hajtva, mihelyt mozgási képességét visszanyerte — és az orvos szerint vissza fogja nyerni — Sailhans kisasszony föltétlenül odamegy majd az íróasztalhoz, hogy meggyőződjék róla, megvannak-e még a bankjegyek és az értékek, amelyeket ott őrzött. Látni akarja majd végrendeletét is. S ha nem találja, kit vádolhat mást, mint azt az egyetlen személyt, akinek érdeke volt a végrendelet megsemmisítése és aki ott virrasztott mellette a rohamot követő első éjszakán? De föltéve, hogy nem is vádolná a tettest, bizonyára újra el akarná készíteni ezt a végrendeletet. Találna rá módot, még ha teljesen képtelen volna írni, sőt beszélni is. Bár

Malhyverné nem ismerte a Code civil 9-ik és következő §-ait, elég örökségi históriát hallott elbeszélni a társaságban, tudhatta, hogy vannak tollbamondott végrendeletek is. Gondolatban már pontosan látta, hogy a haldokló magához hivatja Métivier-t, a közjegyzőt, négy tanuval, és ez megtörténik még abban az esetben is, ha a beteg nem ismerte fel és nem figyelte őt meg... De ha felismerte? Odette azt látta most, hogy férje ott áll ebben a szobában az ágy fejénél és nagynénje elárulja őt. A rémület újabb borzongása futott végig testén. Az ellenszenvnek az a hulláma, amely az utóbbi hónapokban Géraud különös viselkedésével szemben előtört, nem egyszer olyan hangulatba hozta, hogy nehezteléssel kellett férjére gondolnia. Ezek a benyomások, amelyek napról napra erősebben fölhalmozódtak érzékeny lelkében, olyan izgalmas feszültséget idéztek elő benne, amely elviselhetetlenné tette számára a gondolatot, hogy ilyen váddal terhelve kelljen szemtől szembe állania vele.

Ebben a pillanatban, amint arcát kezével végig-simitotta, mintegy elüzni ezt a lidércnyomást és kissé összeszedni magát, pillantása egy pohárra esett, amely ott állott az éjjeli szekrény márvány-lapján és valami folyadékot tartalmazott. Az orvos, hogy a beteg meggyöngült szívét erőben tartsa, digitáliszos gyógyszert hozatott a gyógyszerésztől. Úgy rendelkezett, hogy a pohár fokmérővel legyen ellátva, hogy a legnagyobb pontossággal lehessen adagolni a vízmennyiséget, amelybe ő maga számolta bele a csöppeket. A vörös cédulával ellátott üvegcset azután odatette a kandallóra, szigorúan meghagyva, hogy várják be őt, mielőtt újabb adagot adnának belőle Sailhans kisasszonynak és jelezte azt is, hogy a gyógyszer mérget tartalmaz. Odette sokáig nézte ezt az üveget, amelyben a veszedelmes folyadék mint ártalmatlan viz csillogott. És újra olyan fény lobbant föl tekintetében, mint egy fél-

órával azelőtt, midőn a végrendeletet kezébe vette.

A mérgezéssel elkövetett gyilkosságnak megvan az a titokzatos jellemvonása, amely a perverz hisztéria legsajátosabb bűnévé avatja. Az idegek egyensúlyvesztésének bizonyos válságai, amilyeneken az utóbbi hetekben és főleg ezekben az utolsó órákban Odette de Malhyver átesett, vezethetnek talán olyan rendellenes lelki állapotra, amely a nagy bűnözők szellemi degeneráltságával ér föl? Odette-et harmadik kísértés rohanta meg, amely gonoszabb volt, mint a második, amint a második is fölülmulta rutságban az első. És már nem is lázadt fel most olyan gondolat ellen, amelyet el sem tudott volna képzelni és érthetetlennek tartotta volna reggel, sőt délután is. Az elkövetett bűn már meggyőnitte benne a lelkiismeret „megálljt” parancsoló szavát, amely útját állja a rossz gondolatnak. Bűnös lelkéből kipattant ez a gondolat. Valósággal megtestesült egy mozdulatban, amely még határozottabbá, kevésbé bizonytalanná és kevésbé távolivá tette. Odette olyan tettekre készen ugrott fel, mint előbb a kulcsomót keresni. Most pedig azért, hogy a kandallóhoz menjen és megnézzze, ott van-e a vörös cédulás üvegcsé. A méreg, amely az üvegcsét megtöltötte, maga is olyan volt, mint a víz.

A végzetes vágy egyre erősebbé vált Odette-ben, elősegítve egy kedvező körülménytől, amelyet az igazság kedvéért szintén jelezni kell. Gyakran megfigyelték már, hogy a háborús és forradalmi korszakokat a merényleteknek kiújulása szokta követni. Mintha a közállapotok zavarai tovább éreztetnék hatásukat a magánegyének érzületében. Ez a tünet nagyon könnyen megmagyarázható. Az emberek olyan gyakran hallottak beszélni tragikus epizódokról, erőszakosságról, szerencsétlenségről, halálról, hogy képzeletük megszokta természete-

seknek tekinteni azokat a cselekedeteket és tetteket, amelyek valamikor éppen olyan kivételesek voltak, mint amilyen szörnyőségeknek tartották őket. Még az olyan nők is, akiket nevelésük és környezetük nagyon óv az ilyen ragálytól, mint a Malhyver grófné, nem tudják magukat teljesen kivonni alóla. Odette férje ölt. Kedvese szintén ölt. Mind a ketten elbeszélték ezt neki. Háboruban ölni, saját életünk kockáztatásával a hazáért, bizonyára egészen más, mint a mérgezés, amelynek undok tervét a grófné már félig-meddig elfogadta. De a háboru rettenetes meszárlásainak napról napra való elbeszélése végre is azt az érzést kelti a lélekben, hogy az emberi élet nem sokat jelent, és Sailhans kisasszonyé igazán nem sokat ért annak a nőnek a szemében, akinek tekintete ide-oda tévelygett a méreggel telt fiola és a haldokló ágya között. Ha a haldokló holnap fölkel, ez annyit jelent, hogy nyomoruságosan tengeti tovább életét testi és erkölcsi megrokkantságban, huzni fogja a lábát, dadogva nyögi ki az egyik szót a másik után, nem tudja majd magát kiszolgálni s tehetetlen lesz önmagával, mint amilyennek Odette tulajdon apját ismerte, aki szintén szélütött állapotban halt meg. És azután elméjének tétova kapkodása közben ez az emlék más emlékeket idézett föl. Gyermekkorának epizódjai rajzoltak fel fejében: a névnap-i köszöntők, az ujévi üdvözlések, amelyekkel idejárt ebbe a palotába. Hogy dobogott akkor kislányszíve, várva az ajándékot, amelyet Nais néni készített neki! Ez a gyermeki szív éledt meg most hirtelen benne: „Nem, — mondotta halkan, — nem tehetem meg.“ Hogy áthághatatlan gátat emeljen önmaga és e förtelmes vágy közé, a szalón ajtaja felé indult. Csak be kell hivnia az irgalmas nővért és meg van mentve. Az ajtó előtt szőnyeg csüngött. Keze megfogta alatta a kilincset, — de nem nyitotta meg. A belső kép megváltozott. Ebben a pillanatban kedvesére gondolt, még pedig olyan

hévvel, amely nem hagyott másnak helyet, csak szerelmének és féltékenységének.

— Óh! — mondotta lehajtva fejét — semmi más nem igaz, csak ez: ő! ő!

Hirtelen sóvár szemmel, remegő szájjal, mintha egész lénye valami szörnyű görcsbe merevült volna, visszatér az éjjeli szekrényhez. Fogja a poharat, fölemeli, hogy jobban lássa, milyen magasra ér az orvos által elkészített folyadék. A kandallóhoz lép, beleönti a pohár tartalmát a tűzbe, amelyből füst csap fel. Kinyitja a piros cédulás palackot. Annyit önt a méregből a pohárba, hogy a folyadék újra elérje az előbbi vonalat. Egy tálcán egy kancsó víz áll. Abból pótolja a palackban a kiöntött mérget. A lámpa fényénél jól megvizsgálja mind a poharat, mind a palackot. Nincs semmi különbség a színben, amely elárulhatná, hogy itt a vizet méreg, s ott a mérget víz helyettesíti. Vegyivizsgálat kellene hozzá. De azt is megcsinálják, ha a jelenségek, amelyek a halálos ital elfogyasztását követik, felkeltik az orvos gyanuját. Akkor Odette igazán el van veszve. De ha erre a veszedelemre gondol, ez inkább felizgatja, ahelyett, hogy visszatartaná. Ez a legnagyobb veszedelem, amellyel dacolnia kell — ő érte, a kedveséért, hogy itt maradjon, ahol ő él, ahol ő lélezkzik, ahol el tudja ragadni egy másiknak a karmaiból. Bátorságot érez magában és utolsó kételye is eloszlik. Visszatér az ágyhoz, leteszi a poharat az éjjeli szekrényre, és mozdulatot tesz, hogy felköltse a beteget, és megítassa vele a mérget. Ezt a mozdulatot nem fejezi be... Visszaroskad a karosszékekbe és mintegy hipnotizálva bámul a pohárba, amely a halált tartalmazza. Hátha fogná és beleöntené a mérget a tűzbe, mint ahogy pár perccel ezelőtt az orvosságot beleöntötte? Akkor rendben volna minden. Az irgalmas nővér azt gondolná, hogy megítatta a beteggel. És Odette már indul, hogy megtegye ezt a

kis mozdulatot, amely a végső üdvöt jelenti számára. De ezt sem fejezi be. Egy autó zaja, amely befordul az udvarra és megáll az ablak alatt, jelzi már neki, hogy férje visszaküldte érte a kocsit. Az ingaórára néz. Mindjárt éjfél. Itt maradni ebben a szobában, ahol éppen most élte át ezeket a tragikus pillanatokat, elviselhetetlen gyötrelmek számára. A förtelmes cselekedetről nem tud lemondani. De nem tudja egészen véghezvinni sem. A menekülés vágya parancsolóan, halasztást nem tűrően, ellenállhatatlanul ébred fel benne. Anélkül, hogy visszanezne, valami vad lendületben, hirtelen mozdulattal nyit ajtót. Ezuttal benn van a nagy szalónban. Az alvó nő szabályos, de rendkívül halk lélekzétvétele még mindig lágy és könnyed zajjal tölti be a nagy, sötét helyiséget. Odette-et megnyugtatta ez a jel: egyetlenegy mozdulatát sem vehette észre az apáca, aki így alszik itt. Mennyire megzavarja lelkét egyidejűleg az az ellentét, amely a belsejében tombol, s egész erkölcsiségét elsötétítő vihar, és Isten jámbor szolgálójának szelid nyugalma közt van, amely Istenben ő nem hisz többé. Hogy megszabaduljon ettől a nyomástól, a lelkiismeretfurdalás első feltámadásától, — amelynek akkor engedne, ha visszatérne a szobába és kiöntené végre a bűnös szándékkal készített mérget! — felkölti Felicitasz testvért. Azt mondja neki, hogy nagyon fáradtnak érzi magát és arra kéri, hogy helyettesítse őt a beteg mellett. Remegő, akadozó szóval mentegetődzik, amiben az apáca a személye iránt érzett szánalmat látja.

— De hisz ön túl jó hozzám, grófnő — mondja az egyszerű, jámbor leány. — Ez a mi mesterségünk, s mi ezt a jó Isten nevében végezzük. Ő megjutalmaz érte, ha nem is vagyunk méltók a jutalomra. Menjen csak és aludjék békével. Én remélem, hogy jóra fordul minden. Holnap bizonyára megkönnyebbült állapotban találja majd kedves,

jó, öreg nénikéjét. Ha nem is beszél még, hallani és érteni fog mindent. Majd megmondom neki, hogy ne okozzon önnek olyan izgalmakat, mint ma este. Szegény, jó asszonyom! Egészen sápadt és csak úgy reszket. Menjen csak! Menjen nyugodtan haza! . . .

Odette mintegy álomban hallgatja ezt a beszédet. És mint az alvajáró, hagyja, hogy az apáca segitsen neki feltenni kalapját és felvenni bundáját, amelyet a szalónban tett le. Mint valami alvajáró, úgy megy le a lépcsőn. Beül az autóba. Bűnösségét, ha ez lehetséges, még bűnösebbé tette. Nem lévén ereje ahhoz, hogy tettét maga végrehajtsa, más valaki lesz majd a gyilkosság ártatlan végrehajtója! Talán még van ideje rá, hogy visszaforduljon az Université-utcába. — De mégsem. Beszélnie kellene, kimagyarázkodnia. És hátha már megtörtént a dolog, ha a beteg megitta? . . . Az automobil közben folyton tovább gördül. Vannak még véletlenek is. A pohár leeshetik és összetörhetik. Az is megeshetik, hogy Sailhans kisasszony nem ébred fel az éjszaka. Másik roham is érheti álmában. És a fiatal asszony azon kapja magát, hogy egész halkán oly mondatot ejt ki a szája, amelyről nem tudta volna megmondani, hogy félelmet vagy reményt fejez-e ki: „A sors kezében vagyok.“

Ezt a pár szót, amelyre egy szinlapról emlékezett, nagyon sokszor ismételte neki Larzac, mikor a két szerelmes a háboru alatt találkozott, és mikor ő elárulta neki, mennyire retteg azoktól a veszedelmektől, amelyek közé szerelmese visszatér. A bátor fiatalember a vidám merészségnek azzal a mosolyával mondta ezt, amely mindig erőt öntött szerelmesébe. A gondtalan nemtörődömségnek ez a szállóigéje megreemegtette őt ebben a pillanatban, olyan érzést keltve benne, amely idegen volt, a párisi nő szenvedélyes, de léha természetétől — a véget rejtelmességének érzését.

II.

GÉRAUD DE MALHYVER

Malhyverék a Faubourg-Saint-Honoré-utcának azon a részén laktak, amely az Elysée-térről a Royale-utcáig terjed, abban a palotában, amelyet Géraud dédapja vásárolt a császárság egyik tábornokától, amidőn 1816-ban Franciaország peerjévé emelték. Ez a Malhyver 1789 július havában emigrált Artois grófjával és Condé herceggel, és természetesen az ő hadseregében szolgált.

A sereget azonban el kellett hagynia három párbaja miatt. Ezt a három párbajt a gróf összeférhetetlen természete okozta, amely igazolta a Malhyver név eredetét, a *male hibernátusból*. A Brioude-féle híres heraldikai gyűjtemény szerint egyik igen távoli ősök kapta ezt a melléknevet, amelyet a krónikások egyértelműen *vasfejűnek* fordítanak. A gróf dédapja Condé hadseregétől Londonba ment, itt megnősült, egy fiatal angol arisztokrata lányt vett el, aki igen gazdag volt, és nagyon beleszeretett a gróf csinos arcába. A restauráció idején visszatért Franciaországba, felesége vagyona segítségével helyreállította Auvergne-ben a családi birtokot — *ad pompam*, amint ugyanez a nemesi korszak mondotta volna. Mert a gróf nem lakott másutt, csak Párisban. Nem sokkal a forradalom előtt, lépett be a nagyvilági életbe, és rendkívül megkedvelte a társaságot, s ezt az izlését londoni tartózkodása és gazdag házassága még jobban kifejlesztette. Felesége e tekintetben hasonló volt

hozzá és ez a Faubourg-Saint-Honoré-utcai palota fényes multra tekinthet vissza, a legragyo-
góbb párisi fogadóestélyekkel, mint különben a
szomszédos paloták valamennyien. Ez a negyed
volt az ancien-régime pénzarisztokráciájának és a
Napoleon-korabeli előkelő méltóságoknak lakó-
helye, akik valamennyien mind pompakedvelő
emberek voltak, és lakásukat a maguk képére
és hasonlóságára rendezték be. Ez a palota is
élénk ellentéte volt hatalmas méreteivel a régi
Sailhans-palota szerény külsejének, amely a
XVIII. század elején épült, azoknak a városi lakó-
soknak mintájára, amelyek a régi, nemes egyszerű-
ségű élethez alkalmazkodtak. Az anyagi romlás
előestéjén a hatalmas udvar, amelybe az Odette-et
vivő automobil befordult, az előcsarnok, amely-
nek lépcsőit lába érintette, a tágas lépcsőház és a
diszes falépcső még mindig a régi hercegi élet pom-
pájára emlékeztetett, bár a butorok, a képek, és a
szőnyegek mind arra vártak már, hogy egy másik
palotának, az aukciók palotájának katalógusában
szerepeljenek ebben a rovatban: *N. N. gróf ur
gyűjteménye.*

Mikor a felvonó letette a még mindig remegő
fiatal nőt a második emeleten, amely a magánlak-
osztályok számára volt fentartva, Madame de Mal-
hyver szemben találta magát férjével. Géraud meg-
hallotta az automobil visszatérését és ott állott an-
nak a kis szobának a küszöbén, amely dohányzóul
és könyvtárul szolgált neki. A gróf megkérdezte fe-
leségét:

— Hogy van a néni?

A kérdés oly egyszerű volt, és hozzá oly rend-
kívül természetes, hogy Odette várta. Mégis egész
testében megremegett, mintha hirtelen fölébredt
volna az aggodalom lidércnyomásából, amely lel-
kére nehezedett, míg egyik házból a másikba átko-
szított. Bizonytalan hangon válaszolta:

— Aludt, mikor ott hagytam. — Azután a folyosó felé fordulva, mely a lépcsőtől szobájához vezetett, hozzátette: — Ha megengedi, magam térek nyugvóra. Éjfél van. Kissé késő volna már Elise-nek. — Ez volt a neve szobaleányának. — Jó éjszakát, kedves barátom.

— Küldje Élise-t lefeküdni, — szólt férje, egy kézmozdulattal megállítva őt. — Nem fogom sokáig feltartani. Csak . . . És a hangja nyomatkossá vált:

— Beszélnem kell önnel.

— Beszélnie, velem? — kérdezte Odette, — ugvan miről?

Látni lehetett rajta, hogy férjével szemben, mióta az a háborúból visszatért, bizonyos tartózkodást tanusított, és hogy egészen megzavarta valami meghatározhatatlan változás ennek az embernek a tekintetében, hangjában, viselkedésében és egész lényében. Mi volt ennek a találynak a megfejtése? Az is nyilvánvaló volt, hogy néhányszor meg is adta magában a választ: a megfejtés Larzac. Larzac-ról akarja faggatni? Azt jelentette ez a határozottan kifejezett kívánság, hogy megbeszélést akar vele folytatni, ebben az órában? A legjobb, ha azonnal megtud mindent. Különben a borzalmas cselekedet, amelyet az imént hajtott végre, és az eredmény remegő várása annyira kizökkentette idegeit egyensúlyukból, hogy teljesen fegyvertelenül állott az olyan erős akarattal szemben, mint amely férjének komoly hangsúlyában megnyilatkozott.

— Jól van. Aludni küldöm Élise-t, — jelentette ki, — és visszajövök.

Malhyver egyedül maradván a szobában, végigfutott tekintetével a hatalmas könyvvállványokon, amelyek az egyik falat a padlótól a mennyezetig elborították. A könyvek, amelyek a polcokon sorakoztak, olyan különbözők voltak, és olyan szeszélyesen osztályozták őket, hogy nehéz volt megta-

lálni a művet, amelyet szemével keresett. Ha Odette látta volna, így elmerülve, tisztában lett volna vele, hogy félelme üres agyrém volt. Ő, akit kedvese föltételezhető hűtlenségének pusztá gondolata egészen a dühöngésig felizgatott, nem csalódott volna ebben; ez a könyvsorokra vetett tekintet nem a rögeszmétől gyötört, féltékeny férj tekintete volt, hanem egy elmélkedő emberé, aki egészen elmerül abban, hogy számot vessen lelkiismeretével, ami az élet ünnepélyes pillanatait szokta jelezni.

Volt ebben a könyvtárban, amely nem vallott sem nagyvilági emberre, sem művészre, sem tudósra, mindenféle könyv. De a művész megtalálta volna benne a költőket, a drámaírókat, a regényírókat és az essayistákat; a tudós az orvosi könyveket, a természettudományi, vegytani és bölcséleti munkákat; a nagyvilági ember pedig emlékiratokra, a lovaglással, a vívással és az illemszabályokkal foglalkozó értekezésekre és műkedvelők által irt monografiákra akadt volna itt. Ez az összefüggéstelen együttes, határozott vezető eszmének hijjával levő ifjuság szellemi foglalatosságairól tanuskodott, amely felváltva majd ehhez, majd ahhoz vonzódott, mindent felfalni kész agyról, amely telhetetlen és egyben folyton változó volt s amelyet a legellentétebb kívánságok egyszerre husz különböző ösvényre tereltek, anélkül, hogy bármely ösvényen meghatározott időben célhoz ért volna. A benső tragédiában, amelynek Odette bűnös eltévelyedése csak előjátéka volt, nagyon fontos szerepet játszott férjének jelleme, és ezt a jellemet magát is olyan mélyen befolyásolta szellemi nevelése, hogy szükségesnek látszik itt néhány pillanatra megállani. Ez az elbeszélés gyors menetének rovására megy, de egyben teljes jelentőségét is megadja.

Ez a könyvtár nem hazudott. Olyan ember szellemi keresztmetszetét tárta fel, aki szívesen adta fejét számos tanulmányra, anélkül, hogy igazában

egynek szentelte volna magát. Valami hiábavaló dilettantizmus, amely soha nem volt képes magát egy célra összefogni, tudta csak egyesíteni egy kultúra összes elemeit, — s ez a kultúra sohasem volt olyan kitartó, hogy meddő ne lett volna. Géraud de Malhyver a mai arisztokráciának egy érdekes fajtáját képviselte, az előkelő „intellektuelt“, még még pedig egyes, ma legjellemzőbb vonásaival. Minden főnemesség, amely már csak névszerint az, — és ez az eset forog fenn nálunk is körülbelül egy század óta, — valamiképen az önvédelem ösztönét igyekszik kifejleszteni tagjaiban. Ez igen gyakran valami különös érzésben nyilvánul meg: a megvetésre való hajlandóságban. Megesik, hogy valamely váratlan, de igen logikus fordulattal ez a megvetés az osztály egyes tagjaiban egyenesen az ellen a kaszt ellen fordul, amely őket kiválasztotta. Ez volt Géraud esete is. Géraud nem habozott, szinte nyugodt büszkeséggel efféle kijelentéseket tenni: „Ha valaki olyan nevet visel, mint mi...“ És eközben elpirult azért, hogy ő is osztozik az osztályához tartozók többségének szokásaiban és eszméiben. Semmi áron sem szánta volna el magát arra, hogy a polgári osztályból való nőt vegyen feleségül, de amit mindenekfölött becsült, az a legegényibb, a születéstől legtávolabb álló és a legpolgáribb tulajdonság volt, mert rendszeren a középosztályhoz tartozó par excellence adománya: a tehetség. Ha az ilyen szellemi irányzat igazi jóérzéssel egyesül, rendkívül tökéletes és magasrendű egyéniségeket hoz létre. A mi korunk is mutat fel néhányat: egy de Vogüé marquist és vicomte-ot, egy de Broglie herceget, hogy ne emlitsük csak a halottakat. Igen gyakran azonban nem társul ez az értelmi felsőbbbséggel való kitünnivágyás az arisztokráciánál, amelyen uralkodik, igazi adományokkal. Mivel a mesterség kényszere révén nincs arra utalva, hogy egy irányban felessze tanul-

mányait, a szeszély véletlenére bizza ezt és szívesen összecseréli az előszeretettel a hivatással. A tudomány, az irodalom, a művészet lelkesíti. A Sorbonne és a Collège de France előadásait hallgatja. Fiatalemberekkel jön ott össze, akiknek szellemi heve még jobban lázba hozza az övét. A lenézésre való hajlandóság, amely lelke mélyén lakik, amelyet azonban nem ismer, a közkézen forgó elméletek közül a legujabbakat részesítetteti vele előnyben. Így hozzászokik ahhoz, hogy gondolkodásában elszigetelje magát. Nem az igazság és nem a szépség már az, amely szemében valamely műnek értéket ad, hanem a ritkaság. Ennek következtében csakhamar eljut odáig, hogy az ekép folytatott tanulmányok eredménye, mint valamely ürességnek, valamely elégtelenségnek érzése jelentkezik lelkében és mert a kutató lélek mindig buzgó, másfelé fordul, hogy kielégülést találjon. Más tanulmányok hozzák kísértésbe, új tanok, új művek. Mivel nem jön tudatára előbbi hibájának, ismét csak a ritkaságot választja, hogy ez új kutatása végére érve, ismét csak hasonló elernyedéssel találkozzék.

Ez volt Malhyver története, amelyet még egyszer össze kellett itt foglalnunk. Ezért helyezkedik majd az a párbeszéd, amelyet nejével folytat, nála az értelem, amannál pedig a szenvedély alapjára. Ez a tulajdonság teszi érthetővé azt is, mi volt az oka, hogy ez a valóban szorgalmas és komoly fiatalember harmincöt éves korában henyén és haszontalanul eltöltött életre tekinthetett vissza: hiszen, hogy valami rendszeres tevékenységnek szentelje magát, kétszeresen is nehéz volt számára, először születésénél fogva, azután dilettantizmusa miatt — ide-odakapkodott az előkelő társaság, a tudományos laboratóriumok és az irodalmi körök között. Önmagának ellentmondó sors volt ez, s rendkívüliségét az ötéves háború még kirívóbbá tette. Magán viselte ennek a belső ellentmondásnak szimbolumát

abban az ellentétben is, amely előkelő körökben forgó párisi világfira valló megjelenése és elgondolkodó arckifejezése között volt. Ez utóbbi most, amint könyvtárában kutatót és az állványokhoz tolt zsámolyra kapaszkodott fel, hogy egy magas könyvsort elérjen, a dolgozószoba elvont álmodozóját sejtette benne. Rémületes sebhelye még a tanult ember e békés foglalatossága közben is tragikus vonást adott neki. Végre megtalálta és levette a polcra a keresett kötetet, amelynek kopottas vörös hátán ez az iskolás cím szerénykedett: *A belgyógyászat kézikönyve*. Ez a kopottság és a biztosság, amellyel Malhyver lapozgatni kezdte, hogy egy bizonyos helyet megtaláljon, arról tanuskodott, hogy valamikor szorgalmasan bifláza ezt a kötetet, hogy elsajátítsa a kórházak életének nyelvét, amelyeket abban az időben hűségesen látogatott. Mikor neje körülbelül egy negyedóra múlva már lefekvéshez fésülködve és nagyvirágos, élénk-narancsszínű, kínai selyem háziruhájában még sáptabban megjelent, az asztalra tette a nyitott könyvet. Azután szemmeláthatóan feszélyezve így kezdte:

— A megbeszélés, amelyet magával folytatni szeretnék, kedves Odette-em, igen kényes természetű.

— Nem halaszthatnók talán holnapra? ... — kérdezte az asszony.

— Nem, — felelte férje határozottan.

Odette-nek ezuttal semmi kétsége sem volt már. Az a zavar, amellyel a dologba belekapott, ez a bevezetés s az a szilárdság, amellyel a dolog folytatásához ragaszkodott, éppen eleget mondott. Az az előresejtett faggatás várt rá, amelyben meg kellett szerelmét védenie, pedig oly kevés volt az ereje, az imént elkövetett cselekedet súlya alatt, amely talán éppen ebben a pillanatban érte el teljes hatását. Mennyire megzavarodott s hogy fokozódott zavara mindinkább, amint mindjárt az első szavakból megállapította, hogy ez a beszélgetés nem Xavier de

Larzachoz való viszonya körül fog forogni, hanem olyan tárgy körül, amely még kegyetlenebbül elébe idézte imént elkövetett bűnös cselekedetét.

— Az orvos hazudott önnek, Odette, hogy megnyugtassa, — kezdte Géraud. — Most néztem utána ebben az orvosi könyvben, — megmutatta a könyvet. — Az ön nagynénje veszélyben forog, a legnagyobb veszélyben. Ez az a kényes tárgy, amelyről beszélni akarok önnek. Utálatos dolog az, hogy midőn egy emberi lény így élet-halál között lebeg, meghányjuk-vetjük haláltusájának következményeit vagyoni viszonyainkra. De Nais nénének ez a föltételezhető, sőt minden valószínűség szerint küszöbönálló halála új kilátásokat nyit meg, amelyeket szükségesnek tartok leszögezni. Megmondom azt is, miért, ha felelt a kérdésemre.

— Magyarázza meg a dolgot, — mondotta Odette, — mert egyáltalában nem értem.

— A kérdés nagyon egyszerű, — jelentette ki férje. — Ha nagynénje meghal, ön örökölni fog. Ez legalább is végtelenül valószínű. Amit kérdezni akarok öntől, a következő: Abban az esetben, ha ez a lehetőség bekövetkeznék, gondolja-e, hogy egyáltalában nincs helye változtatásnak azon az elhatározáson, amelyen a múlt héten közösen megállapodtunk?

— Azon, hogy elhagyjuk Párist és Malhyverbe megyünk lakni?

— Igen.

— Még mindig nem értem. Ha elkerülhetetlen az a szerencsétlenség, hogy elveszítjük szegény nénünket... — remegett a szempillája, miközben ezt a mondatot kiejtette, amely szégyenkezésre kényszerítette és arcába kergette a vért, — igen, — kezdte újra, — ha el kell őt veszítenünk és örökölni fogunk tőle, ugy hiszem nincs többé semmi értelme elutazásunknak. Legalább is...

Mélyreható tekintettel pillantott férjére. Újból

felrémlött benne annak lehetősége, hogy nem volt-e Géraudnál gyanu vagy féltékenység a valódi oka annak az elhatározásnak, hogy elhagyják Párist. Habozott egy darabig, azután bátorságot véve magának, így szólt:

— Legalább is azok az okok, amelyeket nekem felhozott . . . Ön azt mondta, hogy néhány hazard lépés jövedelmünk fokozására, az orosz és osztrák értékek súlyedése, az adók növekedése, az összes árak általános emelkedése, és szorongató adósságaink nem engedik meg, hogy úgy éljünk, mint azelőtt. Ön kimutatta annak a szükségességét, hogy ezt a palotát bérbeadjuk, háztartásunkat csökkentsük, és hogy birtokunkra vonuljunk vissza, ha ki akarjuk kerülni a végleges pusztulást és helyre akarjuk állítani Roger vagyonát. Ha Nais nénénk hagyatéka, amint hinni lehet, néhány millióra rug . . . — a végrendeletben olvasott szám volt a nyelve hegyén — a helyzet tökéletesen megváltozik. Gazdagabbak leszünk, mint tizenegy évvel ezelőtt, mikor háztartásunkat megkezdtük. Különben maga is azt állította, hogy ez a vita főlöttebb fájdalmas. Ráérünk elkezdeni akkor is, ha a szerencsétlenség bekövetkezik. Hagyjuk arra a pillanatra, nagyon kérem. — És mindjárt ellentmondva magának, mert annyira szüksége volt rá, hogy bizonyosságot szerezzen, hozzátette: — Ismétlem, hacsak önnek nincsenek más okai, mint amelyeket nekem elmondott és ebben a sürgős esetben . . .

— Valóban úgy van, — felelte Géraud, — nem mondtam el önnek mindent tövéről hegyére. Van sokkal alaposabb okom is, mint a pénzszükség, hogy *akarjam* . . . — megnyomta ezt a szót, miközben kiejtette — mind az elutazást, mind a birtokunkon való berendezkedést. Fenntartom magamnak, hogy olyan pillanatban beszélhessek róla, amikor ismét bizalmasak leszünk egymáshoz, vagy

ha nem látom, amit az utóbbi időben állandóan látnom kellett, mint ragadja önt magával ez az örvény. És azután nem akartam Önt megzavarni ebben az utolsó évadban. Talán rosszul tettem.

— De hát mit vethet a szememre? — kérdezte Odette.

— Önnek semmit. Magamnak mindent.

Ez a szó nyomban így szűrődött le Odette elméjében: „Larzac rosszhirbe hozza önt, előbb kellett volna erre figyelmeztetnem“. Bizonyára valami kellemetlen pletyka jutott Malhyver fülébe, amely gyötörte őt, anélkül, hogy hitelt adott volna neki. De nem. Férje így folytatta:

— Kedves Barátnőm! Ön olyan órákat élt át, amelyekről látom, mennyire kegyetlen és komoly hatással voltak önre. Az előtt a szegény emberi lény előtt, akit olyan közeli vérségi kapocs fűz önhöz, aki szenved és talán meg is hal, ön is érezte, nemde, hogy vannak az életben más dolgok is, nemcsak látogatások, flörtök, ebédek, táncsal egybekötött teák és színházi kirándulások...

— Milyen rosszul ismer! — gondolta magában Odette. Férje pedig megbocsátón és szomorúan folytatta:

— Ezt nevezem én örvénynek, a mélységes valóságokról való megfélelkezést. Az ember azonban ismét ráatalál ezekre, ha szembe kerül valamennyi között a legmélyebbel: a halállal. Ezért ragaszkodom hozzá, hogy ma este beszéljek önnel. Ennek a benyomásnak a hatása alatt jobban megért majd engem...

Hanghordozásának ez az ünnepélyessége megdöbbentette Odettet. Az, amitől annyira félt, egy célzás Larzacra, kevésbé lett volna fájdalmas rá nézve, mint az emlékeztetés a bűnös virrasztásra, nagynénje betegágyánál. De vajjon hová akart Gé-

raud kilyukadni? Évek óta hozzá volt szokva, hogy úgy tekintse őt, mint akinek egészen ugrás-szerű a gondolatmenete, mint aki maga sem tud tisztába jönni igazában azzal, amit akar és kissé mániákus. Annyiszor látta, mennyire lelkesedik a legzürzavarosabb tanulmányokért és legmegzavaróbb társaságokért. Őszintén szólva, ez a férjéről alkotott szigorú ítélet csak szerelmese iránt érzett szenvedélyével együtt támadt föl benne. Házasélete első éveiben maga is elfogadta azt a kijelentést, amelyet apja, anyja és összes rokonai tettek: „Rendkívül értelmes emberhez mégy nőül.”

Ez a tekintély okozta azt, amiben része volt apja és anyja gyors egymásután bekövetkezett halálának is: hitének elvesztését. Odette fellázadt az ellen, amit isteni igazságtalanságnak nevezett, és ez a lázadás Géraud hibájából teljes hitetlenséggé változott át. Géraud valósággal hivatásának tekintette a hitetlenséget. A legmodernebb eszmék bálványozása olyan olvasmányokba sodorta, amelyek megbirálásához nem birt elég szellemi fegyverzettel. Odette még kevésbbé. És azután nem hinni, annyit jelentett, mint kitörni abból a fegyelemből, amely némileg feszélyezte még a párisi élet első mámorában. Erre korlátozódott a férj befolyása a házaséletben. Meglehetősen gyorsan, — mivel Odette, aki 1908-ban ment férjhez, 1912-ben lett Xavier de Larzac kedvese, — s ekkor már ez a másik befolyás érvényesült, még pedig korlátlan hatalommal. Malhyver azok közé a férfiak közé tartozott, akiknek fogalmuk sincs a női szív titkos fogékonyságairól, s arról, mennyire szüksége van a nő szívnak a gyöngédségre, s becézésre és a mindennapi udvarlásra. Odaadó férj volt, de nem illett össze feleségével, maga azonban nem tudott erről. És intellektuális lény volt, hogy újra ismételjük ezt a szót; a jelentéktelen események, amelyek körül a nő szelleme forog, nem is léteztek reá

nézve; egyenes és lojális lélek, melyben azonban nincs fogékonyság a finomabb árnyalatok iránt.

Xavier de Larzac ezzel szemben a született csábítók fajtájából való volt, azok közül, akiknek szemében semmi nem számít, csak a szerelmi kalandok és az előkelőség apró fogásai, amelyek fényűző és semmittevő környezetben együtt járnak velük: az öltözködés, multságok rendezése, a figyelmesség és a társaságbeli érintkezés könnyedsége. Az iskolatársi barátság, amely Malhyverhez fűzte, könnyen lehetővé tette, hogy Odette bizalmas viszonyba kerüljön ezzel a lelkiismeretlen baráttal, aki a gyakorlatban érvényesítette a XVIII. század romlott élvadászainak alapelvét, hogy az asszony jog szerint azt illeti, aki el tudja venni. A többi magától jött. Hányszor nevetett együtt Odettevel ez a csélcsep és könnyelmű Larzac azon, amit „a megcsalt férj hiszékeny ostobaságának” neveztek!

De van valami parancsoló erő egy egyenes ember hangjának csengésében, aki legbensőbb gondolatait mondja el, mint Géraud ebben a pillanatban, és így rövid válaszoktól alig megszaggatott csöndben történt, hogy Odette ezt az előre bejelentett bizalmas közlést, vagy helyesebben gyónást végighallgatta. Milyen ellentét volt azok között a gondolatok között, amelyek őt a haldokló ágyánál ostromolták és e között a lelkiismeretvizsgálódás között, amelyben Malhyver állandóan csak magáról beszélt. Géraud komoly és őszinte elmerüléssel rájött arra, milyen nyomoruságos a francia élet több, mint egy század óta és miért és hogyan próbált most ez a százados nyomoruság benne gyógyulást keresni.

— Azt a szemtől-szembe nézést a halállal, amelyet ön, Odette, most élt át, nagynénje betegágyánál, én több, mint négy éven át átéltem a lővészárookban, az ütközetekben és a kórházban. E

hosszu megpróbáltatás által előidézett gondolatok azok, amelyeket önnek legelőször el akartam mondani. Ezek fogják ön előtt a folytatást megvilágitani. Közölnöm kellett volna önnek ezeket — ezt a szemrehányást kénytelen vagyok magamnak megtenni — a harctérről írott leveleimben, és visszatérésem után folytatott beszélgetéseink alkalmával. Nem tettem meg. Ez az én hibám: minél erősebben érzem, annál inkább hallgatom. És azután, mindent megengedve, nagyon ideges állapotban találtam önt! Aggályaim támadtak, vajjon szabad-e még jobban elszomorítanom napjait, amelyeket ugyanis annyira gondterhelteknek találtam. Végre is, mondja, nem tartja helyesebbnek, hogy hallgattam?

— Ne mentegesse magát! — szól Odette olyan hangon, amelyre Géraud később gyakran visszaemlékezett és hozzátette: — Ugyan ki nem hallgat el egyetmást?

— Midőn 1914 augusztusában elutaztam, — folytatta Géraud, — emlékezhetik rá, milyen eszméknek hódoltam. Gondoljon vissza arra az ebédre, Larzac-kal együtt, kevéssel elutazásom előtt, amikor mind a ketten szemrehányást tettek nekem békeszeretetem és nemzetközi érzelmeim miatt . . . Beismerem, hogy abban a korszakban valami nagy reakció élt bennem mind a kettőnk családjának hitével és hagyományaival szemben. Ez a reakció jogosult lehetett. Mi csakugyan olyan keveset fejlődtünk. Az, amit én 1914-ben éreztem, a mi kis világunk elszigeteltsége volt. Így én magam is haszontalan lény voltam. Miért? Mert apám nem engedte volna meg, hogy ezt a kormányzatot szolgáljam, — mint ahogy az ő apja sem engedte meg, hogy a császárságot szolgálja, és amint nagyapám sem engedte meg fiának, hogy a juliusi monarchia szolgálatába álljon. Van valami nagyság ebben a hűséges kitartásban, de csak egy esetben;

ha az ember ez alatt a nemes ürügy alatt nem adja magát rest és haszontalan életnek, amely azzal végződik, hogy nem egyéb már önző gazdagnál, ami tulajdonkép egyértelmű azzal, hogy társadalmi parazita lesz belőle. A nagy név egyáltalában nem tesz jóvá semmit, sőt ellenkezőleg. De előfordul, hogy az egyik balítélettől való menekülés, másik balítélet karjába taszítja az embert. Ez volt az én esetem. Lehetséges volt-e, hogy el ne ítéljek olyan környezetet, amely fojtogatott és amelyből nem lehetett másképp kitörni, csak a szellem szárnyain? Ebben a kitörésben telt el egész ifjúságom. Ön azt mondhatná, hogy beléphettem volna a hadseregbe. Ahhoz hivatás kell, s ez bennem nem volt még. Emlékszik még, milyen kifejezéseket használtam, midőn a hadseregről beszéltem. Az elbutítás iskoláját láttam benne; szégyenkezem e káromlás miatt, ma . . .

— Mit akar ezzel mondani, — szakította félbe Odette, akit mindjobban meglepett az a fordulat, amelyet beszélgetésük vett — micsoda összefüggés van? . . .

— Akkori elveim és a Malhyverbe való visszavonulásunk terve közt? Mindjárt rátérek. Tehát midőn 1914 augusztus havában elutaztam, készen álltam rá, hogy kötelességemet teljesítem, de minden tiltakozott bennem az ellen a baromi élet ellen, amelyet mint közönséges katonának folytatnom kell — és még hozzá micsoda környezetben. Most szerencsésnek érzem magam, hogy belekeveredtem ebbe a környezetbe. Parasztokból, munkásokból és kereskedőkből állott ez a környezet. A parasztokat csak mint olyan földbirtokos ismertem, aki nem tartózkodik a birtokán. Annyit tudtam róluk, hogy kapzsik és ravaszok. A munkásokat csak kívülről láttam. Azok az emberek voltak ezek, akik eljártak hozzánk szőnyegeinket lerakni, elektromos berendezésünket megcsinálni, palotánk

tatarozásait elvégezni és automobilunkat kijavítani. A kereskedőkről, a kispolgárokról csak téves fogalmam volt. A háboruban, a veszedelemben ezek az emberek egészen más színben jelentek meg előtttem. Mikor Larzac-kal és önnel társalogtam, az önök ellenvetései még megrögzöttebbé tettek engem az individuális anarchiáról vallott eszméimben. Alig töltöttem két hetet a hadseregnél, midőn olyan szemmel látható bizonyosság rémlett föl előtttem, vert gyökeret és lett urrá bennem, amely ellen kritikus elmém megpróbált ugyan küzdeni, de hiába. Parasztot, munkást, polgárt ugyanaz az erő lelkesített és tartott itt fenn. Ez az erő Franciaország volt. Hogyan szunnyadhatott ez eddig bennem? Hogy tudtam eddig elviselni és meglenni, anélkül, hogy meg ne rezdüljön bennem a francia lélek? Itt, a menetelések alatt, a sátrakban, a fedezékben, a gránátésőben napról napra felébredt bennem a francia. Valami közösség fejlődött ki köztem és alacsony származásu bajtársaim között, amely megéreztettem velem, hogy egy hazának fiai vagyunk. Szinte örültségnek látszik, hogy 30 évig lehet élni, anélkül, hogy az ember megértené, hogy hazája van, anélkül, hogy hazafiságát csakugyan gyakorolná. Így van ez.

— Micsoda képzelődéssel gyötri magát? — szólt Odette. — Mindenkinek van hazája.

— Nincs, — válaszolta Géraud határozottan — ha az ember hazájában lakik, anélkül, hogy szolgálná, ha az ember, amint már az imént mondtam önnek, hasznavehetetlen ott, tehát parazita. Mindazoknak a franciáknak, akikkel együtt harcoltam, volt valami mesterségük. Az egyik földműves volt, a másik mechanikus, a harmadik gépész, a negyedik tanár, az ötödik iparos. Én mindig csak kerestem valamit. Ez a könyvtár tulontul jó bizonyítéka... — rámutatott a könyvekre olyan mozdulattal, amely büszkeséget és bátorlanságot feje-

zett ki egyszerre. — Azzal szórakoztam, hogy a pihenés órái alatt kikérdeztem véletlenadta bajtársaimat mesterségükről. Azután éjszaka, mikor nem aludtam, úgy képzeltem el magamnak Franciaországot, mint hatalmas testet, amelynek ezer meg ezer hasonló ember az éltető, dolgozó sejtje. Ezek az emberek voltak azok, akik a békében életet adtak ennek a testnek, vagy helyesebben : ők és ez a test egyet jelentettek. Mikor érte harcoltak, magukért harcoltak. Ezelőtt a maguk módja szerint szolgálták, most más módon szolgáltak neki. És most én is szolgáltam. Azelőtt nem szolgáltam neki. *Halott sejt* voltam... Egy napon... Most, hogy önnel beszélek, azt hiszem, hogy még mindig ott vagyok a hosszú árokban, amelyből első támadó hullámnak kellett előtörnünk. Sötét éjszaka volt, hajnalra vártak. Egy árnyas szögletben huzódtam meg. Hallottam, amint két bajtársam beszélgetett. Az egyik azt mondta a másiknak : „Majd meglátjuk, lesz-e kurázsija a grófnak.“ A gróf én voltam. A hangsúlyból, amellyel ezeket a szavakat mondták, megértettem, hogyha én figyelemmel kísértem ezeket az embereket, ők is figyelemmel kísérték engem. Eddig is homályosan éreztem ezt a pillantásukból, a maguktartásából, a hangjuk csengéséből, mindabból, ami a rokonszenvet, vagy az ellenszenvet elárulja. Bajtársaim szemében, — hogy az ő nyelvükön szóljak, kiváltságos típus voltam : a gróf — az arisztokrata...

— Megvetették önt, ennyi az egész, — vágott közbe Odette — nagyon jól tudjuk, hogy megvetnek bennünket.

— Nem. Kíváncsiak voltak rám. Ingerlékenyek velem szemben, igen, — rosszakaratuak, szemben gunyosak, de nem gyűlölködők. Egyszóval készebbek lettek volna hozzám csatlakozni, mint engem gyűlölni. Ez tőlem függött. Másnap, azután

amit hallottam, növekedett az önbecsülésem. Azt merném mondani, hogy ezen a napon derekas dolgot műveltem, mint apáink mondták. Fölülkerekedtem, nem is tudom, hogyan. Hadnagyunk elesett és egy altiszttel helyettesítették a szomszédos szakasztól, valami bátor paraszt emberrel. Én nem voltam több, mint ő. Mégis mindenki felém fordult. Ővé volt a parancsnoki rang, de valójában én parancsnokoltam. Miért? Mert egyenlő érdemek mellett én voltam a gróf, a kiváltságos típus. A kiváltságos típus, amelyre mindenki figyelt, amelyre talán úgy néztek, mint példaképre. S példaképnek lenni, annyit jelent, mint vezetőnek, urnak lenni. Láthatja mire célzok!

— Ön tehát sajnálja, hogy nem maradt a hadseregnél? Pedig maga mondta, hogy nincs hozzá hivatása.

— Lehet az ember vezető a hadseregen kívül is — válaszolta Géraud, olyan hangsúlyt adva ezeknek az egyszerű szavaknak, hogy azok világosságot gyújtottak felesége agyába.

— Igen — mondotta Odette — hajdan ur lehetett a gróf birtokain és vazallusai között. De mégsem tételezem fel, hogy az volna Malhyverba való visszavonulásának titokzatos oka, mintha ur akarna ott lenni majorosai között.

Ideges nevetés huzta alá e válasz gunyját. Odette egyre ellenségesebb és lenézőbb meglepetéssel hallgatta férjét. Géraud jellemének ez a tépelődő vonása mindaddig nem fenyegette élvezeteinek és szenvedélyének szentelt életét. Sőt ellenkezőleg, az elvont eszmék légköre, amelybe férje beburkolózott, biztonságot jelent számára. Ez a levegőben való kalandozás elnézővé, közömbössé tette férjét, könnyű volt kijátszani. És ime, most egyszerre úgy tornyosult elébe ez az eszmekör, mint valami lehetetlen akadály. Ujra izgalomba kezdte hozni a kettős bűn, amelyet elkövetett:

a végrendelet elégetése és a méreg kitöltése. Ahe-
lyett, hogy megbánás kelt volna benne ebben a
pillanatban, a felsőbbbségnek valami különös ér-
zése fogta el. Neki legalább megvolt a szenvedélye
és ez a szenvedély támadóvá tette őt. Közbevágott :

— De lássa meg hát a valóságot a maga színé-
ben. Van nekünk elég olyan barátunk, aki hónapo-
kat és hónapokat tölt a birtokán. Hát nem unna-
ke bele ezek is a vidéki életbe, akárcsak mi. Az ő pa-
rasztjaik talán jobban szavaznak, mint a mieink ?
Őn nem akarja a fejét politikára adni, nemde ?
Akkor hát mi marad ? A szabadiskola, amelybe
valami szerencsétlen, kiugrott papot állítunk be,
hogy tíz-tizenkét gyermeknek tartson előadásokat ?
Vagy gondolni a plébánia elhagyott gyermekeit ?
Vasárnaponként az első padban feszelegni a nagy-
miséken ? A maga eszméivel, ahogyan én mindig
ismertem, nem hinném, hogy képes volna erre.

— Egészen másról van itt szó, — szakította
félbe férje — erről majd máskor beszélünk. —
És csaknem fájdalmasan tette hozzá : — Maga
tréfál, Odette, mikor én a legkomolyabban beszé-
lek magával. Hát bizony ugy van. Az az érzés, hogy
ur lehetek, hogy urnak kell lennem öröklött birto-
komon, megvan bennem. Megvan bennem, azok-
nak az apró nyomoruságoknak és kicsinyességek-
nek ellenére is, amelyekre ön emlékeztet. Ismerem
őket. Nincs szó vazallusokról, sem rég letűnt dol-
gokhoz való visszatérésről, sem az ősi tradíciók
kigunyolásáról. Arról van szó... — Beszéd köz-
ben egyre jobban nekihevült és föl s alá járt a
szobában. Nem látta már Odette-et, csak a gon-
dolatmenete lebegett szeme előtt. — Arról van szó :
én azzal a szilárd elhatározással tértem vissza a
hadseregéből, hogy szolgálni fogom hazámat, a bé-
kében is, mint ahogy a háborúban szolgáltam. És
az ember nem szolgálhatja csak ott, ahová az élet
állította. Én a Malhyverek örököse vagyok. Nem

én választottam ki ezt a sorsot. Az vagyok. Mint ilyen erőt jelentek, de nem itt, nem Párisban, ahol soha sem voltam egyéb, mint gazdag ember, akinek jó neve van, hanem ott lenn, ahol nemzetiségünknek a termőfölddel kötött frigyét nevünknek szülőföldünkkel való azonossága jelképezi. Igen, Malhyverbent erőt jelentek, amely hasznossá válhat. Franciaországnak a háboru után szüksége van rá, hogy mezőgazdasági életét fokozottabb mértékben fenntartsák és kifejlesszék. Olyan földbirtokosokra van szüksége, akik birtokukon tartózkodnak, még pedig nemcsak azért, hogy behajtsák a béreket, hogy biztosítsák maguknak a szavazatokat, hogy segíeyezzék ezt vagy amazt a jótékonyági művet, hanem hogy mindenekelőtt maguk is gazdálkodók, egyszerű földművesek legyenek. A gazdálkodást meg lehet tanulni még az én koromban is. És ennek a gazdálkodó Franciaországnak példaadókra, tanácsosokra, barátokra van szüksége, akik ott tartják a parasztot a faluban és gátat vetnek a városokba való özönlésének, már csak pusztá jelenlétükkel is, akik felvilágosítják és tanítják a parasztot, de nem szavazni, hanem gondolkozni. Ez az az egyszerű és nagy feladat, amelyet magamnak szántam. Nem is nehéz a választás. Folytatni az életet, amelyet eddig éltünk Párisban, nem, nem és nem. Nem becsülném magam semmire. És különben is el sem bírnam. Ha az ember négy éven át verekedett és keresztülment minden poklokon, hisz ön tudja, akkor megváltozik. És bennem olyan erősen él új hivatásom kötelessége, hogy szinte a gondviselés kezét látom abban, hogy félig-meddig a tönk szélére jutottunk... De, — fejezte be hirtelen járáskelését, mint olyan ember, aki kiöntötte azt, ami szívéet nyomta, ezzel a mélységesen komoly nekibuzdulással, — nagyon is soká föltartottam önt. Folytatjuk majd ezt a beszélgetést máskor. Csak azt akartam, hogy azon az

estén, amelyen nagynéném betegsége talán végzetesre fordul és vagyoni helyzetünkben előreláthatóan változás áll be, előre figyelmeztessem önt. Abban az elhatározásban, amelyet már három héttel ezelőtt közöltem önnek, nem lesz változás. Ez az elhatározás végleges, remélem, hogy ön is véglegesen elfogadja...

— És ha nem úgy volna? — kockáztatta meg a választ Odette.

— Én nem vagyok zsarnok, barátnőm, — szólt Malhyver, valami szomorú szelidséggel hangjában, amely meglehetősen ellentétben állott előbbi erélyességével. — Azt gondolom, annak, hogy éppen ma este beszéltem önnek, egyik indítóoka volt az is, hogy meg akartam éreztetni magával, mivel tartozik egy francia nő is a háború halottainak, akik tüzhelyeink védelmében estek el és ön-magának is tartozik annyival, hogy ne érintse tiszteletlen kézzel övéinek sírkövét. De most menjen és feküdjék le, mielőtt azonban elválnánk, engedje meg, hogy megcsókoljam.

Magához vonta feleségét és csókot nyomott homlokára. Az asszony nem viszonzta. Géraud látta, hogy megy ki az ajtón és hogy nincs egy mozdulata, egy szava sem, amely elárulná, hogy a legkisebb igyekezet is él benne osztozni az ő lelkesülésében. Ujra föl s alá kezdett járni a szoba egyik végétől a másikig és így elmélkedett:

— Hogy váltunk el egymástól! Sohasem éreztem ezt még eddig. Azt hittem, ennek az estének az izgalmaiban ki fog derülni, hogy együvé tartozunk. És imé, semmit, de semmit nem keltettem fel benne. Gyermekeinkről kellett volna beszélnem, a nevelését kellett volna emlegetnem, azt a kötelességünket, hogy embert kell belőle faragni... De mit ért ő nevelés alatt? Kellemes magatartást, rokonszenves modort, azt, hogy tudja, miképen kell válogatni a házasságok között, jól táncolni. Mi-

csoda üresség! Visszatérésem óta egyebet sem érezek, mint lelkének ürességét. De hát mivel igyekeztem én ezt az ürt kitölteni házasságunk első éveiben? Foglalkoztam vele igazán, azzal, amit érez, azzal, amit gondol? Nem. A barátnőm volt, a szövetséges társam, amint mondani szerettem, s amellett, ami elég botránya társadalmi életünknek, teljes szabadságot élvező nő mellettem. Ujabb feladat lesz, mivel a feleségem és a gyermekem anyja, hogy megnyerjem magamnak és újjáalkossam ezt a lelket. Ott lenn, a birtokunkon, mód nyílik erre az állandó együttlétben, amely visszatéríti őt hozzám. Neki is szükséges tehát ez a visszavonulás. Nem is utasította vissza határozottan. Bizonyára megtalálom a módját, hogy rábeszéljem, főképp, ha ez a szerencsétlenség nem következik be...

Itt tartott Géraud elmélkedésében, amely — mint látjuk — nem hallgatta el egy másik nyugtalanságát. Hogy virrasztását tovább is folytatta, ez annak a bizonytalan várakozásnak következménye volt, amelyet önkéntelenül is fölkelt az emberben az a tudat, hogy egy emberi lény halálveszedelében forog. A kapu zajára, amelyet, úgy érezte, nagy sietve nyitottak ki és csaptak be, hirtelen megállt és mozdulatlan maradt. Azután ösztönszerűen kiment a szobából, mint az imént, midőn neje érkezett. Valaki rohanva jött fel a lépcsőn. Megismerte, Athenais de Sailhans inasa volt.

— A kisasszony nagyon rosszul van, — mondotta az inas — a doktor küldött engem. A gróf urnak és a grófnőnek sietve kell jönniök, ha még életben akarják találni a kisasszonyt. Taxi vár lenn...

— Forduljon be vele az udvarba, mindjárt lemegyek, — szolt Géraud és egyenesen felesége ajtájához ment, hogy bekopogtasson. Benyitott a szobába, meg sem várva, hogy neje válaszoljon. Felesége észre sem vette, hogy közeledik, annyira el

volt merülve gondolataiban. Egy karosszékbe süppedve ült a homályban s két keze görcsösen szorította a butor karját. Férje szeliden megérintette vállát, Odette felugrott. Szeme tágranyilt.

— Géraud, — kiáltotta csaknem könyörögve, — mit jelent ez? A néni? ...

— Graux értünk küldött. Félek, hogy a végét járja.

— Menjen csak nélkülem.

Odette hátravetette fejét, mintha levegő után kapkodna.

— Próbáljon meg erőt venni magán, — felelte a férj. — Ha nagynénjében él még az öntudatnak egy szikrája, akkor bizonyára önt szeretné látni.

— Nem birom, — szólt Odette, — nem, nem birom.

— Hát jó, én odamegyek és majd visszaküldöm az autót. Közben talán mást gondol.

— Nem gondolok mást.

Olyan erélyes hangon mondta ezt a választ, hogy Géraud nem unszolta tovább. De csak annyi ideje volt, hogy lemenjen a lépcsőn és magára kapja felöltőjét, mikor már hallotta, hogy ugyanaz az izgalomtól remegő hang utána kiáltja: „Várjon meg, én is megyek.“ Fölpillantott és látta, hogy Odette kalap nélkül bundájába burkolózva rohan le a lépcsőn.

— Igaza volt, — mondta egyszerűen, — ott kell lennem.

Öt perccel később először a Faubourg-Saint-Honoré-utcán robogtak át a taxival, azután a Boissy d'Anglais-utcán, majd a Concorde-téren. Egy-egy pillanatra a kövezet széléről beverődő utcai lámpa fénye meg-megvilágította a fiatal nő aggódó és izgalomtól vonagló arcát, amelyre férje végtelen gyöngédséggel nézett. Az ímént abbanhagyott gondolatai továbbfűződtek abban a részvétben, amelyet ez a látvány fölkelített benne:

— Milyen érzékeny, — gondolta magában, milyen jó szíve van ! Nem volt igazam. Nem helyesen beszéltem vele. Szívére kellett volna hatnom. Gyöngéd, csaknem megbánó mozdulattal fogta meg kezét. Ez a csupasz kis kéz jéghideg volt. Géraud megszorította, anélkül, hogy ez az érintés fölmelegítette volna a fagyos ujjakat. Átmentek a hidon, amely keresztbe metszi a Saint-Germain-boulevard-t. Befordultak az Université-utcába. Minél közelebb értek a palotához, Géraud annál jobban érezte Odette remegését. Csak nagynehezen, az ő segítségével tudott keresztülmenni az udvaron és fölvészorogni a lépcsőn. Végre a szalónban voltak, ahol az orvos várta őket.

— A pap van benn nála, hogy feladja az utolsó kenetet, — mondta fojtott hangon. A zárt ajtóra mutatott, melyen át Odette alig két órával ezelőtt nagynénje szobájából eltávozott. Mennyivel jobban szeretett volna ebben a pillanatban is ott lenni még, mennyivel jobban szerette volna, ha visszatért volna ezen az ajtón át, elvette volna a poharat az éjjeliszekrényről és kiöntötte volna a mérget ! . . . De talán nem is következett be a szörnyű dolog. Talán mégis újabb roham lepte meg nagynénjét álmában, anélkül, hogy felébredt volna és érintette volna a bűnös kézzel készített italt. Lélegzetét visszafojtva hallgatta, midőn férje az orvostól megkérdezte :

— De hogy következett be ez, doktor ur ? Feleségem egészen nyugodtan, egészen megcsillapodva hagyta itt . . .

— Ugy van, — válaszolta Graux, — igen nyugodtan aludt. Éjfél felé fölébredt. Az irgalmas nővér beadta neki az italt, amelyet azért rendeltem, hogy szívműködését fenntartsam. Megitta. Ujra elaludt. Nyilvánvaló, hogy valami új bomlás indult meg az agyában. Ujra görcsös vonaglás fogta el. Elküldtek értem, de már késő, késő. Mikor meg-

érkeztem, a sziv már félig-meddig elhalt. Már alig volt pulzusa. Most pedig órák, sőt talán csak pillanatok kérdése. De asszonyom . . . asszonyom . . .

Az orvos most Madame de Malhyverhez fordult, aki támoilyogva valami butort keresett, hogy rátámaszkodjék.

— Rosszul van ! — kiáltotta az orvos. — Gróf ur, segítsen nekem, le kell fektetnünk.

Alig vitte a két férfi Odette-et egy chaise-longue-ra, máris fölemelkedett és szinte eszeveszetten nyögte :

— Nagyon rosszul érzem magamat, haza akarok menni.

— Jobb lesz, ha teljesítjük a kívánságát, gróf ur — mondta az orvos, aki el nem eresztve a fiatal asszony kezét, megpróbálta gyöngén fölsegíteni. — Lehetetlen volt, hogy ne értesítem önöket — tette hozzá, Malhyverhez fordulva. — De a lelki meg rázkódtatás, ugy látszik, erős volt a grófnőnek. Én már fölösleges vagyok itt e pillanatban. Hazakisérem tehát a grófnőt és majd visszajövök, hogy hirt hozzak önnek róla. Szerencsére itt tartotta a taxit.

Hogy szerette volna Odette a kocsiban, amely hazafelé vitte most Graux doktorral, megkérdezni tőle : „Mikor tegnap este nagynéném-től eltávozott, nem félt újabb és ilyen hirtelen rohamtól ? Valószínűnek, vagy csak lehetőnek tartotta-e ezt a rohamot ? . . .“ De hol vette volna a hangot hozzá, hogy ezt a kérdést feltegye-e ? És nem felelt-e meg különben az orvos már előre ezekre a kérdésekre, azért mentegetődzve, amit akkor mondott, midőn a beteg-től tíz óra tájban eltávozott ?

— Annyira meg voltam győződve, hogy a válság elmúlt ! — magyarázgatta a dolgot. — Sailhans kisasszonyban olyan pompás életerő volt. Szinte láttam, amint már mondtam önnek, hogy összeszedi magát, visszanyeri szavát, mozgási képességét. Még hónapok, sőt évek állottak előtte, az alatt

a föltétel alatt, ha vigyáz magára. És nála efelől nyugodt lehetett az ember. Pontos volt, mint az óra!... De bizony az ilyen öreg artériáknál könnyen éri meglepetés az embert. Nagyon helyesen hasonlították őket kemény és törékeny pipaszárhoz. Az élet rozsdája bemocskolja őket, de legalább meglehet az a vigasztalása, grófnő, hogy nem szenvedett. És ez is valami.

A derék ember azt hitte, hogy jót tesz a halott unokahugával, ha e hirtelen válság fájdalommentességéről igyekszik meggyőzni. De a válság összefüggése a méreg elfogyasztásával nyilvánvaló volt. Ha az orvos kimondta volna az igazat, a rettenetes szót: „Ön gyilkolta meg!” — Odette akkor sem lett volna jobban lesújtva. A gyanu teljes hiánya, amelyről ez a hivatásszerű fecsegés meggyőzte, csöppet sem bátorította fel. Bűne torkára tette kezét, megszorította torkát és fojtogatni kezdte. Az, hogy más ember kezét használta fel a bűn végrehajtására, még szégyenletesebbé tette ezt a gyaláztatot. És mikor ágyában feküdt és az orvos rendelkezése ellenére újra elküldve magától szobalányát, egyedül maradt a sötétben, a rémületnek és a borzalomnak eddig soha nem tapasztalt érzése kezdte görcsbe guzsolni tagjait. Összezsugorodott, vacogott a foga, behunyta a szemét. És nem merte kinyitni, mintha a halott árnya ott állott volna, kiválva a sötétből és mereven ránézve azzal a bizonytalan pillantással, amellyel akkor tekintett rá, mikor a végrendeletet elégette. De nem is volt szükség erre a lázas látomásra, hogy egész lénye összeroskadjon elkövetett gonosztettének borzalmas következményei alatt. És Odette görcsösen kulcsolta össze két remegő kezét, ezt a két bűnös kezét, ezt a két kezét, amely ölt.

III.

A BŰN UTÁN

A bűn rettenetes rabszolgasága az, hogyha egyszer elkövette az ember, állja is. Milyen szellemesen fejezi ki ezt a maga durvaságában is a régi népszerű közmondás : „Ha a bor kiforr, meg kell inni.“ Kifejezi egyidejűleg azt is, hogy a jóvátehetetlen már nem lehet segíteni, és jelzi a kísértést is, amely arra késztet, hogy cselekedetünknek hasznát vegyük. Odette is kénytelen volt alávetnie magát ennek a rabszolgaságnak. Mikor az álmatlanság hosszú órái után, amelyek e rémületes kényuralom kezdődő hatalma ellen folytatott küzdelemben teltek el, végre elaludt, az az ólmos álom szállott szemére, amely az idegenergiák fárasztó tulfeszültségét szokta követni. Az állati természet, amely élni akar, ilyen álomban nyeri vissza frissességét, hogy új szükségleteinek meg tudjon felelni. És az erkölcsi természet is élni akar. Midőn Odette szemét felnyitotta, ébredése visszaidézte emlékébe bűnét is, de ezuttal akarátának erős nekibuzdulásával a leverő lelkiismeret-furdalások ellen. Ölt. Miért? Mert szeretett. Ez a szerelem, bűnének oka, volt az, amelyben megtalálhatta, meg kellett találnia az erőt elkövetett bűne ellen. Lelkének minden rezdülésével Larzac képét ölelte körül, s magában ezt mondta : „Érte tettem, hogy el ne veszítsem.“ De hogy el ne veszítse, hogy tovább is szerethesse, és hogy tovább szeresse a férfi is, nem volt elég, hogy Párisban maradjon, amit most ez az örökség lehetővé tett számára. Kel-

lett hozzá az is, hogy senki se gyanítsa a bűnt, hogy el ne áruljon valamit nagy belső zavarában. Abban a pusztá gondolatban, hogy tovább kell még küzdenie Larzacért, erőt talált arra, hogy ettől a reggeltől kezdve elviselje azt a megpróbáltatást, amely előző este még ájulásba döntötte iszonyatával: a szemtől szembe nézést áldozatával. Géraud meg akarta ettől kimélni, ő maga volt, aki kívánta. Őt magát is meglepte nagy nyugalma a halottal szemben, akire Felicitasz testvérnek naiv megindultságból fakadó unszolására többször is kénytelen volt rápillantani. Hogy nem süllyedt el szégyenletében, mikor hallotta, hogy a derék teremtés, akit a gyilkosság öntudatlan végrehajtójává tett, így szól hozzá:

— Nézze csak, méltóságos grófnő, milyen szelid arca van a kedves kisasszonynak. Ő már az égben van. . . Bizonyos lehet benne, hogy lát bennünket.

Akármilyen hitetlen is volt már Odette, nem tudta volna végighallgatni az ilyen beszédet, ha nem tartotta volna erősen az az elhatározása, amelybe egész erejével görcsösen megkapaszkodott: hogy nem árulja el magát. El tudta volna-e viselni az érzéketlenségnek e nélkül a magára erőltetett belső feszültsége nélkül a gyermekkori emlékek támadását, amelyek, akárcsak a bűn éjszakáján, a szoba valamennyi sarkából seregestől tódultak feléje? Hányszor látta itt a vénkisasszonyt, aki oly takaros volt egyszerű öltözkéében, amint télen jól beburkolózva fogadta hozzátartozóit. A kandalló mellett, a mély zsöllye körül, amely lágyan ölelte körül karcsu alakját és éles profilját, beszélték meg a sok jelentéktelen eseményt, amely mind nagyjelentőségű fázisa volt ennek a maradi, ártalmatlan és elfogultságainak kicsinyessége révén, némileg bohókás életnek. Most az az erőszak, amelyet elkövetett rajta, hogy megfossza őt vagyonától,

s amely oly álnok volt, hogy ez az ártatlan terem-
tés még csak felfogni sem tudta volna : az ellentét
rettenetes erejével hatott rá. Valami fantasztikus,
minden emberi valóságot meghaladó benyomást
keltett Odetteben, aki végeredményében a merény-
let elkövetője volt. Mégis nagy megkönnyebbülés
volt számára, midőn a gyilkosság áldozatának ar-
cát örökre letakarták. És mert az elfoglaltság a leg-
jobb menedék a lelkiismeretfurdalások támadásai
ellen, mikor az első és legkeményebb próbán sze-
rencsésen átesett, ösztönszerűen látott neki, hogy
maga gondoljon a szertartások legaprólékosabb
részleteire, amelyeket e közeli rokon halála a csa-
ládra rótt. Ő intézkedett a temetés iránt, ő állapo-
dott meg a plébániával, ő rendelte meg a virágokat,
sőt annyira ment, hogy sajátkezűleg akarta meg-
címezni az összes gyászjelentéseket.

A legfájdalmasabb erőfeszítés volt ránézve a
temetési szertartáson való részvétel, először a Saint
Clotilde-egyház boltjai alatt, azután a Père-Lachaise
temetőben. Mikor Xavier de Larzac-ot és Cécile
Machault-t a templom gyászolóközönsége közt
megpillantotta, úgy érte ez a látvány, mint az ostor-
csapás, amely felsekenti a fáradt lovat, úgy hogy
az újra minden izmának megfeszítésével indul
neki. Cécile haladt el először előtte. Azután mint-
egy harminc emberrel mögötte Xavier. Tehát nem
jöttek együtt. De hogy fognak távozni ? Mennyire
szerette volna Odette átfurni tekintetével a falat és
látni, vajjon találkoznak-e a lépcsőn. Milyen meg-
könnyebbülés volt később számára, midőn a ba-
rátok közt, akik a holttestet a temetőbe kikisérték,
egyedül pillantotta meg Larzac-ot. Oktalan öröm
volt ez, szívének megtévelyedését bizonyította. Xa-
vier sokkal meghittebb barátja volt Malhyverék-
nek, semhogy elmaradhatott volna a végtisztesség-
ről. Mig Machaultékkal viszonyuk mindössze pár
látogatásra s a szokásos üdvözlő névjegyek váltá-

sára szorítkozott. De így értelmezni a fiatalember jelenlétét annyi volt, mint egy pillanatra a boldogabb szerelem atmoszférájában lélegzeni és a rendes kerékvágásból kikökökcent érzelmei már csak ebben találtak erőt. És ez elég volt neki, hogy semmi olyat ne kövessen el e veszedelmes órák alatt, ami felkölthette volna a mindig éberen fürkésző világ gyanuját a rettenetes titokkal szemben.

— Ez a kis Madame de Malhyver bámulatosan tartja magát . . .

— Azt akarja mondani, hogy nagyon rideg. Hisz tudja, hogy ő örököl mindent. Nem gondol, csak a pénzre . . .

— Ne mondja. Larzac meg lehet elégedve !

— Larzac ? Azt hiszi . . .

— Azt hiszem, hogy nagyon nagyban játszik, és most . . .

— Odette fog neki pénzt adni ? Ugyan menjen már ! . . .

— Megtörténik az ilyesmi. Minden megtörténik . . .

— Kivéve, hogy egy férj észrevegye, ami majd kivájja az egész világ szemét. Láttá, hogy fogott kezét Géraud Xavier-vel ? . . .

— Mit törődik ő azzal. Most talán éppen a Mars bolygó hivatásával van elfoglalva, vagy más hasonló gyakorlati dologgal. Oh, ő mindig az az ijedt ember, akinek ismerjük . . .

Efféle párbeszédet váltottak a Saint Clotilde-egyházban és a temetési menetben. Volt bennük egy kis igazság és némi hazugság is, mint a társaság valamennyi fecsegésében. Mert — mondjuk meg nyomban minden félreértés elkerülése végett, — az a gyanúsítás, hogy Odette pénzbeli szolgáltatokat tett Larzacnak, egyike volt azoknak az olcsó rágalmaknak, amelyekkel a férfiak és nők a szerelmes férfin és kedvesén irigyelt boldogságukért bosszút szoktak állani. Ezzel szemben a legkisebb

célzás sem történt arra a lehetőségre, hogy Sailhans kisasszonynak ez a csaknem villámszerűen bekövetkezett halála valami titkot rejt. Nem történt célzás arra a szellemi és erkölcsi változásra sem, amely a háboru óta a férjben végbement, akit környezete nem igen szeretett, mert nagyon elűtött tőle, s aki nem nagy becsülésnek örvendett, akár milyen szépen viselte is magát a háboruban, amiatt a vak bizalom miatt, amellyel neje iránt viseltetett.

Géraud ezt a bizalmat továbbra is megőrizte, mert most egyszer s mindenkorra fogalmat alkotott magának felesége jelleméről. Az volt a véleménye, hogy sokkal egyenesebb lélek, semhogy hazudni tudna, és sokkal könnyelműbb, semhogy képes volna nagy szenvedélyre. Azért, midőn előző este folytatott megbeszélésük alkalmával olyan erős ellenállásra talált nála azzal a tervvel szemben, hogy elhagyják Párist, még csak át sem villant az agyán az a föltevés, mintha ennek az ellenállásnak valamely rejtett viszony lehetne az oka. Egyszerűen csak meglepődött, hogy neje ilyen önfejű lett, hogy ilyen keserű gunyunak és mint ő mondta, ilyen elzárkózottnak találta — de meglepte az az ellentét is, amelyet ezzel szemben a halálesetet követő viselkedése mutatott. Abban a gyász körül intézkedő tevékenységében, amelyben oly pontos, oly hideg, annyira maga ura volt, nem ismert rá Odette-re, aki az első pillanatban olyan csüggedést tanusított. A fiatal nőnek ez az erőmegfeszítése valami kihívó és makacs kifejezést adott csinos arca finom vonásainak és egész teste gyöngéd vonalainak. Géraud nem érthette meg, hogy ez a kihívó tekintet nem neki szól, hanem a halott árnyának, amely már kísértette. Az ő szemében beszélgetésük következménye volt az a dacos ellentmondás, amely e megfejthetetlen homlokra, e hegyes orr köré és erre a csukott szájra írva volt. Valami sérlette ebben férfiúi büszkeségét. A szertartás alatt ez

az érzése csak növekedett és még inkább élénkitette azt a gondolatot, hogy újabb kimagyarázkodás elkerülhetetlen közöttük. Miután hosszú és súlyos töprengések árán elhatározta, ezt a Malhyverbe való visszavonulást, nem is gondolt arra, hogy visszalépjen terve végrehajtásától. Mert ez annyit jelentett volna, mint visszaesni az örökös halogatás betegségébe, amelyben oly sokáig szenvedett, és amelyből katonai szolgálatának férfias évei gyógyították ki.

Ez az elhatározás, minden észszerűség ellenére, siettetten vele egy eszmecsere megkezdését, amelyről előre tudta, hogy az ő és Odette összeköttetésére fog vezetni. A legelemibb diplomácia azt parancsolta volna neki, hogy halassza későbbre. De ahhoz tartotta magát, hogy most, midőn feltárta lelke mélyét felesége előtt, jól meg kell vele értetnie a dolgot, és éreztetni vele azt is, hogy olyan akaratlansággal áll szemben, amely meg sem fog moccanni. Fontosnak tartotta, hogy bebizonyítsa ezt neki, és mindjárt a temetést követő első órákban újra kezdődött a párbeszéd ugyanazokkal a szavakkal, amelyeket előző este ugyanezen a hangon mondott:

— Beszélnem kell önnel, Odette. Te, Roger, menj s keresd fel Darré urat . . .

Éppen akkor keltek fel az asztaltól. A kisfiu rendesen együtt étkezett nevelőjével, a tanulószobába nyíló kisebb ebédlőben. Ez még egy, a dédanyáig visszanyúló hagyomány nyoma volt, aki angol nő léte a nagyoktól elkülönítve nevelte gyermekeit. A lakosztály, amely a nevelés céljainak volt szentelve, a kis Malhyvereket illette — beleszámitva Géraud-t is — négy nemzedéken át. A temetési szertartás következtében Roger szülei-vel ebédelt, mestere, Darré ur, egy élteesebb ember, aki harmadizban nevelősködött most az arisztokrácia körében, fekete kávé után tapintatosan félrevonult, anélkül, hogy kis tanítványát magával vitte

volna. Ez, midőn apja közölte vele a parancsot, hogy hagyja el a szalónt, az elkényeztetett gyermek makrancos mozdulatával, anyjára pillantott, mert nagyon szeretett volna nem engedelmeskedni. Hasonlított is anyjához, csinos nőies arcocskájával, amelyet valami tulfinomult és máris tulságosan tájékozott értelem koraérett ébredése élenkített. Tagjainak törékeny kecsessége jól kivethető volt gyászruhájának fekete szövete alatt.

— Fogadj szót, — mondotta neki anyja, fia könyörgő tekintetére válaszolva. Csinosnak találta és gyöngéden megcsókolta, megsimogatva haját. Azután szelid szemrehányással mondta neki:

— Hát mit beszéltél nekem, hisz nagyon jól áll a ruhád.

— Ha az ember nem próbál, csak egyszer!... — felelte a kisfiú, fölényes ajkbiggyesztéssel. — És azután megmondtam, mamám, hogy Huberthez kellett volna menni. Az most a legtutibb szabó.

Kiment, miután egy ifju nagyur kecsességével csókolt kezét anyjának, ami fanyar mosolyt csalt Odette szomorú ajkára.

— Ami Roger-ben elbájoló, — mondta, mikor az ajtó bezárult, — az a viselkedése.

— Ugy találja? — válaszolta az apa. — Hej bizony, bennem az ilyen szavak, amelyek ujabban kezdenek divatosszá válni köztünk, valóságos lelkiismeretfurdalást keltenek.

— A *legtutibb* szóért haragszik? — mondta Odette bizonyos gunnyal. A különböző modern divatok között volt egy, amelyet Malhyver született előkelősége nem tudott elfogadni: a szalónok argotja.

— Kissé amiatt is — válaszolta. — Ez azt bizonyítja, hogy gyöngé nevelő kezére bíztuk, akinek az a módszere, hogy kimélje a tanítványt és a szülőkét is. Azután az a mód, ahogyan ruháiról beszélt, az elegáns életnek ez a tulkorán kifejlődött izlése.

Ez olyan, mint mikor a kocsiban azzal dicsekedett, hogy huszonhét hölgy mondott már neki jónapot. És az a megjegyzése, amelyet Brissonnet tábornokra tett; ön bizonyára hallotta? „Papa, hisz a tábornoknak olyan jól áll a kepi. Miért mondta tegnap Madame Ethorel, hogy a háboru kiment divatból?”

— Csak nem akarja tán szemére hányni, hogy nem értette meg a dolgot és azt hitte, hogy az egyenruháról van szó.

— Nem hányok semmit a szemére. Csakhogy az afféle szavak, mint Madame Ethorel szavai, olyan lelkiállapotot idéznek elő, amely bennem, amint ezt két nappal ezelőtt folytatott beszélgetésünkből megértheti, utálatot kelt és méltán. Ez a Candaleék ebédjének, annak a társaságnak a hangja, amelyben élünk. A háboru, ez az öt évig tartó tragédia, az örökös aggodalom, a rengeteg halál, az ágyuzás, a szórakozásokról való lemondás, mindez feszélyező és akadálya a léha táncoknak, el kell tehát feledni. Az a pár szó maga, hogy a háboru kiment a divatból, nem jelent semmit, de tizen-huszan használnak hasonló kifejezéseket körülöttünk. Ezek a mikróbái a mi légkörünknek. És mikor arra az elhatározásra jutottam, amelyet ön már ismer, hozzájárult ehhez az a szándék is, hogy kitépjem fiamat ebből a légkörből és megszabadítsam ezektől a mikrobáktól. És éppen erről az elhatározásról kell újból beszélgetnünk, — fejezte be, hirtelen áttérve a családias társalgás hangjáról valami megmagyarázhatatlan tudományos hangra, amely az elmélkedő emberek szokásos félszégsege, s amelyben gyakran ott rejtőzik az érzékeny lélek remegése is, de az, akivel a párbeszédet folytatják, nem igen veszi észre. — A szerencsétlen esemény, amelytől féltünk, bekövetkezett. Metivier mester szerint az ön nagynénje nem hagyott hátra végrendeletet, tehát ön az örökös. Nem akartam tovább várni a dologgal, mi-

vel azzal a helyzettel állunk szemben, hogy önnek is állást kell foglalnia. Fölteszem, hogy gondolkozott erről a dolgról.

— Ugy van — felelte Odette, — gondolkoztam.

Odette alacsony széken ült a kandalló mellett. A kandallóban lobogott a fahasábok lángja, akár-csak az a tűz, amelybe azon a rettenetes éjszákán nagynénje végrendeletét belédobta ugyanazzal az ideges kézzel, amely ebben a pillanatban egy kis óra fekete szalagját csavargatta fel-le a csuklóján. Talán ettől az emléktől akart menekülni, azért emelte férjére tekintetét, ezt a kemény, ellenálló és mindenre elszánt tekintetet. És így folytatta :

— Igen, gondolkoztam a dolgról, és részemről én is megalkottam elhatározásomat. Amint már mondtam önnek, azon az emlékezetes estén beleegyeztem abba, hogy elhagyjuk Párist, mikor arról volt szó, hogy a vagyont gyermekünk számára megmentsük. Ez a vagyon már nem forog veszedelemben. Nem látom tehát ma már semmi értelmét, hogy beleegyezzem ebbe a falura való költözködésbe. Nem egyezem tehát bele.

— Nincs semmi értelme — pattant fel Malhyver — és az az ok, amelyet önnek felhoztam ?

— Miféle ok ? Ön ékesszóló mondatokkal dobálózott előttem. De én egyszerű női lélek vagyok, amely olyanoknak látja a dolgokat, amilyenek. Ön társadalmi kötelességéről beszélt nekem, arról, hogy az ur szerepét akarja játszani, a hagyományokat akarja folytatni és annak a kívánságának adott kifejezést, hogy hazáját szolgálja. Rám nézve Malhyverben élni annyit jelent, mint egy komor házában lakni, ahol először is majd megfagyok. — Fáztosan nyújtotta a tűz felé kezét és gunyosan folytatta : — Ön megígérte, hogy bevezeteti a központi fűtést. De miféle társaságot fog oda bevezetni ? Az itteni barátainkat nem. Nem éri meg nekik a fáradságot, hogy odautazzanak. Kikkel fogok én ott

összejönni? A környékbeli kastélyok lakóival? Igazán nevetséges. A szegényeket fogom látogatni? Van elég Párisban is. Bejárok a faluba a nagymisére? És ezt nevezi ön társadalmi kötelességnek, ezt a képmutatást? Nem. Nem. És még egyszer nem. És azután akármilyen kellemes életet folytathatnék is odalenn, a magamét többre becsülöm. Szeretem Párist. Szeretem a társaságot, a színházat, a levegőt, amelyet a Champs-Élysées-n beszívok, az embereket, akikkel együtt élek. Ez az öt év elég kemény volt, hogy ne igyekezzem meghosszabbítani az unalom szomorúságával, amelynek pusztá gondolata is elviselhetetlen számomra. Kereshettem volna kibuvókat önnel szemben, kitérő választ adhattam volna, mondhattam volna, hogy majd meggondolom. De jobban szeretem így őszintén megmondani. Én meggondoltam a dolgot. Ezt ismétlem önnek. Elhatározásom szilárd. Nem fog megváltozni.

— Remélem, hogy igen, — válaszolta Géraud. — De mindabból, amit mondott, egy dolgot kifejtett, hogy házastársak vagyunk...

— És hogy engedelmisséggel tartozom önnek? . . . — szakította őt félbe Odette.

— Először, és azután, hogy a nő köteles férjével lakni és követni őt mindenüvé, ahol az letelepedni kíván. — Csak nehezen tudott uralkodni növekvő elégtelenségén. Ugy látszik, hogy a lelki rendellenesség, a feszültség bizonyos fokán, átragad egyik lényről a másikra. Odette idegessége most őt is elfogta, és olyan parancsoló hangon tette hozzá, amely aligha lehetett alkalmas egy szemmelláthatóan izgatott nő lecsillapítására: — Ezek a törvénykönyv tulajdon szavai.

Odette éles nevetéssel válaszolt:

— Mégsem teszem föl, hogy ön csendőrökkel fog betetetni a Clermont felé induló vonatba . . . Ön a törvénykönyvről beszél, de vannak a törvény-

könyvben cikkelyek a testi és vagyoni elválásról is. — Kihívó hangsúllyal nyomta meg ezt a két utolsó szót, ami teljesen méltatlan volt hozzá. De nem tudott már magán uralkodni. — Ha ön erre a térre tereli a dolgot, követni fogom oda. Hála Istennek, házassági szerződésünk olyan formában van megszerkesztve, hogy vagyonom az enyém. Majd pörlekedünk. Ennyi az egész.

— És a fia ?

— A fiam ? Hát azt hiszi, hogy jól fogja magát érezni odalenn ?

— Majd megpróbálom, — szólt Malhyver. — Előre figyelmeztetem, ha ön végleg visszutasítja, amit nem akarok hinni, hogy együtt éljen velem, ott, ahol én élni akarok, Roger-t magammal viszem. Ez jogom és úgy hiszem, kötelességem is.

— És a tanulmányai ? Ön fog neki leckéket adni ? Mert nem képzelem, hogy Darré ur . . .

— El akarná hagyni Párist ? Azt hiszem, van még a világon más nevelő is, aki kevésbé ragaszkodik Párishoz, mint Darré ur, aki különben is nem tulságosan tetszik nekem. Nagyon is a jövődöbeli világfi számára való nevelő.

— És önnek föltett szándéka megakadályozni, hogy Roger-ből nagyvilági ember váljék ?

— Tökéletesen . . .

— Ön elfelejti, hogy én az anyja vagyok, és hogy e tekintetben az anyának is beleszólása van.

— Igen, ha teljesíti anyai kötelességeit.

Ez a mondat, amelyhez Géraud nagyon pontos értelmet fűzött, nevezetesen a jelenlegi eszméihez igazodó nevelést, felkavarta Odette szíve mélyét, ahol már mozgolódni kezdett a lelkiismeret-furdalás.

Egy gyermek ártatlansága mindig eleven szemrehányás a gyötrődő öntudat számára. Az ábrándvilág befolyása alatt, amelybe a szerelem az ilyen teljesen hatalmába ejtett nőt elragadja, Lar-

zac kedvese anya létére sem tett volna soha magának szemrehányást ezért a viszonyért. De most nemcsak anya volt, hanem bűnös is. Már az imént is feszélyezte fia mit sem sejtő tekintete, azt a homályos és fájdalmas érzést keltve benne, hogy méltatlan hozzá. Férje szemrehányása ugyanilyen feszélyező hatással volt rá. Nem válaszolt semmit. Valami hirtelen és heves gyötrelem könnyeket csalt szempillájára. Géraud látta, hogy a könnyek végigfutnak arcán; és barázdát szántanak a pirosítón, amelyet szinte gépiesen rakott fel arcára, mikor a gyászpompához felöltözködött, ahol büntudatának terhével kellett megjelenie. Az izgatottságnak ez a jele megindította a férfit, aki alapjában csupa szív volt. Annak a hangnak tulajdonította a könnyeket, amelyek beszélgetésük során magát elragadtatta; megfogta hát szerencsétlen felesége kezét, és úgy mondta neki becézőn, ahogy már rég nem szokott vele beszélni, mint egykor meghitt óráik idején:

— Bocsánatot kérek tőled, kis Odette-em, igen, bocsánatot, hogy ilyen hevesen beszéltem veled. Esztelenek vagyunk, hogy rossz pillanatokat szerzünk magunknak, azoknak a terveinknek eltérése miatt, amelyek közvetlen következményeit még nem is kell levonnunk. Bármint álljon is a dolog, neked Párisban kell maradnod, hogy nagynénéd hagyatékát lebonyolítsd. Nekem Auvergne-be kell mennem Éberlével, hogy egy pillantást vessek az ott folyó munkálatokra. Ugy számítok, hogy már holnap reggel utazom. Még ma délután gondoskodom helyekről. Ezt a beszélgetést majd akkor folytatjuk, ha visszatértem. Csak . . . — itt megállt egy pillanatra — csak az az elhatározásom, hogy magammal viszem fiamat is erre az első utra, amikor nem lesz egyéb dolgom, mint hogy számot adjak magamnak benyomásairól. Magammal viszem Darré urat is . . .

— Éppen az imént mondta, — válaszolta Odette, — hogy ön az ur . . .

Ez a szó, ez az „Ön“, kis fejének mozdulata, de még inkább két kezének mindennél többetmondó csüggedt lehanyatlása, elárulta, milyen makacsul küzdött az idegroham ellen, amelyet férje magatartása idézett volna elő nála. És ez is, mintha félt volna, hogy elveszti önuralmát idegei fölött, hirtelen változtatott a beszéd tárgyán.

— Elutazásom előtt egy kis háziügyet kell elintéznem, amelyhez ki kell kérnem az ön tanácsát is. Richard is olyan, mint a többiek. Béremelést kér.

— Adja meg neki — mondta Odette. — Richard ügyes soffőr, aki jól kezeli kocsiját és bámulatosan ismeri Párist. Én már nagyon megszoktam.

— Pedig haboztam, — jegyezte meg Géraud.

— Miért? Remélem, csak nem képzelte azt, hogy le fogok mondani automobilomról?

— Pedig bizony le kellett volna, ha azon a ponton állnánk, ahol négy nappal ezelőtt állottunk. Bizonyára ez az új helyzet az, — tette hozzá kissé keserű mosollyal — amelyre Richard számított. Ez a népség mindent tud. Örökséget kapunk, már jelentkezik ő is.

Ez az egyszerű mondat, mint valami éles penge, hasított bele Odette lelkiismeretébe. Újra elébe idézte bűnét. Malhyver így folytatta:

— Igen, haboztam. Nem a pénzkérdés miatt, amely most már nem számít, hanem mert valamiképen bántott a munkabéreknek ez az aránytalansága. A munka, már mondtam önnek előző nap, hogy most csak erre gondolok! Csak ezt becsülöm a világon. Annyi bizonyos, hogy felügyelni egy kocsimosóra, aki az autót tisztogatja, fényesíteni a rézalkatrészeket, felülni a bakra,

látogatásról látogatásra vinni Malhyver grófnőt, olajat és esszenciákat vásárolni — s ilyenkor mindig husz-harminc frankot lehet százból megtakarítani, — ez sokkal kevésbé hasznos szükségletet kielégítő munka, mint a bányászé aknájában, vagy a szántó-vetőé a barázdában. Ezek a fickók is élősdiék, akik a gazdag emberek könnyelműségére vannak utalva. Mikor mi tönkrement emberek voltunk, ez volt az egyik vigasztalásom . . .

— Ilyen gondolat, hogy villamoson fogok járni, vagy autóbuszon! — szakította félbe Odette, — arra ott vannak a szobalányaim.

Ennek a tréfának támadó hangsulya, már-már újra felidézte az ellenséges hangulatot a házastársak között, mikor megszólalt a csengő, jelezve, hogy látogató jön.

— Ez Xavier — szólt Géraud, az ablakhoz lépve, hogy lenézzen az udvarba. Két perccel később csakugyan Larzac lépett be a kis szalonba, karcsun, elegánsan, szép megjelenésével. Arcának kihívó és gyönyörteljes kifejezése, amely egyben férfias és csinos volt, élénk ellentétben állott barátjának szenvedő vonásaival, aki szíves kézzsorítással fogadta a belépőt. Larzac minden titkos szégyenérzete nélkül könnyedén fogadta a feléje nyújtott kezet, miközben Odette a gyöngéd büszkeség mosolyát küldte felé. Büszke volt kedvese szépségére, büszke a küzdelemre, amelyet kettőjük szerelméért az imént folytatott, s amelyet majd elmond neki, mihelyt Géraud magukra hagyja őket. Ez lesz az első, bizalmas együttlétük a bűn éjszakája óta — a kettejük bűne óta. — Az a szóváltás, amelyet az imént folytattak és amely alapján a pénzkérdés körül forgott, nagyon is határozottan éreztette vele, hogy nemcsak őlt, hanem lopott is. A vagyon, amely fölött ezentul rendelkezni fog, nem volt az övé. De bűnösségének ez a növekvő tudata, csak annál hevesebbé tette szerelmét. Ebben

a pillanatban érezte, hogy soha nem volt még olyan szüksége rá, hogy ez a férfi szeresse. Eközben Larzac, aki egyáltalában nem tudott semmit a drámáról, amelynek egyik főszereplője volt, gyors léptekkel haladt át a szobán. Meghajolt Odette előtt és megcsókolta ujjai hegyét, amelyek, úgy érezte, megszorították a kezét. Azután a ház bizalmasának könnyed mozdulatával odatámaszkodott a kandelóhoz, és felváltva kezdte melegíteni két cipője talpát a tüznél :

— Ön még nem váltott cipőt, kedves barátnőm, — szólt Madame de Malhyver lábára pillantva, amelyen ugyanaz a cipő volt, mint reggel — én még most is érzem lábamban a temető földjének hidegét. És ön olyan volt ott lenni bunda nélkül, mint aki mindjárt megfagy.

— Nem talált szépnek ma reggel, — gondolta magában Odette. — A gyász nem áll nekem jól. — Cécile Machault jutott eszébe, úgy ahogy távolról látta a temetési menetben rózsás, szőke fejével, üdén, életpirosan, beburkolózva cobolybundájába. Azután fenhangon így szólt :

— Csakugyan megfázhattam volna. — Azzal odalépett a tüzhöz, ami egyben annyit is jelentett, hogy közelebb került Larzachoz.

— El van fáradva — szólt Géraud — három gyötrelmes napon ment keresztül. De itthon kell maradnia, ennek az örökségi ügynek a rendezése miatt. Ha ez nem volna, egy kis levegőváltásra kellene mennie. Magammal vinném, Auvergne-be. Én holnap utazom Malhyverbe Roger-val.

— Malhyverbe ? Most a szezonban ?

— Elmegyek megnézni, hogy tatarozzák ki azt az ócska barakot. Éberlé már két hónap óta ezzel foglalkozik, s azt írják neki, hogy a munka befejezéséhez közeledik. Magam is meg akarok győződni a dolgról.

— De mért éppen holnap ?

— Éberlé most éppen szabad. Nincs értelme, hogy halogassuk a dolgot.

— És szükséged van Roger szemére is ?

— Azt akarom, hogy megismerje Malhyvert. Remélem, hogy megszerettettem vele azt a zugot, ahonnan származunk. Mikor utoljára lementünk oda, még a háboru előtt voltunk és mindössze pár napos kirándulásról volt szó. Akkor még szoknyában járt ... De erről még majd beszélek veled barátom. Most bocsáss meg, hogy távozom. Vasuti-jegyekről kell gondoskodnom. Itt hagylak Odette-tel.

A két férfi újra kezét szorított és Géraud távozott, anélkül, hogy feleségére pillantott volna. Mikor az ajtó bezárult mögötte, Larzac, aki szemével követte, vidáman vállat vont és így szólt :

— Ugy látszik, nincs valami vidám hangulatban, ami öreg Géraud-nk. Ha nem lett volna hozzám olyan szives, azt hinném, féltékeny.

— Féltékeny ? — Vágott közbe Odette. — Jóformán azt se tudja, vagyok-e a világon. — Az udvar felé figyelt, az autó zaját hallgatta, amely férjét elvitte. Mikor megbizonyosodott, hogy Géraud már elment, újra kezdte :

— Azt mondta neked, hogy beszélni fog még veled Melhyverbe való utazásáról. Akkor majd meg fogod érteni, hogy min mentem keresztül hetek óta és mit titkoltam el előtted.

— Micsoda regényes képzelődésbe ringattad magad megint, kis bolondom.

Karjába kapta és hosszú csókot nyomott szemére. Odette ráhajtotta sok aggodalomtól kimerült fejét a fiatalember vállára és így válaszolt :

— Mi van abban regényes, ha az ember nem akar elválni attól, akit szeret ? ... Mert ugy van, — folytatta — mintegy öt hete lehet, hogy Géraud hozzám lépett ebbe a kis szalonba és kijelentette,

hogy tönkrementünk. — És Larzacnak egy tagadó mozdulatára. — Csak hagyja, hadd mondok el... Igen, tönkrementünk és kénytelenek vagyunk elhagyni Párist, hogy ezentul lenn éljünk a birtokunkon. Nem szóltam neked erről semmit, hogy meg ne rontsam utolsó szép napjainkat, ha ennek a katasztrófának csakugyan be kellett volna következnie.

— Katasztrófa? ... Utolsó szép napok? ... És még azt mondod, hogy nem vagy regényes?

— Szeretlek, — válaszolta és hihetetlen erővel szorította magához. A férfi mélyen a szemébe nézett, mintha meglepte volna ennek a rendkívül erős szenvedélynek kifejezése, amely egyben el is bájolta. Azután szinte durván megcsókolta. Odette érezte, hogy nem talál számára őszinte szerelmes szavakat. Nem tudott mással válaszolni neki, mint ezzel a gyöngédtelen mozdulattal, pedig annyira szüksége lett volna gyöngédségére és részvételére. Kibontakozott az ölelésből. Homloka lázasan lüktetett és ajkán ott égett a csók szomjusága. Ugy állt ott némán, ujjai valami könnyű, de állandó görcsben vonaglottak. Az volt talán a büntetése, amiért meg merte tenni kedveséért azt, amit megtett: hogy ez nem szereti őt? És hallania kellett, hogy a férfi éppen azt a mondatot mondja ki, amely legalkalmasabb volt arra, hogy tovább gyötörje:

— A kérdés mindenesetre megoldást nyert. Nagynénje halála rendezett mindent, mivel ön örökölt.

— Géraud megmarad amellett, hogy elhagyja Párist.

— De miért?

— Hogy hazáját szolgálja, — mondotta nekem — hogy gazdálkodással foglalkozzék, a parasztokat javítsa és a régi hagyományokat felelevenítse. Vagy mit tudom én?

— A régi családok szociális kötelessége!... — szakította félbe Larzac és felkacagott. — Ősmerem már ezt a maszlagot. Hosszasan kifejtette már nekem, midőn a kórházban meglátogattam. Ez egy rigolyával több, mint angol barátaink mondanák. És annyi ilyen rigolyáját ismertük már: a dekadens költészetet, a kórházat, a teozófiát, Wagnert, Rodint, a csillagászatot, a monizmust, a szindikalizmust. Ez a mániája éppen úgy elmulik, mint a többi. Hamar rá fog unni a régi épületre és nem lakik ott, legfeljebb csak egy évig. Belekerül vagy huszezer frankba Éberlének.

— Nem fog ott lakni? Ez nem bizonyos, — jegyezte meg Odette — és határozott hangon hozzátette: — Akár ráun, akár nem, én semmiesetre sem fogok ott lakni, nemcsak egy évig, de még egy napig sem. Nem fogok vele menni, és ezt meg is mondtam neki. Éppen itt tartottunk, mikor megérkezél. Most már megértheted, mért ment olyan haragosan ki.

— De nem hiszed?...

— Ne mondd azt, hogy legyek okos, — könyörgött Odette, szájára tapasztva a kezét, hogy beléfojtsa ezt a mondatot. — Hogy én ott lenn legyek, te pedig itt! Eleget gyötört a távollét ez alatt az utálatos háboru alatt. Már az a gondolat is oly nehezemre esik, hogy most a gyász miatt nem láthatlak annyiszor, mint ezelőtt. Hetekig nem járhatok társaságba és a szezonnak három hónap mulva vége. De jön majd a nyár. Akkor nagyon sok estét fogsz a kertemben tölteni, ugy-e, megígéred, hogy kipótolod azt a sok diner-t, amelyen nem fogunk találkozni?

Mély érzéstől remegő hangon beszélt hozzá és közben a kezét simogatta. A férfi, aki bizonyára nem volt az Adolphe-ok fajtájából való, kellemetlenül érezte, mint szorul rá egyre szorosabban annak a hálónak a szövédéke, amellyel a szerelmes asszony béklyózza körül azt, akit szeret. Minden gyöngédséget, minden hizelgését, minden odaadó alázatát,

minden szomorúságát, fájdalmát és minden féltékenységét beleszővi ebbe a hálóba. Nincs egy mozdulata, nincs egy izgalma, nincs egyetlen lemondó szava, amely ne szoritana egyet valamelyikén ezeknek a szoros és kibogozhatatlan csomóknak. Ha az ember védekezni akar a szenvedély zsarnoksága ellen, nemcsak másnak okoz szenvedést, de szenved maga is. Adolphe, akinek szüksége van a szenvedésre, hogy érezni tudjon, jól érzi magát ebben a beteg légkörben, még ha átkozza is. Larzac tulságosan férfias és tulságosan könnyelmű volt az ilyen lelki komplikációkra, s mindig tréfával igyekezett ezt a szövevényt széttépni. A roué eljárása ez, aki azzal áztatja magát, hogy nem veszi komolyan a tomboló szenvedélyt, pedig fél tőle.

— De én csak mégsem viselhetek gyászt a maga szegény nagynénjéért, — mondotta — és nem gondoskodhatom gyászról a saját családomban sem. De nézze csak, van egy eszmém: Ha értesítést küldenék Jardenbe, nagybátyámnak, aki szenvedélyes gyűjtő és hírül adnám neki, hogy könyvtára leégett? Az ő szívbajával!... az igaz, hogy nem sok hasznát venném az egésznek. Bizonyára kizárt az örökségből... Bocsásson meg kedves Odette-em — tette hozzá, mikor a fiatalasszony arcán a hirtelen változást észrevette. — Ön jól tudhatja, hogy Xavier nem valami tapintatos, de kedves fiu, higgye meg, nagyon kedves fiu és ön keresve sem fog jobbat találni. Ugy-e megbocsátasz neki?

Megfogta Odette kezét és rámosolygott azzal a simogató tekintettel, amely még jobban megbabonázta az asszonyt:

— Mindig megbocsátok neked mindent, — válaszolta csaknem fuldokló hangon — de ne bánj velem rosszul. Csak azt ígérd meg, hogy ha ezen a nyáron Párisban maradok, csakhogy megmutassam Géraudnak, mennyire nem akarok Auvergne-be menni semmi áron, akkor te is itt maradsz.

— De a dauville-i kirándulásokat csak megengeded nekem? — vetette közbe a férfi, a tréfát folytatva.

— Nem, — válaszolta Odette s megpróbálta maga is tréfára venni a dolgot, amit azonban meghazudtolt hangjának komolysága, amellyel hozzátette — semmiesetre sem.

— És miért?

— Nagyon jól tudod. — És Odette merőn a férfi szemébe nézett. — A Machault-villa miatt.

— Már megint Cécile! — Eleresztette Odette kezét. Azután egy tárcát huzva elő zsebéből, a kandallóhoz lépett, hogy cigarettára gyujtson. Odette a tükörből figyelte zavart arckifejezését, amely tüstént megváltozott, mihelyt feléje fordult. Micsoda csalhatalan jele volt a hazugságnak ez a hirtelen átváltozás! A férfi pedig szíves hangon folytatta:

— Azt hittem, hogy lemondtal ezekről a képtelen gondolatokról, szegény Odette-em. De így már látom, hogy bár soha nem beszéltél nekem róluk, mégis csak itt bujkáltak e mögött a bájos, makacs homlok mögött.

Megveregette ujjával Odette halántékát, megsimogatta a haját, mint gyöngéd kedves, ahogy mondani szokta. De ennek a beteg léleknek nem erre a kedveskedésre volt szüksége.

— Felelj nekem, Xavier, de őszintén — fordult Larzachoz és már nem is próbált neki kibuvót engedni. — Mondd csak, három nappal ezelőtt azon az ebéden Candale-éknál, Cécile mellett ültél?

— Igen, de ezért nem tehetsz nekem szemrehányást. Nem én rendeztem el a helyeket az asztalnál.

— És azután ő magával vitt téged?

— Igen találkám volt a Körben a kis Chaligny választási ügyében, amiről beszéltem is Géraud-val. Te azt szeretted volna, ha gyalog megyek a

Tilsitt-utcából a Scribe-utkába? És mivel Machaultné önagysága az Operába ment...

— Igazán űrült vagyok, hogy ezt kérdezem tőled. Ha nincs köztetek semmi, akkor ez a kis ut egészen ártatlan dolog, ha pedig van valami...

— Nem megmondanám neked akkor? — vágott a szavába Larzac. — De igen, megmondanám neked. Én annak a hive vagyok, hogy szép simán szakítsunk, ha már nem szeretjük egymást. Nem félek attól, hogy golyót röptesz agyamba, vagy vitriolt loccsantassz rám ezzel a kis csecsebecse kézzel — azzal megcsókolta Odette kezét — amely a légynek sem tudna véteni.

Kitalálhatta volna-e, mit jelentett az ujjak görcsös megvonaglása, a csók becéző érintése alatt? Ez a folyton új izgalmakra éhes férfi lelke legmélyén azért neheztelt kedvesére, mert nem rejtegetett már semmi váratlan meglepetést számára. Pedig hogy csalódott ebben a pillanatban! De azért a maga módján továbbra is szerette őt, ha megcsalta is. Mint minden ledér férfi, lelke legmélyén ő is sivár és rideg volt és az ilyet rendesen felmelegíti az a sziv, amely teljesen neki szenteli magát és amelyről érzi, hogy nem tud többé elszakadni tőle, bármit csináljon is vele. És miért ne mondanók meg, hogy ez a csinos szerető, aki soha nem beszéltetett magáról előtte, hizelgett hiúságának. És Larzac rábeszélő hangon így folytatta:

— Nézd csak kedvesem, gondold meg a dolgot. Megígérem neked, hogy gyászod idején annyszor fogsz látni engem, ahányszor csak lehet, úgy hogy téged ne kompromittáljon. Mert csak nem akarod, hogy a dolognak párhaj legyen a vége Géraud-val, vagy egyszerűen, hogy megkérjen engem, ne járjak olyan gyakran hozzátok? Én részemről arra kérek, ne igyekezz engem ott is látni, ahová nem jársz. Ez egészen hiábavaló módon megkeserítené az életedet. Ugy-e okos leszel. Megígéred?

— Megpróbálom, — mondta Odette.

A férfi újra karjába kapta és keményen magához szorította. Azután azon a hangon, amelyet Odette jól ismert, így szólt :

— Holnap egyedül leszek. Akarod, hogy reggel várjalak nálunk ?

Ez a célzás az eldugott kis lakásra : Passy egyik félreeső utcájában, ahol találkozni szoktak, megremegtette Odette szempilláit. Lehajtotta a fejét, hogy némán válaszoljon :

— Igen . . .

— Nálunk ! . . .

Hányszor használta két bűnös szerető, mint amilyenek ők voltak, a házaseletnek ezt a kifejezését, 'meghitt barátsága titkos menedékhelyének megjelölésére, ezzel is megerősítve, szinte öntudatlanul éppen abban a pillanatban, mikor profanizálni akarta azt a törvényt, amely a szerelem fogalmát a házi tűzhellyel köti össze és így a házasságot igazolja. De olyan a szerelem vaksága, hogy az asszony nem érezte ezt a profanizálást még azután sem, hogy a férjével folytatott két beszélgetés alatt olyan súlyos és igaz szavakat hallott. De hol keresett volna menedéket bűne lelkiismeretfurdalásai elől, ha csak nem ebben a szerelemben ? Rendkívüli izgatottsága ebben a pillanatban olyan tragikus arckifejezést adott neki, amely egészében tetszett, de bizonyos tekintetben mégis visszatetsző volt Larzacnak, aki egyszerűen Odette kimerültségének akarta betudni a dolgot.

— Sápadt vagy, — jegyezte meg. — Egy kis erősítőre volna szükséged. Talán jó lesz egy pohár portói ? Mit szólsz hozzá ?

— Csengess, — felelte Odette.

Egy negyedóra múlva Géraud, aki visszatért utjáról, úgy találta ott őket, amint közömbösen tálták fel egymásnak a társaságbeli pletykákat. Az

asszony szemében és hangjában egy kissé az alkohol okozta izgalom fénye csillogott. A szobában a rendkívül könnyed gőzbe, amely a tálalóasztalkára helyezett két pohárkából szállt, csaknem édes keleti dohány illata vegyült. Odette maga is cigaretta gyújtott és finoman remegő orrlyukán fujta ki a füstöt. Az ellentét, e kép és a reggeli szertartás között rendkívül erős volt. A halottas énekek, a koporsó lebocsájtása a kriptá mélyébe, az utolsó aktus hideg egyszerűsége, mindez igen erősen éreztette ellentétes voltát, főleg azok között a gondolatok között, amelyek Malhyver fejében kóvályogtak. Nem a gyanu volt az, amit feleségének és Larzacnak látása felköltött benne, amint meghitten üldögéltek itt, a cigarettafüstben, a portóival telt pohárkák mellett. Valami szomorúság volt, amelyet barátja előtt sem titkolt, mikor kikísérte őt és ez bucsut vett tőle.

— Nagyon idegesnek találtad, nemde? Ez a haláleset egészen megrendítette.

— Miért nem viszed magaddal, Auvergne-be, ahogy gondoltad? — kérdezte Larzac.

A különös elhatározás, amelyről Odette beszélt neki, nagyon meglepte. Szerette volna szóra bírni Géraud-t.

— Olyan rövid már a szezón, hisz magad is mondtad, — válaszolta Géraud egész egyszerűen.

— De egy kis utazás csukott kocsiban, jó meleg bundában, ez felpezsdíti a vért. Nem hosszú időre utazol? . . .

— Nem tudom. Feleségemet ez az örökségi ügy mindenesetre itt tartja most Párisban.

— Tudod mit tanácsolt most nekem Xavier az imént, — mondta Malhyver feleségének néhány perccel később, — azt, hogy vigyelek magammal Auvergne-be, hogy egy kissé fölhangoljalak.

— Ezt nem fogom neki megköszönni, — je-

gyezte meg Odette. És magában ezt gondolta : „Géraud tovább lovagol tervén. Xavier nem mondotta ezt neki. Ez nem lehet igaz.“ — Azután egészen hangosan hozzátette : — És maga mit válaszolt neki ?

— Azt, hogy önt örökösödési ügye e pillanatban Párisban tartja.

„Akkor hát igaz“, — gondolta Odette, — csakugyan ezt mondta. Azt akarta, hogy elutazzam és hogy megszabaduljon tőlem. -- „Miatta !“

el, —
hala
ján.
hog
csak
ban
hog
gét
kem
csod
társ
Ver
sáva
nem
besz
Ott
De

Phil
men
tava
Az é
ame
reng
lyek
élén
az a

IV.

„ARÁBIA MINDEN ILLATA...”

— Az előbb alighanem bolondságot követtem el, — gondolta magában Larzac, könnyed léptekkel haladva a Faubourg-Saint-Honoré-utca gyalogjáróján. — Igen. Mikor azt tanácsoltam Géraudnak, hogy vigye magával Odette-et Auvergne-be. Talán csak nem mondja vissza neki. Alighanem. Géraudban nincs tapintat . . . Bah! Azt fogom mondani, hogy le akartam fegyverezni Géraud féltékenységet . . . Istenem! Milyen jó szolgálatot tenne nekem, ha féltékeny volna! De, sajnos, nem az! Micsoda furcsa figura ez a Géraud, a régi családok társadalmi kötelességeinek rögeszméjével. Mikor Verdun alatt a tábortüznél untatott ezzel a locsogásával, azt hittem, csak nagyképüsködik. Ugy látszik, nem . . . Igazán meglepő, miért nem akart rábeszélni az imént, hogy vonuljak vissza Perigordba. Ott elég jól lehet táplálkozni. Különben Párisban is. De nekem nincs érzékem, csak a városi tájak iránt.

Igy haladt el, önmagával beszélgetve, a Saint-Philippe du Roule-templom mellett, azután végiment az Avenue de Friedland-on. Gyönyörű koratavaszi délután volt, amely oly kellemes Párisban. Az ég kékje olyan könnyed volt, mint a levegő, amelyet a fiatalember beszívott. Szeme lágyan merengett el a zöldülő gallyak finom árnyalatain, amelyeket gyöngé bimbók pontoztak. A sétálók most élénkebb mozdulatokkal járták az utcákat. Mintha az autók is vidámabban robogtak volna. Lar-

zac úgy érezte, hogy csupa életerő és tettvágy. Mint fiatalember, a háboru előtt felnövekedett nemzedék testedző életét élte. Az angol eszmék befolyása az akkori idők francia nevelésére csakugyan nagyon jótékony hatású divat volt. Annak a nemzeti ösztönnek megnyilatkozása volt ez, amely rájött Nagy-britannia és Franciaország szövetségének szükségességre, a pusztító Németország ellen. A lövész-árokban eltöltött öt év még erőteljesebbé tette ezt a keménykötésű fiút, aki valamikor vívó-, boxoló- és tenniszbajnok volt. Most ezen az előkelő párisi utcán, ahol igazán otthon érezte magát, ereje érzetén kívül még egy más benyomás is erőt vett rajta. Nagyon meglepte volna, ha ebben a pillanatban Trimalkió-ra és a római lakomákra emlékeztetik, ahol a rabszolgák csontvázakat hoztak a vendégek elé. Pedig ez történt vele is. A gyönyörű tavaszi nap félig-meddig mámoros hangulatában felrémlt a halál gondolata, amelyet reggel a hosszas temetési szertartás idézett fel benne, és ez még erősebben éreztette vele a földi lét minden báját.

Két kedvesére gondolt. Mert Madame de Malhyver féltékenysége e tekintetben nagyon jól látott. Larzac kedvese volt Cécile Machaultnak is, igaz, csak tizennégy napja, és az egész kis viszonynak nem tulajdonított jelentőséget. Meg kell jegyezni, hogy Cécile-nek csaknem hivatalosan elismert viszonya volt az egyik Portille-lal. Azzal a csaknem végletekig naiv cinizmussal, amely nem egy mai fiatalasszonynak jellemvonása, nem titkolta Larzac előtt ezt a választását és perverz módon azon volt, hogy csipkedésekkel hasonló beismerést csikarjon ki a fiatalemberből Odette-hez való viszonyát illetőleg. De nem sikerült neki. Akármilyen erkölcs-telen, hűtelen és önző volt is Larzac, maradt még benne valami végső szentimentális tisztességérzet és titoktartó maradt. Meg azután Odette iránt azzal a különös érdeklődéssel viseltetett, melyet a maga-

fajta határtalanul könnyelmű emberekben, az a mély szenvedély ébreszt, amelyet felköltének. Midőn Madame de Malhyverrel kalandba bocsátkozott, nem hitte, hogy ez a viszony különbözni fog azoktól, amelyeken eddig átesett, és hogy a fiatal nőnek ő az első kedvese. Pedig az volt. Csakhamar tisztába kellett jönnie, és azzal is, hogy Odette egész szívét neki adta, bár ő viselkedése és nagyvilági ízlése révén azt gondolta róla, hogy ezuttal is egy olyan szép asszonnyal áll szemben, aki az élvezeteket hajszolja, s aki kellemes partnere lesz a mulató Párisban.

De vajjon ismerte-e magát Odette is igazában? Hitte-e, hogy mikor odaadja magát a szeretőjének, mint annyi más, ezzel ilyen egész lelkét betöltő hatalmas indulatokba és ezek révén a bűn karjába rohan? Ez a kettős félreértés, Larzacé kedvesét illetőleg, és Odette-é tulajdon szívével szemben, magyarázta meg ennek a viszornak a tartósságát, amelyről a fiatalember a maga különös stílusával meglepetve ismerte be, hogy már „hét éve pang a tűzön“.

E közönséges szavaknak megfelelően, sajnos, meglehetősen alantas erkölcsök laktak ebben a fiatalemberben, amelyek egyáltalában nem igazolták a finomlelkű és ideges vérmérsékletű Odette szenvedélyes szerelmét. De megvolt benne, mint csaknem valamennyi született csábítóban — ismétljük a szót, amely legjobban jellemzi — az uralkodás tehetsége. Az az ember volt, aki sohasem mutatta magát gyöngének igényeivel szemben. Azt már mondtuk, hogy kitűnően értett minden sporthoz s midőn a tulajdon tapintatlanságát gunyolta, csak azért tette, hogy leplezze azt a bámulatos ügyességét, amellyel minden feszélyező dolgon túltette magát. Hozzátehetjük még, hogy a legbölcsebben össze tudta egyeztetni a jellemet az adott helyzetekkel. Az efféle tulajdonságok előfordulhatnak valakiben

a magasabb értelmiség teljes hiányával egyszerre is. A kollégiumban, ahol ketten együtt tanultak, Malhyver kapott meg minden jutalmat, Larzac alig tudta a borstyánosságot megszerezni. A cselekvésre született és a haszontalan tettek embere volt, ugyanabból az okból, amely Malhyverből hiábavaló légvár-építőt csinált. Ide jutnak a nemesi családok. Utolsó sarjuk két egymástól csaknem teljesen elütő emberpéldány. A háboru, amely Géraudnak erkölcsi talpraállására szolgált alkalmul, a másiknak pompás teret nyitott arra, hogy a benne szunnyadó hős kibontsa szárnyait. De ez a hős mintha teljesen eltűnt volna a körülmények változásával. S nem maradt meg más, csak az ur, a parancsoló, aki rabszolgát keres. Ez a zsarnoki ösztön volt az, amely őt Odette-hez fűzte, vagy inkább, ismételjük újra, a szenvedélyhez, amelyet Odette-ban érzett.

A nyelvnek is megvan a maga filozófiája: a „szenvedély“ ugyanabból a töből származik, mint a „szenvedés“. Mind az egyikben, mind a másikban ott rejlik a szó által megjelölt lelkiállapot, valami abból a szentimentális betegségből, amelyet megadásnak lehetne nevezni, és amelynek a másik oldalon szintén durva, de nem kevésbé helyes elnevezéssel a zsarnokság felel meg. Az erkölcsbuvár szemében, aki a mélyére mer nézni az emberi élet valóságainak, azzal a független szabadsággal, amelyet e szavakkal követel az egyik egyházatya: *malo verecundia periclitari, quam veritate*; szóval az erkölcsbuvár szemében a lelki zsarnokságnak ez a gyönyörűsége a szerelemben, az elfajulás egy nemének felel meg, amely azonos a szadizmussal. A könnyelmű férfi, egy Larzac, aki azért ragaszkodik az Odette-féle nők mély szenvedélyéhez, mert az ilyesmi legyezgeti hiuságát, és felhevíti kissé sivár lelkét, gonosz kielégülést talál abban, hogy csupa olyan dolgot műveljen, amelyek a legnagyobb fájdalomat okoznák kedvesének — ha tudna róluk,

mert eltitkolja azokat előtte. Még nem Valmont. Nem vált nála rendszerré a kegyetlenség. Mert van még benne valami a jó fiúból is, csak félig-meddig leplezi le árulásait és gonoszságait, csak éppen annyira, hogy kissé felkarcolja a női szívet, anélkül, hogy halálra sebezne. A hite legalább is ez.

Ez volt az a bűnös és kissé kegyetlen érzés, amely könnyűvé tette Xavier de Larzac lépteit a Faubourg-Saint Honoré-utca gyalogjáróján. Odament, ahová Odette a legszenvedélyesebben kívánta volna, hogy ne menjen, az Avenue du Bois-de-Boulogne-ra, Madame Machault-hoz. Ő és Cécile néhány szót váltottak reggel a temetésen. Cécile azt mondta neki, hogy öt óra felé otthon lesz : „Eljön?” — Larzac határozatlan választ adott. Ezzel a nővel is az érzelmeknek azt a szomorú játékát játszotta, „amelyben minden finomság megvan ahhoz, hogy a szív hiányozzék belőle”, írta valamikor egy gunyos és gyöngéd íróművész és hozzátette : „En szerencsétlenségemre mindig nyertem ebben a játékban, mert senkiben sincs kevesebb szív, mint bennem, ha szívtelent játszom”. Larzac nem nevezte az érzelmenélküliségnek ezt a diadalát szerencsétlenségnek. És volt-e egyáltalában sejtelve róla, hogy érzelem nélkül megy ebbe a játékba? Nem, és egyáltalában nem volt rosszhiszemű, mikor Madame Machault lakája a kis szalonba bevezette, ahol a kész teával az asztalon már szemmeláthatólag várt rá a ház urnője, akit Larzac e szavakkal üdvözölt :

— Ismerje be, hogy mégis csak kedves vagyok. Szabaddá tettem magam az ön kedvéért.

— Szóval „kedves kötelessége” nem tartotta vissza? . . .

A szerető, aki csak szeszélyből volt az, ezt a rossz izlésre való nevet találta ki a szívbeli kedves kigunyolására. Ez a találó csipkedés mindig bántotta Larzacot, de eltitkolta. Védelmezni egy nőt a

másikkal szemben annyi, mint további támadásoknak tenni ki. Élénken tiltakozni bizonyos ráfogások ellen, annyi, mint megerősíteni őket. Sokkal tapasztaltabb volt, semhogy ilyen meggondolatlanságot követett volna el. Még csak vállat sem vont és anélkül, hogy tudomást vett volna erről a gyanúsításról, cigarettára gyújtott, mint előbb a másik szalonban, és egyszerűen így válaszolt:

— Amint látja.

És akárcsak előbb a másik szalonban, most is egy női tekintet tanulmányozta a tükörben a fiatalember arckifejezését, amely azonban ezuttal nem árult el semmit. Ez a vizsga tekintet egyáltalában nem akadályozta meg azt, aki vetette, hogy azt ne mutassa, mintha teljesen el volna foglalva a tea elkészítésével. Ebben a szomorú szívjátékban Cécile méltó párja volt Xaviernek.

— Erős tetszik, vagy gyöngé? — kérdezte, odanyujtva neki a csészét. — Ne duzzogjon. Visszavonom a „kedves kötelességet“, csak mosolyogjon rám. Ugyis tudhatja, hogy nem talál két Cécile-t egész Párisban.

— Nem értem, mit akar ezzel mondani... — jegyezte meg Larzac.

— Nagyon is jól érti, — vágott közbe Cécile — nem, nem talál még egy másik kedvest, aki olyan jó gyerek, mint én, aki belenyugszik egy másik viszonyba és ráhagyja, sőt elhiszi, hogy az egész csak barátság. Főképp mikor Odette olyan szép. Ma reggel a gyász istenimód állt neki...

— Megigérte, hogy felhagy ezekkel a csipkedésekkel...

— De mikor nem vagyok féltékeny — vágott vissza Cécile, miközben teáját szűröcsölte. Inyenc élvezettel szitta be a kellemes dohányfüstöt, mely a fiatalembert beburkolta. — Milyen jószagu a dohányja, adja meg nekem a címet, ahol beszerzi,

Portille részére, aki mindig majd megmérgez rossz cigarettáival...

— És ön, — szólalt meg Larzac — ön azt hiszi, hogy találna egész Párisban egy másik Xaviert, aki nevetne azon, amit most mondott, ahelyett, hogy bosszankodnék rajta?

— Van egy kis különbség, — javította ki Cécile kacéran és anyáskodón — az, hogy én megengedem neked, hogy neved, te pedig nem. De én nem is nevetek már és hogy lásd, milyen jó kisleány vagyok, elárulom, hogy egészen el vagyok ragadtatva a vagyontól, amely Odette barátnődnék jut. Malhyveréknek nagy szükségük volt rá. Ugy látszik, nagyon jól éltek, meg aztán a mai szabószámlák mellett... Nézd csak, ez ami rajtam van... — azaz pompás feketeselyem ruhájára mutatott, amelynek oldalára nagy ezüst minták voltak himezve. — Tetszik neked? Kétezeröttszáz frankba került... És ez még semmi... Bizony drága kis nők vagyunk mi, Odette meg én. Azt meg kell neki hagyni, hogy úgy öltözik, mint senki más.

— Most nem gondol a ruháira, — szólt Larzac — erről biztosíthatom. Sohse hittem volna, hogy ennyire szerette öreg nagynénjét, akivel nem is volt valami jó viszonyban.

— De gyásza nem fogja azért megakadályozni abban, hogy ne fogadjon — vágott vissza Cécile. Egy kissé bántotta a hangsúly, amellyel Larzac vetélytársnőjéről beszélt, arról a nőről, akitől Xaviert „elcsipte“, mint barátnői mondták, akik a tél óta folytatott mesterkedéseit látták. Azután hozzátette: — És mennyire igaza van. Ha mi nem mennénk hozzá, mi élő emberek, gyásza egész idejét a Saint-Guillaume-utca lekozma vagy fagyos lakóinak körében tölthetné. Ez így van.

Nevetni kezdett és valamennyi szép foga kivillant, bár semmi kétsége nem volt, hogy most ismét

nem tetszett Larzacnak. Ebben a kirohanásban ott reszketett annak a gazdag polgárasszonynak be nem vallott gyűlölete, aki az arisztokrata társasággal érintkezik, anélkül, hogy születése révén oda tartoznék. Cécile nagyvilági helyzetét férjének köszönhette, aki viszont nagybátyja révén jutott hozzá. Ez a Machault híres vivó volt, a balog Machault, amint a régi jó időben nevezték, hogy megkülönböztessék jobbkezes vetélytársaitól a terzek és quartok tudományában. A balog Machault karriert csinált a sport terén a polgári sorból felkapaszkodott emberek modern arénájában. A vivóterem, a versenytér, a labdajátékok és parforce vadászatok elsőrendű összeköttetéseket szereztek neki, amelyeknek segítségével unokaöccse nagyon fiatalon átléphette a legelőkelőbb körök küszöbét. Az ifjabb Machault fiatal feleségének kacérsága még növelte házuk sikereit. Cécile lelke mélyén szintén jó adagot megőrzött abból a keserüségből, amely egy kissé mindig ott borong a parvenükben. Ez az érzés rokonságban volt azzal a gyönyörűséggel, amelyet Madame Sailhans-Malhyveren aratott diadala szerzett neki — így szokta Odette szertartásosan aláírni a nevét. Ez a kicsinyesség nem lett volna egyébként visszatekintő Larzacnak, akinek alkalmat adott a cselekvésre. De a fiatalasszony állandóan elkövette azt a hibát, hogy mint most is, mindjárt kibökte csipős és gyakran találó megjegyzéseit, amelyek sértették Larzacban a született büszkeséget. Mert ez szíve mélyén mégis csak megmaradt arisztokratának. A maga részéről fölényesen is beszélt kissé saját osztályáról, de csak azért, hogy sznobnak ne tartsák és nem őszinte meggyőződésből.

— Hol ebédel ma? — kérdezte Céciletől, hogy más irányba terelje a társalgást; és miközben Cécile részletesen elmondta neki heti programját, lelkében összehasonlítást tett két kedvese között, akik közül az egyik olyan közel állt a félvilághoz,

Isten tudná, micsoda helyrehozhatatlan közönségség révén, amilyen erős és olykor durva szertelenségeiben megnyilatkozott, — míg a másik olyan finom és olyan előkelő volt. Ugy hagyta el a Malhyver palotát, hogy csaknem kívánta Odette-nek Auvergne-be való utazását. Mikor este a Machault palotából távozott, szívesen utánaküldte volna Cécile-t férjének az Egyesült Államokba. A kettős érzelmek olyan szeszélyesen fordulnak, mint a szelek. Ez a magyarázata különben, mért tudnak úgy belevésődni az ilyen félig kiégett szívbe, mint ezé a ledér és szeszélyes fiúé volt, akiben elkésetten kétségkívül XV. Lajos korának egyik nagyura élt tovább, amely korban, mint Besenval szellemesen mondja, a szerelmi nyelv, csak két igét ismert: „elvenni“ ez volt a nők igéje, — „birni“ ez volt a férfiaké.

— Nem volt igazam tegnap? Micsoda vén skatulyák!... — A kicicomázott Cécile mondotta huszonnégy órával később suttogó hangon ezeket tiszteletlen szavakat Larzac-hoz lépve, Madame de Malhyver kis szalonjában. Mindjárt a temetést követő napon eljött ide, bár viszonyuk szigoruan csak udvariassági alapon nyugodott. Kissé a rosszindulat, kissé a féltékenység, de legfőképp a kíváncsiság hozta el. Ott találkozott a fiatalemberrel — várta, hogy itt fogja találni — de Larzac-ot inkább bosszantotta, mikor belépni látta. Emlékezhetünk, hogy Odette és Larzac találkát adtak egymásnak reggel. Larzac megszokta ugyan kedvese exaltált természetét, mégis meglepte most együttlétük alkalmával Odette tragikus heve, ok nélkül hulló könnye, kétségbeesett ölelése és esengő könyörgése, hogy ne hagyja el, ne árulja el. Az utolsó napok idegizgalmainak tulajdonította ezt a zavart állapotot, annál is inkább, mert látta, mint torzul el ez a bájos arc, midőn a halott nagynénire tett valami célzást. Odette kierőszakolta tőle azt az ígéretet, hogy dél-

után meglátogatja. Mikor belépni látta, szemét az öröm sugara vidította fel, de az öröm fájdalommá változott, midőn egy negyedórával később vetélytársa is megjelent.

Legjobban bizonyította, hogy Larzac még csak félig romlott, hogy részvétet érzett a szegény nő iránt. E két árnyalat közül egyik sem kerülte el Cécile figyelmét. Nem lehetett palira venni, mondta volna divatos kifejezéssel, a tanulékony Roger, apja nagy bosszúságára. A gonosz gyönyörűségnek valami kis borzongását érezte Cécile, hogy visszatarthatja az ajtónyílásban azt az árulót, akinek az volt a bűne, hogy nem volt egészen az. Tovább beszélt hozzá, egész halkán.

— Régóta itt van már? Látja ezt a felvonulást, micsoda fejek!

Azzal odakacsintott egy éltesebb nőkből álló csoportra, amelynek közepén Odette állott. Ruhájuk sötét színe rokonokra vallott, és a mai divattól teljesen elütő szabás még feltűnőbbé tette az ellentétet, amely e ruhák és a legujabb toalettek excentrikussága között volt. Hatan lehettek, mind csupa ötvenöt-hatvanéves nő. Külön-külön valamennyinek egyszerűen elaggott arckifejezése volt, amelynek hervadtságát semmiféle kacér mesterkedés nem leplezte. Egymás mellett azonban valósággal egységes jellege alakult ki ezeknek az arcoknak: a szárazság és a vonalak határozott élessége. Akármilyen egyszerűen voltak is öltözve, megíátszóit, hogy előkelő hölgyek. A fegyelmezettség megszőkása, amelynek öröklöttsége leritt róluk, különös méltóságot adott nekik, de sem a gunyos Cécile, sem a könnyelmű Larzac nem tudta megérteni, mi lehet az oka annak a zavarnak, amelyet Odette-nél pusztán jelenlétükkal előidézték. Valamennyien Athenais de Sailhans atyafiságához tartoztak, és nagyon is élénken az emlékébe idézték az elhunytat.

— Hogy untatják! — mondta Cécile.

— Nagynénjéről beszélnek neki — válaszolta Larzac — és ez fájdalmat okoz neki.

Közben más nők érkeztek és néhány férfi. Ezek is a rokonsághoz tartoztak, amely meglehetősen szövevényes elágazásává vált a századok folyamán. Érkezésük elválasztotta Larzac-ot Cécile-től. Cécile legjobban szerette volna magával vinni a fiatalembert és vele együtt távozni, de a vén skatulyákkal szemben megnyilvánult gúnyja nem volt akadály annak, hogy ne adjon ennek a világnak az ítéletére, amelyhez igazában nem is tartozott, azért bucsút vett Odette-től, anélkül, hogy a fiatalember, aki éppen belemerült egy aktuális boxmatchról folytatott vitába, távozását észrevelte volna. Mikor Larzac távozóban maga is odalépett Odette-hez, hogy kezet csókoljon neki, Odette, akinek szenvedélye nem tűrt hasonló óvatosságot, felkelt karosszékéből, bocsánatot kérve attól, akivel beszélt.

— Megbocsát kedves néném? valamit kell mondanom Larzac urnak, — és félrevonva Xaviert, így szólt hozzá: — Maradjon. Menjen be a dohányzóba és várjon meg. Beszélni akarok magával.

Husz perccel később, mikor végre megszabadult, maga is bement a dohányzóba. De nem talált már csak egy borítékot az asztalon, meglehetősen feltűnő helyen, amely neki volt címezve és a következő pár sort tartalmazta: *„Drága barátnőm. Látnom, hogy nem sikerül megszabadulnia. Nekem találkám van a körben, még mindig abban az átkozott választási ügyben. Holnap reggeli után meglátogatom. És a két kezdőbetű, az X. és L. fölött ott állott a: Hódoló tisztelettel, ami a cselédség kémkedésének kijátszására történt, ha valamelyik esetleg kíváncsiságból felbontaná a levelet. Odette tudta, mennyire érdeklődik a fiatalember eziránt a választás iránt. Nem gyanakodott rá, hogy hazudik. De azért nagyon megdöbbsent, hogy Larzac*

ennyire nem veszi észre, milyen izgalmon megy át. Hogy nem érti, mi lehet a dolog titkos oka? Ez még természetes, hiszen nem tud semmit szörnyű tettéről, de hogy nem találja ki, milyen kétségbeesett helyzetben van, hogy nem keresi, miért, és hogy nem fél még növelni is a kinszenvedését, mint akkor tette, mikor olyan hosszasan időzött együtt a szemeláttára azzal a veszedelmes Madame Machault-val, ez fényes bizonyítéka volt... De mi nek? Ezt a kérdést nem merte fölteni ez a gyötördő lélek. Ugyis eléggé felelt már rá a fájdalma.

Óh, milyen hosszúnak tűnt neki ez az este, az első, melyet büne elkövetése óta egyedül töltött. Miért nem találta ki Xavier, milyen rettenetesek lesznek neki ezek az órák? Ha Xavier is úgy szeretné őt, mint ahogy ő szereti, nem hiányzott volna szívének ez a kettős látóképesége. És akkor az az öröm, hogy szenvedélyesen szeretik viszont, talán gátat vetett volna egy időre belső gyötrelmeinek. Alig nyult a diner-hez, melyet a kis szalónban szolgáltatott fel magának. Ugy maradt ott mozdulatlanul ülve az ingaórával szemben, a mutatót bámulva az óralapon, s így beszélve magához áldozata árnyától kísérve: „Nincs még nyolc napja, ebben az órában még lélezett, még élt, most a föld alatt van, a sirban, hideg, halott...“ A mutató haladt tovább, azzal a láthatatlan mozgással, amely egy percre sem áll meg és nem fordul vissza. Kilencre járt az idő. Három nappal ezelőtt éppen ebben a pillanatban foglalta el Odette az apáca helyét a betegágynál. Sejtelmesen, mint valami halálharang, állandóan ez a pár szó csengett a fülébe: „Három napja! Három napja!“ Istenem mért nincs visszatérés az időben, mért nem lehet életre kelteni a holt percek, hogy az ember ne tegye meg még egyszer, amit tett! Valami féliglátott, lázas látomás elébe idézte a lebocsátott függönyöket az elefántcsont feszületet,

a lezárt fedelű íróasztalt, a poharat. Ezek a képek úgy lobogtak fel benne, mint a fájdalom tüzes fészke, amelyből éles szurások sugároztak ki. Larzacra gondolt.

— Ha tudná — nyögött fel — akkor bizonyára jobban szeretne, látva mennyire szeretem őt!... Ha tudná? ... De bizonyosan megborzadna tőlem. Ez olyan gyáva, olyan kegyetlen, olyan rút cselekedet. Mennyire megvetne! S mennyire megvetem én magamat!

Van a lelkiismeretfurdalásban olyasvalami, mint azokban a neuralgiákban, amelyeknek folytonos és marcangoló fájdalma annyira fölhalmozódik bizonyos pillanatokban, hogy egyszerre paroxizmusban tör ki, úgy hogy a beteg a válság aggasztó várakozásától gyötörve egy mozdulatot sem mer többé tenni, attól való rémületében, hogy a válság tüstént kitör. Odette-re is az várt, hogy ezentúl azzal teljenek napjai, hogy szüntelen ezen a szörnyű válaszuton álljon, vagy egy másikon, amely lelkiismeretfurdalásai és féltékenysége között ingadozott egészen addig a pillanatig, míg ez a kétségbeesés, ez a halálos aggodalom, ez a féltékenység és ez a lelkiismeretfurdalás ismét valami olyan helyrehozhatatlan cselekedetben tör ki, amely úgy robban ki hirtelen a magányos gyötrődés hosszú órái után, mint csöndben elkészített akna.

Ezelőtt a kitörés előtt két lassu hét telt el. A hét minden napja hasonló volt egymáshoz abban, hogy ugyanazzal az egyhangu elfoglaltsággal telt el, s csak az volt a különbség, hogy egyik nap magasra lobbant ez az érzékenység, másik nap ismét lelohadt, s Odette hol leverű volt, csaknem az összeroskadásig, hol szinte lázas önkívületbe esedett az izgatottsága. Reggel nagyon későn kelt és hogy megszabaduljon az álmatlanság rémlátásától, amelyek még a rossz álmoknál is gonoszabbak annak a léleknek, amely még ujone a bűnben, mindjárt azt

a szokást vette fel esténként, hogy klórral bódította el magát. Ébredése után, mintha csak az a rettenetes dolog nem is ázott volna áthidalhatatlan szakadékot régi, oly közeli és mégis oly elérhetetlen élete és a mostani között, gépiesen végezte mindazt a sok apró haszontalan dolgot, amely a gazdag és szép hölgyek rendes elfoglaltsága. Toalettet csinált, jöttek a szállítói, a manikűr, a fodrász, azután telefonbeszélgetések következtek, jött a levélhordó, mindennap pontosan ugyanabban az órában hozva a levelet, amelyet Géraud küldött Auvergne-ből. Már maga a pedánsul irt boríték is éreztette az izgulékony Odette-tel, milyen kevésbé illettek egymáshoz férjével és méginkább a levél tartalma. Géraud aprólékosan leírta neki a kastély berendezését, elmondotta, mennyire meg volt elégedve az építész, aki visszatért Párisba és majd híreket visz neki, leírta Roger minden tettét és mozdulatát, Darré ur apró érzékenykedéseit, s a falusiakkal való érintkezését. Minden levélből egyetlen megmásíthatatlan szándékot olvasott ki, azt, hogy meg akarja barátkoztatni új életformájával, a legapróbb részletekig lefestve azt előtte. Ez a levelezés, vagy helyesebben ez a monológ — mert ő nagyritkán és elsietett levelekben válaszolt — csak fokozta azt a benyomást, mennyire egyedül maradt szerelmével és bűnével. Egyidejűleg azonban egyre növekvő tiszteletet keltett benne ennek az embernek komoly őszintesége, amely minden unalmassága mellett is becsületes volt. Olykor azonban bosszankodott rajta. Szétfépte ezeket a leveleket, összegyűrte, vagy eldobta, hogy egy ujságért nyuljon, amelyben nem nézett már egyebet, csak a hír-rovatot és az esküdtszéki tárgyalásokról szóló tudósításokat. Ha egy-egy gyilkossági hírre esett a tekintete, azt újra meg újra elolvasta sorról-sorra. Megpróbálta, hogy a legélesebben maga elé képzelje az egész jelenetet, a körülményeket, az áldozatot, a gyilkost. „Ugyan mit gondolt?

Ugyan mit érzett? Vajjon hasonlítok-e én hozzá? — Ha előre megfontolt szándékról volt szó, valami hidegen és hosszasan előkészített orgyilkosságról: „Ez nem az én esetem” — mondotta magában. Az sem az ő esete volt, ha valami hirtelen felindulásban elkövetett bűncselekedet forgott szőnyegen: egy pisztolyiövés, amelyhez a soha nem tétovázó, esztelen szenvedély adta kézbe a fegyvert. Ő tétovázott és ennek a habozásnak emléke sulyosította szégyenét. Nincs győtrőbb érzés a lelkiismeretre, mint az a tudat, hogy a bűn nem tartozik sem a megfontolt cselekedetek közé és nem is ellenállhatatlan indulatból követték el. A cinikus részvétel valamely gonosztettben fenntartja azt, akit így saját erejének tudatával támogat. A szenvedély eszeveszett dühe pedig mentség. Odette-nek nem volt meg sem ez az ereje, sem ez a mentsége... Az ilyen szándékos bűncselekedet, az ilyen belső ösztökélésre elkövetett gyilkosság, amelyet gyöngeségből, de világos fejjel hajtanak végre, kiengesztelhetetlen. Lady Macbeth vérfoltja ez a kéz, amelyet „Arabia minden illata” sem tud lemosni! Erre a gondolatra a rémületnek és a részvételnek valami kifejezhetetlen keveréke rezdült meg a szerencsétlen nőben, részvét ezekkel a bűnösökkel és részvét saját magával szemben. Oly hirtelen végbemegy ez a cselekedet, amely öl, és az eredménye örökös!

Ebben a pillanatban újra megszólalt a telefon csengője, amely visszaszólította őt a párisi élet csélecsap valóságába, — ha valamelyik barátnője hívta fel; érzelmes életének lobogó igazságába, — ha esetleg Larzac beszélt vele. Miről beszéltek vele barátnői? A teadélutánok, az ebédek, a színházak, az estélyek krónikáját mondták el neki. Férjének kijelentette, hogy szereti ezt az életet — Larzac miatt, amint azok a kérdések is bizonyították, melyeket a láthatatlan társalgókhoz intézett. Olyan kérdéseket tett fel nekik, hogy kénytelenek voltak

neveket is említeni. És mikor, csaknem nyomban, Larzac és Cécile Machault nevét hallotta, megremegett. Még ha célzatosságot olvasott is ki a két név szomszédságából, nem a társaság rossznyelvűségének ez a bizonyítéka volt az, ami annyi más mellett bántotta. Azért emésztette magát, mert tisztában volt vele, hogy az álnok barátnő, aki ezt a két nevet egymás mellett említette, hitt is kedvesének hűtlenségében, akit ő úgy szeretett s aki felől oly kevésbé volt bizonyos. Ha Larzac volt az, aki telefonált, akkor lüktető halántékkal, elszorult mellettel várta, hogy felsorolja neki, kikkel találkozott. S ha úgy esett, hogy ő is említette Madame Machault nevét? Akkor szerette volna ebben őszinteségének bizonyítékát látni. Ha elhallgatta? Előre tudta már, mi lesz a felelete a szemrehányásokra, amelyeket mégsem tudott azért magába fojtani: „Nem beszélek róla, mert nem viseli magát okosan.“ És ezt azon a megvesztegető hangon mondja majd, amely lelke mélyéig megzavarta. A telefon elszigetelte ezt a hangot. Nem voltak mellette kísérről a megvesztegető tekintet, a mosoly, a kézmozdulatok, hogy megadják a hangsulynak a személyes jelenlét varázsát, amelynek az a hatása, hogy az ember nem vizsgálódik tovább. Mikor így hallgatta Larzacot, anélkül, hogy látta volna, olyan árnyalatokat fedezett fel a hallgatóban, amelyekről ökölbe szorult a keze. Larzac nagyon tagoltan mondta a szavakat. Vagyis kereste őket, hogy ne azt mondja, amit eredetileg mondani akart. Ez is bizonyítéka volt annak, hogy állandóan vigyáz magára, hogy nagyon óvatos. Ez volt az oka annak is, hogy nem irt soha. Pedig hogy szerette volna Odette, ha reggelenként elolvashatta volna egy-egy papírra rögzített gondolatát. Mennyire megillette volna lelkét annak a levélkének láthatatlan bája, amelyet remegve bont föl a kéz s amely az újság frissességével élénkíti fel a tartós szerelem egyhangu

unalmát. Ha Xavier szeretné, nem mondana le arról az örömről, hogy neki örömet szerezzen.

Lassankint dél lett, egy óra, mialatt gondolatai így, szinte a lázzal határos izgalomban vergődtek. Itt volt a déjeuner ideje — kissé megvigasztalta, ha Larzac-kal együtt költhette el, akár valamelyik barátnője házánál, akár valamelyik étteremben. Ha otthon ebédelt, utána látogatásokat fogadott. Ha nem, akkor maga tett néhány látogatást — olykor-olykor dolga is akadt — de legkegyetlenebbek voltak azok a kikerülhetetlen pillanatok, midőn nagynénje házánál kellett megjelenennie. Pedig gyakran el kellett oda mennie, hogy a szükséges rendelkezéseket kiadja. Minden, amit ebben a házban látott, ahol őlt, újra olyan kegyetlenül felidézte emlékébe annak a végzetes estének érzéseit, hogy gyakran hirtelen eltávozott onnan rosszullet ürügye alatt — s ennek csak az oka volt színlett.

— Kimélnie kell magát, grófné, — mondta Sailhans kisasszony öreg szobaasszonya. — Ez a szobaasszony ott maradt férjével a palotában, amelynek gondozása rájuk volt bízva. Urnőjének régi derekait és szoknyáit hordta, még pedig rendesen igazítás nélkül, mert természetük egyforma volt. A halott mozdulatai még ott éltek a ruhák ráncáiban. Ott érezte Odette a halott mozdulatait a feljegyzések kézírásában, amelyeket együtt kellett rendeznie a család közjegyzőjével. Ez személyesen foglalkozott a dologgal, a Sailhansok iránt érzett tiszteletből, akik irodájának megalapítása óta ügyfelei voltak. De azt a bizalmatlanságot, amelyet a vén kisasszony tanusított iránta, mindig nagyon a szívére vette:

— Látja, — panaszolta, — hogy megváltoztatta pénzének elhelyezését, anélkül, hogy engem megkérdezett volna, sőt inkább még titkolódzott előttem. Na, nem lehet mondani, a dolog nem vett rossz fordulatot. De az Isten tudná, ki mindenfélét-

vel hozta ez a mániája érintkezésbe; kis tőzsdeügynökökkel, bankfiókok apró alkalmazottaival, rongyos kulisszhiénákkal, mindenkivel szóbaállt, Metivier mestert kivéve. Miért? Mert Metivier megtette neki az észrevételeit, akárcsak a bankoknak. A háborus moratórium óta hallani sem akart arról, hogy ezt a kérdést szóba hozzam. És aztán ezek az értékek, amelyeket itt tartogatott, a bankjegyek, az arany, az ékszerek! Valahányszor az ujságomat reggel kinyitottam, mindig attól féltem, hogy a Sailhans-palota kirablásáról, vagy valami még rosszabbról hallok hírt.

Ez a kirablás csakugyan megtörtént, sőt be teljeseedett a legrosszabb is, és a kéz, amely mérget töltött a pohárba, hogy ezeket az értékeket megkaparítsa, megmerevedve húzódott tőlük, mintha érintésük megégette volna. Odette fölkel. De hová meneküljön az árny elől, amely újra megjelent előtte minden folyosón, minden széken, valamennyi szoba minden sarkában, a lépcső minden fokán elébelebent, ama sötét, de rettenetes vonzóerőnél fogva, amelyet a bűnösökre bűnük elkövetésének helye gyakorol. Hiába fogadta meg minden egyes alkalommal újra, hogy nem teszi be többé a lábát ebbe a tragikus házba, akármit gondoljanak is, azért mégis csak mindig visszatért oda és végül mégis csak oda tért be, abba a legfélelmesebb szobába, amelyben áldozata haláltusáját vívta. A vörös atlasztakaróval beborított ágyon már nem volt terítő. A hatalmas feszületet, amely kivillogott a sötét függönyök közül, becsomagolták, akárcsak a többi képet. Az éjjeliszekrény márványlapján nem állt már pohár. A lehúzható födelű íróasztal, amelynek tartalmát a közjegyző kiürítette, üres fiókjait tárta közszemlére. Fődele nyitva maradt arra az esetre, ha írásra volna szükség. Egy itatós, egy tintatartó s egy tollszár emlékeztetett csak Sailhans kisaszszony szokásaira, aki annyi jelentéktelen levelet

összeirt ennél az asztalnál. Ez a körülmény elég volt arra, hogy az íróasztal a szó szoros értelmében magához huzza Odette-et. Szemét ott legeltette a gyötrő képen, amely ezen a helyen jelent meg előtte. A lelkiismeretfurdalás tulságos erőssé teszi a bűnösnél az agy megjelenítő erejét, amely szinte gépiesen vetődik ki külső képekké. Megvan bennünk a hajlam, hogy azokat a cselekedeteket, amelyekre rendkívül feszülten gondolunk, megelevenítsük. Innen vannak azok a zaklató visszasugárzások, amelyek ellen a bűnös annyit küzd, bár tudja, hogy hiába. Hol azt kísérli meg, hogy elpusztítsa a gyilkosság szinterének dekorációit; ha fa alatt gyilkolt, kivágja a fát, ha teheti; ha kunyhóban, felgyújtja. Hol megpróbálja átalakítani a szinteret, más képet adva annak, amely elűzi az elsőt. Így született meg Odette gyötrött agyában az az első pillanatra különös, de alapjában olyan következetes gondolat — kettős kinszenvedése nyilatkozott meg kissé benne, — hogy behozza ebbe a szobába azt, aki öntudatlanul kísértetbe ejtette, Larzacot magát. Ha ő ott van, nem lesz a szívében más indulat, csak szerelme és ha majd azután újra visszajön ide, megbénul a lelkiismeretfurdalás, ha Larzac-ra gondol. Azért egy napon, midőn déjeuner után meglátogatta, így szólott hozzá:

— Az Université-utkába kell mennem, nem kísér el?

— De hisz az autója éppen most fordult ki az utcából. Magam is féltem, hogy nem találom itt-hon. Benéztem a kocsiba. Szerencsére üres volt.

— Majd csak lenn vesz föl. Elküldtem, van valami kis útja. Az idő nagyon szép, szeretnék egy kicsit gyalog menni.

— Kis bolondom, milyen józan lett egyszerre, — szólott Larzac kedveskedően. — Menjünk!

Elindultak. Odette-et nagyon kellemesen érintette, hogy nem találkozott most azzal az ellenke-

zéssel, amely úgy bántotta. Larzac rendesen kibujt ezek alól az utcai téte-à-téte-ek alól, amelyeket ártatlanságukban is haszontalanoknak és megbélyegzőknek talált. Tudta, hogy a világ ítélete nem szokott csalódni az ilyen dolgokban. A megengedett bizalmasságok mögött, ha ismétlődnek, éleslátása egyebet is gyanít. Az igazán szerelmes asszony, amilyen Odette is volt, csakugyan különös gyönyörűségét leli abban, hogy titkolt életét bevallott életében folytassa. Már a puszta járásában is, ahogy a Champs-Élysées-n végighaladt, volt valami áruló könnyelműség. Lépései a fiatalember lépteihez simultak. Csillogó szemmel nézett rá, valami hálás megindultsággal. Érezte, hogy ez a maga módja szerint szereti őt, és ez valóságos felüdülés volt számára. Larzac-nál ez a kis engedmény, melyet e kettesben való sétával Odette-nek tett, egyike volt ama férfui kacérkodásoknak, amelyeket megszokott magának engedni. Mint nagyon is tapintatos ember, aki nem vette észre Odette-nél azt a zavart, amelybe személye nem volt belekeverve, olykor meg is kérdezte magától, hogy talán már kevésbé szereti az asszony. Odette bebizonyította neki, hogy nem, azzal az örömmel, melyet ez a séta szerzett neki; valósággal az ábrándok öröme, a szabadulás öröme volt. A várvavárt csoda beteljesedett. Pár pillanatra elernyedtt a lelkiismeretfurdalások ereje. S nem figyelte-e meg legutóbbi találkozásuk alkalmával azt is, hogy sokkal természetesebb hangon beszél Cécile Machault-ról. És boldogan haladt Larzac mellett, nem is gyanítva, hogy olyan váratlan esemény jön közbe, amely ezt a reménységgel-teli napot a legkegyetlenebb jelenetével fejezi be annak a tragédiának, amelyet átélt.

V.

A LOTOS

Aki ezt az incidenst felidézte, annak, midőn a sétáló pár felé közeledett, hogy üdvözlje, sejtelve sem volt arról, milyen szerepet fog játszani ebben a tragédiában, sőt még csak nem is álmodta, hogy valami tragédia ment végbe ennek a szép asszonynak az életében, akit úgy irigyelt Larzac barátjától. Ez az irigység valami lehelletnyi szánakozásban nyilvánult meg, midőn „arról a szegény Malhyverről“ beszélt. Velük egykoru és társaságukhoz tartozó fiatalember volt, névszerint Philippe Gorrevod, hatalmas, szép szál fiu, nagyon felkapott a mulató Párisban mind a háboru előtt, mind utána. A közbeeső idő alatt, akárcsak Malhyver és Larzac, vitézül harcolt, de kevesebb szerencsével, mint két bajtársa. Kifogástalanul élre vasalt nadrágja műlábat takart. Ez a csonkaság, amely büszkévé tehetette volna, inkább megalázta. Eleganciája abban állott, hogy tőle telhetően leplezte a dolgot és azokat az érzelmeket, amelyek akkor hevítették, midőn 1917 augusztus havában a Malancourti erdő és a véres 334-es magaslat ellen intézett rohamban ezt a rettenetes sebet kapta. Valami hanyag eleganciával állandóan a gunyos és lekicsinylő tréfa hangját affektálta, valahányszor a háboruról beszélt. Az volt a legnagyobb boldogsága, ha őt, akinek lábát levágták, defetistának és bolsevistának tartották a bujkálók, akikkel szemben csak a megbocsátó lenézés mosolya volt a válasza. Odetfe és Larzac

akkor ismertek rá, mikor a Concorde-hidra befordultak. A Nouveau Cercleből jött ki és éppen arra készült, hogy átvágjon azon a veszedelmes térségen, mely a Saint-Germain-boulevard vége és a rakodópart között van.

— Philippe-et még elgázolják egy szép napon, mondta Larzac. — Bolondság a taxikkal tréfálni, ha valakinek csak féllába van.

— Bátor ember, — felelte Odette, — de mily pozőr! Az antimilitaristát játszani, mikor valaki úgy viselkedett mint ő, csakhogy a karzat tapsoljon.

— Ez éppen annyi, mintha valaki a rettenetes sebesültet játssza nagyon sok szalonban és — remélem Géraud nem hallja, — nagyon sok tyuk előtt.

— Nemde jól esik a séta ilyen szép időben? — szólt Gorrevod, akit a két szerelmes az imént festett le ezzel a pár szóval, miközben odaértek a gyalogjáróra, ahol arra vártak, hogy egy kissé megszakadjon a kocsisor.

Gorrevod sántasága ellenére úgy vágott neki, hogy ügyet sem vetett a kocsikra. Gyerekes hiusága mosolyt csalt érzéki ajkára és bámulatot olvasott ki Odette szeméből, amelyet alighanem bántott volna rokkantsága nélkül a gyerekesség nélkül.

— Hogy van Malhyver? — kérdezte, miután pár szóval kimentette magát, hogy elmaradt Sailhans kisasszony temetéséről. Arra a válaszra, hogy Géraud Auvergne-ben van, így kiáltott fel:

— Auvergne-ben? Ugy látszik, hát még sem butult el egészen a háboruban? Nem úgy mint mi, nem igaz, Xavier? Ha visszajön, okvetlenül elvisszük a Lotos-ba... Jól mulattunk ott tegnap!... tegnap!...

— Mi az a Lotos, — kérdezte Odette pár perccel később Larzactól, midőn Gorrevod elvált tőlük és mikor ők is távoztak a rakodó partról. — Valami vendéglő?

— Nem, egy nagyon vidám táncos bar, amely vagy két hete nyílt meg a Ponthieu-utcában, — mondta Larzac és nevetve hozzátette: — Ime az „entente cordiale“, a Lotos a lotusz angol neve, amely a feledés gyümölcse vagy virága.

Madame de Malhyvernek már a nyelve hegyén volt egy kérdés, amelyet mégsem mondott ki. Xavier tegnap délután egyik közös barátnéjuknál találkozott vele négy óra tájban. Nagyon korán távozott onnan, szokása szerint minden magyarázat nélkül, de olyan egyszerűen, hogy eszébe sem jutott megvádolni gyors távozásáért. Azért sietett, hogy a táncos teaházba menjen? Vagy csak később találkozott ott Gorrevoddal? Lehet, hogy a mulatások ezeken a különös helyeken, amelyek mindenfelé tömegestül nyíltak meg a háboru óta, mélyen belenyultak az éjszakába. De mért siklott el hallgatagon, valahányszor arról beszélt, hogy tölti estéit, ebben a helyiségben tett látogatásai fölött, amelyről maga mondta, hogy „nagyon vidám.“ Mért fordult hirtelen sarkon s változtatta meg a beszéd tárgyát, mikor Gorrevod a Lotost szóba hozta és meggondolatlanul kibökte: Milyen jól mulattunk ott tegnap? És most Larzac volt az, aki hallgatott, mintha az ő támadását várná. A szemében ott játszott az a tört fény, amelyet már oly jól ismert. Cécile Machault-lal találkozott a Lotosban, akiről Odette tudta, hogy bomlik a táncért és annyira csorog a nyála a rossz társaságban való kirugásokért?

— Mire volna jó, ha megkérdezném tőle, — gondolta magában. — Ha ott volt teázni és nem mondja meg nekem, ezt azért teszi, mert nem akar nekem fájdalmat okozni. Ez inkább kedves...

Szinte erőltette magát, hogy így gondolkozzék, mert nem akarta szép sétájuk első varázsát szétépíteni. De ez a varázs már szét volt tépve. Csak akkor érezte igazán, mikor eredeti tervét megvaló-

sította és bevezette Larzacot a tragikus szobába. A baljós képnek a boldogságot sugárzó képpel való helyettesítése, amit olyan égőn óhajtott, nem sikerült. Sőt ellenkezőleg, kedvesének jelenléte, akiben kételkedett, abban a szobában, ahol érette gyilkolt, még inkább növelte lelkiismeretfurdalásait. Ismét ráébredt arra a gyötrő valóságra, hogy elkövette a rémséges tettet... semmiért. Kettős gyötrelme; iszonya tulajdon tettétől és féltékenysége, szinte a lázrohamig fokozódott. Nem telt el még egy félóra sem azóta, hogy Gorrevod ostoba szavait kibökte, — annyi idő, amely alatt ötszáz lépést mentek az utcán és negyven lépcsőfokon feljöttek, — és már egészen tisztán kristályosodtak ki elméjében a gondolatok, de olyan fájdalmasan, — mint amilyen kellemesek voltak a benyomásai előzőleg.

— Találkozott tegnap Cécile-lel. Semmi kétség. Csak azért volt olyan jó ma hozzám, hogy porhintsen a szemembe, talán megbánásból, mert szegényli, hogy megcsal...? Hát lehetséges, hogy megcsal?

Hirtelen, hogy leplezze a rohamot, amelyet alig állt már hatalmában mérsékelni, így szólt.

— Nem akarja megnézni a palotát?

Gyors léptekkel kezdte vezetni szolónról-szalónra. Larzac szakértő szeme itt is, ott is megakadt egy-egy faburkolaton, egy-egy szőnyegen egy berakáson vagy valamelyik butor aranyozott bronz diszén.

— Milyen pompásan fog az aukció sikerülni — hajtogatta egyre. — Ez a vén patkányfészek tele van kincssel. Nem fog ebben a házban lakni, ugy-e? Ebben az esetben...

Odette minden erejét összeszedte, hogy válaszoljon neki. Azt remélte, hogy a szavak és a mozdulatok fékezni fogják az egyre erősödő válságot és erőt adnak neki ahhoz, hogy elhallgassa, ami a szívét nyomja. Kétségtelen, hogy Larzac észre-

vette tettetett lelkesedése mögött a lázas izgalmat, mely bensejét marcangolta, mert továbbra is megőrizte védekező tekintetét. Ezen a kísértetjárta helyen, ahová azért hozta el őt, hogy megtörje a rémület hatalmát, olyan kemény, olyan hideg, csaknem ellenséges maradt vele szemben a fiatal ember. Olyan volt neki, mintha kedvese keblére vetve magát, kemény páncélhoz ért volna. Egyszerre csak azt hozta fel ürügyül, hogy elfelejtett valamit és visszavitte őt nagynénje hálószojájába. Odalépett az íróasztalhoz, amely kulcsokkal volt most telerakva. Kinyitotta a fiókot, amelyből a végrendeletet kivette és néhány pillanatig mozdulatlanul állott ott.

— Mi érdekli ezen az íróasztalon? — kérdezte a fiatal ember.

Odette rávetette két égő szemét, azt a két tébolyult szemet, amelyben már bomladozni kezdett szájalomraméltó lelkének mérgezett sugára. Valami esztelen vágy támadt fel benne, hogy mindent megmondjon, minden kikiáltson.

— Igen! — gondolta ebben a pillanatban — megvallani mindent. Megalázkodni, de megtörni ezt a páncélt! Bebizonyítani neki, hogy nem csálhat meg engem, hogy nincs rá joga, hogy elhagyjon, hogy ezzel a kötelékkel egymáshoz vagyunk kapcsolva örökre!

A rémület visszatartotta, vagy még inkább a gyöngédség fellobbanása, amely még szenvedélyének kegyetlen lázában is feltámadt benne.

Most újra olyannak látta Xaviert, amilyen gyakran volt mellette, kisfiusnak, gondatlannak, hízkelkedőnek, aki úgy tud örülni a boldogságnak. Gyakran úgy érezte, hogy sokkal öregebb nála. Xavier előtt még ott állt a jövő. Az övét helyrehozhatatlan bűne egy csapásra megsemmisítette. Meghátrált attól a gondolattól, hogy belekényszerítse ezt az embert, akinek oly rózsás és könnyű volt az

élet, ebbe a szörnyű bűnrészességbe, és hogy osztályosává tegye gyötrő lelkiismeretfurdalásainak. Ugy tűnt fel neki, mint valami gyermek, akít sokkal jobban szeretett, semhogy ne kimélte volna.

— Ez titkos íróasztal a császárság korából — folytatta Larzac. — Sulyos, antik és tömör. Nagyon megfelelt a maga jámbor nagynénjének, aki sohasem írhatott rajta szerelmes levélkéket. Nem szép, de korhű darab, és nyilvános árverésen sok pénzt behoz.

— Pénz! Ez a szó, amint éppen itt hangzott el, ez előtt az íróasztal előtt, újra olyan vércseppeket hullatott a kis kézre, amelyek soha nem fogtak onnan eltűnni. — „Óh, nem pénzt akartam én. Téged akartalak. Csak téged . . .“ Milyen megkönnyebbülés lett volna számára, ha odaröppithette volna ezt a sóhajt a közömbös férfinhoz, aki nem sajnálhatta őt emiatt a fájdalom miatt, melyet nem ismert. Csak egyről tudott, a féltékenységéről. Ezért nemcsak sajnálnia kellett volna őt, de nem is lett volna szabad benne felköltölni. Ki kellett volna találnia még néma aggodalmait, még igazságtalan föltevéseit is. Sajnos, ki is találta. Ez a két védekező szem a kelletténél is többet beszélt és elárulta azt is, hogy nem akar a dologra ügyet vetni. Ismerve Odette-et, nagyon is tisztában lehetett vele, hogy Gorrevod tapintatlan megjegyzése előző esti mulatságukról, melyet ő elhallgatott, bántotta kedvesét. És mégsem akart tudomást venni erről a szemmel látható zavarról. Hogy nem esett meg rajta a szíve, mért nem kérdezett semmit tőle? De mit kérdezett volna? Nem lett volna-e igaza, ha szokása szerint: „Kis bolondomnak“ nevezi őt, ha így szólott volna hozzá: „Esküdj meg nekem, hogy Cécile Machault nem volt tegnap a *Lotosban*, Gorrevoddal és veled.

— De igen, örült vagyok, — gondolta magában, belátva, hogy semmi fel nem jogosítja, sem

efféle vallatásra, sem arra a rettentő lelki válságra, amelynek eloszlatására egyetlen szó elég lett volna. Nem ejthette volna-e ki Larzac ezt a szót, beszélgetés közben, csak úgy véletlenül? De nem itt kellett volna ennek megtörténnie, ebben a házban, ahova idehozta őt, minden boldogságát ebbe, és ahol, várakozása ellenére, bűnhődése egész súlyával találta magát szemben, amely teljesen megbontotta lelki egyensúlyát. Ekkor meghallotta az udvarba beforduló autó zaját, akárcsak azon az éjszakán.

— Itt a kocsim, — mondotta, — mennem kell...

Együtt mentek le a lépcsőn. Odette egy szót várt Larzactól, amelyből kiolvashatta volna a vágyat, hogy folytatni kívánja az együttlétet. A sofőr már kinyitotta a kocszi ajtaját és Larzac még nem mondta ki ezt a szót. Odette ajánlotta fel hát neki, amit kívánsága szerint Larzacnak kellett volna kérnie.

— Nem kísérne el, Larzac, vagy én kísérem el magát, ha dolga van?

— Engem? — válaszolta nevetve a fiatal ember. — Nekem nincs semmi dolgom. S hogy én kísérem el önt? Nagyon szívesen megtenném, ha nem volnánk két lépésnyire a Verneuil-utcától, ahol jardes-i nagybátyám lakik. Három napja itt van Párisban és én még nem látogattam meg. Fel akarom használni az alkalmat, hogy most erre járok és megvizitelem. A vén nagybácsiknak és nagynéniknek olykor hasznát veszi az ember. — Sétabotja elefántcsont gombjával a Sailhans-palotára mutatott. Odette két szemhéjja görcsösen meg-rándult és az izgalomtól csaknem fuldokló hangon mondta:

— Tegye meg a látogatását és jöjjön hozzám teaezni a Saint-Honoré-utcába.

— Lehetetlen, — mondta Larzac, — ostoba módon lekötöttem magamat.

— Madame Machault-nak? — kockáztatta meg a kérdést Odette.

Larzac erősen a szemébe nézett és annak a férfinak a szilárdságával, aki meg akarja őrizni függetlenségét, így szólt:

— És ha Madame Machault volna?

— Tőlem lehet, — válaszolta Odette ideges nevetésben törve ki. A soffőr még mindig ott állt az ajtó kilincsét fogva. A szolgaszemélyzetük ellenőrzése alatt álló gazdag asszonyok utált rabszolgasága egészen megbénította Odettet. Egyszerűen csak ennyit mondott Larzacnak: — Isten vele. — És odavetve a soffőrnek egyik szállítója címét, eltávozott.

Larzac még nézett egy darabig az eltávozó kocsi után, azután bólintva egyet a fejével, így szólt:

— Szegény kicsike. Hazudnom kellett volna neki. Mindig úgy rendező a dolgot, hogy nincs rá mód. De talán ezuttal még jobb volt így. Legalább nem fogja kutatni a dolgot.

Csalódott, hiába volt tapasztalt ember, aki ismerte kissé a nőket, mivel sokat megcsalt közülök. Volt már dolga kacér, szeszélyes, kíváncsi és rossz hajlamu nővel. De most először állott szemben olyan asszonnyal, aki halálosan szerelmes volt, akit emésztett a féltékenység és aki tele volt a legképzeldőbb s egyben az igazságra legszomjasabb szenvedéllyel, aki a legrettenetesebben szenvedett, ha nem tudott valamit, de ha tudott, nem elégedett meg a tudással, hanem látni is akart. Csak mikor behúzódott már autója mélyére, ahol az udvaron áthaladva még mindig várta, hogy Larzac egy intéssel megállítja a soffőrt, lobogott fel Odette-ben a dac és a büszkeség első fellázadása.

— Nincs szíve, — mondotta magában, — méltatlan az olyan szerelemre, mint az enyém, méltatlan, méltatlan . . .

Minél többször ismételte ezt a szót, annál jobban szerette azt, akit bántani akart vele. De annál inkább megfeszítette minden erejét is, hogy ne szeresse. Az egyéniség életösztöne ez, amely küzd az ellen, hogy egy másik egyéniség tönkregyegye.

— Ha elég becstelen ahhoz, — folytatta magában, — hogy tovább udvaroljon ennek a libának, amikor úgy kimutattam neki, mennyire bánt engem, ez a becsstelenség ki fog gyógyítani belőle. Le mondok róla.

A szakításnak erre a kilátására ugyanannak a halálos megsemmisülésnek érzete fogta el, mint Malhyver-be való kényszerű utazásuk hírére, midőn férje anyagi romlásukat bejelentette. Ha el kellett veszítenie Xavier-jét, mire volt jó megtenni azt, amit tett? És újra átélte a kiengesztelhetetlen órát, míg üzletről üzletre járt, felvette, meg letette a tárgyakat, amelyeket nem is látott, hallgatta, amit beszélnek, és felelt, de nem értette a mondatokat. Mindaddig, míg öt óra tájban ezzel a reménységgel nem tért haza: „Larzac megbánta már szívtelenségét. Ott lesz nálam, vagy irt már nekem.“ De nem jött senki. Nem várta levélke Larzactól az előszoba asztalán. Felment és zokogva borult az ágyra, miután azt mondta szobaleányának: „Ha szükségem lesz valamire, csengetni fogok. Mondja mindenkinek, hogy nem fogadok.“ Mikor végigment a kis szalonon és látta a teához elkészített asztalkát, amely mellett Larzac nem fog helyet foglalni, kétségbeesése teljessé vált.

Husz perccel később felugrott. Az az indulat kerítette hatalmába, amelyben a féltékenység láza ki szokott törni. Az indulat hullámának rohama vad erővel jön. Elsöpör mindent, a meggondolást, az önbecsülést, a tisztességet... Nagy sietve, mintha csak várná valaki, kalapot tesz, felöltöt vesz magára, keztyűt huz. Már lenn van a Faubourg-Saint-Honoré-utcában, azután a Saint-Philippe du Roule

templom előtt, majd az Antin-avenue-ben, ahol Xavier de Larzac lakik, de a Champs-Elisées másik oldalán. Nem hozzá megy. Ahelyett, hogy átmenne a köröndön, jobbra fordul, a Ponthieu-utcába. Égő tekintete annak a *Lotosnak* a cégtábláját keresi, ahol, mint Gorrevod mondotta, olyan jól mulattak tegnap este. Ő, Malhyver grófné, aki mély gyászban van, itt lenni az aszfalton egy táncbart keres, amelyről semmit sem tud, amely tán kétes hely is — micsoda esztelenség és milyen célból? A szenvedélyes szerelemnek megvan olykor az a lázas önkívülete, amely szinte természetfölötti látást ad az embernek. Egészen a Berry-utcáig nyuló kocsisor figyelmezteti, hogy megérkezett céljához. Az alig kezdődő alkonyatban már felgyújtott elektromos lámpák sápadt fénye ívet alkot egy magas körforgó ajtó fölött, amelyen a következő jelentős szavak olvashatók: *The Lotos*. Alatta óriási vizirózsa ég, amely szintén villamoslámpákból áll, de ezek sárga és kék üvegből vannak. Odette egészen végigmegy a kocsisoron. Megismeri Cécile Machault autóját. Minden habozásának vége. Inkább megöletné magát, de okvetlenül be kell ide mennie.

Belöki a Körforgó csapóajtáját, megfizeti a belépőjegyet a pénztárnál, végigmegy az előcsarnokon, mely tele van fiatalemberekkel, kik az arcába bámulnak — mindezt szinte álomban csinálja végig. De közben valami visszadöbbenő remegéssel veszi észre a hely durvaságát. Végre belép a hatalmas terembe, ahol táncolnak.

Az esti világítás üvegtetőről szűrődött le, amelyen mindenfelé villamos lámpácskák égtek, akár csak a homlokzaton. Ezek is kék és sárga vizirózsák voltak, szirmukat egy-egy színes lámpa alkotta. Ez az első központi terem páholyokkal volt körülvéve. A páholyokban voltak az asztalok, valamennyi rózsaszín ernyővel borított lámpától megvilágítva s a lámpákról hamis fény szűrődött

le, mint amilyen hamis az a feledés volt, amelyet a mesebeli lóbuszvirág modern tisztelői jöttek ide keresni, erre a durva és közönséges izléssel felcicomázott, aranyfüzérékkel ékesített fehér stukk-oszlopos helyre. Két zenekar volt elhelyezve az egyik sarokban, egy cigánybanda szmokingban, amely nem játszott, midőn Odette belépett, és egy másik jazz-band, amelynek közepéről egy néger széles po-fája villogott elő. Banjón, balalajkán és más meghatározhatatlan hangszereken játszó zenészek vet-ték körül ezt a színes embert, aki vezetni látszott a vadságba visszasülyedt civilizált emberek bálját, valami lármás és mégis mélabús dallamot pengetve a hurokon. A levegő sulyos volt, tele dohányfüsttel, porral és illatszerek gőzével. Ez a csaknem sűrű gőz körülbelül száz kísértetszerű lényt burkolt be, akik egymáshoz simulva táncoltak. Az új jövevény először nem látott belőlük semmit, csak valami mozgó sötét tömeget. Nem talált helyet, ahová leül-jön. Egy pincér lépett hozzá, aki udvariasság nél-kül vette szemügyre, mintha meg akarta volna fej-teni a rejtélyt, mért jött ide, erre a helyre, ahol szemmel láthatólag nem volt tájékozott. Érezte, mint sulyosodik rá ez a kétes, kapzsi tekintet, mi-közben a jazz-band és a tánc kábitó lármájában alig hallható hang megkérdezte :

— Asszonyom egyedül van ? ... Asztalt paran-csol ?

Válaszára a pincér egy meglehetősen félreeső sarokba vezette, az első sort már elfoglalták, vagy fenntartották maguknak a törzsvendégek. Végre leült, meggyőződött róla, hogy helyéről szemmel tarthatja az egész helyiséget, anélkül, hogy őt magát nagyon látnák.

— Teát ? portóit ? — folytatta a hang.

— Teát ...

— Piritott zsemlét ?

Fejével bólintott s alig várta már, hogy meg

szabaduljon az alkalmatlankodótól és egyedül maradjon. Egyedül? Jobbra-balra alig ötven centiméternyi távolságban, más asztalok vették körül az övét. Az egyik szabad volt; akik elfoglalták, kétségkívül táncoltak. Jegeskávéjuk féligürített poharai még ott álltak a hamuval teli tányérokon.

A másik asztalnál egy fiatalember beszélgetett suttogó hangon egy idősebb nővel; a férfi sovány volt és borotvált arcú, s úgy viselte a haját, mint a legtöbb törzsvendég, hátrasimitva. Testhezálló szabásu ruha volt rajta, mintha a karikaturája lett volna Larzac eleganciájának. — A nő már hervadt volt, festett és rizsporos, mintha frissen hozták volna ki az arcát valami szépségápoló intézetből és a divat tulkapásai következtében még karikatúra-szerűbbnek látszott, mint társa. Beszédjük egy töredéke, mint valami visszhang verődött Odette fülébe, midőn a zenekar egy pillanatra halkította üvöltését:

— Csakugyan jól táncol. Igazi argentinai tédre van.

Ez a nyelv, a táncospárok szaggatott, egyhangu forgása, ez a forró levegő, amelyben kezdte már megkülönböztetni az ambra-illatot és a kialudt szivarcsutkák büzét, a zene jajgatása és a néger harsány kiáltásai, aki rekedt hangon éppen egy angol kuplé éneklésébe fogott, valami érthetetlen tolvajnyelven, az exotikumnak és a tulfinomult életnek ez a keveréke, ez a nappal elől szinte bujkáló éjjeli élet, mindez a lármás zür-zavar, kihozta ugyan sodrából, de egyben erősen összhangban volt belső lázával. Meg akarta keresni a szemével, akit látni óhajtott s akiről bizonyos volt, hogy meglepi itt. De alig tudta tekintetét a táncolókon tartani. Közben a jazz-band elhallgatott, de a táncosok tapsára és „hogyvolt” kiáltásaira a néger és büntársai még gonoszabb dühvel fogtak neki, még gyöttrőbb, még idegizgatóbb csattogást tépve ki hangszereikből. A párok újra mozgolódni kezdtek, apró rángatózással

ringatva vállukat s megpróbálva tetőtől-talpig egész testükkel rezegni, mint a megriadt automaták. Ugyan, a reszketés tánca volt ez, amely a délamerikai csárdák kegyetlen érzékiségében született meg egy este és lassan lopódzott fel az északi barokkba, ahonnan azonban kikergették, mit kellemetlen idegent. A bomladozó Európa befogadta. Ezek a párisi férfiak és párisi nők, valami közös megegyezéssel, komolyan, szinte vallásos áhitattal reszkettek, az ütemre figyelve, amelyet egy láncából szabadult rabszolga hangján ez az ormótlan néger diktált nekik, nevetségességében volt valami a haláltáncok vadságából, akárcsak a véres áldozatok előkészítésében. Aztán másodizben is abbamaradt ez a barbár lárma. A párok szerteszóródtak, új párok álltak fel és a cigányok más táncba kezdtek.

Ez volt az a pillanat, amelyben Odette észrevette Larzac-ot és Cécile Machault-t egymás karjában. A hegedűk tangó-valcert játszottak, amelynek zenéje éppen olyan megrészesítő és simogató volt, amilyen durva és félelmetes az előbbi. Larzac és Cécile ezt a valcert táncolták, végtelen keccsel, hajlékonyan, a csipők lágy ringásával, szorosan összesimuló testtel, valami élvezeg bágyadsággal, amelyben félig megfeledkeztek magukról. Volt ebben a zenében, amely talán Spanyolországból került, valami szomorú és vad iz, amely elringatta és egyben szinte az önkívületig fokozta azt a sikoltásig feszült kint, amelyet Odette érzett, midőn ezt a párt a többi közt követte. Nem beszéltek egy szót sem, de ez az összefonódás, Cécile félig lehunyt szemének mosolya a tulajdon örömeire emlékeztette a megcsalt szeretőt, mikor ő forgott így, szivszivre simulva ezzel a férfival, akinek büszke szépsége sértette őt ebben a pillanatban megelégedettségének arcátlan kifejezésével. A valcer hol elhalált, hol újra nekihangosodott. Kemény próba volt, Odette érezte, hogy nem bírja tovább ezt a vértanu-

ságot. Oda akart ugrani, szétválasztani, megütni őket... Felugrik. Józsanságának utolsó maradéka visszatarthatja ettől a szándékától. Remegő kezével, mellyel alig bírja kinyitni retiküljét és tárcáját, egy bankjegyet tesz a tálca szélére, amelyen érintetlenül áll az ital s roskadozó lábbal fut ki onnan, bocsánatkérések közt surranva végig az asztalok során. Siettetí a félelem, hogy elájul, még mielőtt innen kijutna. A küszöbön visszafordul, hogy még egyszer lássa őket, akik még mindig egymás varázsában elmerülve táncolnak, és mikor végre kiér az utcára, a falnak dől s egy kívánsága van csak : meghalni.

Egy fiatalember, aki maga is a tánchelyiségből jött ki pár pillanattal később, látva ezt az elegáns, szép asszonyt ebben a különös helyzetben, sápadtan, elmeredt szemmel, odalép hozzá. Talán több cock-tailt ivott a kelleténél, vagy a részvét mozdulata volt ez, vagy felhívás kalandra, amire mindig van eset az éjjeli Párisban, ahol a galantéria minden fogását kipróbálják. A fiatalember maga is megállt és odafordult Odette-hez :

— Mire való ez, asszonykám ? Nem mehetnék magával haza ?

Az ismeretlennek ez a közeledése felébresztette Odette-t kábulatából. Felegyenesedett. Keményen szemébe nézett az arcátlannak, még pedig olyan büszke tekintettel, hogy az valami mentséget hebegett, miközben ő maga is gyors léptekkel távozott. Nyomban átsietett az utca másik oldalára, és megállott a másik gyalogjárón, a *Lotos* bejáratával szemben. Elviselhetetlen volt számára a gondolat, hogy Larzac és Cécile viszont mosolyogva és boldogan jönnek ki együtt, s hogy ez a nő magával vigye kedvesét autójában, amelynek már meggyújtott lámpái ott fénylettek a tulsó oldalon. Odette ebben a pillanatban már biztosnak érezte magát s nyugodt volt, hogy uralkodni tud magán és nem

alázkodik meg egy céltalan és lealacsonyító jelettel. De azt akarta, hogy Larzac lássa őt, meg akarta szégyeníteni, lehetetlenné akarta neki tenni, hogy újra hazudják. Rá akarta kényszeríteni, hogy mondja meg az igazat és hogy válasszon kettőjük között. Mert végre is ez a tisztátalan tánc, ezen a kétes helyen, még nem volt tökéletes csalás. Az illúziónak az a megsemmisíthetetlen maradványa, melyet a megbántott szerelem a végsőkéig védelmez bennünk minden látszattal szemben, most is úgy intézte, hogy még ebben az órában is védő hang szálljon síkra ebben a meggyötört szívben, a hűtlen kedvesért:

— Az egész nem egyéb tán kölcsönös kacér-ságnál, — gondolta. — Hogy tudhatnám meg? Ha egyszerűen megmondanám neki: vagy ő, vagy én. És ha habozni talál, a szakítás . . . Ah, ezek ők!

Valóban Madame Machault finom alakja jelent meg a homlokzat sugárzó fényében és csakhamar utána Larzac karcsú, hajlékony szilüetje is. Egymás mögött lépkedve mentek az automobilhoz, Cécile járt elől. Akárcsak az előbb a barban, most sem figyeltek arra, aki a tulsó oldalról leste őket és aki elhatározása ellenére sem tett egy lépést sem feléjük. Nagyon megalázó lett volna, hogy mutakozzék vetélytársnője előtt, mint elhagyott kedves, aki fut a szeretője után . . . De mi történt az autóval? Cécile utasításokat adott soffőrének, anélkül, hogy beszállt volna a kocsiba. A soffőr elindította az autót, gyors iramban gördült tovább és eltűnt, miközben a pár gyalog indult el az Antin-avenue irányában. Xavier most már Cécile mellett haladt és mind a ketten vidáman beszélgettek. Odeffe követte őket. Egy pillanatig azt remélte, hogy az Antin-avenue és a Champs-Élysées sarkán elválnak. De nem. Együtt mentek át a köröndön és Larzac hatórai barátnőjét ugyanazzal a gonddal kalauzolta keresztül a kocsik és járókelők töme-

gében, mint másik barátnőjét két órákor. Odette is áthaladt a köröndön. Ugy harminc lépésnyire mögöttük tért be az Antin-avenue-nek abba a részébe, ahol Larzac lakott. Mi volt az a harag, amelyet a Lotosban táncuk ledér bizalmasságának láttára érzett, ehhez a fájdalomhoz képest: a fiatalember és az asszony megállnak egy kapu előtt, amelyet ő nagyon is jól ismer . . . Cécile minden habozás nélkül, otthonos léptekkel tér be a kapubolt alá. Larzac megfordul és egy pillantást vet az utcára. Nem látja meg gyötrődő és nyomorult kedvesét, aki a Grand Palais előtt sortálló taxik árnyába huzódik. Azután maga is eltűnik a kapuban. Hirtelen fény gyul fel és szűrődik ki a redőny hasadékain át a félemelet ablakaiból, amelyet Odette olyan jól ismer. A fénysugár halványodik, eltűnik. Nyilván leeresztették a függönyt. Azután új fénysugár ragyog ki és halványul el egy másik ablakban, a hálószoba ablakán. Odette egy padra roskad. A mértéktelen fájdalomtól szinte megkövülve bámulja ezt a házat, ahová boldog napjaiban eljárt, még nem is olyan régen. Ah, a végső kis illúzió, hogy érzi, mint tépi szét benne ezt is a förtelmes valóság. És tövisek marcangolják a szívét, szegény vergődő szívét, amelynek minden sejtje vérzik. Miért maradna tovább? Miért gyötrőrné magát, hogy ezeket a falakat nézze, amelyek az undok árulást rejtik? De valami akaratanál hatalmasabb erő valósággal odaszegezi helyéhez.

Bizonyos idő elteltével, amelyről nem tudta volna megmondani a szerencsétlen, hosszú volt-e, vagy rövid — a határtalan szenvedés éppen úgy nem méri az időt, mint a határtalan öröm, — megjelent Cécile a rettenetes ház küsöbén, de egyedül. Mint előbb a kedvese — sajnos, most már semmi kétség sem foroghatott fenn, hogy a kedvese, — ő is óvatos tekintetet vetett jobbra-balra, azután odament a taxiállomáshoz, anélkül, hogy

mintegy husz lépésnyire a padon ülő női alakban felismerte volna azt, akinek kedvesét elrabolta. Odette megvárta, míg megmondja címét az egyik sofförnek. Az autó még meg sem fordult az utcában, midőn a meggyötört asszony felkelt a padról. Most ő lépett be a kapubolt alá, felment a lépcsőn, anélkül, hogy a házmestertől valamit kérdezett volna és megállt a félemeletre vezető lépcső legfelső fokán. Becsenget. Léptek közelednek, Larzac léptei. „Egészen természetes. Inasát valami megbizással elküldte otthonról. Tehát tudta, hogy Cécile idejön.“ Ez csak újabb kis seb a nagy mellé, ez a nyilvánvaló bizonyosság, hogy a találka előre meg volt beszélve, hogy Larzac hűtlensége előre megfontolt, előkészített, szándékolt volt. Az ajtó nyílik. Csakugyan Larzac az, akit Odette megpillant, látja, hogy szokásos hidegvére ellenére is megütődve hátrál egy lépést ez elől a fenyegető jelenség elől. De hát fenyegető-e csakugyan? Igen, ha Odette észrevette Cécilet, mikor a házból kiment. De észrevehette-e? És Larzac erőt véve magán, a boldog meglepetés hangján mondja:

— Hogyan? Ön az?

— Én vagyok — feleli Odette olyan hangsúllyal, amely eloszlathatta minden kétségét.

De Larzac még mindig nyugodtan felel, hogy továbbnyújtsa a helyzet bizonytalanságát és bevárja, mi jön:

— Csak nem kezdjük újra az előbbi jelenetet, kedves kis Odette-em? Rossz hangulatban váltunk el. Maga valami kellemetlenséget mondott nekem, erre én szintén azt mondtam magának. Helytelenül cselekedtem. Ezzel vége. Maga olyan kedves, hogy elsőnek jön hozzám. Na rajta, mosolyogjon már rám.

Bevezette őt a szalonba, tovább folytatva ezt a beszélgetést amelynek nyilvánvaló áinoksága és

gyöngéd tréfálkozó hangja csaknem a fájdalom és a méltatlankodás kiáltását csalta Odette ajkára. Valóságos jelképe volt ez mindannak, ami hamis és gyötrő csak viszonyukban volt. Larzac csak játszott szerelmükkel. Ő szegény vértanujává vált.

— Mire való ez a tréfa, Xavier — kérdezte tőle szomoruan. — Miért hazudik? Elmentem a Lotosba. Láttam magát Cécile Machault-lal. Mikor elváltak, utánuk mentem. Láttam, mikor bejöttek ide, mind a ketten. Öt perccel ezelőtt még itt volt. Találkája volt vele. Bizonyíték is kell? A bizonyíték az, hogy maga nyit ajtót, mert az inasa nincs itthon. Maga távolította el, mint mikor rám várt... Maga nyomorult, érti? — És megismételte: — Nyomorult! Azért jöttem, hogy szemébe mondjam ezt... Óh, eleget hazudott már nekem!... Sokáig hittem magának. De ennek most vége. Örökre vége... De legalább valld be, szerencsétlen. Hisz ugy is tudom, hisz láttam!... Láttam!... Láttam!...

Olyan lázas dühvel ismételte ezeket a szavakat, hogy a fiatalember megrémült. Akármilyen könnyelmű volt és akármilyen érzéki, szíve nem volt rossz. Feltámadt a lelkiismerete, mikor ezt a kétségbeesést látta, amelynek ő volt az oka. Megazután, ha nem is szerette igazán Odette-et, szerette a szenvedélyt, amelyet benne keltett. Mivel Odette nem tudott tovább a lábán állni, leült egy székre. Larzac most térdre vetette magát előtte és mindenáron a kezét akarta megfogni, s még mindig hazug szóval, de már könyörgő hangon, amely ezuttal őszinte volt, mert reszketett ebben a pillanatban, hogy örökre el találja veszteni, így szólt hozzá:

— Lehetetlenség, hogy ne hazudjam neked, szegény Odette-em, mikor látom, milyen rettenetes helyzetbe sodor a féltékenységed. Te láttad?... Te láttad?... Hát mit láttál? Hogy táncoltam

Madame Machault-lal egy nyilvános helyen. Tehát nem bujtam el vele... Hogy idejött hozzám? ... Hiszen én megmondtam volna neked, hogy találkám volt vele nálam, ha nem tudtam volna előre, mit képzelsz erről a találkáról. A XVIII. századbeli metszeteimet akarta látni — egy kézmozdulattal a falon levő metszetekre mutatott, — mert jellemzálra készül Arcole hercegnőhöz.

Ez a magyarázat csak félig volt hazugság. Cécile látogatása folyamán csakugyan megnézte ezeket a metszeteket és beszélt a bálról. És Larzac így folytatta:

— Ha ennek a találkának csakugyan az lett volna a célja, amit te gondolsz, hogy választottam volna ezt a házat, ahol te meglephetsz bennünket? És a bizonyíték... Odette-kém, légy okos és vond vissza ezeket a rut szavakat örökre... — Magához szorította s azon a hangon beszélt, amelynek hatalmát ismerte e fölött a nő fölött, aki eddig olyan gyöngé volt vele szemben. De mikor föl-emelte az arcát, hogy megcsókolja, Odette felismerte rajta a parfümöt, amelyet Cécile szokott használni. Olyan heves mozdulattal egyenesedett föl, hogy kitepte magát a férfi karjából és lázadó zokogással kiáltotta:

— Eressz el! Érzem rajtad a szagát.

Larzacnak ideje sem volt még fölkelni, Odette már a szoba hátsó részébe futott, az ajtó felé, amelynek csukott szárnyai között vékony fénysáv szűrődött ki. Ez a hálószaoba ajtaja volt, Odette kinyitotta és kezével az összeturt ágyra mutatva, így kiáltott: — Hát ez!? Hát ez!? — és olyan sikoltással tántorodott hátra, mint valami szegény pára a kés alatt.

— Hát bizony igaz, — mondta Larzac. Szó sem volt arról, hogy most hazudjon. Sőt jobban is szerette, hogy így van a dolog, amint ezt arckifeje-

zésének változása és hanghordozása is bizonyította . . .

— Miért veszed ennyire a szivedre? Gyöngé voltam. De ez nem akadály a annak, hogy csak téged szeresselek . . .

— Engem? — szakította félbe Odette. — Még azt mered . . .

— Igen, téged. — Férfi vagyok. Elvesztettem a fejemet. De nem láttad, mikor beléptél, hogy nem gondoltam egyébre, csak a te fájdalmadra, hogy nem volt számomra semmi más a világon? Hát számít a hűtlenség valamit, amelyben a szívnek nincs semmi része? Hát egy pillanatnyi eltvelyedés nyomtalanul eltörölheti hét hosszú év szerelmét?

— Ne mondd ki ezt a szót — nyögte Odette, — nincs rá jogod. Te nem szeretsz engem, nem is szerettél soha. A szemed nem szeret most sem. E percben sem, a hangod sem szeret. De így van ez jól — tette hozzá dult arccal, — így van ez jól. Mindezt megérdemeltem azzal, amit tettem.

— Azzal, amit tettél? — kérdezte Larzac meglepetve attól a szomorú képtől, amellyel Odette a szavakat kiejtette. — Mit akarsz ezzel mondani?

— Amit mondok.

— Mit beszélsz, mintha nagy titok sulya nyomná a szivedet, valami lelkiismeretfurdalás?

Még ebben a pillanatban is és egészen megrendülve ettől a tragikus párbeszédtől, cinikus és undok gondolat villant át agyán. A háború alatt, mikor távol voltak, Géraud és ő is, Odette egész egyedül és szabadjára maradt. Szinte ösztönszerűleg kérdezte:

— Csak nem csaltál meg közben?

— Oh, — tiltakozott Odette méltatlankodva, — milyen rosszul ítélsz meg engem! Azután, hogy . . .

Ujra a hálószoza ajtajára mutatott és a kétségbeesés egész eszeveszettségével mondta :

— Szerencsétlen, hiszen te nem tudod, menyire szerettelek, hogy mire vitt engem ez a szerelem !... Szerettelek egészen a bűnig !... Óh, ezért nem lett volna szabad engem megcsálnod !

— Ezért ?... Nézd csak, csillapodjál... Legyen helyén az eszed... Ül le és aztán beszélj velem higgadtan, nyugodtan. Mit akar jelenteni a bűn szó ?

— Azt, hogy öltem miattad, érted, miattad.

— Öltél ? — kérdezte Larzac szinte földresujtva ettől a vallomástól, amely olyan hihetetlenül hangzott, hogy szinte megzavarta az eszt.

— Öltem, — válaszolta Odette egyre félelmeesebb és félelmeesebb hangon. — Jól van az nekem, hogy megcsaltál, így kellett nekem. Ez a büntetésem, amiért tulságosan szerettelek. Meg fogsz tudni mindent. — És mélységes fájdalommal tette hozzá : — Megteheted az összehasonlítást !... Napok óta fojtogat már a dolog. Beszélnem kell... Tudod, hogy tönkrementünk. Ugy volt, hogy el kell hagynom Párist és el kell válnom tőled, hogy átengedjelek ennek a nőnek. Ha bűnös vagyok, bűnös vagy te is. Ha bizonyos lettem volna felőled, el tudtam volna utazni. Te nagyon féltékennyé tetted és ezért nem tudtam. Ekkor történt, hogy nagynéném súlyosan megbetegedett... — És két kezébe temetve arcát, zokogva nyögte : — Óh, olyan rettentő gyalázat ez !...

— A nagynénéd ?

— Ott virrasztottam mellette. Megtaláltam a végrendeletét. Kitagadott. Elégettem a végrendeletet. Aztán... A néném meglátta...

— És ekkor ?

— A kandallón gyógyszer volt, egy méreggel telt fiola.

— És te azt... ?

— Igen.

— Te megtetted ezt ?

— Megtettem, miattad.

Mély csönd támadt. Odette a szalón homályos sarkában roskadozott, a függönybe kapaszkodva, reszkelve a férfi dühétől, amelyet vallomása idézett föl benne s a félelemtől csaknem teljesen megsemmisülve. Larzac fel és alá járt a szobában, anélkül, hogy ránézett volna, a homlokán egész rács támadt, amint a két szemöldökét összeráncolta. Mire gondolt ? Mit érzett iránta, ezután a félelmes gyónás után ? Egy perc multán oly keszvetlenül nehezedett rá ez a csönd, hogy alázatosan, félénken, könyörögve megszólalt :

— Xavier !

A férfi megállott előtte és a legkeményebb felháborodás hangján mondta neki :

— Menj innen ! Borzadok tőled !

Odette lehajtotta fejét és kiment, anélkül, hogy ereje lett volna egyetlen szót is válaszolni.

VI.

EGY BIZALMAS NAPLÓ TÖREDÉKEI

Pontosan husz perccel ezután a rettentő jeletet után, Géraud de Malhyver éppen együtt sétált fiával a vadregényes Auvergne egyik legregényesebb zugában, meglehetősen távol az Université-utcától, a Faubourg-Saint-Honorétól a Ponthieu-utcai helyiségtől és az Antin-avenuen-n lévő garszonlakástól. Apa és fia ott haladtak a Sioulet mentén haladó ösvényen, amely megkerülve Combeperet és Aiquillier vidékét a Mont-Dore-uttól a Malhyver-kastélyhoz vezet. Ott válik ki ebből az utból a Tuilière- és Sanadoire-sziklákkal szemben. A híres melegforrások valamennyi látogatója jól ismeri ezt a két gigászi fonolit-bércet és rendkívül szeszélyes formákban szétszórta, fénytörő kristályait. Géraud és Roger mindjárt déjeuner után utrakeltek Darré ur társaságában, hogy a két híres sziklát meglátogathassák. A párisi nevelő, akit ez a folytonos testgyakorlással járó hegyi élet kifárasztott, féluton elvált tőlük. Malhyver egyedül folytatta a sétát a kis fiúval, örülve, milyen fénnel világítja meg az értelem boldog ébredése annak a háromheti szabad levegőtől már nekiszínesedett arcát. Híven tervéhez, amelyet nagy vonalaiban körülírt felesége előtt, maga próbálkozott még ennek a fiatal szellemnek nevelésével, természeti törvények és történelmi emlékek felidézésével öntve lelket a tájakba. Dilettáns éveinek kusza tanulmányai most alkalmazásra leltek. *Szolgálatot tettek, hogy ked-*

venc kifejezését használjuk ; ez jól esett neki és némikép igazolta őket saját szemében is.

Megmagyarázta hát Rogernak az évezredek forrongásokat, melyeknek nyomai mindenfelé meg-látszottak ezen a vulkanikus tájon, majd elbeszélte a hősi történetet, amelynek ez a Sanadoire-bérc a százéves háboruban, 1386-ban színtere volt. Mérédek csucsán erős várkastély állt, amelyet egy Robert Chenel nevű angol tartott megszállva had-nagyaival, Nolinsbarbe-bal és Richard Credo-val, a londoni lord maior fiával. Tíz év óta sanyargatta már a vidéket, midőn a Bourbon-nemzetségből származott II. Lajos, aki Forez grófné leányával kötött házassága révén auvergnei herceg lett, vállalkozott rá, hogy megfékezi őket. A *Nemes és nagy-jóságú Ludovicus hertzeg krónikája*, amelyet kancelláriusa, a Cabaret néven ismert Jehan d'Oronwille jegyezgetett fel, megőrizte számunkra az ostrom leírását. Milyen pompás történet ez arra, hogy felidézzék egy 1919-ben élő gyermek lelki szeme előtt, akit már most rá kell nevelni arra a gondolatra, hogy vitézül verekedjék a háboruban, ha a németek újra kezdik. Midőn a bérc elé meg-érkeztek, II. Lajos így szólt az őt környező nemes urakhoz : „Vitézlő uraim, már megszabadítottam három helyet és most itt állunk az előtt, amely el-pusztítja egész tartományunkat. Mert négy kapi-tány védi és háromszáz fegyveres ember és a hely bevehetetlen, ha csak Isten kegyelme nem segít rajtunk.“ És az urak így feleltek : „Nagy jó uram, kegyelmed arra kér bennünket, amit nekünk kel-lene összetett kézzel kérni kegyelmedtől. Mert ez a vár elpusztítja egész Auvergne-t és szüntelen ott fe-nekedik a város előtt.“ És a krónikás hozzáteszi : „Ekkoron Bourbon hertzeg parantsot tőn, hogy az auvergne-béliek az egyik oldalról, ő maga pedig vitézivel az másik oldalról indulnának az Sana-doire bértz ostromjára. És amint mondá, ugy

tselekvének...“ Megrohanják a várat. Az auvergneiek az egyik oldalról, a bourboniak a másik oldalról veszik be a két tornyot. Az így támadt résen Lajos herceg tör be. Chenel foglyul esik és felnégyelik Párisban a Grève-téren.

— És a mi kastélyunk? — kérdezte Roger, aki sóváran hallgatta ezt a történetet és Perrot de Lignaige-nek, egy angol szájhősnek különös párviaadalát Clarains urammal, Bourbon herceg egyik lovagjával. — Megvolt már a kastély abban az időben? És az időpontot számítgatva hozzátette: Ötszázharminckét éve.

— Nem így, ahogyan most áll. Az akkori kastélyból nem maradt meg csak a nagy torony. Itt aludt Bourbon herceg az ostrom előtt.

— És kié volt akkor a mi kastélyunk?

— Hát a mienk, a Malhyvereké.

— Akkor ők is harcoltak a sziklavár ellen?

— A krónikás nem mondja, de kétségtelen. A herceg nem lakott volna náluk, ha nem lettek volna bátor emberek. Valamennyi Malhyver mindig az volt és remélem, az lesz te is.

— De egyik se volt olyan rettenetes háboruban, mint apám, — jegyezte meg Roger. — Akkor még nem voltak gépfegyverek, se repülőgépek, se mérges gázok.

— A háborút mindig úgy viselik, ahogy kell, — mondta az apa valami halk mélabuval tekintetében. Milyen jövőt rejteget a legközelebbi bonyodalom még ismeretlen hadi eszközeivel ez ártatlan fő számára, amely kétségkívül jövődöbeli katona feje. A marnei, az isery, verduni és a champagnei harcok vitéze végigsimitotta kezével ezt a gyermekfejet és magában ezt gondolta: „Addig még bétömök ide egy kis tudományt.“

Idáig jutottak beszélgetésükben, midőn az uton egy öreg kerékpáros emberrel találkoztak, akiben Roger az első táviratkihordóra ismert, aki ki szo-

kott járni a kastélyba a hét kilométernyi távolságban levő mezővároskából, ahol a postahivatal volt :

— Ez Cetrud apó, — mondta a kis fiu. — Meglátott bennünket. Megállott. Táviratot vett ki táskájából. A mama volna ! . . .

— Csak nem beteg tán Odette ! — gondolta magában Géraud, újra megsimogatva fiacskája fejét. Ugy érezte, hogy a gyermek felkiáltásában ottremeg anyja viszontlátásának vágya. Kissé reszkető kézzel bontotta fel a táviratot és azután a csodálkozástól csaknem elváltozott hangon mondta :

— Boldog lehetsz. A mamád holnap reggel érkezik.

— Elmégý érte Clermontba, papa ? — kérdezte Roger, akinek csinos arca elpirult örömében.

— Mindenesetre.

— És engem is magaddal viszel ?

— Magammal viszlek.

A csókban, amelyet a gyermek apja kezére nyomott, a hálának e mozdulatában olyan közvetlen báj volt, hogy az egyszerű falusi ember, aki a táviratot hozta és kerékpárjáról leszállva hallotta e szavakat, nem állhatta meg, hogy így ne szóljon :

— Milyen kedves kis fia van, gróf ur. És hogy szereti a mamáját !

— Már az igaz, hogy szereti, — gondolta magában Malhyver. Sietős léptekkel indult vissza a kastély felé, de úgy, hogy a gyermek, akit kézenfogott, fáradtság nélkül követhesse. — „Megérkezik — mondta magában újra — úgy látszik, mégis nagyon szereti a fiát, így jutott erre az elhatározásra, hogy idejőjjön. Helyes volt megírnom neki, hogy elhalasztottam visszatérésünket. Az, amit előre láttam, mégis beteljesedik tehát.“

Ezt a gondolatot még olyan sok más követte, feleségének ez a hirtelen visszatérése annyiféle különböző benyomást keltett benne, hogy miután

hazatért és személyesen ügyelt fel a váratlan vendég számára kijelölt szoba berendezésének minden részletére, szükségét érezte annak, hogy maga is tisztán lásson a dologban. A válságos időszakokban, amilyeneket nem egyszer élt át életében, szokása volt gondolatmenetét papírra rögzíteni. Nem vezetett rendszeres naplót minden cselekedetéről és mozdulatáról — ez a szokás az önzéssel nagyon közeli rokonságban levő önteltséget föltételez. Mindennapos pontossággal megfigyelni minden cselekedetünket, ez annyit jelent, mint magunkat a világ középpontjává tenni. Viszont nagyon természetes, hogy az altruizmustól teljes mértékben áthatott lélek is átadja magát ennek a lelkiismeretvizsgálatnak, ha valami megzavarja. Ennek egyik módja az, amit a bensőséges élet mesterei imádságnak neveznek. Ez a szó rámutat arra a szabályra, amelyet a lelkiismeretvizsgálatnak szem előtt kell tartania, hogy jótékony hatásu legyen. Kell, hogy könyörgést tartalmazzon és legyen benne erő arra, hogy világosságot gyujtson bennünk és békét szerezzen nekünk, vagyis összhangba hozzon bennünket, eszünket, szívünket és tetteinket a világ értelmes és jótékony rendjével... ez a miatyánk szava: *legyen meg a te akaratod*, amely pusztá szavakból cselekvéssé válik. Ez az a fény, amelyet Gérard nem látott s amelyet keresett. Hogyan magyarázza meg az akaratnak ezt a gyors változását Odette-nél, aki leveleiben nem sejtetett előre semmit? Azt remélte, hogy érzékeny lelke meghozza számára ezt a megnyugvást, hogy neje jelenlétében ura lehessen önmagának. Visszaemlékezett arra az alig fékezhető türelmetlenségre, amelyet legutóbbi beszélgetésük alkalmával tanusított és nem akarta, hogy az összetűzés újra kezdődjék. Félkilenckor aludni küldte Roger-t a vacsora után, amelyből a gyermek alig evett. Mindig így történt, valahányszor csak egy-egy erősebb izgalom rázta meg gyöngye szervezetét.

— Igyekezzezzél gyorsan elaludni, — mondta neki — tudod, hogy a vonat reggel hét órákor érkezik. Öt órákor kell kelnünk.

De maga nem tudott elaludni. Mikor egyedül maradt szobájában, nagy szélzugás közben, mely ott dudált a vén kastély zegzugos épülete körül, íróasztalának kulcsrazárt fiókjából elővett egy füzetet, amelynek számos lapja tele volt már írva, bár a maroquin-kötésre nyomott évszám 1919-et mutatott. Ez volt a jele, hogy három hónap óta, vagyis mióta a birtokára való visszatérés terveivel foglalkozott, számos gondterhes pillanatot és belső vihart élt át. De mi volt mindez ahhoz a tragédiához képest, amely a Clermont felé robogó vonaton közeledett feléje! Ennek a kocsisornak egyik fülkéjében, amely ott robogott az alvó sikon át a csillagos ég alatt, egy asszony virrasztott, akinek árnyát ő most felidézte. Géraud még semmit sem tudott a bűn, a szerelem és a szégyen titkáról, amely elől az asszony menekülni próbált, mikor így otthagyta Párist. Azoknak a titkos megérzéseknek egyike, amelyeket a feszült töprengés szokott előidézni, ha valakin szenvedélyes hévvel akarunk segíteni, azt sejtette vele, hogy ez a hirtelen elutazás valami titkot rejteget. De micsoda titkot? Malhyver csak azért kezdett írni ebbe a füzetbe, hogy ezt a kérdést magának feltegye. Alig telt el pár nap, és rémülettel kellett bezárnia ezt a naplót, hogy soha senki ne olvashassa el a válasz förtelmes valóságát.

*

Április 15. — Odette holnap reggel érkezik. Egyáltalában nem ismerem az okokat, amelyek erre az elhatározásra birták, sem céljait a jövőt illetőleg. A hagyatéki ügy még nincsen befejezve. Ha Párisban akart volna maradni, találhatott volna rá ürügyet és okot, az után a levél után is, hogy

én és Roger meghosszabbítjuk itteni tartózkodásunkat. Annál inkább, mert sohasem volt szó legfeljebb csak hat-nyolc hétről. Mit jelent ez a hirtelen jövetel, amelynek nincs semmi komoly magyarázata, olyan, mint valami szeszélyes ötlet. Mi kényszeríti erre? És éppen a nagyhéten érkeznek! Annak a beszélgetésnek a folyamán, amelyben legelőször voltam hozzá teljesen őszinte nagynénje halála után — micsoda házaset! — kifejtettem neki, mi a nagy célja annak, hogy Malhyverben telepszem le: befolyást szerezni a vidék lakosságára, példát adni neki. Sokkal értelmesebb, sem hogy fel ne fogta volna, különben utalt is rá válaszában; érintette, hogy itt felvetődik számunkra a vallási probléma is. Ha itt akarunk lakni, akkor ki kell lépünk a névtelenségből, mind ebben, mind más vonatkozásban. Három hét óta elengedhetetlen kötelességemnek tartottam, hogy egy vásárnap se hiányozzam a nagymiséről. Malhyverben éppen úgy, mint a lövészárookban, gróf vagyok, a példánykép, akin rajta függ az emberek tekintete. Ha nem látnának ott a templomban, azt gondolnák: „A jó Istent csak nekünk találták ki, nem a gazdagoknak.“ S mit jelent számukra ez a jó Isten, ha ilyen egyszerűen beszélnek róla? — de mély megilletődéssel is! Mégsem ebben rejlik a kérdés lényege. Van-e fölöttünk egy szellemi lény, aki ismer és szeret bennünket, egy jóságos Isten? S ha van, mit jelent ez számunkra? A kötelességet, a reménységet, a vigasztalást, a sorshoz való megnyugvást, a tizparancsolatot, az egészséges társadalmi szervezet összes törvényeinek ezt a foglalatát. Elvenni tőlük, kétséget kelteni szívükben iránta, nem bűn ez, ha az ember nem tud nekik mást adni helyébe, mint filozófusaink szomorú: *ignoramus et ignorabimus*-át?

Vasárnap, április 20-án végzi Roger husvétii áldozását. Darré ur szintén, mivel vallásos ember.

Én nem, én még nem tudom megtenni. Nagy utat megtettem 1914 óta, mikor kedves barátommal, Leon de Montesquiou-val vitatkoztam, akinek egy évvel később, 1915 szeptember 25-én hősi halált kellett hálnia Souain-nál. Itt őrzöm ebben a füzetben halotti arcképét, azokkal a sorokkal, amelyeket 23-án, halála előtt két nappal írt: „Egy alkalommal, midőn minden erkölcsi erőmre szükség volt, a gyónásban kerestem menedéket s utána az Ur asztalához is járultam.“ Én is megpróbáltam, hogy ehhez a két nagy dologhoz folyamodjam. De bizonyos ellenvetések, amelyeket akkor elfogadtam, amelyeknek ma azonban érzem gyöngeségét, mégis visszatartottak. Még ma is visszatartanak. Nem vagyok elég bizonyos hitemben. Ebben az évben tehát nem járulok a husvéti áldozáshoz. Odette sem. Ő talán messzebb van még a megtéréstől. És ki miatt vesztette el hitét? Miattam. És nála sem tudtam a hitet semmivel sem pótolni. Abban az időben gunyosan vállat vontam volna, ha valaki akkor előre bejelenti nekem, hogy valamikor még lelkiismeretfurdalást fog nekem okozni, amiért szövetséges társammá tettem őt abban, amit *felvilágosodásomnak* neveztem. Mit jelentett ez a felvilágosodás? Az eltávolodást apáim hitétől, pedig ma egyetlen gondolat tölt el: az ő hagyományait folytatni.

Az ő hagyományait folytatni? És a falusiak tudni fogják, látni fogják, hogy sem a gróf ur, sem a grófnő nem teljesíti ezt a legszentebb katolikus kötelességet, amelynek az egyház olyan nagy jelentőséget tulajdonít, hogy főparancsolatai között rendelte el. Ha Odette csak öt nap múlva érkezik meg, nem tehetnék az emberek ezt az észrevételt. Én is találhattam volna a magam számára alibit, például egynapi távollétet Clermontban. Rá áll-e ő erre, amennyiben rá is vonatkozik? Egészen bizonyos, hogy nem gondolt erre a nehézségre. Ez

is csak egy újabb bizonyítéka, hogy nem értett meg egészen annak a beszélgetésünknek folyamán, amely oly keserű emléket hagyott bennem. De van nekem erre az évrre szükségem, hogy tudjam, ami bizonyos: nem miattam jön. Mennyire rajta voltam ez alatt a három hét alatt, hogy részletesen beavassam első erőfeszítéseimbe, mennyi csalódka reménnyel tettem. Az ő levelei . . . ezek a levelek . . . Roger tegnap nagyon boldog volt, hogy visszhangra bukkant és másikat keresett. Elkiáltotta magát egy szikla előtt. Aztán másik, hasonló alakú sziklát vett észre. Ujból kiáltott. „Ez nem felel“ — mondta nekem olyan csalódottan, hogy nem is tudtam nevetni rajta. Hirtelen Odette-re gondoltam ez előtt a jelkép előtt, és az ő makacs némaságára levelezésünkben.

És most mégis idejön. Megteszi ezt. Az anyai sziv huzza ide fiához? Ha szerelemmel szeretném szegény Odette-met, most szégyenkezнем kellene, hogy Rogernek köszönhetem jövetelét. De a szerelem és önző gögje távol van tőlem. Olyan vagyok, mint a vén fa, amely levelet hajt még, törzsét is gyarapítja, de virágot már nem hoz soha. Az élet komollyá vált számomra. Nőm szépsége nem tud már izgalomba hozni. És mégis, milyen boldog vagyok, hogy jön. Mennyire szeretném, ha ez a kísérlet rábírná, hogy maradjon. Lehetséges volna ez? Annyi bizonyos, hogy nagyon elszigeteltnek érzem magam gondolataimmal és egész valómmal. Valami alaposan elválaszt tőle azok után, amiket nekem mondott, hogy Páris az izlése, hogy szereti ezt az életet, melyet engedelmemmel folytatott, melynek folytatására én vittem rá. De végre is férje vagyok és e teljes meghasonlás ellenére is ott hordom lelkem mélyén az érzést, hogy együvé tartozásunk széttéphetetlen és hogy felelősséggel tartozom vele szemben. Hogy alig sejtettem valamit ebből az érzésből, midőn feleségül vettem? Szép-

ségének varázsa birt elhatározásra, egy kellemes otthon kecsegtető reménye, vagyoni viszonyaim rendezése, majd az első évek után szenvedély hiányában, kölcsönös tekintetek mindkét részről a társadalmi állásra, a rang védelme, amely abban merül ki, hogy a leányokat jól férjhez adják és a fiukat jól elhelyezzék, végül a két élettárs tiszteletteljes viszonya egymáshoz, — hát ez volt számomra a házasság. Mennyire érzem ma, hogy egészen más dolog ez : kölcsönös kötelesség a házi tűzhely iránt. Olyan egyszerű szó és mégsem értette meg, mikor kimondtam előtte és mégis magába foglal mindent, mert a házi tűzhely a családot jelenti. És mi az ország? Családok csoportja. Elhet ma 1919-ben francia, aki ne érezné, hogyha házi tűzhelyét védi, Franciaországot védelmezi.

Hej! Hát van nekünk házi tűzhelyünk. Lehet valakinek egy gyermekkel? Ha a másik kettő, aki akkor halt meg, mikor alig élt, életben volna még, Roger két fivére, akik közül az egyik nyolc éves volna most, a másik kilenc, ott állnánk mi most, az anyjuk meg én, ahol állunk? Az a rideg nagyvilági nő vált volna-e belőle, aki tiltakozott minden újabb terheesség ellen. Az anyaság úgy tünt fel neki, mint valami iszonyatos kinszenvedés, amelyért semmi kárpótlás nem jár s így aztán minden bizalmas közeledésnek vége szakadt köztünk. Ujra kezdeni most ezt a bizalmasságot, olyan joggal, amelyet a finom érzék megtilt? Pedig ha csakugyan itt akarok élni Malhyverben és itt akarom tartani Odette-et is, és azt akarom, hogy megszeresse a vidéket, akkor újabb gyermekekre van szükség. De először az kellene, hogy Odette szeressen. Hogy valakit szeressenek, kell hogy maga is szeressen és alig öt perce voltam kénytelen bevallani magamnak, hogy én sem szeretem szerelemmel. Milyen sötét, bonyolult és nehéz minden, ha az ember nem lép mindjárt kezdetben a helyes utra. De azért rá

lehet térni. Ebben a pillanatban az összes kérdéseket ez az egy szorítja háttérbe: milyen érzéstől hajtva jön ide Odette? Meg fogom tudni, még ha nem mondja is meg. Itt ezen az elhagyatott helyen, még ha csak pár napot tölt is itt, meglesz a nyugalom hozzá, hogy egészen másképp figyeljem meg, mint Párisban. A magatartás, melyet a helyzet nekem parancsol, nagyon egyszerű: a legnagyobb figyelemmel kell őt körülvennem és jól megértetni vele, hogy teljesen szabad és hogy sehol sem talál teljesebb, mélyebb és önzetlenebb hódolatot. A gyermek jelenléte megteszi a többit. Alig öt perce irtam ezt is: „A kérdés ez: van-e rajtunk kívül egy Szellem, aki ismer és szeret bennünket?” — Oh, szeretnék bizonyos lenni ebben, olyan meggyőző valósággal bizonyos, mint ennek a papirnak, ennek a tollnak, ennek a kéznek a létében, hogy ez a Szellem él és hogy ez az ige: „Békesség a jóakaratu embereknek” belőle sugárzik ki. Mert akkor abban is biztos volnék, hogy elnyerem ezt a békét, mert elmondhatom, bensőm legteljesebb őszinteségével és soha nem éreztem még úgy, mint ebben a pillanatban, hogy jóakaratu ember vagyok.

*

Április 16. — Ma reggel félhatkor Roger és én elindultunk Odette-ért az automobillal, amelyet Clermontból hozattam. A hideg tette-e, vagy az izgalom, Roger sápadt volt s a szeme beesett. Hiába próbáltgattam utközben a Mercouer, a Lassolas és a Vache különös vörös krátere előtt újra felkelteni benne a tegnapi lelkesedést. Mikor a hold térképén, amelyet egyenesen ezért hoztam magammal, megmutattam neki, mennyire egyformák a kihült bolygó vulkánjai és ezek itt: az esze csak anyja érkezésén járt. Mikor meglátta, hogy kiszáll a vonatból, visszafafojtott sikoltással vetette magát a nyakába. A

gyermek szenvedélyes heve a mi szívünk sivárságának vigasztalanságát juttatta eszembe. Odette először szintén szenvedélyesen ölelte meg, de nyomban kibontakozott az öleléséből és csaknem eltaszította magától. Azt mondhatta volna az ember, hogy nem akart gyöngéd lenni. Milyen különös lelkiállapot! Hát mért jött akkor?

Nekem egyszerűen kezet nyújtott. Egészen megrémültem, olyan rossz színben volt.

— Nem volt beteg a grófnő Párisban? — kérdeztem Élise-t, miközben a podgyászra várunk. Roger-re bízam, hogy anyját az autóhoz vezesse.

— A grófnő egyáltalában nem eszik, — mondta a szobalány. — Mióta Sailhans kisasszony meghalt, egy éjszaka sem tud elaludni anélkül, hogy klórt ne venne be.

Mégsem lehet, hogy ez a haláleset forgatta volna ki ennyire önmagából? Két legutóbbi beszélgetésünk s a leveleim sem lehetnek. De hát mi akkor? Beteg talán? Mig Clermont-ból Malhyverbe értünk, prémes bundája és a térdére borított vastag takaró ellenére is vacogott a foga a kocsi mélyén, amelynek födelét felhúztuk a kedvéért. Volt egy pillanat, amikor olyan szemmelátható rosszullet vet erőt rajta, hogy megkérdeztem:

— Rosszul van? Táviratozzak a legközelebbi faluból Clermontba? Van ott egy orvos, akiről sok jót beszélnek.

— Tudnak is az orvosok valamit — felelte Odette vállat vonva. Majd keserűen hozzátette: — Egyedül hagyott Párisban ezzel a szomorú feladattal és a kis fiam nélkül. — Ujra megcsókolta Roger-t, de szenvtelenül. Az volt a benyomásom, bizonyára igazságtalanul, hogy színészkedik, mintha el akarná velem hitetni, hogy a gyermek miatt jött ide. Az bizonyos, hogy nem miattam jött. Jól tud-

tam ezt, de teljesen megbizonyosodtam róla, midőn Malhyverbe megérkezve, így szólt hozzám :

— Melyik szobát jelölte ki számomra, Géraud ? — Azután azzal az ideges mosollyal, amelyet rossz perceiből már jól ismerek, hozzátette : — A foglya vagyok. Nem dugna be valami kútbörtönbe ?

Szobája tele volt virággal, vetett ágy várta és vidám tűz lobogott : ez mégis kellemes hatással volt rá, de nem azt az erkölcsi elégteliséget keltette benne, melyet a *home* ad. A kényelmes fészket látta benne, melyet a fáradt test kíván.

— Megpróbálok pihenni — mondta. — Már napok óta álmatlanság gyötör.

Megragadtam az alkalmat, hogy figyelmeztessem :

— Remélem, nem szed altatószert. Az nagyon rossz hatásu.

Éles pillantást vetett rám, amely aztán Élise-re siklott át. Nem válaszolt. Én pedig nem bolygattam tovább a dolgot. Ha úgy tüntem volna föl, mint aki tudja már, hogy klórt szed, rájött volna, ki hozta tudomásomra. És én nem akartam Élise ellen ingerelni. Ez a leány hűségesnek látszik. Odette már megszokta. Ha tudná, hogy fecsegett, képes volna, amilyen idegesnek látom, tüstént elküldeni. Kit vegyek én akkor elő, hogy lehetővé tegyem számára az itt-tartózkodást, azzal a sok igényvel, amelyet már maga a poggyásza elárul : a sok kerevetvankos, fejbáráncos, pihenőpárna, illatszóró, csipkés ágyterítő, prêmes lábtakaró, apró lámpaernyő és mit tudom én még mi minden meg-hitt csecsebecse. Az ellentét, amely a párisi élet finomságának nyomai és e között a félig csupasz, tágas helyiség között volt, sötét diófából készült régi auvergnei butoraival, hallgatást parancsol nekem akkor is, ha nem akartam volna amugy is ke-

rülni minden fölösleges szóváltást köztem és közte. Pár gyöngéd szóval bucsut vettem hát tőle, és nem láttam viszont csak késő délután, mikor megtudtam, hogy Roger-t hívatta. Két órát töltöttem ebéd előtt ágya lábánál. A kisfiu egy sarokban a képeskönyveket forgatta, melyeket Párisból hozott neki, jelölül, hogy mégis csak gondolt rá. De hogyan? Mikor a fiuval tett sétáimról beszéltem neki, arról, hogy ébredt fel az érdeklődése a természettudomány és a történelem kérdései iránt, alig-alig felelt nekem. Alig válaszolt azokra a bizalmas közléseimre is, amelyeket Malhyverben történt fogadtatásomról, a vidéki élet még csak homályosan sejtett anyagi és erkölcsi szükségleteiről, a kastély jobb berendezéséről s már részben meg is kezdett mezőgazdasági terveimről tettem. Azt hittem, szórakoztatni fogom, ha kissé torzított formában megrajzolom neki néhány személyiség arcképét, akiket itt fogadnia kell, először a plébánosét, Taravant abbét, egy hatalmas és testes hegyilakót, husos arcából is kiálló pofacsontjaival, ezt ez eredeti vénembert, aki életét méheinek gondozásával és elbájoló románstilü, még pedig a legtisztább auvergne-i román stilben épült temploma boltjának kékre festésével tölti. Azután Ambroise Beuf-öt, a bírót, az égykori urasági inast, igénytelen és sunyi arcával, aki örökségével Malhyver-be vonult vissza és aki a felgazdagodott polgárt játssza, rövid lejáratu kölcsönöket adva a parasztoknak... Vánkosára könyökölve hallgatta. Arca a függönyök árnyába veszett, de éreztem, hogy a takaró alatt idegesen rángatózott a lába.

Azután Roger, Darré ur és én együtt ebédeltünk az ebédlőben nélküle. A gyermek nyílt tekintetű volt és mosolygó kedvű, Darré ur mogorva és hallgatag, és mind a kettő ugyanabból az okból: Odette azt mondta, hogy talán hosszabb időre jött, maga sem tudja, mennyire. Ujabb talány. Miért

törődött most bele a hosszabb ittidőzés gondolatába, mikor még három héttel ezelőtt annyira fel-lázadt ellene? És mit jelentett ez a makacs álmatlanság? Midőn Gilbert Ballet professzor előadásait hallgattam a Szent Anna-kórházban — mert erre is kíváncsi voltam, — emlékszem, hogy a lélektan-nak ez a mestere a mániákusok és önmérgezők, másrésről a lelki gondtól gyötörtek és a megszállottak álmatlanságát különböztette meg. Vajjon melyik osztályba tartozott Odette álmatlansága? Ez még mindig talány volt. Mi nyugtalaníthatja? Hogyan találhattam volna ki? Milyen gondolatok foglalkoztatják? Sejtelmem sem volt róla. Nem is vagyunk házasfelek. Nőm és én nem ismerjük egymást. Kinek a hibája ez? Az enyém, mert én voltam a férj. Midőn nagynénje temetése után a polgári törvénykönyvről és jogaimról beszéltem neki, csak a 214-ik paragrafusra kellett volna emlékeztetnie, amelynek erejére hivatkoztam s amely a következő szavakkal végződik: „A férj pártfogója feleségének.” Vajjon pártfogolja-e az ember azt, akivel szemben még annyi fáradságot sem vett magának, hogy megismerje. Abban az erkölcsi és társadalmi újjáalakulásban, amelynek nekifogtam, elsőrendű kötelességem lesz, megismerni azt a lényt, aki gyermekemnek anyja. Még tegnap is újra figyelmeztettem rá magamat: itt, ebben a bizalmas közelségben kell őt tanulmányoznom, megértenem és magamhoz formálnom, és mindenekelőtt nem szabad igazságtalanságot elkövetni vele szemben és belső zavarát másra, mint tisztességes okokra visszavezetnem. *Nem, nem lehet másféle oka a dolognak.* Egészségi állapotának megrendülése teljesen megmagyaráz mindent, ehhez hozzájárult még a nagynénjének, legközelebbi rokonának hirtelen halála által előidézett lelki megrázkódtatás. Azután ott volt az az elhatározásom is, hogy Malhyver-be vonuljunk vissza, amit oly dur-

ván közöltem vele. Most ériem csak meg, gunvos célzását a kútbörtönre. S ott volt végre fiától való elválasztása. Ebben is csak újabb durvaságot láthattott. Mert ő sem ismer engem. Az volna jó, ha itt tartózkodása alatt legalább is olyannak látna, amilyen vagyok. És akkor . . .

*

Április 25. — Nyolc napja, hogy itt van. És a remény, amelynek nyomait e napló utoljára irt soraiban megcsillanni láttam, nem teljesedett. Ma éppen oly kevéssé tudom, miért változtatta meg hirtelen elhatározását és miért hagyta el Párist, mint mikor a vonatról leszállt. Mert ezt akarta: elhagyni Párist és nem bennünket felkeresni, a fiát és engem. Velünk szemben tanusított viselkedése eléggé megmutatja ezt. Gyakran azt mondhatná az ember, hogy nem is lát bennünket, az asztalnál például, midőn nagynehezen rászánja magát, hogy lejöjjön az ebédlőbe. Három eset közül kétszer fenn tálatat magának szobájában. Ágyban marad az alatt az ürügy alatt, hogy fáj a feje, úgy hogy gyakran kénytelen vagyok már megkérdezni magamtól, vajjon igaz-e az a sok főfájás. De hiszen egyre sápad és egyre fogy . . . És amellet vonakodik orvost hívni. Nem merem unszolni, mert érzem, milyen izgulékony. Bizonyítékát adta ennek azzal is, hogy Darré urral olyan keményen beszélt, hogy ez a szerencsétlen holnap utazik. És mi az oka utazásának? Egy lehetetlen kívánsága ennek a hóbortos embernek, aki nem tud este írni és olvasni, csak olajlámpa mellett s nekünk csak petróleumlámpánk van itt. Miután néhány hétig ezzel is beérte, most azt hozza fel, hogy észreveszi, mennyire kezd fájni a szeme. Az az ostoba eszméje támadt, hogy Odette-hez forduljon és ne hozzam azzal a kívánságával, hogy gondoskodjanak neki más világításról. Ma délután aztán látom, hogy

szokása szerint szertartásosan lép be dolgozószobámba, de negyvenéves kora dacára is gyerekes arca rendkívüli izgatottságot árult el. Keztyűt húzott és kalapot tartott kezében, ezzel is jelezve, hogy nem mint nevelő, hanem mint látogató jött hozzám és miután elbeszélte szóváltását Madame Malhyver-rel emiatt az ostoba lámpaügy miatt, végül a következőket mondta :

— Gróf ur, bejelentem önnek távozásomat. Arra is kérem egyuttal, vitessen ki engem holnap Clermont-ba az esti vonathoz. Poggyászmom be van csomagolva. A grófnő úgy bánt velem, hogy emberi méltóságom, amint ezt gróf ur is megértheti, arra kényszerít, hogy tüstént távozzam, bármennyire sajnálom is így itthagyni tanítványomat.

Különös eset, de figyelemre se méltatnám, ha Odette durva föllépése ezzel a szegény ördöggel szemben nem volna egy jellel több. Azok a valóban kemény szavak, amelyeket Darré ur előttem ismételt, és az, amit Odette legutóbbi beszélgetésünk alkalmával róla mondott, tulságos ellentétben vannak egymással. Darré ur nem változott. Ő ma is az a műveltséggel zsufolt kispolgár, akinek a nevelősködés eszköz arra, hogy gazdag családok kényelmes életébe furakodjék be, és kielégíthesse azt a vágyát, hogy jól egyék-igyék és jó ágyban aludjék. Ártatlan, de rendkívül köznapi materializmus izlése ez, nem képesít rá egy nevelőt, hogy az életnek arra a komoly értelmére tanítson meg egy gyermeket, amelyre egy kis franciának szüksége van. Én tehát amugy is el voltam arra határozva, hogy megválok tőle, de nem most és nem így. Nem értettem egyet Odette felfogásával. Ugy találtam, hogy nagyon is meg van elégedve Darré ur nevelési módjával és személyes magatartásával; és most egyszerre valami semmiségért olyan fölényesen, csaknem embertelenül bánik vele, ami egy cseppel sem vall rá, legalább is nem felel meg

annak a fogalomnak, amelyet én alkottam róla. Legyünk bátrak. Nézzünk szemébe az igazságnak. Valami rejtett és mély oka van ennek az erkölcsi egyensúlyvesztésnek. De miféle oka? Annyi bizonyos, hogy Odette nagyon ideges volt mióta tudomására hoztam, hogy a tönk szélére jutottunk és közöltem vele azt a szándékomat, hogy nem maradunk Párisban. Ennek az idegességnek azonban el kellett volna tűnnie, mivel újra gazdag, és szabadon élhet abban a Párisban, amelyről kijelentette, hogy nem tudja elhagyni; különben is abban a beszélgetésben, amelyet Darré urral folytattam, ez a következőket jelentette ki nekem:

— Amugy is, minden körülmények között elutaztam volna, mivel a grófnőnek az a szándéka, hogy itt tölti az egész tavaszt és nyarat. Én pedig nem falusi nevelőnek szerződtem.

Odette-nek ezt a mondását Darré nem találhatta ki. Ezt Odette maga mondta. Ha ismételném előtte? Ha felhasználnám, hogy megkérdezzem tőle: — Mi történt, hogy Ön ennyire megrémült Páristól? Mi elől menekül? *Ki elől menekül?* — Hányszor ott volt két nap óta ez a kérdés a nyelvem hegyén, mikor láttam, hogy fel se bontja a leveleket, amelyeket kap, hogy félredobja az ujságokat, anélkül, hogy a keresztkötést felszakítaná, ő, aki valamikor alig várta, hogy átfuthassa az ebédekről és a színházi előadásokról szóló tudósításokat. Barátnői? Mintha nem is lettek volna a világban. Teljes szakítás volt ez mindazzal, ami ezelőtt szokása, kedvtelése, az élete volt. Milyen következtetésre jutnék, ha más asszonyról beszélnék ezt el nekem, és mit gondolnék arról a férjről, aki egy ilyen titokkal szemben nem szánná el magát arra, hogy kutassa a nyitját?

Április 27. Tovább hallgattam. De ez a hallgatás is végét járja. Egy *gondolat*, amellyel becsülemet kényszerít szembenézni, olyan gyöttrőn nehezedik rám, hogy nem bírom tovább elviselni. Ezt a gyötrelmet, annyi sok intőjel után csak növelte egy újabb jelenet. Egy jelenet? Nem tudom, ráillik-e ez a szó? Csak egy látogatásról van szó, amelyet Odette és én együtt tettünk a faluban és azokról a benyomásokról, amelyeket reá azoknak a kegyetlen drámáknak egyike gyakorolt, amelyeket mi rendszerint csak a *Törvényszéki Tudósító* olvasásából ismerünk.

Ime az eset: Egy idevaló paraszt, Arthème Coubret 1917-ben megölte Étienne Beuf-öt, a bíró fiát, olyan körülmények közt, amelyek azt bizonyítják, hogy a családi biráskodás elve, a régi Franciaországnak ez a férfias dogmája, ma is él a falusi nép lelkében. Coubretnek volt egy Miette nevű leánya, aki valami Pierre Lecourt nevű parasztfiúhoz ment férjhez, akit én is ismertem. A két fiatalember, Lecourt és Beuf, a fronton szolgált. Beuf megsebesült. Mint lábadozót Malhyverbe küldték. Valamikor kerülgette Miette-et. Most a szeretője lesz. Coubret megtudja. Leánya férje távollétében nála lakott. Étiennt szobájában fogadta. Midőn a Beuf gyerek egy reggel a leány szobájából kimegy, Coubret egy puskalövessel leteríti. A holttestet a kapuja előtt hagyva, e szavakkal jelenti fel magát: „Igazságot tettem.“ Pár nappal később Pierre Lecourt maga is elesett Verdunnél. A riomi esküdtek természetesen felmentették Coubret-t, aki a tárgyalás után természetesen visszatért falujába kényszerűségből, mivel nem volt más keresetforrása, mint pár darabka földje, melyet saját kezével művelt — de meg büszkeségből is. Mig eljárás folyt ellene, szüntelen ezt hozta föl védelmére: „Én voltam az apja. Jogom volt.“ Felesége könyörgött neki, hogy tartsa magánál a

leányát, de Lecourték hallani sem akartak róla. Magánál tartotta. Ez is az ő mondása volt: „Megbüntettem. Maradhat.“ Vajjon szerette-e csakugyan a szerencsétlen leány Étienne-t. A lelkiismeretfurdalás volt-e az oka? A botrány okozta szégyen tette-e vagy csak lelki egyensúlyának a tulerős megrázkodtatás előidézte megbomlása? De ettől fogva inni kezdett.

Gyakran lehet vele találkozni az úton, amint harisnyát köt, juhait terelgeti s emellett csupaszsz. Legtöbbször alig áll a lábán. Lányának viselt dolga és iszákossága, valamint férjének pöre tiz évet öregített Coubretnén. Zárkózott, elvadult életet él, nem köszön senkinek, állandóan konyhájában tartózkodik és veteményes kertjében, amelyet maga munkál. Talán Coubret is megbánja titokban a tettét, akármilyen dacos lélek is? Mert mord és kerüli az emberek tekintetét. Családjá régi törzsökös malhyveri család és így ő volt az első, akit meglátogattam. Az egyetlen célzás, melyet tragikus történetére tett, csak ennyi volt: „Gróf ur, bizony szerencsétlen az én sorsom.“ Tegnapelőtt viszonzta látogatásomat, hogy még a szokottnál is sötétebb arccal adja elő jelenlegi balsorsát. Már a háboru előtt el volt adósodva. Rabsága, büntető pörének költségei, a közepes termések, a jószágát pusztító betegség teljesen tönkretették, annál inkább, mert ravasz mesterkedéssel is igyekeztek kiforgatni és Coubert tudta, ki a dolog mestere. Szóval, hát bosszút akartak állni rajta.

— Beuf uram áll most bosszút rajtam, — mondta sztoikus nyugalommal. — Neki is joga van. Ő is apa. Minden adósságom a kezében van. Csak éppen ő gyűlöletből teszi. Én igazságot szolgáltattam.

Nem szólt egy szót sem, de olyan tekintettel nézett rám, amelyből, talán akarata ellenére is, világosan kiolvastam a kérést, amellyel a hübéres

urához fordul. Mennyire igazam volt, hogy Auvergne-be jöttem apáimtól örökölt birtokomra. Párisban a Faubourg-Saint-Honoréban nem lett volna alkalmam két városi ebéd közt hallanom ezt a kérést és megmentenem ezt az embert. Mikor megkérdeztem tőle, milyen összegre rughat az adóssága és így szóltam hozzá: „Előlegezem magának a pénzt, Coubret“ — a tekintetéből valami olyasfélét éreztem, mint akkor a csata előestéjén, a példaadás és a teljesített szolgálat kebeldagasztó örömét. De kinek tettem szolgálatot? Franciaországnak, mikor először töltöttem be a társadalmi tekintély szerepét, amelyet itt ezentul játszani óhajtok. Különös, hogy egy véletlen, amelynek szívesen tulajdonítok jelképes értelmet, mindjárt szembe állít engem, aki kastélyomban hagyományos formában képviselem a társadalmi tekintélyt, ezzel a Beuf-fel, aki bírói hivatalában a választott tekintélyt jelenti. Nem abban gyökeredzik-e Franciaország egész szerencsétlensége, hogy mindenütt az életfogytiglanival helyettesítette a századost?

Ebben az esetben én hát a családi igazságszolgáltatást láttam, amelyet egy primitív lélek a maga vadságával, de vadságában is igazi nagysággal hajtott végre. Coubret nem tűrhette el, hogy leánya megcsalja férjét, aki a háboruban küzdött érte, apjáért, mindnyájunkért. Odette, mikor elmondtam neki ezt az ítéletet és ami utána történt, nem intézett hozzám kérdést, csak a fiatal asszonyra, Miette Lecourt-ra vonatkozóan, akiről senki nem kérde, vajjon tettét siratja-e vagy kedvesét.

— Szép asszony? — kérdezősködött tovább. — Mondták magának, hogy már házassága előtt is szerette Étienne Beuf-öt? Miatta iszik?... Megtudja érteni, hogy képes együtt élni az apjával, miután ez kedvesét megölte?...

Minden mondata elárulta, hogy kíváncsiságát teljesen a történet szerelmi része foglalkoztatja. Ez csakhamar a legnagyobb mértékben be is bizonyosodott. Ő, aki, megérkezése óta egyetlen egyszer se mozdult ki a kastélyból, egyszerre csak, négy óra felé, mikor éppen sétára indultam Roger-val, oda lépett hozzánk. Nagy meglepetésemre azt ajánlotta, hogy kicsit elkísér bennünket.

— Hol laknak azok a Coubret-ék, — kérdezte, mikor kiléptünk a rácskerítésen. — Messze van? Nagyon szeretném őket látni. — Mikor a dráma színhelyére megérkeztünk, még csak egy tekintetre sem méltatta sem az öreg embert, sem az öreg asszonyt, csak Miette-et nézte, aki ezen a délutánon csipkét vert a kapu előtt, ahelyett, hogy a legelőn lett volna.

— Fáradt, — mondta Coubret anyó, hát a szomszéd leánya őrzi a jószágot.

— Nem jól érzi magát? — kérdezte Odette a szegény teremtéstől.

Leült a kőpadra Miette mellé és én a leány apjával és anyjával beszélgetve, hallottam a választ.

— Fáj a fejem — mondta a leány — meg nagyon gyöngé vagyok... és szomjazom, mindig szomjazom, de anyám nem engedi, hogy azt igyam, ami egy kicsit felmelegit.

Micsoda bamba rémület tükröződött ezekben az alkoholtól kidülledt szemekben. Még elég szép a fiatal asszony, de elhanyagolt, megviselt, piszkos, mint az olyan nő, aki nem ad már magára semmit.

— Azt, ami felmelegíti, — bizgatta Odette tovább — a pálinkáról beszél?

— Arról — válaszolta Miette.

— De hiszen az teszi beteggé, tudhatná.

— Az tesz beteggé — felelte az iszákos asszony, — ha gondolkozom. Ha meg iszik az ember, nem gondolkozik.

Tovább nem hallottam a beszélgetést. Coubret anyó jött oda két kerges, földtől fekete kezében, amint mondják, nyers tejjel teli köcsögöt hozva, amellyel Roger-t kínálta meg.

— Megengedi, gróf ur? Éppen most fejtem, még meleg. Ez jót fog tenni kis fiának. Szelek neki egy karéj fekete kenyeret is. Az jó a tejhez. — Azzal betuszkolt bennünket a szobába. — És a grófné asszony?

Odette egy intéssel utasította vissza, Roger és én körülbelül tíz percet töltöttünk ebben a füstös helyiségben, ahol a gerendákra aggatott sajtok és sonkák nagyon mulattatták a gyermeket, aki tejét szűrőszőltette. A vén Coubret anyó fecsegett. Coubret pipáját szivta a falnak dülve, éppen az alatt a puska alatt, amellyel a véres tettet elkövet-hette. Én az ablak homályos üvegén keresztül Odette-et figyeltem, akit úgy látszik, egyre jobban lekötött a szerencsétlen sorsu csipkeverőnővel folytatott párbeszéd.

Kérésére, mivel mint mondta, igen gyöngének érzi magát a séta folytatására, Coubret-éktől való távozásunk után nyomban visszafordultunk vele a kastélyba. Mivel egész izgatottnak találtam, megkérdeztem tőle:

— Az a szegény asszony elbeszélte magának a történetét?

— El — válaszolta Odette, újra elkomorult és zárkózott arccal.

— Milyen sajnálatraméltó — folytattam én.

— Csakugyan az — mondta Odette.

— Boldog vagyok, hogy beszélt magával — füztem tovább a szót — ha ellátja jó tanáccsal és kigyógyítja hibájából, azzal derék cselekedetet művel.

— Azt hiszi? — kérdezte tőlem olyan különös hangsúllyal, hogy ránéztem. Valami nagyon keserű

ránc támadt a szája szögletén és szeme elmeredt! Azután hozzátette: — De ha csak így tud feledni.

Talán az ő szívét is nyomja valami és szeretné, ha nem volna ott? — gondoltam magamban, annyira ott csengett ezuttal hangjában az egyéni fájdalom. Hallgattunk és ez a csönd mindaddig tartott, míg csak a kastély rácsához nem értünk. Itt Odette megcsókolta Roger-t, nekem intett a kezével és elvált tőlünk e szavakkal:

— Folytassák a sétájukat. Én lefekszem. Nem vacsorázom.

Igen, mi nyomhatja a szívét? Meg akarom tudni. Bizonyosságot akarok.

*

Április 28. — Bizonyosságot! Sajnos nem tudtam mit kívántam. Nem lett volna-e jobb megmaradnom a kétségben és nem látnom azt, amit láttam és nem hallanom azt, amit hallottam, hogy ne kellene most leírnom? De igen. Ellenkezőleg le kell írnom. Ha majd hidegen állunk szemben egymással, ő tagadni fogja, ez bizonyos. Akkor szükségem lesz rá, hogy zavarba hozhassam és a szemébe vágghassam: „Nézze, ezt mondta, ezt cselekedte.“ Ő maga mondta. De megtette-e? Megtette. Most már kezembem van a talány megfejtése, amely megmagyaráz mindent: menekülését Párisból, zavarát, álmatlanságát, szótlanságát, fájdalmát.

Éjfélre járt az idő, már egy órája lehetett, hogy ezt a naplót bezártam. Az akarat, melynek ott kifejezést adtam, csak egyre erősödött bennem. Ugy égetett, mint valami láz. Szobám erkélyre nyílik, kiléptem hát erre az erkélyre, hogy egy kis friss levegőt szívjak. Észrevettem, hogy feleségem ablaka világos. Elaludt anélkül, hogy eloltotta volna a lámpát, vagy fenn van? Mért térnék ki az elől a megbeszélés elől, amelyre föltétlenül rászántam

magamat. Mielőbb meg akartam ragadni azt a lehetőséget, hogy tulessem rajta és végét szakítsam az utolsó napok iszonyatos bizonytalanságának, kiléptem hát a folyosóra, amely szobámból Odette-éhez vezet. A rémülettől dermedten állottam meg ajtaja előtt. Törött üvegek csörömpölésének zaja verődött fülembe, rikácsoló kacagástól kísérve. Bekopogtattam. A zaj tovább folytatódott, de kopogtatásomra egy szóval sem feleltek. A kulcs az ajtóban volt. Benyitottam és ott láttam Odette-et neki-vadulva, eszeveszetten, össze-vissza hasogatott ruhában, amint fel s alá járkált, toalett eszközeinek üvegcserepei között. Ide-oda imbolygott a szobában és törékeny tárgyakat keresett. Mikor egyet talált, abban a rémületes nevetésben tört ki, a kandallóhoz futott és kegyetlen dühhel a márványhoz vágta. Egy felbontott és harmadában üres pálinkás palack állt a kandalló egyik sarkán, egy még tele pohárka mellett!... Odette nem hallotta, hogy beléptem. Egyszerre csak láttam, hogy megfogja reszkető kezével a poharat, ajkához emeli és hátraveti fejét, hogy egy hajtásra kiigya a pohárka tartalmát. Elkíáltottam magamat. Ijedtében elejtette a pohárkát, amely eltörött, mint a többi üvegholmi, Odette pedig felém fordult és rámismert. Ekkor kimeredt szemmel s remegő szájjal hozzám lépett, s a dühös felindulás hangján és mozdulatával mondta:

— Mi keresnivalód van itt? Menj innen. Én itthon vagyok a szobámban... Szabad vagyok... És ha ez börtön... Óh börtön! Börtön! Börtön!...

Vadul rikácsolt és olyan erővel taszított el magától, amelyre nem hittem képesnek. Menekülni próbált. Én azonban visszatartotam, megragadva a karját. Szerencsére volt annyi lélekjelenlétem, hogy szabadon maradt kezemmel bezárjam a szoba ajtaját. Ha rágondolok, reszketés fog el még a pusztá gondolatára is, hogy kiszabadulhatott volna, végig-

futhatott volna a lépcsőn, felkölthette volna a szolgaszemélyzetet, talán a fiát is. Kötelességem volt, hogy egyedül legyek tanuja ennek a borzalomnak.

Várakozásom ellenére nem védekezett e lefogás ellen, különben is tüstént eleresztettem. Részségének lázas önkivülete most már formát öltött. Dühös és támadó fellépését a kétségbeesés gyors rohama követte. A börtön szó, amelyet egymásután többször is kiejtett, aztán az én erőszakos mozdulatom, másirányba terelte. Most a rémület vett erőt rajta. Egész teste reszketett. Arca görcsösen rángatódzott. Kezét összekulcsolta, mintha könyörögné. A vétkét bevalló bűnös iszonyata nyögött hangjában, mikor így szólt :

— Ez az igazság ! Ez az igazság ! Én nagy bűnös vagyok ! Megérdemeltem mindezt, mindezt ! ... El vagyok veszve, el vagyok veszve ! ...

Térdreborult. A földrevetette magát és olyan zokogással mondta, amelyet nem felejték el soha életében :

— Te nem ismeresz engem, Géraud. Te nem tudod mit tettem,

Fölkelt. Most valami lázas látomás kezdődik, amely szóra kényszeríti és egyidejűleg rémületes jelenetet játszat végig vele ... Ez az, amit nem szabad leírnom.

Végre elgyöngül a hangja, mozdulatai tétováká válnak : gesztusai, arcvonásai, minden elernyed benne. Látom, hogy rogyadozni kezd. Fölfogom, ágyához viszem, ahol mély álmom nyomja el, amelyből csak tizennégy óra múlva ébredt föl. Nem mozdultam mellőle az éjszaka, mert olyan gondolatok vettek erőt rajtam, amelyeket nem fogok leírni. Reggel Élise jött be. Hogy megmentsem a becsületét és igazoljam a szoba rettenetes rendetlenségét, az összetört tárgyakat, a szétléptett ruhákat,

olyan magyarázatot találtam, amely a hozzá nem értő előtt meglehetősen kézzelfoghatónak látszott: egy lázrohamot, amely a klór mértéktelen élvezete idézett elő. Gondom volt rá, hogy a pálinkás üveget előbb elvigyem. Uram Isten! lehetséges, hogy az a dolog, amelyre ebben a rettenetes részegségben keresett feledési, — akárcsak a Coubret leány — az a szörnyűség volna, amellyel önmagát vádolta a feleségem és a gyermekem anyja?

VII.

VIA CRUCIS

Mennyi idő telhetett el azóta, hogy Malhyver ezeknél a rettenetes soroknál naplóját abbahagyta? Nem tudta volna megmondani, s azt sem, hogy miért maradt ott, miután a füzetet a fiókba bezárta, mozdulatlanul íróasztalára könyökölve, tenyerébe támasztott fejjel, mintegy megkövülve a förtelmes jelenet látomásától, amelynek emléke újraéledt benne, midőn részleteit följegyezte. Mitévő legyen? Mi volt a kötelessége a bűnössel szemben. Maga elé idézte úgy, amint mámorában önmagát leírta. Látta őt a Sailhans-palota szobájában, amelyet oly jól ismert, a beteg ágyánál, látta, mint fedezi fel a végrendeletet, amely kitagadta, mint égeti el, mint készíti el a mérget s mint fut el onnan tulajdon gonosztettétől való félelmében. Mégis elkövette ezt a gonosztettet, mivel otthagya az éjjeli szekrényen a halálos itallal telt poharat. Igen. Mitévő legyen most?

Egy hang hirtelen felrázta elmélkedéséből, amelyben iszonyattól zavaros gondolatait igyekezett rendezgetni. A szobaleány hangja volt, akit nem hallott belépni s aki így szólt hozzá:

— A grófnő fölébredt. Azt kérdezteti, nem jöhetne-e a gróf ur hozzá?

— Hogy érzi magát a grófnő, Élise, — kérdezte Malhyver fölállva. Alig mert a leány szemébe nézni. Talán nem is lehetett félrevezetni. Ismerte a

pálinka illatát. És a megjegyzések, amelyekkel a konyhából kísérték. Odette a cognac-os palackot a szolgaszemélyzet egyik szekrényéből vette el, ahová Malhyver tette be, sietségében nem is ügyelve arra, hogy föl van bontva. A személyzet bizonyára észrevette ezt az áruló nyomot és beszélt is róla. Ilyen pillanatokban, amilyeneket most élt át, a cselédeknek, ezeknek a néma tanuknak jelenléte, akikről az ember sohasem tudja, mit tudnak, még-csak tetézi a bajt.

— A grófnő jól kipihente magát, — mondta Élise, akinek finom és barátságatlan arca kifürkészhetetlen maradt.

Élise nyugatfranciaországi leány volt, nagyon szerény és takaros, kissé különös. Odette eltűrte rossz természetét, mert teljesen megbízható és tisztességes volt. Már a pályaudvaron, midőn a klórról beszélt a leány, észrevette Malhyver, hogy a hangja tiszta csengése rosszalást fejez ki. Vajjon hogy ítél meg ebben a pillanatban ez éjszaka lealázó tébolyát?

— Mondja meg a grófnőnek, hogy mindjárt megyek, — jelentette ki egyszerűen. A szobaleány titkos megvetése urnője iránt arra ösztönözte, hogy még szigorubban ítélje őt meg. Magában ezt gondolta: „Beszélni akar velem. Vajjon tagadni akarja-e azt amit bevallott, azt állítva, hogy nem tudta mit beszél.“ Ez a folyosó, amelyen az éjszaka olyan szorongó, de mégis egészen más természetű aggodással ment végig, újra érezte vele a vallo-más komolyságát, amelyet a részegség csikart ki feleségéből és a reá várakozó beszélgetés döntő fontosságát, és mikor az ajtón, akárcsak az előző éjjel bekopogtatott, magában ezt mondta: „Itélni fogok fölötte!“

Milyen ellentét volt aközött a szoba közt, ahová Élise most bevezette, hogy aztán nyomban visszavonuljon, és aközött, ahová alig pár órával

ezelőtt lépett be ! Odette nem kimélt dühében egyetlen egy kedves csecsebecsét sem, amelyet Párisból magával hozott, és amely, mint emlékezhetünk, annyira kihívta Géraud gunyját. A szoba újra visszazapta komor díszét, a néhány családi arcképet a falakon és ódon butorainak szuette fáját. A beteg külseje — mi más nevet adhatnánk neki ? — nem kevésbé változott meg. Rendesen úgy volt fésülve, hogy ondolált haja vastag hullámokban omlott le. Most hogy férjét fogadta, csak arra kérte Élisét, hogy egyszerűen simítsa hátra és fonja be fűrtjeit. Homloka egészen szabadon maradt és szinte vakító fehérségű volt. Vonásai megfosztva így a szokásos dicsfénytől, kemények, beesettek, szenvedők és tragikusak voltak, mint valami kórházi arcé. Kicserepedett és szintelen ajkán nem volt festék, sem arcán nem színesedett pirosító. Ennek a kimerült arcnak sivárságában szeme nagyobbak, de fakónak, szinte vizenyősnek látszott. „Végre látom az arcát“, — gondolta Malhyver. Egész külsejében, még abban a csüggejt tartásban is, ahogy keze és karja a paplanon hevert, volt valami lemondás, valami levertség, valami kifejezhetetlenül tökéletes megadás, amely a bűnösnek a megtisztult áldozat jellegét adja, mikor bűnének kiengesztelését magára vállalja. Géraudnak csak rá kellett nézni és tisztában volt vele, hogy vallani akar. Ez megrendítette s egyben megreemtette, mikor bevallotta magának : „Tehát igaz.“ Mert lelke végső és legmeghittebb zugán még mindig élt a kétségnek valami kis maradványa, mielőtt feleségét újra látta. Hiszen vannak a szépségnek pillanatai, amelyek hazudnak. Ez nem hazudott. A dolog tehát igaz volt. És Malhyver hallotta, hogy újra elmondja most előtte ezt az igazságot, de éppen olyan remegő hangon, mint amilyen lázas és erőszakos volt a hangja szépségében. Odette szólalt meg először és öntudatlanul is esengve fordult hozzá, így jelezve, hogy

kétségbeesésében csak egyetlen segítségre számíthat : rá, férjére.

— Nos hát, — nyögött fel, — most már tudod mi nyomta a lelkemet, miért nem tudok élni. Amit neked elmondtam, igaz. Nem emlékszem már minden szavamra. De tudom, hogy megmondtam neked...

Ezek a szavak, a hangsúly, amellyel őket ki mondta, a tekintete, mindez egy olyan lény fatalizmusát árulta el benne, aki nem küzd tovább, aki összeroskad a széttipró suly rettenetes terhe alatt. Malhyver szemében a gonosztett szörnyüisége elég volt, hogy megmagyarázza ezt a belső összeroppantást. A mult este még beírta azzal, hogy felesége gyötrelmes buskomorságának elfogadható magyarázatát, valami szerelmi kalandba helyezte. „Ki elől menekül?“ — kérdezte magától napról-napra. A férfisziv, ha feltámad benne a féltékenység, olyan álutakra téved, hogy mikor a mérgezés förtelmes bűne foglalta el agyában a hitvesi hűtlenség szégyenének helyét, egészen ura tudott magának maradni. Különben is a válasza erre a kérdésre : vajjon ki elől menekül, — nem irányult határozott személyre. Az embereket mindig a tulajdon jellemünkön át látjuk és nem az övéken át. Géraud, aki nem lett volna képes rá, hogy eláruljon egy hűség barátságot, nem is merte Larzacot gyanúsítani és ki nem találta volna, hogy ennek az álnok barát-nak kegyetlensége hajszolta bele a szerencsétlen asszonyt ebbe a végső kétségbeesésbe, amely lelkét ily mélységesen felzaklatta.

A kegyetlen szeretőnek durva mozdulata, amellyel ellökte magától és így szólított hozzá : „Borzadok téled,“ — megfosztotta a bűnöst minden erejétől, hogy elviselje iszonyatos tettének lelkiismeretfurdalásait, — amelyet mégis csak érte követett el. Elveszett számára a reménynek az az ereje, amelyre éppen olyan szüksége van az érzelemnek,

mint a tüdőnek a beszívható levegőre. És ez teljesen összetörte. Ott feküdt az ágyban Géraud előtt, önmagával tehetetlenül, órákat azzal töltve el fölérédése óta, hogy egyre ezt kérdezze magától: „Elűz-e innen? Elveszi-e tőlem a fiamat?” Egy perczig sem gondolt arra, hogy újra ismételje gyónását, amelyhez, mint mondotta, nem tudott volna megfelelő szavakat találni. Mintegy álomra emlékezett vissza vallomására a szabadulás érzésével még ebben a kemény tusában is. Nem kell többé a magányos hallgatás vértanúságát viselnie, amely valósággal rögeszmévé vált már benne, és az ítéletet fürkészte a bíró arcán, amely talán éppen olyan kérlelhetetlen lesz, mint a másiké, amelyet azonban ez jogosan mond ki reá. Mert azt hitte, jól emlékszik rá, hogy nem beszélt előtte csak a bünről. Géraud meg is nyugtatta ebben a hitében, mikor rövid csönd után olyan szavakkal felelt neki, amelyekben nem érintette csak a gyilkosság kérdését:

— Tehát igaz? Te elégetted a végrendeletet? Megtetted, te, te? ... És azután...

Nem tudta kimondani a rettenetes szót, amelyet Odette lesütött szemmel, összeszorított szájjal és a fájdalomnak olyan mélységes kifejezésével várt, hogy efölött a véghetetlen nyomoruság fölött érzett részvét minden mást magával sodort ebben az igazán nagyszívű emberben. Megragadta felesége kezét és maga is fuldokló hangon egyszeruen csak ennyit mondott neki:

— Szegény gyermekem!

A szerencsétlen asszony felnyitotta szemét. Ránézett arra, aki így beszélt hozzá és először csaknem tébolyult megdöbbenéssel, azután egyszerre valami szenvedélyes hálával, anélkül, hogy egy szót szólt volna, hullni kezdett szeméből a könny, hosszan, csendesen. Géraud egyik kezével még mindig fogta felesége kezét, míg ez másik kezével görcsösen megszorította öklét. Ugy érezte, hogy va-

lami könyörgés van ebben a szorításban, amely egészen megrendítette lelkét és Odettehez fordulva újra kezdte :

— Mért mondtad azt, hogy nem élhetsz tovább ? Hát nem vagyok-e én itt, hogy segítslek, hogy sajnáljalak ? Láthatod jól, hogy sajnállak.

— Milyen jó vagy ! — mondta Odette, — óh milyen kevésbé ismertelek ! — és fuldokló hangon ismételte : — Milyen kevésbé.

Ujabb lelkiismeretfurdalás kezdett feltámadni benne : a hitvesi hűtlenségé. Beismerje ezt a tettét is, újabb sebet üssön ezen a gyöngéd és résztvevő szíven ? A kétségbeesés rettenetes rándulásával tépte ki kezét férje kezéből, lázasan szemére tapasztotta és zokogva ismételte :

— Nem, nem ! Nem élhetek tovább ! Nem bírom tovább !

Pár percnyi időközben másodszor ismételte ezt a sikoltást, amelynek jelentése félreérthetetlen volt. Az öngyilkossággal való fenyegetőzés egy olyan nő ajkán, aki alig ura idegeinek, eléggé nyugtalanító már akkor is, ha kevésbé súlyos nehézségekről van szó, s főleg az olyan ember szemében, aki tudja, milyen megdöbbentő könnyűséggel hajtják gyakran végre. De szinte félelmes bizonyosságot ölt, ha olyan dráma légkörében hangzik el, mint amilyenben most e két lény mozgott. Ennek a másik katasztrófának látomása olyan elevenen rémlett fel Géraudban, hogy remegve kérdezte meg a szerencsétlen asszonyt :

— Csak nem akarod azt mondani, hogy öngyilkosságra gondolsz ?

— De igen — válaszolta felesége, mereven nézve maga elé, — arra gondoltam. Már Párisban meg akartam tenni . . . Méreggel, mint . . . Nem fejezte be a mondatot. Pillái, mint az imént, görcsösen rángatóztak. Nagynénjét látta. Majd így folytatta : — Ez a vagyon volt az, amely vissza-

tartott. Ha én meghalok, Roger örökli. Nem tudtam volna megakadályozni ezt a dolgot, sem elviselni, hogy gyermekemé legyen ez a pénz, ez a rablott pénz. Kerestem igen, kerestem a módját, hogy adjam egy napon vissza. Én meg is fogom találni. A végrendelet oly világosan beszél. Említettem már neked, a végrendeletet akkor éjszaka?

— Igen, — szólt közbe Malhyver.

— Te megígérted nekem, hogy segíteni fogsz rajtam. Segíteni fogsz abban is, hogy visszaadjam ezt a pénzt, — könyörgött újra izgatott hangon. — A te segítségeddel meg tudom tenni.

— Segíteni foglak, — felelte Malhyver, — hiszen férjed vagyok.

— Köszönöm — mondta Odette szenvedélyesen.

— Mivel köszönetet mondasz nekem, — szólt most Malhyver, — mivel érzed, hogy sajnállak és hogy én vagyok a támaszod, egy ígéretet kell tenned. Meg kell esküdnöd gyermeked életére, hogy élni fogsz érte és értem.

— Te jó vagy — válaszolta Odette és fájdalommal csüggedéssel hajtotta le szegény fejét, — de nem teszem meg ezt az ígéretet . . . Mert nem fogom megtartani . . . A te számodra? Nem leszek én már a te számodra más, mint örökös fájdalom. A fiam? Ha veszedelemben forogna, itt mindjárt a másik szobában és ha az én lábam el volna törve, tudnék-e a segítségére futni? És ime, most a lelkem törött össze . . .

— De megbánásod a bizonyítéka, hogy ez nem igaz — tiltakozott Malhyver — és hogy a lelked él. Meggyógyulhat, ha akarod. Arról beszéltél, hogy visszaadod, nem tartod meg ezt a pénzt. Ebből megértheted, hogy vannak hibák, amelyeket jóvá lehet tenni.

— És amelyeket nem lehet jóvátenni? — vágott közbe Odette.

— Azokat meg lehet váltani.

— De hogyan? — nyögte Odette, — a halottakat nem lehet föltámasztani.

És vadul fölegyenesedve ágyán, félig-meddig rémlátástól gyötörve sikoltotta:

— Óh, csak el tudná őket feledni az ember! De egyre látjuk őket. Az a leány azt mondta, hogyha ivott az ember, nem gondol rájuk. Megpróbáltam. De mindig gondol. Mindig látja őket . . .

Most Géraud-n volt a sor, hogy sirva fakadjon. A gyöngédség könnyei olyan megindítóak voltak ezen a hősi sebhelytől jegyes, kemény arcon! Odette észrevette a könnyeket és most ő érezte férje iránt azt a részvétet, amellyel ez pár pillanattal előbb hozzá lehajolt. Feléje tárta karját, hogy magához huzza és fáradt fejét a férfi vállára hajtotta, hogy hirtelen újra felkapja s alig hallható hangon sugja neki:

— Megigérem neked, hogy megpróbálok élni, de engedd, hogy kissé kipihenjem magamat. Ugy érzem, nagyon gyöngé vagyok. Az imént . . .

Az imént nem nagynénjét látta, hanem Larzacot, nem áldozatát, hanem hőhérát. És abban a pillanatban, amelyben férje jósága felmelegítette szívét, könyörtelen kedvesének, akiért ezt a nemeslelkű embert megcsalta, hirtelen felidézett képe egész lényét megdermesztette. Ezt nem tudja többé sem elfelejteni, sem megmondani. Géraud ennek a kétségbeesett sóhajtásnak sem ismerte valamennyi okát. Csak az átható kint érezte benne. Lehajtott a könnyektől még mindig nedves arcát feleségéhez, aki összerezzennt érintésére. Géraud felemelte őt a vánkosról és olyan gonddal fektette le, mint valami ápoló. Majd mikor felesége lehunyta szemét, és úgy látszott, mintha elaludt volna, halk léptekkel távozott a szobából, miután lehuzta a függönyöket, hogy a napvilág ne bántsa a beteg álmát, anélkül,

hogy sejtelve lett volna arról, mennyire felsérti jószágának minden mozdulata ezt a sebzett szívet.

— Ha ismerné a teljes igazságot! — gondolta Odette. — Óh, el kell hallgatnom előtte. De milyen szégyen ez!

— Micsoda nyomorúság! — gondolta a maga részéről Géraud, a könyvtár felé irányítva lépteit.

Ebben az időben szokta fia délutáni feladatait végezni. Azelőtt Darré ur ügyelt fel rá ilyenkor. A nevelő elutazása óta Malhyver vállalta magára a helyettesítést. Akármilyen fájdalmat érzett is, megvolt az ereje rá, hogy reggel leckét adjon neki, Roger a latin nyelv első elemeivel foglalkozott. Apja ígéket ragoztatott vele — de milyen érzelmek közt! — két lépésnyire attól a szobától, amelyben pár órával azelőtt a tragikus éjjeli jelenet lejátszódott. A kisfiu szemében szomorú szórakozottsággal felelt. Meg kellett neki mondani, hogy az anyja nagyon beteg, ezért nem mehet be hozzá. Annyi sok között még az az aggodalom is gyötörte Géraud-t, hogy a szolgaszemélyzet fecsegéséből esetleg megtud a fiu pár részletet arról az örülségi rohamról, amelynek anyja áldozatává lett. De e tekintetben megnyugtatta az első szó, amelyet a könyvtárba való belépése alkalmával a legmegindítóbb örömmel ejtette ki:

— Papám, papám, Élise azt mondta nekem, hogy a mama sokkal jobban van. Talán bemehetnék, hogy jó reggelt kívánjak neki?

— Majd ha a sétáról visszajöttünk. Most alszik. Lássuk csak a feladatot.

Ez a feladat egy tétel kifejtése volt, amelyben a sok hiba eléggé bizonyította, hogy a tanuló esze másutt járt. Micsoda megindult gyöngédség bujkált az apa jószágos korholásában. „Ez lesz a szabadulása”, — gondolta magában, midőn így szólt fához: — Menj, öltözködj fel gyorsan, kisétálunk.

— És újra ismételte ezt a reménykedő szót: „Igen, ez lesz a szabadulása, ez a szeretet, amellyel ez a gyermek ragaszkodik hozzá. Csak megértse, csak megérezze!...” Egy másik hang erre így felelt benne: „Ha megérezte volna ezt a szeretetet, megteszi-e azt, amit tett.” Ez a másik hang a becsületes ember hangja volt, akinek fellázadását ez ellen az iszonyatos bűn ellen pillanatra talán feltartóztathatta a részvét. Mikor magára maradt és nem állt többé az eleven és szeme előtt vergődő szenvedés közvetlen befolyása alatt, elfogta a becstelen cselekedettől való iszonyat. A részeg állapotban történt beismerés, ha bántotta is, nem keltette benne azt az elvitázhatatlan bizonyosságot, amely valósággal lesújtotta azóta, mióta a bűnös oly félénken, de oly komolyan és oly világosan beszélt előtte. Ujra eszébe jutott minden szó, amelyet csak kiejtett, mikor lefelé ment fiával a lépcsőn, és mikor az udvaron áthaladtak, akár előző napon, midőn Odette, ő és a kisfiu Coubret-ék házáig elsétáltak. A részeges és megvetett parasztasszony, akivel ott találkoztak és akinek példáját az előkelő urhölgy utánozta, ártatlan volt egy méregkeverőnővel szemben, aki még hozzá egészen közeli rokonát gyilkolta meg, aki nagy jósággal viseltetett iránta és teljesen ártalmatlan teremtés volt. És miért? Hogy tovább folytathassa az üres és hiu fényűzésben kimerülő életet. Az összehasonlítás e között a két számkivetett között, amely olyan lealázó volt feleségére, olyan erős érzelmeket keltett benne, hogy Géraud kikerülte azt az utcát, amely Coubret-ék házához vezetett. Roger és ő egy keskeny, hosszan kigyózó sziklás ösvényre tértek be, amely csipkebokrok között huzódott és elkanyarodott a templom mögött.

— Papa, — szólt egyszerre a kisfiu, újra az élet valóságára emlékeztetve apját, akinek némasága különös hatást gyakorolt rá, — nézd csak a

lelkész urat, a kertjében van. De mi lehet az az arcán ?

Taravant abbé magas alakja csakugyan megjelent, féltettel kiemelkedve a vakolatlan fal mögül, amelyet a falusiak ezen a vulkanikus földön fekete lávadarabokból szoktak rakni. A plébános fekete tüllből készült álarc éktelenkedett. Keztyű védelmezte a kezét, amelyben a méhészek közismert szerszámát tartotta, egy keskeny, rugalmas pengéjű kést, a lépnek a kaptárokból való kivágására, edényt a méz felfogására, fujtatót, a méhek kifüstölésére s egy nagyon lágy ecsetet, amellyel a kas belsejébe söpriki vissza őket.

— Jó napot, gróf ur ! — kiáltotta jóízű hangján a falon át. — Amint látja, éppen uton vagyok, hogy mézet szedjek és nálam vannak a fegyvereim. Nem mondom azt, amit assisi Szent Ferenc mondott : „Testvéreim a méhek ! Ördögök ezek, mérges fenevadak, de jó ördögök.“ Majd megkóstoltatom Önnel a gyártmányukat. Ön is a vevőm lesz, gróf ur. Oh, nem adom drágán a mézemet. Hehe. De rám is fér az a kis pénz. Ön tudhatja, nekünk, szegény auvergneieknek, nincs valami sok jövedelmünk. A malhyveri plébános nem valami gazdag, főleg, ha nem akarja, hogy a temploma osszedüljön. Bizony, bizony, nagyon szegény ez a szép templom. Nézze csak meg innen, gróf ur. Támasztópilléreivel a tornya körül olyan, mint a tyuk, amely maga alá gyűjti csibéit. És maga, kis barátom — szól, Rogerhez intézve szavát, — maga még sohasem látta, hogy szedik a mézet ?

— Még nem látta — válaszolta Malhyver — sült városi gyerek még ez, de itt majd jó falusi embert faragunk belőle.

— Rám bizná egy órára, hogy mindjárt megkezdjem ? kérdezte a plébános. — Van otthon még egy teljes fölszerelésem. Ugy fel fogom öltöztetni, hogy nem kell félnie egy csipéstől sem. Így szépen

bevezetem ebbe a mesterségbe. Ez a mesterség nagyon sok dologra megtanítja majd, legelőször arra, hogy veszedelem esetén ne zavarodjék meg oktanul. Nem kell egyebet nézni, csak azt, milyen nehezek a dolgozó méhek, mikor kifüstölés után fölemelik a kas tetejét. Futni szeretnének, de mindjárt lehullanak. Valamennyi megrakodik mézzel, mert a pusztulástól fél, mikor a füst behatol hozzá. És ez a suly csaknem harcképtelenné teszi őket... Jó lecke ez tüzvész, hajótörés, vagy háboru esetére és jámbor képe annak, ami meg van írva az Evangéliumban. Emlékszik még rá? „Az, aki háza tetején van, nem megy le házába, hogy magához vegyen valamit.“ Nos, gróf ur, rám bizza a kisfiát? És ön is, ha tetszik...

— Nekem szükségem van rá, hogy járjak — jegyezte meg Malhyver — de ha Rogernek tetszik?... — Fiához fordult, akinek szemében ott csillogott a vágy egész élénksége. — Ugy látom, akarja. Nagyon jól van!... Majd aztán a plébánia kapujában találkozunk.

— Minek fáradnának! Csak kapaszkodjon fel erre a kőre. — Azzal egy kőre mutatott, amelynek hegye jól kiemelkedett az uttestből. — Hatvan éves korában még van az embernek izma, ebben a levegőben... — Mély lélekzetet vett széles mellével, azután letéve szerszámaint a kerítésre, meghajtotta hatalmas derekát, fogta a gyermeket, felemelte, letetette maga elé a földre és vidáman mondta: — Nem sokat nyom a porontya, gróf ur. Egy kicsit kákabélű, de azért mégis kedves. Most majd dolgozunk egy kicsit kettesben.

— Elvégzem szokott sétámat és egy óra múlva visszajövök érte — mondta Malhyver. És miközben gyors léptekkel eltávozott, még hallotta, hogy a lelkész így szólt kis fiához:

— Milyen fürgén jár a papája, milyen fürgén. Nem rosszul szedi a lábát.

A börtönbe zárt ember, aki az élet szabad nyüzsgését hallja remegni maga körül, csak még élesebb fájdalommal érzi elszigeteltségének borzalmát. A drasztikus modoru Taravant abbé helyelközzel kissé vaskos, helyelközzel a misztikusok olvasásától megnemeseedett, de mindig szíves vidámsága hasonló benyomást gyakorolt Odette férjére, aki most egy rettenetes titok foglya volt. Ez volt az első alkalom, mióta a felesége által elkövetett bűnre rájött, hogy érintkezésbe jutott a szabad étellel. Hirtelen eszébe jutott Coubret-né, az igazságtevő gyilkos felesége, a részeges Miette Lecourt anyja és a szegény asszony elvadult zárkozottsága. A sötét tragédia, amelynek színtere családja volt, őt is idegenné fogja tenni a többi emberrel szemben? Lehetetlenné válik számára az a társadalmi munka, amelyről álmodozott, emiatt a seb miatt, amelyet most ütöttek rajta és amely minden emberj közeledésre újra vérezni fog, hiszen a pappal való találkozás is elég volt rá, hogy újra fölsajogjon, a pusztá ellentét révén is, amely ez egyszerű lélek és az ő belső megtépettsége között volt? Erre a gondolatra olyan érzés fogta el Odette iránt, amely nagyon elütött attól, amit vele szemben eddig táplált. Midőn Párisban olyan hidegen válaszolt bizalmas közléseire, lenézte erkölcsi sivárságát, azzal a mentséggel, hogy önmagával szemben is szigorubb mértéket kell alkalmaznia hitvesi multját illetőleg. Mikor a Malhyverbe való hirtelen megérkezés talánya nyugtalanította, valami szerelmi titkot sejtett felesége különös viselkedése mögött, ami a szerelemtől független férfias féltékenység megrezdülése volt benne. A magafajta lelkületű férfi valami titkos szégyenérzetet talál abban, hogy meghajoljon az ilyen durván felbukkanó gyanu előtt. Az, hogy Odette részegsége és rettenetes vallomása meghazudtolta ezt a gyanút, minden borzalmassága mellett is ön-

tudatlan megkönnyebbülést jelentett számára. Azután meg a bűnösnek kétségbeesett megbánása lelke legjobb részéből a részvét hullámát fakasztotta fel, amely mindent elnyelt. Ebben a pillanatban és míg egyedül mendegélt az elhagyott utakon, amelynek némaságát csak a zöld pázsiton legelésző vörös-tarka tehének kolompja élénkitette, fellázadt ez ellen az ellágyulás ellen. A férjnek és a feleségnek szoros összetartozását, amelyre Odette mellett még a házassági szerződés teljes tiszteletben tartásával hivatkozott, most elvetette, megátkozta, megtagadta. Nem fogadta el, hogy hozzáláncolhatja őt ehhez az alávaló gonosztetthez. Meggyorsította lépteit, hogy az erős mozgással altassa el fel-támadó aggályait és magában így szólt:

— Első a tisztesség, a becsületesség!... Ezt a pénzt vissza kell adnunk az utolsó fillérig, hogy se az én kezemhez, se a fiaméhoz ne tapadjon belőle semmi, semmi, semmi... De hogy azután is magamnál tartsam, arról szó sem lehet. Ő is külön fog élni s mi is külön élünk, a fiam és én. Ez nem is az ő fia már. Ő eljátszotta anyai jogát. — És meghazudtolva az előző órák minden nagylelkűségét, hozzátette: — Azt mondja, hogy megöli magát. Hát ölje meg. Csak itélni fog ön-maga fölött, ennyi az egész...

Miközben lelke ilyen heves belső válsággal vivódott, folyton egyenes irányban haladva, anélkül, hogy ügyet vetett volna rá, egy sötét fenyőerdő széléhez érkezett. Keskeny ösvény mélyedt be az erdőbe. Az ut szélén egy jelzőtáblán ez a felírás állott: *A Servières-tó ötszáz méternyire.* Géraud bemélyedt a hatalmas fatörzsek közé, hogy kikerülje a járókelőket, akiknek hangját közeledni hallotta. Ebben a pillanatban fizikailag elviselhetetlen lett volna számára, hogy emberi arcokkal találkozzék. Most fogta el először valami kellemes érzés, hogy itt járt és hallgatta ennek a

rengeteg erdőnek mélységes csöndjét, ahol még tulajdon lépteinek zaját is elnyelte a vastag mohaszőnyeg. Hellyel-közzel a puzzolák foltjai vöröslöttek el a pázsit zöld foltjából, ami arra emlékeztette, hogy régi tüzhányó lejtőjén jár. Tíz percnyi magányos fölfelé kapaszkodás után elébe tűnt a tó. Ismerte ezt a kerek, hideg vitzükröt, amely alighanem valami mély kráter kelyhében ringott. Partján egyetlen ház sem állt, kék vizén egy csónak sem lengett. De sohasem nézett még rá ezzel a megindultsággal. Az erdő mozdulatlansága, a tó néma vize, az ég tiszta kékje, mindez egyesült, hogy a legkomorabb nyugalom méltóságát öntse el ezen a tájon. Pedig valamikor megnyílt itt a föld mélye, a kitörések füstfelhője homályosította el a levegőt, földalatti robbanások tompa lármája visszhangzott. Forrott a láva, kiöntve égető és pusztító hullámát és mi maradt meg mindebből a forrongásból? Ez az átlátszó és tiszta víz, ezek a szép fák, amelyek a kihült fővényből nőttek ki. A legkisebb szellő sem ingatta galyaikat, amelyeknek legvégén a növényi élet néma megadásával csüngtek tobozaik, világos színükkal egészen kiválva a tülevelek csaknem fekete zöldjéből.

Malhyver leült egy parti sziklára és lassanként urrá lett rajta a természet e vad nyugalmanak befolyása. Ennek az elzárt szemhatárnak békéje kezdett behatolni lelkébe. Bensejében is megszűnt a forrongás. A gyűlölet gőze szétfoszlott, föllázadásának lángoló heve elcsitult. Azzal az igyekezettel próbált feleségére gondolni, hogy megértse tettét, ami az egyetlen igazán emberies viselkedés mások bűnével szemben. Maga elé idézte a bűnös jelenetet, úgy ahogy a szerencsétlen asszony mámorában elbeszélte és eljátszotta. Megpróbálta beleélni magát a hirtelen fellobbanó tébolyba, amely a nagyvilági életbe belebolondult és a falusi száműzetéstől kétségbeesett párisi nőt egy pillanat alatt

rablóvá és méregkeverővé változtatta. Mind a két cselekedet, a végrendelet megsemmisítése is, a beteg meggyilkolása is, rettenetes volt. Olyan kevéssé vallott Odette-re. Micsoda ellentét volt iszonyatos durvaságuk és aközt a gyermekes előkelőség közt, amelyben öt évek óta élni látta. Mivel mit sem tudott Odette-nek Larzac iránt érzett szerelméről, ami megadta volna neki a talány utolsó kulcsát, a hirtelen megszédülés jelét kellett látnia és látta is ebben a merényletben. Visszaemlékezett egy társaságukhoz tartozó nőnek régi kalandjára, akit kísértetbe ejtett valamelyik boltban egy ékszer és ellopta. Az orvos, aki megvizsgálta, mérsékelt felelősséget állapított meg. Abban az időben maga is érdeklődött efféle tanulmányok iránt és maga is végtelen szóváltásokba merült, hogy védelmezze ezt a megállapítást különböző élettani tanulmányokból vett érvekkel, amelyekre akkor esküdött. Ezek az érvek újra eszébe jutottak. Ezek abba az irányba terelték őt, amely felé újból részvétre gerjedt szive teljes mértékben hajlott. Végül ezt a következtetést vont le :

— Odette nem fontolt meg előre semmit. Fölötte is urrá lett a tulerős kísértés, nem volt eléggé felvértezve ellene.

Nem volt eléggé felvértezve ? Malhyvert újabb emlékek kezdték ostromolni : hogy csillogott a felesége szeme bálban, színházban. Tulságosan hevesen vetette bele magát a szórakozásokba. Visszaemlékezett arra, mennyire szerette magát cico-mázni, eszébe jutott, milyen hangon felelt neki a Faubourg-Saint-Honoré-utcában folytatott párbeszédük alkalmával : „Szeretem Párist. Szeretem a nagyvilágot.” Ezeket a szavakat lázas hangon mondta, — amint most megállapította, — a bűn elkövetése után. Az a szédület volt ez, amely még tovább is ur volt fölötte. De minden erős kísértés alapján ilyen szédület. És honnan eredt Odette

gyöngesége, amely nem engedte, hogy ellenálljon ennek a szédületnek ?

Azokat a szemrehányásokat, amelyeket Malhyver élete párja könnyelmű kedvtelése miatt magának tett, most még élesebben ismételte meg. Nem csak arról volt szó, hogy bizonyos gyerekes szokásokat engedett neki fölvenni, hanem belement bizonyos erkölcsi nemtörődömségbe is. Gondolatban visszatért házasságukon túl első találkozásuk idejére, egy családi estélyen. Milyen fiatal, vidám és mosolygó volt Odette, könnyű léptekkel lebegve a jövő felé — és hová jutott ! Ujra átélte jegyességük heteit. Milyen fiatalos tűz nyilatkozott meg Odette vágyaiban, amelyek a függetlenséget keresték és szerettek volna kitörni a környezet szűk korlátai közül. Ő maga is ilyen szökevénye volt környezetének, és ez a magáéhoz hasonló lázadás nagyon csábította. És azután, alig voltak még házások, milyen kiábrándulással kellett megállapítania, mennyire különbözött nála ennek a szabadságnak az értelmezése. Annyi bizonyos, hogy az a női lélek nem érett még meg komoly gondolatok számára. És ugyan mit tudott ő beléje vésni ? Semmit. Melyik szellemi kedvtelését szeretettette meg vele ? Egyiket sem. Sokkal kényelmesebbnek találta, hogy mindegyikük külön-külön a maga életét élje. Belement, hogy lelkileg különválva éljenek együtt, a családi tűzhely mellett. Ha másképp történt volna a dolog ! Ha ez a lélek és ez a szív, amely szüzen került hozzá, az első naptól kezdve állandó gondjának tárgya lett volna, nem alakult-e volna át lassan-lassan ? Ha mindennap hosszasan elbeszélgetett volna vele, ahelyett, hogy olyan foglalkozást üz, amelybe őt nem vonta bele, ha nem hallgatta volna szórakozottan, csak úgy félfüllel a beszédet, amelyben napjairól és estéiről számolt be, igen, ha más lett volna vele szemben, nem lett volna-e ő is más a kísértéssel szemben. Ennek a

könnyen izgalomba jövő, érzékeny léleknek szilárd, támaszt adó hitvesi barátság hiányában szűksége lett volna arra, hogy megtartsa a vallásosság fékjét, ő pedig házasságuk első idejében megfosztotta őt hitétől, először példájával, — mert nem gyakorolta a vallást, — azután a gunnyal, amellyel legközelebbi rokonainak vallásos áhitatát ostorozta, végül vallástalan okoskodásaival. Akkor azzal a különös ellenséges érzülettel viseltetett az egyház dolgai iránt, amely ösztönszerű védekezése az őszinte istentagadónak, akiben azért lelke legmélyén minden ellenvetése dacára is él valami titkos bizonytalanság. Ő volt az, aki megfosztotta ezt a lelket ettől a vallásos erőtől. És mit adhatott helyébe? Semmit.

Most újabb fordulat következett gondolkodásában. Az imént még gyűlölte Odette-et amiatt, hogy bűne részesévé tette. Pedig igazságos volt, hogy vállalja ezt a részességet. Egyrészt felelős volt ezért a bűnért, bár azzal a felelősséggel, melyet az emberi ítélet nem tekint annak, de az egyenes lelkiismeret, amely tisztán látja a dolgokat, nem bocsát meg magának. Mióta Malhyver háboruelőtti életét bíráló alá vette, nem irányult-e minden igyekezete arra, hogy elítélje annak ürességét, és azt mondogatta, hogy érett korának lesz a feladata összegyűjteni ifjúságának cserepeit és fölépíteni a romokat. Most hirtelen rájött, hogy tartozása sokkal súlyosabb volt, mint hitte. A fizetési kötelezettség egyre égetőbbé vált. És mivel fizessen? Az volt a terve, hogy szolgálatot tesz hazájának. És van-e nagyobb szolgálat, mint egy esett lélek fölemelése?

Erre a gondolatra bátran és jóleső érzéssel ugrott fel. Végső pillantást vetett a tóra, az égre, a fákra s valami különös érzés azt sugta neki, hogy valami közösség fűzi ennek a békés menedéknek kozmikus nyugalamához, amely újra lelket öntött belé. Azután, amint gyakran előfordul azokban a válságokban, amelyek közt az ilyen belső forron-

gások lefolyni szoktak s amelyeknek hetekre és hónapokra van szükségük, hogy megállapodjanak, alig tett pár lépést visszafelé az ösvényen, mikor újabb kérdés merült fel benne, amely ismét visszarántotta előbbi zavarába. Az olyan szenvedélyes töprengőknél, amilyen ő volt, a gondolatok folytonos váltakozása tulajdonképen az érzelmek folytonos hullámzásának a következménye. Innen van a gondolatoknak az a folytonos ingadozása, nyüzsgése és összeférhetetlensége.

— Fölemelni egy lelket? Nincsenek-e olyan lelkek, amelyeket fölemelni lehetetlen. Tört lelkek, mint Odette mondotta.

Ujra elmondta magában ezt a két szót, hangosan ismételte: tört lelkek. Mikor újra az erdőben volt, botjával ráütött egy galyra, amely kezeügyébe esett és egy csapással letörte. Láta, hogy csüng le a fatörzsön s a törés helyén pár csepp mézga gyöngyözött elé, amely nem táplálta többé a fiatal rügycskéket, amelyekkel a galy még tele volt. Semmiféle földi hatalom nem tudta volna új életre kelteni ezt a megölt gallyat, éppen oly kevésbé, mint Sailhans kisasszonyt föltámasztani a Père-Lachaise-ban levő sírjából, amelybe koporsóját leszállni látta. Nincsenek-e olyan cselekedetek, amelyek ha egyszer beszennyezik a lelket, az meg nem tisztul soha többé? Azután egy másik szó jutott eszébe, nem Odette-é, hanem a saját magáé, amelyet akkor mondott, mikor felesége kétségbeesett azok miatt a bűnök miatt, amelyeket nem lehet jóvátenni:

— Meg lehet őket váltani. Le lehet vezekelni.

Ez a gondolat az agy valamely reflexmozgása révén olyan kiáltásra ragadtatta, amely mintegy levezeti a tulságos erős izgalmakat. Az ilyen pillanatokban olyan mondatokat ejtünk ki, vagy helyesebben ez a reflex ejt ki bennünk, amelyeknek jelentése túlhaladja gondolatainkat, vagy olykor ellentétben áll velünk. „Óh Istenem,” sóhajtott fel az

istentagadó a félelem válságos pillanataiban, „édesanyám,“ kiáltja a rossz fiu, ha láz gyötri. Nevelésünk, a nyelvszokás, régi hitünk emlékezetünk homályos küszöbére nemzedékek hosszú során átöröklött szólásokat rak le és olyan gondolatokkal terheli meg agyunkat, amelyek már nem a mieink, vagy csak félig azok. Mikor az izgalom fellobbanásaiban saját hangunk ássa napfényre őket, hol hatastalanul hullnak ezek a szólások a semmibe, hol meg előfordul, hogy kicsattanásuk uj vagy újra életrevelt elemekkel teszi feszültté értelmünk légkörét. Ez volt Malhyver esete is. A vallási kérdés, amint naplója is mutatta, nem szűnt meg izgatni a háboru óta.

Ez a pár egyszerű szó: „Le lehet őket vezekelni,“ — hirtelen újra különös erővel vetette fel előtte ezt a kérdést, miközben sietve haladt lefelé a hegyoldalon, hogy minél előbb viszontlássa szegény feleségét és ha lehet segítségére legyen. Az esti szellő kezdett feltámadni és vele együtt valami tompa moraj kelt a fenyőfák gallyai között, amelybe olykor-olykor valami élesebb zaj is vegyült. Az erdőnek ez a sejtelmes panasza összhangban volt lelkiállapotával. Megkészserezte a magány, a bánat és a titokzatosság érzését, ami a bűnös asszony férje szemében annak megerősítését jelentette, hogy van a bűn megváltására mód. Igen, van-e titokzatosabb dolog, mint a megváltás. Minden erejével azon volt, hogy elemezze ezt a vigasztaló szót, meghatározza pontos értelmét és felfoghassa valódi értékét. Erre volt szüksége: a valóságra, hogy küzdhessen a gyilkosságnak ez ellen a kegyetlen valósága ellen. És mint az imént szívének vergődése, a gondolatok háborgásává alakult át, most is okoskodni kezdett.

— Mi a megváltás? Csakugyan nem jelent ez a kifejezés mást, mint azt a vágyat, azt a szükségességet, hogy feledjünk, hogy valaminek a nyo-

mát kitöröljük? Nem, a nyomokat eltüntetni, feledni, nem jelent annyit, mint megváltani. A megváltás megkívánja, hogy az elkövetett cselekedet valami foltot, valami rozsdát, valami sebet hagyjon a lelken. Valami maradványa ez a cselekedetnek, amely valami állandóan égő, fájó helyet érint bensőnkben. Ez a maradvány nem a lelkiismeret-szava. Tegyük fel, hogy van olyan bűn is, amellyel nem jár lelkiismeretfurdalás. Ez előfordul. Akkor a lélek még szennyesebb marad, s a maradvány még gonoszabb természetű. Mielőtt Lecourt alkoholba fojtja bánatát, ez csak még jobban lealjasítja. Ha Odette-et is elfogta volna a feledés, mikor lerészegedett, mint ő, akkor bűnén kívül ezért a lealacsonyodásért is vezekelnie kellett volna. Ennek a lealacsonyodásnak van egy rendkívül érzékeny pontja, ez a felelősség titka. De mi az orvosszere ennek az érzékeny pontnak? A megbánás. De mi a megbánás és miben különbözik a lelkiismeretfurdalástól? Abban, hogy magába foglalja azt az elhatározást, hogy nem követjük el újra az elkövetett vétket? Odette-ben megvolt a megbánáson felül ez az elhatározás. Elég volt-e ez ahhoz, hogy bűnét, amelyet különben sem követhetett volna el újra, megváltsa? Nem. Megbocsátásra van szükség, új lelket adó megbocsátásra. Ez az újjászületés a szellemi erőnek olyan forrását feltételezi, amelyből erőink ujjulást merithetnek. Van-e ilyen forrás? Hogyan tudhatná meg az ember?...

Azután tovább okoskodott.

— Az, ami elvitázhatatlanul van, és amiben nem lehet kételkedni: a Jó és Rossz. Ezeket nem az ember találta fel. Megállapította, hogy vannak. A Jó és a Rossz valami törvényszerűséget, valami rendet foglalnak magukba. Hiszen van valami rendszabály a világban, amelynek az ember engedelmeskedik, még pedig szabadon, tetszése szerint. Ha az ember nem szabad, akkor nincs Jó és nincs

Rossz : Már pedig Jó és Rossz van. Ez a szabadság viszont magában foglalja a gondolatot, az érzést, az akaratot és végül a lelket. Ennek a léleknek kezdete volt. Nem önmagától jött létre. Volt tehát abban az okban is, amely létrehozta, gondolat, érzés és akarat. Ime itt van az a szellemi forrás, amely különálló a lélektől, de lényegére mégis ugyanaz vele, akitől erőink újjászületését kérni és meríteni lehet. Ez a forrás Isten — ha van Isten. De ha nincs ? Akkor nincs Jó, nincs Rossz, nincs szabadakarat, nincs lélek, nincs szellemi élet. Nincs csak mozgás. Nincs csak az *elektron*, mint monista koromban hittem, az erő atomja, amelynek örökölt és céltalan fejlődése hozza létre ezeket a fákat, ezeket a hegyeket, hozott létre engem, hozta létre Odette-et, az ő bűnét, amely alapjában nem is az, megbánását, amely nem egyéb, mint illúzió, fájdalom, mely közönséges agyrém. Itt állok ez előtt a dilemma előtt: vagy Isten, vagy ez a rémkép. Abból, hogy egy rémkép kétségbeejtő és képtelenségnek látszik, következik-e vajjon az is, hogy nem igaz ? Nem. De a lényem is valóság, gondolatom, érzésem, akaratom, mind-mind valóság. És ez a gondolat, ez az érzés, ez az akarat elképzelhetetlen anélkül, hogy ne legyen forrása, amely valamikor magába zárta. Igen, van Isten, aki maga az értelem, a szeretet és a hatalom. Ha ő az értelem, megért engem, ha ő a szeretet, szeret engem, ha ő a hatalom, segíthet rajtam . . .

Tovább okoskodott, — és okoskodásában szüntelenül képek keveredtek, amelyek arra emlékeztették, hogy nem fegyelmezett filozófus, aki fel tudja építeni a következtetések pontosan kapcsolódó rendszerét. A következtetések várnak, az élet nem vár, ő pedig élő ember volt, akinek egy élő teremtetést kellett ápolni és meggyógyítani. Arról volt szó, hogy elhatározásra kellett jutnia, még pedig azonnal. Milyen állást foglaljon ? Megtehetette

volna azt is, hogy sajnálja Odette-et, enyhíti fájdalmát, segít rajta gyöngédségével, módot ad neki rá, hogy valamiképen visszaszerezze becsületét, a fiuk iránt tanusított odaadó szeretet által. Ez nem megváltás, ez bocsánat, feloldozás. Az érzékeny pont tovább fog vérezni ebben a lélekben, amely továbbra is bűnös lélek marad. Beszélhetett neki Istenről, mikor ez az Isten, ez a mennyei atya, aki megbocsáthatja a gonosz tetteket, számára is csak vágy volt még?

Majd más érvek bukkantak fel agyában, amelyek előtt valaha meghajolt. Mint a tudomány által megállapított sarkigazságot fogadta el egykor, hogy a világegyetemben nyoma sincs egyéni akaratnak, hogy lelki tünetek lehetetlenek idegrendszer nélkül, hogy a transzformizmus kielégítő magyarázata minden állatiságnak, beleértve az emberi nemet is. Ma már tisztában volt vele, hogy ezek nem egyebek, mint be nem bizonyított és bebizonyíthatatlan föltevések. De már a pusztá megfogamzásuk is elég volt arra, hogy visszadöntse a kétségbe és a vigasztaló igazság újra kisiklott a kezéből. Hogyan jusson a birtokába?

Valami roppant tehetetlenség érzése lett urrá egész lényén, amelyet teljesen kimerített a gondolatok nyüzsgő áradata, még pedig annál inkább, minél inkább közeledett Malhyver felé haladva az a pillanat, melyben szegény Odette-et viszontlátja. Mit fog neki mondani. És már a kastély magas, meredek tetői feltűnedeztek a távolban, s felmeredtek a csipkés, karcsu tornyok, amelyekén ritkásan sorakoztak a keskeny ablakok rései. A háttérben hegy emelkedett. Előtte a falucska alacsony házai szorultak a park falához. Mindezek a részletek egyre élesebben váltak ki egészen a tulnan jobbra álló kis auvergne-i templom nyolcszögű tornyáig. Géraud először efelé irányította lépteit mikor végül befejezte ezt a hosszú és kinos sétát. — De nem

azért, hogy feleségéért imádkozzék, hanem csak hogy a fiát magával vigye!

A plébánia mély kapubejáratával és ivelt ablakaival hozzásimult a régi román homlokzathoz. Géraud csöngetett. Egy szolgáló jött kis idő múlva kaput nyitni, papucsban, feltürt ujjal, nagy szivacsot tartva kezében, mellyel a folyosó kőkockáit mosta. Ötven év körül járó leány volt, finom, okos tekintettel. Szinte megnyult arcából két csillogó fekete szem fénylett ki, amelyet szüntelen le-le-takart pislogó szemhéjja, mintha minduntalan be akarta volna hunyni. Malhyver a tekintetből, amelyet reá vetett, kíváncsiságot vélt kiolvasni.

— Ugyan, fecsegett-e már a szolgaszemélyzet? — gondolta magában.

A remegés, amely erre a puszta gyanura elfogta, ismét visszaadta azt az érzését, hogy szilárdan kitartsón a felesége mellett. De nem, ez a gyanus fény kialudt és a leány tekintetében nem volt egyéb, mint a papicseléd kissé mézes-mázos alázatossága.

— A plébános ur a szinben van, gróf ur, — mondta, minden kérdést megelőzve, — a fiatalurral együtt. A kaptárakat rendezik, melyeket a kasokból kiszedtek. Majd odavezetem. Vigyázzon, lehet, hogy néhány dühös méh arra dong még. De hogy is hallhatná meg az ember ebben a madár-csipogásban?

Egészen előrehajolva fülelt, hogy meghallja a méhdongást, a sok csattogó madárkától, amelyek a templom köveinek repedéseiben, vagy a kis kertben, a két nagy vörösfenyő lombjai közt rejtőztek. Pár nappal előbb még milyen gyönyörűséggel csapott volna rá erre a festői „csipogni“ ígére Malhyver, aki kastélylakó programjába azt is belevette, hogy elsajátítja a helyi tájszólást. Valamikor, abban a korszakában, midőn az esztétikáért rajongott, hallotta már ezt a szót egy régi karácsonyi

énekben, amelyet egy ultramodern zeneszerző írt át — következőkép tele volt archaizmussal.

A Montparnasse műtermének képe, ahol fiatal raffinált bohémekből összeállított kar énekelt ezt a naivitásában bájos éneket, egy pillanatra felviláglant emlékezetében, miközben így szólt vezetőjéhez :

— Hát maga nem fél ? . . .

— Hogy megcsipnek ? — felelte és megmutatta meztelen karját. — Oh, uram, engem annyiszor megcsiptek, hogy már fel se veszem. Be vagyok oltva. Különben a méhes ajtaja nyitva van. Ez annyit jelent, hogy a méhek mind elszálltak . . .

— Igen, papa, mind elszálltak . . .

Roger észrevette apját és elébe futott, az ő hangja volt a visszhang a szolgáló végső szavaira. Még tüll álarca is rajta volt és vidáman mutogatta.

— És még hozzá milyen mulatságos volt, ahogy elszálltak. Mikor bejöttünk ide a szinbe a szürettel, még sok méh jött utánunk, még pedig dühösen. Ekkor a plébános ur bezárta az ajtót és az ablaktáblákat, úgy hogy csak ezen a kis résen jött be világosság.

Ujjával a nyitott táblákon kis tölcserformájú készülékeket mutatott finom fémhálóból, amelyeknek csucsa, ha a táblák be voltak zárva, kifelé fordult.

— Érted, papa ? — folytatta tovább a gyermek. — A méhek félnek ebben a sötétben, és erre mind a világosság felé tódultak és mivel szabad utat találtak, mind elszálltak.

— Remélem, jó sétát tett, gróf ur — szólt most Taravant abbé, aki éppen végzett a kaptáraknak a pergetőbe való berakásával. — Igaz, — folytatta, — hogy a méheknek ez a menekülése a szinből igen csinos látvány. Koromsötét van. Hallani lehet, amint egy ideig ijedten dongnak, azután

látni, hogy tódulnak a világosság felé. Olyan, mintha felinná őket a világosság. Oh, ha Szalézi Szent Ferenc tolla volna az enyém, leírnám ezt és hozzátenném: olyanok, mint a lelkek, mikor hinni kezdenek. Azokat is felissza a világosság . . . De nem vagyok Szalézi Szent Ferenc. Ujra csak azt mondhatom Önnek, hogy szegény falusi pap vagyok, aki eladja mézét, hogy pár garassal többet áldozhasson szegény és szép templomára. Már mondtam Önnek, hogy így szoktam hívni templomomat. — Szeretettel pillantott a templomra. — Megengedi gróf ur! — És egy vödör fölé hajolva, amelybe már kezdett csorogni a méz, így szólt: — Na, olyan gyorsan nem lesz tele. Elvezethetem Önt addig a templomba és megmutathatom a kápolna mennyezetét, amelynek festését vasárnap fejeztem be. De előbb rakjuk le ezt a pacukát, Roger urfi.

Miközben a lelkész segítette a kis fiúnak, hogy megszabaduljon fejkendőjétől és ő is letette a magáét, Géraud önkéntelenül is továbbfolytatta elmélkedését. Belekapcsolta ezt a kis jelenetet, amely oly jelentéktelen volt, hogy szinte gunyossá vált a nagy ellentétnél fogva, amellyel az ő belső drámájával állt.

— Hogy lehet az, — mondta magában, — hogy ez a bárdolatlan külsejű és közönséges izlésű ember, — képzelem, milyen borzalmas lehet annak a kápolnának a mennyezete, — igen, hogy tud ez az ember ilyen költői kifejezéseket találni, mint amilyen például a méhekről és a lelkekről mondott hasonlata volt. A hite emeli fel így egyszerre. Ilyenkor ő maga is olyan, mint a méhe. A világosság felé szárnyal.

Nem merte hozzátenni: — „Mikor szárnyalok magam is e felé a világosság felé?” — De ha nem rezdült volna meg benne ez a vágy öntudatlanul is, tett volna-e rá ilyen hatást ennek a méhészlébánosnak pár szava és jámbor kedvessége? És

főképen megkapta volna-e olyan mértékben az a felirat, amelyen mindjárt megakadt a szeme, mi-helyt belépett a kápolnába, melynek rikitó kék és arany csillagokkal behintett boltozata nagyon is igazolta előbbi bírálatát! Ez a felírás ott ékeskedett egy kép alján, amelyet számos más képpel együtt mint fogadalmi ajándékot akasztottak fel a falra és így hangzott: *Nos credidimus caritati, quam habet Deus in nobis.*

— Ezt olvassa, gróf ur — mondta a lelkész Malhyver-nek, mikor látta, hogy mozdulatlanul megáll a kép előtt. — Én tettem alá Szent Jánosnak ezt a mondását. Nagyon tetszik nekem. *Hittünk a szeretetben, mellyel az Isten irántunk viselkedik.* Hogy is nevezzük az Istent? Jó Istennek.

„Aki Istent szereti, nem fáradozhatik azon, hogy Isten is viszonszeresse őt“, Spinozának ez a teorémája, amelyet annyira megcsodált, midőn a filozófiával foglalkozott, egyszerre újra megszólalt az egyszerű Taravant abbé különös imádságának szellemében. Ime egy újabb emléke a dilettantizmus éveinek, mint az a karácsonyi ének. De ma már nem a régi dilettáns volt az, aki visszaemlékezett erre a megalkuvást nem tűrő ígére. A súlyos probléma, amellyel öntudata még az imént olyan szenvedélyesen foglalkozott és amely magába zárta egész jövőjét, ott volt összesűrítve ebben a két szövegben: az *Evangéliumban* és az *Etikában*, amelyek most így szembenálltak egymással: Géraud érezte, hogy nem lesz addig nyugalma, míg nem választott, még pedig egyszersmindenkorra, az emberi életnek e közt a két felfogása közt. Vajjon sikerül-e neki valamikor ez a választás? Addig is, míg ez az idő eljön, az a feladat várt rá, hogy teljesítse a pillanat szerény kötelességét. És ehhez alkalmazkodott egy negyedóra mulva, amikor fiával beszélgetve visszatért a kastélyba. A gyermek kora lelkesedésével beszélte el a ránézve rendkívüli

kalandot, amelynek egyik szereplője volt. Elmondta, hogy ment oda a lelkész a kashoz, hogy füstölte ki a dolgozó méheket a kas nyílásán át, majd pedig hogy vetették rájuk magukat a megriadt méhek Taravant abbéra és rá, Roger-re, mikor a lelkész levette a kas tetejét és feltárta a mézzel telt pompás kaptárakat. De a füst megvédelte mind a kettőjüket. Elmondta azután, hogy emelte ki a lelkész hosszú, hajlékony pengéjű kés segítségével egyenkint a kaptárakat; milyen óvatos kézzel dolgozott, hogy ne riassza meg tulságosan a méheket; milyen gondja volt, hogy kimélje a királynét, a jövő rajok reménységét és végül, hogy söpörte vissza a méheket a kasba az ecsettel, vigyázva arra is, hogy egyetlen dolgozót se hagyjon a kas alján, mielőtt a tetejét rátette s mikor a lelkész a kas tetejét már visszatette, hogy mentek aztán be a kiemelt léppel a színbe.

Az apa maga is biztatta fiát kérdéseivel ezekre a közlésekre és nagyon meg volt elégedve, mikor látta, mennyire érdeklik a kis városi fiut a mezei élet jelenségei. Az egyes részletek aprólékos megfigyelése ellentétben állott megszokott gondolkodásával. A helyes nevelési módszer ennél a gyermeknél nyilvánvalóan a szemléltető oktatás volt. Az egyetlen vigasztalás, amelyet Malhyver a kegyetlen pillanatban érezhetett, abban állt, hogy valami azt sugta neki, képes lesz embert faragni a fiából. A kis fiu tisztasága, még érintetlen természetességének bája jól esett neki. — Nincs még benne semmi romlottság — gondolta magában. — Még minden üde, még minden tiszta benne... Rajtam áll, hogy megvédellek az öröklött rossz szellemtől, ha az is van benne.

Ez a benyomás bizonyos nyugalmat szerzett neki, mire a kastélyba megérkezett. Azt gondolta, jó lesz, ha az anyának is juttat ebből, azért a gyermekkel együtt lépett be Odette szobájába, kissé

megnyugtatta attól a felelettől is, amelyet Élise erre a kérdésére adott:

— Hogy töltötte a grófnő a délutánt?

— A grófnő aludt, éppen most csengetett, hogy megtudja, vajjon a gróf és Roger urfi hazajöttek-e már? Most nagyon nyugodt, de igen fáradt. Még csak az ujságba se akart bepillantani...

Miközben a szobaleány így beszélt, az egyik pohárszéken egy levelekkel és ujságokkal megpakott tálcára mutatott, amelyet aztán odanyújtott Malhyvernek. Ez egyáltalában nem tudta megérteni a pillantást, amellyel a szobaleány vizsgálta, miközben a levelekért nyult, amelyek egyikén Larzac írását ismerte fel. A szobaleány tudta azt, amit a vakonbizó férj nem tudott, amit azonban csakhamar meg kellett tudnia. E pillanatban azonban oly kevésé gyanította az igazságot, hogy visszatette a leveleket a tálcára anélkül, hogy egyet is felbontott volna. Azt, hogy Larzac neki levelet írt, — a levél neki volt címezve, — még csak nem is említette az alatt a félóra alatt, melyet Odette ágyánál töltött. Visszatetsző lett volna neki, hogy jelenlegi izgalmaikba párisi életük legcsekélyebb emlékét is belekeverje, még ha gyermekkori barátjáról s házuk bizalmasáról volt is szó, akinek hűségében egészen vakon és nemeslelkűen bízott. Különben maga sem emlékezett rá, mihelyt felesége küszöbét átlépte, erre a fenyegető levélre, azt sem tudta, van-e a világon!

— Milyen jól tettem — gondolta magában, — hogy elhoztam hozzá a fiát. Nem látott most egyebet, mint ezt a pillanatot, felesége karját a gyermek nyaka körül, kis fia fejét a vánkoson, amint szeliden hozzásimult anyja fejéhez és mikor Odette előrehajolva megigazította ezt a vánkost, észrevette, hogy egy könyv csuszik ki alóla, amelyben kötéséről felismerte azt az imakönyvet, amelyet Odette esküvőjük napján használt. Váratlan, különös jele

volt ez szemében annak, hogy a szerencsétlen nő kétségbeesésében hasonló lelkiváltságon esett át, mint ő. Segítségre volt szüksége. És ugyanabban az irányban kereste, mint ő, de sokkal megalázkodóbb lélekkel, mikor megpróbált visszatérni gyermekkorra imádságához, ahelyett, hogy hideg fővel okoskodott volna. Erre a gondolatra Géraud először érezte most évek óta, hogy van valami közösség kettőjük közt. De tapasztalásból tudta, milyen szegényelők ezek a lelki felbuzdulások. Nem kérdezett hát a feleségétől semmit, hanem mikor a gyermek eltávozott csendesen, hallgatta, amint lesütött szemmel, mintha szégyelne rápillantani, beszélni kezdett :

— Barátom, ön azt kívánja tőlem, hogy éljek. Az életet, amely számomra még elképzelhető, ön adta meg nekem. Az ön jósága. Nem mondhatom azt, hogy az ön megbocsátása. — És magában hozzátette : Hogy megbocsáthasson nekem, tudnia kellene az egészet. Az ő bocsánatában soha nem lehet részem. Azután hangosan folytatta : — De meg tudja-e őrizni számomra ezt a jóságot ? És Géraudnak egy mozdulatára : — Tudom, most azt hiszi, hogy meg tudja. De holnap ? De holnapután ? El tudja-e majd viselni azt a terhet, hogy együtt éljen egy nővel, aki ilyet cselekedett . . . Kell, hogy ön szabadon elküldhessen engem magától, ha úgy akarja. Én belenyugszom . . . Óh utálatos dolog, hogy így a nyakába varrom magam. Nem volna szabad ezt mondanom önnek. Tehát igen, ha el akar küldeni, belenyugszom, de most próbáljon itt tartani magánál, mert olyan nagy szükségem van a támogatására . . .

— De hiszen ez megvan, — válaszolta Malhyver, — és meg is lesz !

— Köszönöm, — mondotta Odette — és könnyörgő hangon hozzátette : — Nem hagyjuk el többé Malhyver-t, ugye ? Én legalább nem. A dol-

got rendbehozni majd ön megy el Párisba, míg csak vissza nem adtunk mindent, mindent. Ön egyszerűen azt fogja mondani a püspöknek, hogy nagynéném szándéka szerint jár el. És ez igaz. Ha bizonyos leszek felőle, hogy legalább ezt helyrehoztam, sokkal jobban érzem majd magamat. Ennek az éjszakának örült tettét soha sem próbálom meg újra, ezt megigérem önnek. Abbahagyom a klórt is, hogy erősebb legyek. Egy kis időre van szükségem, míg annyira helyrejövök, hogy fenn járhatok. Rogernek majd az én szobámban adleckét. Ez több boldogság lesz számomra, mint amennyit megérdemlek.

És milyen hangon ejtette ki ezt a pár zavaros szót! Ez a hang még fájdalmasabb volt, mint maguk a szavak. Mélyén ott rezgett az a másik, be nem vallott bűn is. Ez a hang, amely mélységes bánat sötétjébe engedett bepillantást, panaszos sirásával, még akkor is követte Géraud-ot, mikor eltávozott a szegény nőtől. Mikor dolgozószobájába visszatért, sokáig mozdulatlanul ült emlékeibe merülve, anélkül, hogy hozzányult volna a póstához, melyet gépiesen magával hozott és letett maga elé. Végre rászánta magát, hogy megnézzze a leveleket és felbontsa őket. Larzacén kezdte. Larzac Moulinban adta fel a levelet és szállodai papírra írta.

Kedves Géraud-m, — így szólt a levél, — bizonyára nagyon meg vagy lepetve. Öreg barátod, Larzac ír neked, mielőtt felszállna nagybátyja autójába. A nagybácsit valami ostoba orvos Royat-ba küldte Juliusra. De te ismered, mennyire kényelemszerető. A legmodernebb komforttal berendezett villa kell neki. Elhitették vele, hogy az ilyesmiről előre kell gondoskodni. Magamra vállaltam, hogy keresek neki. Innen az autó, amelyet erre az alkalomra adott kölcsön nekem, amelyen most Clermontba megyek. Nem akarom, hogy ha már ilyen közel já-

rok hozzátok, meg ne látogassalak és barátságos
jónapot ne kívánjak. Három napon belül bekopog-
tatok hát kastélyod kapuján, és negyvennyolc
órai szíves vendéglátást kérek tőletek. Cimem min-
den eshetőségre : Clermont-Ferrand, Poste restante.
A viszonzítás reményében — láthatod, hogy igyek-
szem egész parasztosan beszélni — egy kézzori-
tással köszönt kedves jó Géraud-m és Odette asz-
szonynak kezét csókolja,

Xavier.

Géraud újra meg újra átolvasta ezeket a soro-
kat, amelyekből lehetetlen lett volna kiolvasni azt a
perverz és gonosz varázst, amely az unott szerel-
mest újra odavonzotta régi kedveséhez, aki annyira
szerette, hogy ölni tudott érte. Csak a könnyelmű
hangot érezte ki belőle, amely számára most ebben
a válságos lelkiállapotában elviselhetetlen volt.
Különben is abban a megröndült erkölcsi és egész-
ségi állapotában Odette-nek ugysem volt ereje,
hogy vendéget fogadjon, még ha ez a vendég leg-
bizalmasabb barátjuk is. A gyermekkori barát nem
volt egyéb e pillanatban, mint fölösleges alkal-
matlankodó. Géraud fogta a tollat és a következő
távíratot vetette papírra :

Nagy sajnálatomra lehetetlen, hogy Malhyver-
ben fogadjalak. Megirom, mért. Barátsággal.

Megnézte a levél keltét. Tegnapelőtt kelt.

— Tehát holnap kellene megérkeznie !

Csöngetett a szolgának és azt mondta neki :

— Vidd el ezt a távíratot. Sürgős, menj kerék-
páron.

— Gróf ur ugylátszik elfelejti, hogy már hat
óra, — jegyezte meg az ember — és hogy a posta-
hivatal be lesz zárva.

— Eredj azonnal, még ott találod a postaalkal-
mazottat, megmondod neki, hogy mint különös
szívességet kérem tőle, továbbítsa ezt a távíratot,
korareggel mihamar csak lehet.

S mikor egyedül maradt :

— Azonnal fel kellett volna bontanom a postát. Csak megérkeznék ez a távirat idejében ! De megérkezik. Clermont ide két órai út autón. Xavier fél tíz, tízkor fog indulni. Előbb bizonyára benéz a postára. A legrosszabb esetben megérkezik ide délben. Ha megtudja, hogy Odette beteg, maga sem akar majd maradni. Megebédelek vele, ennyi az egész . . . De itt van Roger, aki bizonyára elmondja az anyjának. Ezt nem akadályozhatom meg, még kevésbé parancsolhatom meg neki azt, hogy hazudjék. Ezt soha nem szabad tenni a gyermekekkel, mégha a legkisebb dologról van is szó. Hát jó, ha Larzac megérkezik, majd bejelentem Odette-nek és ha látni akarja öt percre, annál jobb. Legalább nem lesz olyan nyomott a kedélye.

VIII.

LARZAC TERVE

Akármilyen gazdag volt is Larzac nagybátyja, soha az ő betegsége, vagy az a körülmény, hogy nyári kurájára kényelmes villát kellett keresnie Royatban, nem birta volna rá Larzacot, ezt elképzelhetjük, hogy elhagyja Párist az évnek ebben a szakában. Ez csak ürügy volt a malhyveri látogatásra. A terv annyira nem állott összhangban az első hatással, amelyet Odette beismerése reá gyakorolt, hogy meg kell magyarázni, milyen agymunka árán ébredt föl benne ez a szándék, hogy újra lássa azt a nőt, akivel nemrég olyan durván bánt. Ezt a borzalmas hatást a vallomást követő első órákban még sulyosbitotta a visszaemlékezés erre a vádló sikoltásra: „Miattad gyilkoltam!” Hogy a megtévedt nő őt is megpróbálta belekeverní bűnébe, hogy rá akarta háritani, ha a legcsékelyebb mértékben s a legtávolabbi vonatkozásban is, a bűnrészességet, ez fellázította és bántotta. Azután, hogy ezt a bűnt egyáltalán elkövették és hogy éppen ő követte el, ez a törékeny báju és végtelenül érzékeny teremtés, akinek lényével annyi titkos rezdülése kötötte össze, mégha megcsalta is, egészen kiforgatta önmagából és ámulatba ejtette. Milyen éjszakát töltött! Nem nyughatott az iszonyatos valamás lidércnyomásától, álomra nem hunyta szemét ő, aki mindig dicsekedett, hogy megőrizte nyugodt álmát a tábori élet idején a lövészárookban is. Másnap még mindig olyan lesujtott állapotban

kelt föl, hogy tollat fogott és lemondott egy ebéd-ről, amelyre éppen néhány lövészárokbeli barátjával volt meghíva, egy tábornokhoz, aki alatt együtt verekedtek Géraud-val Verdunnél, az afrikai Brissonnethoz. Marchand parancsnok egykori hadnagya volt ez a fachodai expedícióban, ma egyike a nagy háboru nagy harcosainak. — „De nem, — mondta magában Larzac, széttépve a még alig megirt bocsánatkérő levelet, — el kell oda mennem, hogy megregulázzam ezt a szimulánst, mint a másikat...”

Ezt a katonai kifejezést használta, hogy újra felrisszúljon attól az energikus légkörtől, amelyben több mint négy évig élt. De nem számolt arra az elkerülhetetlen eshetőségre, hogy Brissonnet tábornok emliteni fogja Malhyver nevét. A született vezér, amilyen ő volt, sohasem feledkezik meg azokról, akik alatta szolgáltak. A tábornok sajnálkozva Géraud távollétén, a megbecsülés kifejezéseivel és olyan élénk hévvel beszélt róla Larzac előtt, hogy ennek kellemetlenül kellett érintenie Odette kedvesét. De a hazug helyzetek, ha hosszúra nyulnak, különös bonyodalmakra vezetnek. Larzac a legszégyenletesebb csorbát ejtette Malhyver becsületén azzal a csaknem nyílt viszonytal, amelyet feleségével folytatott, de ez a becsstelenség nem akadályozta meg abban, hogy ne érezze iránta szive mélyén a legfeltétlenebb becsületet. Ez a becsülés a háboru óta kezdődött és a közösen kiállott veszedelemből származott. Azelőtt Géraud haszontalan, tudákos mániával olybá tűnt föl előtte, mint valami félbemaradt tanár. Most azonban hőst fedezett fel benne és ez nem járt ránézve bizonyos homályos lelkifurdalások nélkül.

Mikor Brissonnet tábornokot hallgatta, hirtelen egész pontos értelmet kapott benne egy gondolat, amely már éjjeli töprengései közben is homályosan felmerült benne: ez az igazi lovag, ez a

hőselelkű férfi, aki mellett a bátorságnak ez a szakértője olyan ékesszóló módon tett tanúságot, felesége öröksége révén olyan vagyonhoz jut most, amelyet a leggyalázatosabb gyilkossággal szereztek meg. Ez a rablással és gyilkossággal szerzett pénz bekerül a háztartásába. Malhyver maga is abból fog élni. Larzac észre sem vette előbb ilyen határozottan a gonoszteftnek ezt a rettenetes következményét, amely elviselhetetlennek látszott előtte. Hogyan akadályozza ezt meg? Ideje volt még rá, mielőtt Odette és férje birtokukba vették volna ezt az örökséget. Egész délután és a következő napon ezt a kérdést forgatta fejében a fiatal ember, anélkül, hogy meg tudta volna oldani. Egy nagyon egyszerű eszköz kínálkozott, amely annál jobban csábította őt, mennél jobban összefüggött azzal a titkos vágyával, hogy helyrehozza hibáját bajtársával szemben: figyelmeztetni őt... Micsoda gondolat! Annyi volna ez, mint megmondani Géraud-nak, hogy szeretője volt a feleségének. Nem tudhatta ezt mástól, csak tőle és ez a vallomás tökéletes bizalmasságot föltételezett kettőjük között. És milyen becstelenség lett volna Odette-tel szemben így kiszolgáltatni őt egy vallomás miatt, amelyre szerelme birta rá. Bizonyára volt más eljárás is: egy névtelen levél, nyomtatott betűkből összeállítva, valamelyik ujságból kivágva. Ennek meglett volna legalább az az előnye, hogy lerántotta volna a leplet a bűnösről anélkül, hogy elárulta volna a szerelmes asszonyt. Micsoda újabb gyávaság! Magyarázatra került volna a sor Malhyver és felesége között. Az asszonynak, akit, mint Larzac látta, a lelkiismeretfurdalás gyötört, nem lett volna ereje tagadni. Géraud kényszerítette volna, hogy utasítsa vissza az örökséget. Csakhogy ő, Odette, tudta volna, kitől eredt ez a följelentés, és azt hihetta volna, joga van rá, hogy megvesse az árulkodót. Larzac úgy érezte, hogy ezt a megvetést éppen olyan kevésbé tudja el-

viselni, mint azt a kilátást, hogy a nemeslelkű Géraud-t öntudatlanul is bűnös pénz szennyezte be.

Ha mélyére hatolt volna ennek az új benyomásnak, be kellett volna ismernie, hogy ez már föltételezte első megrendülését annak a méltatlankodásnak, amelyet az előző napon Odette-tel szemben érzett. Bizonyára becsületérzése egész erejével tiltakozott volna, ha valaki azt mondja neki, hogy újra szeretni kezdte már őt. Akármint állt is azonban a dolog, e töprengései közben folyton az a sikoltás üldözte, amely ellen először minden erejével küzdött: Miattad öltem. Hamarosan rájött, hogy Odette igazat mondott. És ez a gondolat belégyökerezett, hogy megillessze szívét, — és főképp érzékeit, — és olyan rejtett tör szurjon belé, amelyre a legcinikusabb emberek is fátylat vetnek. Lángolóbban kívánni egy szeretőt, mert lealjasodott, ez már maga is elég aljas dolog, de mindennap van rá példa a féltékeny szerelemben. De azért szeretni, mert képe a gyilkosság gondolatával társult: ez a leggonoszabb mélységbe való leszállást jelenti. Az állatiasságnak megvannak bennünk azok a sülyedései, amelyekbe a bűn lealacsonyító hatása ránt bennünket, ez a bűn először könnyed, előkelő, szórakoztató, de jön olyan óra, mikor egy Larzac is abban a helyzetben találja magát, hogy kénytelen részességet vállalni olyan bűnben, amely nemrég még a legnagyobb borzalmat keltette benne, mert újra feltámadt a bűnös iránti szenvedélye, amelyet megmérgezett, gonosszá tett most ez a bűn.

De legyünk igazságosak ezzel a fiúval szemben, aki maga értékesebb volt, bizonyos jótulajdonságainál fogva, mint az élete, aki alapjában jobb volt, mint számos érzése, — amint ez gyakran meg-esik, — igen, legyünk igazságosak iránta és ismerjük el, hogy a gonosz vágyak ez a műve úgy teljesedett ki benne, hogy maga nem is tudott volna számot adni róla. Géraud-ra gondolni annyit jelen-

tett, mint gondolni Odette-re is, és bűnös szeretőjének képe annál elevenebben jelent meg képzeletében, minél féltőbb gonddal töprengett azon, milyen utat kövessen, hogy megmentse a legförtelmesebb szegénytől a férjet, akinek bizalmával kétszeresen is visszaélt. Szünet nélkül kísérve ennek a szerencsétlen nőnek látomásától, aki szótlantul, lehajtott fővel és kimeredt szemmel távozott tőle, egyre azt kérdezte magától, mit tett, hogy az asszony így hagyta el. Miért nem kapott tőle egy jelet, egy levelet, egy visszahívó szót? Így telt el egy második éj. Reggel nem tudta türtőztetni magát. Elment a Faubourg-Saint-Honoré-utcába. Mikor a házmestert megpillantotta, aki a legnagyobb nyugalommal tisztogatta a nagykapu rézkilincset, ez megnyugtatta arról, hogy valótlan volt tragikus föltevése, amellyel anélkül, hogy meg tudta volna magát akadályozni abban, egyre az öngyilkosságra gondolt. Megállt és megkérdezte, milyen híreket kaptak Malhyverből.

— A legjobbakat, — felelte a házmester, — a grófnő tegnap utazott el, hogy meglátogassa a gróf urat.

— Nem akart engem visszontlátni, — gondolta magában Larzac, — ez nagyon természetes. Ha nem volna Géraud és ez az örökség, én is azt szeretném, ha soha nem látnám viszont. Soha többé. Most egész Cécile-é vagyok.

Teljesen jóhiszeműen adott kifejezést ennek a vágyának, hogy örökre szakítson Odette-tel és annak a szándékának, hogy vetélytársnőjét használja fel a feledés eszközeként. De ez a nap, még csak a második a rettenetes vallomás óta, nem mulhatott el anélkül, hogy be ne vallja, mennyire csalódott önmagában és tulajdon szívében. Az, amit Cécile iránt érzett, soha sem volt egyéb, mint a pusztá érzékiség szeszélye. Ebbe a kalandba Cécile-lel Odette ellenére keveredett bele. És az, hogy emez-

zel szakított, a másikat először közömbössé, aztán gyűlöletessé tette előtte, nem sokkal azután, hogy ez rájött a viszályra és éppen készült azt diadalmasan kihasználni. Ez a hirtelen fordulat, — mily különös gunyja a sorsnak, — éppen azon a helyen következett be, ahol Odette annyit szenvedett, abban a közönséges, durva izléssel berendezett tánc-helyiségben, a Lotosban, amely Larzacra nézve éppen nem találón viselte nevét. A feledés helyett éppen annak a nőnek árnyát találta ott fel, akitől szabadulni akart. Mikor negyvennyolc órával azelőtt ő és Cécile az Antin-avenuen elváltak, találkát adtak itt egymásnak, amelyet ő pillanatnyilag már le is akart mondani. De mégis elment. Alig lépett azonban be, máris megbánta elhatározását. Nem volt abban a hangulatban, hogy olyan vidámnak találja, mint előző este, ezt a divatos csárdát, a jazz-band vad muzsikáját, ezt az üvöltöző néget, ezeket az ál-cigányokat és az eltompult kokainistáknak ideges reszketését. Tulságos erős volt az ellentét a ledérségnek e között a hiu vására és a között tragikus vallomás között, amely lelkét lenyűgözte. Gorrevod megszóllítása, aki ott ült cocktail-je előtt, az első asztalsorban, hogy ne veszítsen semmit a táncból, egészen megzavarta azzal, hogy hirtelen emlékébe idézte Odette-tel tett sétáját, de még inkább azzal a mohósággal, amellyel ez a szeleverdi ember utána érdeklődött :

— Nem fogjuk látni Madame de Malhyvert ? Nem tudad rávenni, hogy eljöjjön ? Na mi is mehetünk a sóhivatalba. De itt látom a mi Cécile-kénket. Neki nincs szüksége sok biztatásra, bizony nincs ! . . .

Csakugyan madame Machault érkezett. Két szeme különös tekintet vetett Larzacra, amelynek csak akkor kapta meg magyarázatát, mikor az asszony a tango első ütemeire így szólt hozzá : „Táncoljunk ?” És mikor bekerültek a többi kacér

és tréfálkozó pár forgatagába, bizalmas becéző néven szólítva őt így folytatta :

— Kedves Xavi, hát nem megy a dolog „kedves kötelességével ?“ Csak ne tettesse magát, mintha nem értené ! . . .

— De csakugyan nem értem, — mondta Larzac hirtelen idegesen.

— Ön ne tudná, hogy Odette elutazott Malhyverbe ? Nála jártam a Faubourg-Saint-Honoré-utcában. Ott értesültem erről a menekülésről. Remélem, nekem nincs semmi részem a dologban ? Menjen már, ne vágjon ilyen bánatos arcot, ez nem nagyon hízelt reám nézve . . . — Azután egészen halkan, gyöngéden hozzátette : — Ne busulj, kedves Xavikám, lesz, aki megvigasztal. Még nem láttam valamennyi metszetedet tegnapelőtt az Antin-avenue-n.

A terem és a tánc fölhevült levegőjében sokkal áthatóbb volt a ruhájából áradó parfüm-illat. Űde lehellete a fiatalember arcát cirógatta, amint keblével szorosan rádült. A kéjes csábítás mosolya játszott vörös ajka körül. Larzac azon vette magát észre, hogy arra emlékszik vissza, milyen sikoltott Odette, felismerve haján és arcán ezt a parfümöt, mikor magához szorította, hogy megcsókolja. A szerelmes asszony emléke elviselhetetlenné tette számára ezt a ledér nőt. Mikor Cécile látta, hogy Larzac nem felel neki, maga is elhallgatott és hallgatásában éppen annyi izgalom rejlett, mint kíváncsiság. Hamis útat választott. Érezte ezt és azt hitte, mindent helyrehoz, ha így szól, miközben Larzac visszavezette őt az asztalhoz, melynél Gorrevod várt rájuk.

— Bocsásson meg, Xavier, ha megbántottam.

— Csakugyan megbántott — felelte Larzac — de nem bocsátok meg Önnek.

És meghajolva előtte, megszorította Gorrevod

kezét, azután a zenekar fölött levő órára mutatva, így szólt :

— Fél öt. Bocsásson meg, asszonyom, és te is, Fülöp. Sürgős dolgom van, amelyről majd elfeledkeztem . . .

— Végezd a dolgodat és jöjj vissza hozzánk, — mondta Gorrevod.

— Mi történt Odette-tel ? — szólt Cécile, a távozó Larzac kemény arcélét és gonosz ajkát nézve.

— Tudtommal semmi — mondta Gorrevod. — Tegnapelőtt még találkoztam velük a Nouveau-Cercle előtt, ott sétálgattak nagy ábrándosan, míg szegény Malhyver Auvergne-ben fagyoskodik.

— Nos, most már Auvergne-ban van ő is.

— Akkor tegnap óta ?

— Tegnap óta.

— És mennyi időre ment ?

— Néhány hétre, — legalább így mondták nekem náluk.

— Ez megmagyarázza, miért olyan a barátunk, mintha a haját huznák. Óh, milyen kimerített. Azt hiszem, maga is észrevette, akárcsak én. — És éles és gonosz pillantást vetve Cécile-re, amelyben benne volt a béna ember egész rosszindulata, így folytatta : — Fogad velem, holnap bizonyosan arról értesülünk, hogy Larzac ur elutazott Vercingetorix földjének valamelyik falujába ?

Most Cécile-en volt a sor, hogy ne válaszoljon. Ott maradt még egy óráig, anélkül, hogy táncolt volna, hallgatta Gorrevod elbeszélését, aki részletesen és rosszmájúan ecsetelte előtte Odette és Xavier viszonyát. Larzac csak nem akart visszajönni. Folyton új cigarettára gyujtva, figyelte a füstön keresztül a jövevények érkezését — hiába. Alig tért haza, telefonált neki — hiába. Azután levelet írt, majd másodikat és harmadikat, de ez sem járt jobb eredménnyel. S hiába próbálta tovább is a

játéktól izgatva újra igájába fogni a lázadót. Ha a társaságban találkoztak a következő két hét alatt, Larzac azzal a mosolygó és egyben fagyos udvariassággal szegült ellene, amellyel a kitanult férfiak minden időben kétségbeejtették a kacér nőt. Nála ez a hirtelen megváltozott viselkedés Cécile-lel szemben nem volt sem kitanultság, sem védekezés. Nem látott Cécile-ben mást, mint tulságosan is tisztán látó tanuját Madame Malhyver-vel való szakításának, annak a szakításnak, amely nagyon bántotta volna, ha szóbeszéd tárgyává válik a társaságban, pedig már sokan: Madame de Candale, Madame d'Arcole, Madame Ethorel és még mások is, egyesek egészen egyszerűen, mások már szinte a guny határán álló hangon, efféle kétes értelmű kérdéseket kezdtek intézni hozzá:

— Szólt önnek Odette auvergnei utazásáról, Xavier? Mennyire hiányozhat neki Páris!...

— Mikor jön vissza Odette grófnő? Nem nagyon gyakran ír. Ugyan, mi tetszik neki ott lenn?...

— Malhyverék nevelője, tudja, az, aki Charlus-éknél is volt, Párisban van. Megdöbbszentő dolgokat beszél: hogy szegény Odette nem is jön vissza már ebben a szezonban. Az a buta Géraud kényszeríti. Miért?

— Ugy látszik, hogy Malhyverék óriási átalakításokat csinálnak a kastélyon. Szép pár milliót örökölnek. Odette azért van ott, hogy a végső simitást megadja a terveknek. Ez mindenesetre jó hely lesz, ha Mont-Dore-be, vagy Bonroule-ba küldenek bennünket...

Ezek a szavak Larzac szemében, aki tudta, amit tudott, egészen különös jelentést kaptak. Még jobban éreztették vele a rettenetes ellentmondást, amely a kedvese által elkövetett cselekedetben volt, és azt is, mennyire más fából faragott lélek lakott abban a törékeny és finom teremtsében, aki megmerte ezt tenni, mint a szalónok látogatóiban, akik

távollétét magyarázgatták. Egyidejűleg mind sürgősebbé vált az a kötelessége, hogy Géraud-t figyelmeztesse. De mi módon? Így álltak a dolgok, midőn jardesi nagybátyja, aki nemrég esett át egy súlyos válságon, ugyanabban a bajban, amelyben Sailhans kisasszony is szenvedett, ezzel a kérdéssel fordult hozzá:

— Nem mondtad te nekem, hogy Géraud barátod Malhyver-ben van? Messze van Clermont-tól az a vidék?

— Nem nagyon messze. Miért?

— Mert az orvosok Royat-ba küldenek ebben az évben. Egy ügynök két villa nevét közli velem. Ha Géraud megnézné őket és értesítene, nagy szolgálatot tenne nekem. Az én koromban és amilyen nyavalyás vagyok, nem nagyon bizom a butorozott helyiségekben és borzadok a szállóktól.

— De, kedves nagybátyám — válaszolta Larzac — magam megyek Royat-ba, hogy megnézzem ezt a két villát és a többit is. Az egész három-négy napi ut, és nincs semmi, ami Párisban tartana.

A nagybácsi elmosolyodott és ez a mosoly világosan azt mondta a második császárság megbocsájtó tanujának ajkán:

— Uramöcsém, te azért akarsz elmenni, hogy megvigasztald egy kicsit a barátnődet, akit férje, úgy látszik, zár alatt tart.

Hangosan pedig ezt mondta:

— Hát jó! Ha erre határozta magad, oda-kölcsonzöm neked az automobilomat. Holnapután kezdődik hatnapos fekvőkurám, így nem fosztasz meg semmitől.

Larzac meggyőző erővel beszélt. Hogy szalasztotta volna el ezt az alkalmat, amely jogos ürügyet adott neki arra, hogy látogatást tegyen Malhyverben. És új terv is merült fel agyában, amely kielégítette azt a parancsoló, szükségét, hogy megakadályozza Malhyver-t ennek a bectelen örök-

ségnek elfogadásában és a még parancsolóbb kívánságot, hogy Odette-et viszontlássá. Hogy is nem támadt tüstént ez a gondolata? Nem ő az, akinek Géraud-t figyelmeztetni kell, hanem maga Odette. Arra fogja kérni, hogy ezt a vallomást, amelyet neki kétségbeesési rohamában tett, tegye meg férjének is, de ne egészen. A két bűn közül Larzac véleménye szerint az egyik is elég volt arra, hogy elhatározásra bírja a férjet: még pedig a végrendelet megsemmisítése. Ha bevallja neki ezt, és elhallgatja a másikat, meg lehet akadályozni a meggyalázó örökség elfogadását. Ez a becsületmentő munka mentségül szolgált a szerelmesnek saját szemében, hogy visszatérőben volt régi kedveséhez. Nem vallotta be magának, hogy meglehetősen tisztátalan kisértésnek engedett, annál inkább, mert azalatt a nemes örv alatt tette, hogy egy tisztességes embert akar megvédelmezni a mocsktól. Két komoly cél vezette egyszerre, még pedig ugyanabba az irányba, de az egyik azokra az ösztönökre hatott, amelyek legjobbak voltak benne, a másik arra, ami legrosszabb része volt egyéniségének.

A hatóerőknek ilyen találkozása ellenállhatatlan varázssal szokott fellépni. Negyvennyolc órával a nagybátyjával folytatott beszélgetés után már uton is volt, és úgy találta, hogy a szinte szárnyakon szálló kocsi még mindig nem megy elég gyorsan. Maga mellé ültetve tehát a soffőrt, maga kapta kezébe a kormányt s a negyedik sebességi fokra lökve, szinte röpült a Párisból a Fontainebleau-n, Nemours-on, Montargis-on, Codne-on, Nevers-en és Moulins-on át Clermont-ba vezető uton. Ez április 26-án, reggel történt, az azt megelőző napon, midőn a Coubret-leánnyal való találkozás azzal a gonosz kisértéssel környékezte meg Odette-et, hogy az alkoholban keressen feledést. Ha Larzac tudta volna, milyen válság van készülóban a Malhyver-

kastély belsejében, bizonyára nem hajszolta volna annyira gépét, amellyel úgy bánt, mint valami professzionátus versenyző, attól a láztól sarkalva, hogy minél hamarabb érkezzék meg. Az orleansi és nivernei sikok szédületes iramban maradtak el mögötte. Az automobil csak úgy ugrált az országúton, amelyet az öt éven át tartó súlyos hadiszerszállítás egészen hepe-hupássá tett. Egész táborára akadt az otthagyt járműveknek és üres barakk-építményeknek. Végighaladt a Loire mentén, amely csendesén és komoran kanyargott fővenyes szigetei körül, falvakon, városokon haladt át.

— Két órakor érkeztünk Moulinba — mondta később a jardesi nagybácsi sofförje urának — és nyolc órakor indultunk. Soha nem tett még meg Xavier ur ennyi kilométert ilyen rövid idő alatt: kétszáznyolcvannégy kilométert . . . És micsoda uton. Bizony, uram, ha nincsenek a gépnek háboru-előtti rugói, összetört volna! . . .

Moulinban határozta el Larzac, hogy értesíti Géraud-t. Első terve az volt, hogy váratlanul toppan be, anélkül, hogy jelezte volna érkezését. Azután mégis félt attól, hogy Odette elfogódott lesz, azért vetette papírra valamelyik szállodában azt a pár sort, míg a sofför olajat és benzint vett föl és rendbehozta a radiátort. Ugy számított, hogy még az este megérkezik Clermont-ba. A következő nap bőségesen elég lesz neki arra, hogy körülnézzen Royat-ban. Holnapután reggel pedig átmegy Malhyverbe, ahol kedvese már elő lesz készítve a látogatásra és felindulása nem fogja őt elárulni. Mielőtt új kirándulására elindult volna, benézett a postára, abban a biztos tudatban, hogy Géraud táviratozott neki és szívesen látja. A távirat ott volt. Kibontotta és pár pillanatig elgondolkodva nézte ezt az értesítést, amely egészen más volt, mint amit ő várt:

— Nagy sajnálatomra lehetetlen, hogy Malhy-

verben fogadjalak. Ezt Odette iratta vele. Talált rá valami ürügyet. Nagyon is természetes, hogy nem akar látni. De én látni akarom, nekem látnom kell őt... Azt fogom mondani, hogy nem találtam semmit a postán, ennyi az egész... Ma reggel kelt a távirat? Igen... Nem érkezett meg... Gyerünk. Nem engedhetem meg, hogy az a becstelenség bekövetkezzék.

Igy beszélt önmagát csalva az utolsó pillanatig. Egyre csak az járt a fejében, hogy megakadályozza azt a becstelenséget. És ez annyira kiforgatta önmagából, hogy kénytelen volt átengedni a kormányt a sofförnek, mikor a dombok hosszú során felkapaszkodtak, amelyek Ceyrat-on, Theixen és a Ventouse gerincén át afelé a hegyvidék felé vezetnek, ahol, mint emlékszünk, Malhyver muto-gatta néhány nap előtt fiának a kiégett vulkánok körvonalait. A gyermek éppen olyan nagy figyelemmel szemlélte ezeket a vörhenyes krátereket, mint amennyire Larzac, akit teljesen lefoglalt a ráváró beszélgetés, most észre sem vette. Az út hol fölfelé kapaszkodott, hol lefelé ereszkedett, majd újra ellaposodott, itt egy völgybe mélyedett el, amott egy fensíkon futott végig. A fiatalember semmire sem figyelt, legfeljebb néha-néha a térképre, amelyre figyelnie kellett, hogy a sofför el ne tévedjen a szikláknak ebben az utvesztőjében. Végre egy keresztutnál álló jelzőtáblán ott látja egész sor ismeretlen nevű falu között ezt a háromtagu szót: *Malhyver* és mellette ezt a jelzést: *hat kilométer*. Most viszont úgy tetszett Larzacnak, hogy az automobil tulságosan gyorsan halad, bár mostani vezetőjének óvatos menete a nehéz járművektől felhasogatott úton egyáltalában nem emlékeztetett a Páristól Moulin-ig tartó örült rohanásra. Az utat váltakozva fenyvek és juharfák szegélyezték, amazok hatalmasan vöröslő törzsükkel és sötét tűleveleikkel, emezek karcsun nyulánk világos tör-

zsükkal és első zöldjük könnyebb borzongásával. Egy helyen jobboldalt hosszú bazalt fal emelkedik. Ennek a kőzetnek a felülete, amely mindenféle hegyes fekete sziklaktól tüskés, olyan, mint a hullámtaréj, ami azt bizonyítja, hogy a láva itt mocsaras talajra ömlött. Félig kiszáradt tó huzódik meg a fal mellett. Az alacsonyan járó felhők ránehezdednek erre a vad tájra, amelynek fenyegető zord-sága egész lenyűgözte. Végül egy kastély jelenik meg komoran és szürkén rajzolódva az ónszínű égre s a lábánál szegényes falu huzódik meg. Larzac ráismer a kastélyra. Annyiszor látta ezeket a tornyocskákat, ezeket a kiugró tetőket, ezt a kis falut és lenn a fenyveket, a metszeteken, amelyek bővében voltak Géraud dolgozószobájában. Idegesen cigarettára gyújtott. Ilyen a szorongó várakozás izgalmának ereje. Elfelejtí, hogy figyelhetik, hogy a látogatáshoz, amelyet ő a barátjának írt levél hangján jelentett be, nem illik ez az ijedt ábrázat. És hogy van Odette életében még más titok is, mint a mérgezés titka!

Csakugyan figyelték. A gép bérregése a mezők roppant csöndjében hamarább elért a kastélyba, még mielőtt a kocsí a park aljába betérhetett volna. Egy autó robogása Auvergne-nek ebben a félreeső zugában és az évnek ebben a szakában, sokkal ritkább volt, hogy sem Géraud önkéntelenül is ne figyelt volna a közeledő zajra. Gondolta, hogy Larzac lehet, de hamarosan félredobta ezt a gondolatot. A posta azt üzentette neki küldöncével, hogy biztonság kedvéért nyomban megtelefonálta Clermontba távirata szövegét. Egészen bizonyosra vette hát, hogy a távirat eljutott barátjához, akinek reggel hosszasan is írt. Most újra a könyvtárszobában volt és azzal foglalatoskodott, hogy fiát a délelőtti oktatásban részesítse. Fájdalma éppen olyan éles volt, mint előző nap, de most már uralkodott rajta. Nejét most már lelkileg kissé nyugod-

tabbnak találta; testileg azonban még annyira megviselt volt, hogy kezdett beletörődni abba a gondolatba, hogy Clermontból orvost hozassanak, akinek érkezéséről férje annak idején már szólt neki. Remélte, hogy még a nap folyamán ráveheti feleségét. Az asszony most pihent, ő pedig azzal a lelkiismeretes alapossággal látott hozzá az atyai nevelő foglalkozásához, amellyel ehhez a vállalkozáshoz hozzáfogott. Mivel az volt a szándéka, hogy mindenekelőtt helyes mederbe terelje a gyermek gondolkodását, úgy rendezte a dolgot, hogy az oktatás első óráit néhány oldalnyi, magyarázatokkal kísért olvasásnak szentelje, amelyről aztán kikérdezte Roger gondolatait, irányítgatta és helyesbítette ezeket a gondolatokat. Erre a napra La Fontaine-nek „Az aggastyán és a három ifju” című meséjét választotta. Semmit sem csodált annyira, mint ezt a híres verset, amelyben az örökség és a tulajdon jótékony eszméinek egész erkölcsi és társadalmi értéke mind össze volt sűrítve:

Sok késő unokám majd mind örül ez árnyak.

— Nézd most ezeket a hársakat — mondta a kis fiúnak az ablakon át a fák rügyező koronájára mutatva. — Több, mint száz évesek. Egy Malhyvër ültette őket, kettőnk számára, akik még akkor meg sem születtünk. Ezeket a falakat, amelyek most a szélről óvnak bennünket, szintén egy Malhyver építette nekünk. Ezeket a gerendákat, — azzal a mennyezet kiálló gerendázatára mutatott — a mi számunkra rakatta ide. Mi adósai vagyunk ezeknek a halottaknak, ők a mi halottaink és mi az ő élő ivadékaik vagyunk. Jön egy nap, mikor mi, új élők halottai leszünk, akikkel szemben nekünk szintén kötelességeink vannak. Nekem meg kell tartanom a te számodra ezt a kastélyt és ezeket a fákat. Mert nem az enyéme, aminthogy nem lesznek a tied sem, csak azért, hogy ezeknek a

halottaknak akarata szerint cselekedve add tovább őket. Jól értsd meg ezt: egyetlen ember sincs egyedül. Mások munkájából örököl. És tartozik nekik azzal, hogy folytatja ezt a munkát, eredményét megőrzi és nem pusztítja el, mert elpusztítani valamit annyi, mint hálátlannak lenni...

— De, papa, ha a fa káros, mint az, amelyet tegnap kivágattál, amely gyökereivel megrongálta a falat?...

— Igen, kivágattam a fát. Miért? felelj...

— A fal miatt, hogy megőrizd a falat.

— Megértetted. Nem szabad rombolni, csak azért, hogy valamit jobban megőrizhessünk, ez a fő szabály.

Előadásának e pillanatában, éppen mikor így szólt fiához: „Lássuk most a következő verseket“, a közeledő automobil szirénájának hangja az ablakhoz szólította. Roger pedig olvasni kezdte:

... *És mondd, talán megtilthatnád a bölcsnek.*

Meglepődve, hogy apja nem kérdezi tovább és hallva maga is a kastélyuk udvarán teljesen szokatlan zajt, szintén fölkel és maga is az ablakhoz lépett, éppen abban a pillanatban, midőn a hatalmas gép a feljáró elé fordult.

— Hisz ez Larzac ur!... — mondotta. De ez nem az örömteljes meglepetés kiáltása volt, amellyel szülőinek bizalmas barátját fogadnia kellett volna, aki mindig kényeztette. Az ember azt hihetné, hogy valami csodálatos ösztön dolgozik az olyan tulérezékeny gyermekekben, amilyen Roger is volt; anélkül, hogy megértené, kitaláltatja velük, hogy anyjuknak bűnös viszonya van valamelyik férfival, vagy apjuknak valamelyik nővel. Az ilyen férfi és az ilyen nő elrabol tőlük valamit. Nem tudják, mit, csak érzik és az öntudatlan féltékenység megbénít bennük minden barátságot. Céraud eddig sohasem vette észre fiánál ezt a hir-

telen felbukkanó ellenszenvet legrégibb barátjával szemben. De éppen úgy nem vette észre soha Larzac egyik jellemző tulajdonságát, amely olyan sokatmondó volt: arckifejezésének azt a kettős játékát, amely szinte átmenet nélkül csapott egyik kifejezésből a másikba. Odette-nek annyi fájdalmat okozott ez. A vonásoknak ez a hazug játéka a leggonoszabb egy nőre nézve, aki látva, hányszor borul csaló lárva az imádott arcra, aggódva kérdi magától, milyen hát az igazi arca annak, akit szeret. Ebben a pillanatban és mialatt az automobil megállt, az érkező arca lelke igazi állapotát árulta el: zavarát, amelyet az a kilátás idézett elő benne, hogy kedvesével ilyen nehéz körülmények között találkozik újra és azt az egész lelken urrá lett aljas indulatot, amelyet egy percről-percre erősebb vágy kavart fel lénye legrutabb mélységéig. Föl-ütötte fejét és megpillantotta Géraud-t az ablaknál. Izgatott, gonosz, kegyetlen arca mosolyra derült, amelyben a megcsalt férj először vette észre most az álnokságot. Most vette először észre Roger ellenszenvét is a jövevénnnyel szemben.

— Milyen bosszantó ez, papa! — jelentette ki a kis fiu és kissé elpirult.

Az apja észrevette. Nem magyarázgatta ezt a felkiáltást, de valami különös, rossz érzés fogta el, amelyet nem tudott volna megmagyarázni, hogy csaknem ugyanabban a pillanatban érezte, ezt a neki úgy tetszett, meglehetősen jelentéktelen két benyomást: az őszinteség hiányát barátja természetében és a kis fiunak titkos ellenszenvét ezzel a baráttal szemben. Némely izgató és kegyetlen megrázkódtatás, mint amilyenen Géraud az utóbbi órákban átesett, érzékennyé teszik az egész lelket, mint ahogy bizonyos testi megrázkódtatások fokozzák az egész szervezet érzékenységet. Mikor a Géraud-féle elvont gondolkodóknál ilyen tünetek játszódnak le, olyan képesség ébred föl bennük,

amelynek gyakorlását gondolkodásuk megszokott iránya mintegy felfüggesztette: a megfigyelés képessége. Hogy az emberi életben mindig van a dolgoknak teteje és alja, hogy mindennek van színe és visszája, homlokzata és hátulsó fala, ezt Malhyver mindig tudta, de elméletileg, értelmileg. Valójában mindig olyannak vette az embereket, amilyeneknek mutatkoztak, s igazában nem látta csak a saját eszméit, amelyeknek érdeklődése csak önmaguk felé fordult. A háború ugyan visszavezette a cselekvések terére. De ez a cselekvés még mindig eszköztelen kollektív cselekvés volt és ilyen eszmékben merült ki, mint haza, társadalmi összetartás, áldozatkészség, kötelesség. Odette vallomása, amely ilyen váratlanul érte, anélkül, hogy arra bármily jel előkészítette volna, szükségképpen forradalmat idézett elő benne. Soha a valóságban nem találkozott semmivel, ami közléről vagy távolról hasonlított volna ehhez a bünhöz, amelyet közvetlen közelében csöndben követett el egy olyan valaki, aki nagyon közel állott hozzá s akiről soha semmit nem gyanított volna. Ez a vallomás valami nagy megrendülést hagyott lelkében. Azt az érzést, hogy valami lidércnyomásban él, hogy nem látja többé tisztán azokat a dolgokat és embereket, amelyekről és akikről azt hitte, hogy legjobban ismeri őket. Meglepte a fia viselkedése és meglepte Larzac is. Más esetben elsiklott volna emellett a kettős meglepetés mellett és ügyet sem vetett volna rá.

De miért volt ennek a Larzacnak, mikor odalépett Malhyverhez, aki lejött eléje, valami megfeszíthetetlen a tekintetében és miért válaszolt neki olyan hangon, amely egész hamisan csengett. Nem változott sem ez a szem, sem ez a hang évek hosszú sora óta, mióta csak a két férfi ismerte egymást. Csak éppen a hiszékenyebb soha sem érte a másikat in flagranti a hazugságon. S ez a dolog olyan jelentéktelen véletlen révén következett be,

amelyek oly sok katasztrófát idéztek már elő, olyan helyzetekben, mint amilyenben Larzac és Malhyver egymással szemben voltak. Ez a véletlen az a körülmény volt, hogy a postaalkalmazott telefonon továbbította az elkésetten küldött sürgönyt. Malhyvernek tehát semmi kétsége sem lehetett, hogy Larzac még megkapta ezt a táviratot, ha bement Clermont-ban a postahivatalba, azért önkéntelenül is ez volt az első kérdése:

— Ugy látszik, te megváltoztattad utirányodat? Nem mentél Clermontba?

— De igen. Miért?

— Akkor hát nem mentél be a postára?

— De igen, ma reggel kilenc órakor.

— És a táviratom?

— Te táviratot küldtél nekem?

— Igen, közöltem veled, milyen nehézségekbe ütközik, hogy most fogadjalak.

— Nem kaptam semmit. De ez meg sem lep. A háboru óta olyan hanyag a szolgálat. Magad is tudhatod . . .

Az lehetséges, hogy a clermonti postahivatal részéről történt valami mulasztás. Egy szórakozott alkalmazott, egy rosszul olvasott név, egy eltévesztett fiók elégséges volt ahhoz, hogy a távirat ne jusson a címzett kezébe. De az ilyen hiszékenységek nem megy parancsszóra.

— Xavier megkapta táviratomat, — gondolta Malhyver — és mégis eljött. Hazudik nekem. Miért? . . . Talán gyanítják Párisban az igazságot?

Örültség volt még képzelni is, hogy Sailhans kisasszony hirtelen halála beszéd tárgya lehet a társaságban és hogy Larzac-ot annyira foglalkoztatná a dolog, hogy még ide is eljön, talán azért, hogy beszéljen erről barátaival és mindenesetre tudomásukra hozza azt, amit hallott. De ha egy titokban maradt, meggyalázott cselekedetet olyan lény követ el, aki nekünk nagyon drága, akkor attól a

pillanattól kezdve, hogy megtudtuk, szüntelenül mardos bennünket a rémület, hogy mások is rájönnek. A legkisebb jelre bizonyosra vesszük, hogy leleplezték a dolgot. Malhyver is ennek a szivemardosó félelemnek az igazolását kutatta Larzac arcán, midőn így szólt hozzá:

— Ma reggel levelet irtam neked, amelyet éppen most akartam feladni, hogy megmagyarázzam táviratomat. Odette pár nap óta nem jól van.

— Beteg?

— Nem súlyos az eset, de a szobát kell őriznie és olyan ideges, hogy föltétlen nyugalomra van szüksége.

— Mit mond az orvos?

— Még nem hívtam eddig. Valami Pacotte nevű orvost ajánlottak nekem Clermont-ban, egy vén falusi doktornak az unokáját és utódját, aki még nagyapámat gyógykezelte . . .

— Itt az autóm. Akarod, hogy a soffőröm visszamenjen Pacotte-ért? Én itt ebédelek nálad. A soffőr kihozza az orvost, aki megnézi Odette-et és én majd visszamegyek vele. Így nem okozom a legcsekélyebb fáradságot sem a ház urnőjének és mégis csak eltölthetek veled pár órát . . .

Nem bujkált semmi titkos szándék e mögött az ajánlat mögött, éppen oly kevésbé, mint a kérdésben, amely Odette egészségét illetően megelőzte. Ez a pár szó elég volt arra, hogy egy pillanatra felfüggeszse Malhyver kimondhatatlan és megmagyarázhatatlan rossz érzését. Miért ne hinné el, hogy Larzac csakugyan nem kapta meg a táviratot? A két barát azért nem kevésbé feszélyezve állt egymással szemben és Roger fecsegését hallgatta, akit egészen lenyügözött a motor szemlélete, melyet a soffőr, a köpenyt felnyitva, vizsgált:

— Ez husz-harmincas? . . . A mienk Párisban tizenötös. Csakhogy a mienknek hat cilindere van. Milyen utat tesz meg? A mienk hatvan kilométert,

vagy amennyit akarunk... Milyen karburátorja van? . . .

— Az ő korában — mondta Larzac Malhyvernek — mi még csak lovakról álmodoztunk. Ezek már csak gépekről álmodnak. Ez szerencsés dolog, mivel nyilvánvaló, hogy ők a jövő katonái és a legközelebbi háborút autókon és repülőgépeken vivják meg. De remélem, hogy a gépek szerete nem akadályozza meg fiadat a tanulásban? Azt beszélik Párisban, hogy elkergetted Darré urat. Igaz?

— Kergetni nem kergettem, saját akaratából távozott, mert untatja a falusi élet.

— És kit fogadtál helyette?

— Senkit. Most magam vagyok a kis fiu tanára, és úgy számítok, hogy magam is maradok. Jó franciát nevelek belőle, erre esküszöm neked.

Nagyon egyszerű, de nagyon komoly hangon beszélt. Larzac meghatottan állt ott. Az a bensőséges tisztelet, amelyet régi iskolatársa iránt áruháza ellenére is érzett, újra megmozdult benne. Egy önkéntelen mozdulattal megragadta kezét és olyan remegő fogással szorította meg, hogy az, aki a rokonszenve kitörésének tárgya volt, ugyancsak meglepődött rajta. Honnan jön ennek a mindig szkeptikus barátnak ez a hirtelen ellágyulása. Egy gyermeknek a nevelése, aki ránézve semmit sem jelentett, nem magyarázza meg ezt a felindulást. — Miért sajnál engem? — gondolta magában újra Géraud. Olyan mozdulattal húzta vissza kezét, amely most viszont Larzacot zavarta meg. A kölcsönös feszélyezettség érzése újra kezdődött. Egy darabig újra bántó csönd támadt köztük, míg végre Malhyver az imént tett ajánlatba kapaszkodva megszólalt:

— Nagyon kedves, hogy felajánlottad az autót. Ez nem akar visszautasítás lenni, de először beszélnem kell Odette-tel. Nem bizonyos, vajjon

beleegyeznek-e, hogy orvost hívjak. Nézd csak, meg-
ered az eső. Jőjj be. Majd megmutatják a garage-t
a sofförödnek. A kocsiszinünk jó lesz erre a célra.
Majd kap ebédet is. Kapsz te is. Azután majd szó-
lítjuk, ha kell.

— A málhámát a kocsiban hagyom — mondta
Larzac, — mivel nem maradok itt.

Remélte tán, hogy Malhyver majd ingadozni
fog, talán egy efféle mondást várt: „Hiszen ha már
itt vagy!” De Malhyver nem mondta ki ezt a szót.
Mind a hárman bementek a kastélyba. Géraud ezt
gondolta magában: „Mivel itt van, értesíteni fogom
Odette-et. A gyermeknek nem tilthatom meg, hogy
ne szóljon.” Majd fiához fordulva, fenhangon így
szólt:

— Te pedig, Roger, fogj hozzá újra a munká-
hoz. Elemezd nekem La Fontaine versének ezt a
sorát:

Sok késő unokám...

— ...Majd mind örül ez árnyak... — foly-
tatta Larzac nevetve. — Az örül szónak kettős ér-
telme van. Aminek majd a késő unokáink a mi jó-
voltunkból örülni fognak, ha a pénzügyi helyzet
továbbra is olyan marad, mint amilyen most, mi?
Géraud, micsoda súlyos viszonyok. — Azután a
kis fiura mutatva, aki futva felkapaszkodott már az
első emeletre és ott megállt s a korlátra támasz-
kodva nézte, hogy jön-e az apja, — így szólt:

— Nem adsz neki szabadságot a kedvemért?

— Jó, — mondta Malhyver — különben is,
mivel nem vártunk, nem fütöttek be, csak a könyv-
társzobában, és Roger ott vesz leckéket... Te is
ott fogsz tartózkodni és vigyázol rá addig, míg én
megnézem, hogy van a mamája... Roger, sza-
ladj csak, piszkáld meg a tüzet. Ez az eső egészen
nyirkossá teszi a levegőt. Rideg vidéken lakunk,
amint a neve is jelzi.

— Na, de nem sokáig. Nem képzelném, hogy állandóan Auvergne-ben akarsz lakni.

— De bizony itt akarok.

— Még télen is ?

— Még télen is . . . És magában így szólt : „Mivel elhatározásunk szilárd, jobb, ha mindjárt megmondom neki, hadd mondja el Párisban. Legelőbb elejét vesszük a sok rosszindulatu szóbeszédnek, ha van ilyen.“ — Így folytatta tehát : Elköltözzünk Párisból. A Faubourg-Saint-Honoré-utcai házat eladjuk. Tulnagy teher a nyakunkon.

— De hát az örökség amely Sailhans kisaszszony után maradt.

— Éppen ez az ! Nincs szándékunkban elfogadni. Az írásai közt bizonyítékokat találtunk, amelyek arról győzték meg, hogy egészen más és határozott céljai voltak vagyonának felhasználását illetően. Törvényes végrendelet ugyan nincs. De azért nem volna semmi értelme, hogy ne tartsuk tiszteletben az akaratát . . .

— Most tehát ? — kérdezte Larzac.

Lehetséges lett volna, hogy Odette már magától megtette azt a félbeismerést, amelyre ő kérni akarta ? Nem. Géraud olyan közvetlen egyszerűséggel és olyan nyugodtan beszélt. Csakugyan a kezében lehettek a nagynéni írásai és Odette alávettette magát elhatározásának, hogy kiengesztelje bűnét és kétségbeesésében is szakításuk miatt, amely fölborított mindent, amit ettől a bűntől várt.

— Most tehát — folytatta Malhyver — legyünk azok, aminek apámnak és nagyapámnak is maradniok kellett volna : gazdálkodók, akik újra gyökeret eresztenek öröklött birtokukon.

Ha a ledérség meg is gyöngítette, sőt csaknem teljesen megsemmisítette Larzac-ban az erkölcsi tisztességérzetet, pénzkérdésekben érintetlen maradt a tisztességérzete. Láttuk, mennyire fellázadt az ellen a gondolat ellen, hogy rablott vagyon ke-

rüljön a becsületes Malhyver kezébe. Ebből hát nem lesz semmi; még pedig Malhyver ritka tisztességérzetének olyan kényes felfogása folytán, amelyet ő bárki másnál lehetetlennek képzelt. Egy meglehetősen köznapi szó röppent el ajkáról, amelyet azonban megnevesített az az alkalmazás, amellyel a lövészárokban valamelyik katona vitézi cselekedete láttára egyik is, másik is használta:

— Ez fess dolog, öregem, igazán fess dolog... Alig volt ura a hangjának és a kézfogása, a tekintete ismét olyan izgatottságot árult el, amely nagyon meglepte Géraud-t.

IX.

A TELJES IGAZSÁG

— Mit gondol? Mit tud? — kérdezte magától Malhyver Odette szobája elé érve, miután barátját és fiát a könyvtárba bevezette, amelynek falait teljesen eltakarták a régi könyvek s amelyet Malhyver lelki menedékhelyének hívott. — Ha megkapta táviratomat, és csakugyan különös volna, ha nem kapta volna meg, miért jött el?

Félelmes kérdés volt, amely bátorsága ellenére is megremegtette volna Larzac-ot, ha kitalálta volna, hogy ez az ember, akit nagylelkűsége olyan bizóvá tett, feltette ezt a kérdést, még pedig éppen ebben a pillanatban, midőn minden előkészítés nélkül szándékozott értesíteni feleségét kedvesének váratlan megérkezéséről, akit ez olyan szörnyű lelki tusa után hagyott el. És vajjon Odette elviselte volna-e egyetlen lázadó sikoly nélkül, hogy férje, akinek előző nap egész lelki nagyságát látnia alkalma volt, jelentse be neki ezt a látogatást? Ettől a megpróbáltatástól mégis megkimélték a körülmények a szerencsétlent.

Géraud kopogtatott az ajtón, először halkán, azután erősebben. Semmi válasz. Odette aludt. Malhyver belépett és lábujhegyen egészen az ágyhoz ment. Itt a lezárt redőnyök és a lebecsátott függönyök árnyalta félhomályban, hosszasan szemlélte feleségét. Ez álmában, amely olyan mély volt, hogy lélekzetvételét alig lehetett hallani, karjára hajtotta fejét. Bájos arcának csak háromnegyed részét le-

hetett látni beteges sápadtságával; a kiállott aggodalmak még légiesebbé tették finom vonásait, de azért mégis oly fiatalok, csaknem gyermekesek maradtak. Ez az asszony, aki közeljárt a harmincadik évéhez, aki anya volt s aki olyan tragikus órákat élt át, így elszenderülve csaknem azt a benyomást keltette, mint egy fiatal leány. Az álomnak megvan az a különös sajátsága, amely szinte azt sejteti velünk, hogy öntudatlan életünk sokkal teljesebben kifejezi lényünket, mint a másik, a világos, az öntudatos. A tulságos keskeny arc beesetése éppen olyan kevésbé zavarta ennek a rendkívüli fiatalságnak kifejezését, mint a félignyitott ajak szögleténél rajzolódó ránc. Lezárt hosszukás szemhéja eltakarta szemét, amely oly sokat sirt. Könnyektől meggyötörve két sötét foltot vetett a szintelen arcra, a fájdalom bélyegét. És oly békésen, oly édesen aludt, megszabadulva egy pillanatra az önvádnak és szörnyű tettének terhétől.

Valóság volt-e csakugyan, hogy elkövette ezt a gonosztettet ezekkel a pihenő ujjakkal, amelyeknek finomsága a vánkos fehérségén is feltűnt? Nem ez volt az első eset, hogy Géraud érezte az ijesztő ellentétet a között a cselekedetet és e között a nő között. Mégis elkövette a bűnt, elsodorva valami forgatagtól, megszáditva valamely befolyástól, amely kivetkőztette nemességét eredeti természetéből. A rémületes vallomás hatásának megrázkódtatása folytán a gyanunak az az őrlő munkája, amely naplójának e szavaiban nyilatkozott meg: „Ki elől menekül?” — egy időre megakadt Géraud-nál. Ime most a bűnös ágyánál ez az őrlő munka újra kezdődött. Az előző napi kérdéshez, hogy ki elől menekült, most egy másik kiegészítő kérdőpont járult: „Ki változtatta meg?” Visszaemlékezett a temetésről való visszatérésük alkalmával folytatott beszélgetésükre, és arra, mi-

lyen éles hangsullyal mondta neki a gyilkos — már akkor az volt — : „Szeretem Párist, a társaságot, a levegőt, amelyet a Champs-Élysées-n szivok be, az embereket, akiket látok . . .” Azért ölt volna, hogy mindezt megtartsa ? Ez nem volt igaz. Mi sem bizonyította ezt jobban : Páris, a társaság, a színházak, a Champs-Élysées-i séták még mindig megvoltak, megvoltak a barátnői is. És ettől az egész élettől — a saját életétől — rémület fogta el, amely más volt, mint megbánása. Géraud világosan látta most ezt az árnyalati különbséget. Nemcsak a lelki ismeretfurdalás gyötörte. Milyen különös hangon is mondta neki : „Ah, milyen kevésbé ismertelek !” Az olyan nő hangján, aki rettenetes kétségbeesésben annál az embernél talál segítséget, akit nem szeretett ; aki hirtelen rájön, mi lehetett volna számára ; és aki összehasonlítja őt . . . Mivel ? Azzal, ami volt.

A helyzet nem változott, Odette aludt és Géraud tovább nézte. Ő is milyen kevésbé ismerte hiteztársát, aki mégis a nevét viselte és aki becstelen-ségbe dönthette volna. A képzelet láza, amelyet az utóbbi napok megrázkódtatásai fokoztak fel benne, most szinte rohamszerű hevességgel így lepte meg. És végül a multat idéző megérzés olyan feszültségben csucsosodott ki, amelynek világánál a hozzánk közelálló jelleme egészen új szemszögből nézve jelenik meg hirtelen lelkünkben. Malhyver ennek a finom arcnak gyermekes vonásait évek óta a könnyelmű, felületes, szinte öntudatlan lélek külső jelének vette. Ebben a pillanatban úgy jelent meg előtte, mint egy egyszerű lélek megnyilvánulása, amely kezdetleges maradt egy bonyodalmas élet forgatagában is, amely azonban alapjában csak kívülről, csak látszatra volt az. Elég volt, hogy valamely szenvedély hatalma vegyen erőt rajta, és a nagyvilági hölgy úgy reagált erre a szenvedélyre, mint az egyszerű nép gyermeke, mint egy paraszt-

leány, mint Miette Coubret, akiben egyszerre felismerte testvérét a nyomorúságban.

Ez a szenvedély, ha Odette csakugyan a hatalmába került, megmagyarázott mindent, azt is, amit meg mert tenni, hogy ne veszítse el azt, aki szenvedélyének tárgya volt. Mint a titkos írásra helyezett rács, amely értelmet ad az eddig kibetűzhetetlen és összefüggéstelen szavak sorának, ez a föltevés egy másik kézzelfogható dolgot hozott magával, amely hirtelen egy másik föltevésbe kapcsolódott bele Géraud gondolataiban: Larzac Odette miatt jött Malhyverbe, annak ellenére elindulva, hogy a táviratot megkapta. Husz jelentéktelen körülmény, amelyre abban a pillanatban ügyet sem vetett, merült fel egyszerre emlékezetében az igazság felvillanó fényétől megvilágítva, amely ellen hiábavaló minden okoskodás, az a hatalmasabb. Géraud emlékezett rá, hogy Malhyverbe való megérkezése óta Odette egyetlenegyszer sem említette házuk bizalmas barátjának nevét. Ha ő szolt neki róla, nem válaszolt. Ügyet sem vetett rá, mert képzelni se mert, hogy valami bűnös titok lappanghasson e között a két lény között, Odette közt, akit minden könnyelműsége mellett is hűségnek tartott, és Larzac közt, akinek gyermekkorá egybefonódott az ő gyermekkorával, ifjúsága ifjúságával, aki olyan vitézül verekedett az oldalán. Ujra látta őket, amint az Auvergne-be való elutazást megelőző napon együtt találta őket egy pohárka portói mellett ülve és cigarettázva. Ez a látvány nagyon megszorította akkor, mint a romlott párisi tónus egyik jele. És ime, hogy jelentkezett most emlékében ez a kétes bizalmasságu kis jelenet! Ez és még annyi más.

Az imént felvetődött kérdésre: „Miért jött ide Larzac?” — megvolt most a felelet: „Hogy Odette-et lássa”. És választ kapott a napló kérdésére is: „Ki elől menekült Odette?” És ez a válasz

Larzac volt. Igen. Larzac volt az, aki elől menekült. És vajjon mi okból? Megbánásból, hogy megtette azt, amit tett? Kétségkívül, de az önvád feltámadt benne már az első pillanatokban — tanuság erre ájulása akkor, midőn az orvos áldozata haláltusájáról értesítette. És mégis tizenöt napig várt, hogy elhagyja Párist.

Volt hát még itt valami más dolog is. Az eddig elvakult értelem, mihelyt erős érzelmek hevitik — mint jelen esetben a férfi- és baráti becsület, — ha egyszer rátalált a helyes ösvényre, olyan erőt fejt ki az okoskodás terén, amelynek rendkívüli éleslátása szinte a lángelmére emlékeztet. Larzac résztvevő kézzszorítása, tekintetének és hangjának izgatottsága, midőn az örökség visszautasításáról értesült . . . De hiszen akkor Larzac tudott a bünről és a becsülésnek utolsó maradványa, amely még megmaradt benne régi barátja iránt, rettenetessé tette ránézve ezt a csalást. És kitől tudhatott a bünről? Odette-től, aki rettenetes önvádját előbb sikoltotta fülébe kedvesének, mint férjének... A kedvesének? A gyanu roham a oly heves volt ebben a pillanatban ennél a férfinál, akinek végre felnyílt a szeme, hogy kísértés támadt benne durván felrázni Odette-et és meglepetésszerűen tudomására hozni, hogy Larzac megérkezett. A meglepetés első ijedelmében el fogja magát árujni. És neki meglesz a bizonyítéka, kezében lesz a másik vallomás, a teljes igazság. Az ágyhoz lépett. Milyen fáradság ült ezen a szenvedő arcon. Mennyire képtelen volt minden védekezésre ez az elszenderült gyermek. Rámérni ezt a rettenetes csapást, ha igaz volt a förtelmes gyanu, — nem volt ereje hozzá . . . És azután, mi jogositotta fel erre a gyanura? Miféle figyelmeztető jel? A gondolatoknak az a légvára, amelyet a képzelő erőnek lázálmában hirtelen felépített, a roham elcsendesülésével összeomlott.

— Örült vagyok — mondotta magában, — Larzac nem lehet a kedvese. Vagy minden hazugság ezen a világon . . .

Hány nemes érzékenységu lélek hátratántorodott már így, mikor először került összeütközésbe a kegyetlen bizonyossággal, amely halálrasebezte valamelyik kedves ábrándját. De mire jó ez? A bizonyosság minden újabb esetről előáll a maga teljes valóságában, kérlelhetetlenül és meg kell haljolni előtte. Géraud még mindig lábujjhegyen távozott felesége szobájából. Mikor a könyvtárba belépett, Roger és Larzac a kandallónál állottak. Larzac idegesen piszkálta egy fogóval a tüzet és örökös cigarettáját szíva, a kisfiu pedig egy eldönthetetlen bábuval játszott. Talált valahol egyet, amely formája után ítélve valamelyik ancien régime-beli kis Malhyveré lehetett. Pár nap alatt beletanult ebbe a divatjamult játékba, nagyon büszke volt rá és megmutatta ügyességét látogatóiknak. A gyermekes hiuságnak az a sugárzása, amelyet apja igyekezett ugyan benne legyőzni, ragyogta be arcát, amely nagyon hasonló volt anyjához. Éppen ő róla beszélt és annyira figyelt arra, hogy a labdát helyesen kapja el a játékkelyhével, hogy nem hallotta meg az ajtónyílást, akárcsak Larzac, akit nagyon érdekelt a gyermeknek kérdéseire adott válasza.

— Szóval nem eszik — kérdezte Larzac.

— Nagyon keveset, — mondta Roger — még akkor is, ha lejön ebédelni.

— Fekve szokott maradni?

— Néha egész nap is.

— Főfájásról panaszkodik?

— Igen és arról, hogy nem tud aludni.

— Odette-ről beszél neki, — gondolta Malhyver, — én tőlem ugyszólván nem is kérdezősködött róla. — Ez elég volt arra, hogy gyanuja még inkább visszaterjen. De hogy találhatta volna ki

Larzac, mi volt az igazi ok, amely e pillanatban a sebhelye következtében amugy is szigorú arcot elsötétített? Nem eléggé megmagyarázta-e már feleségének betegsége is ezt az aggodalmas kifejezést?

— Hogy van Odette? — kérdezte a belépőtől — megmondtad neki, hogy itt vagyok?

— Aludt, — felelte Malhyver.

A másik nem faggatta tovább. Természetes lett volna, hogy kérdezze, vajjon láthatná-e a beteget. Géraud láthatólag várta is. Roger-val folytatott beszélgetése olyan érdeklődést árult el, amelyet nem akart, vagy nem mert egészen kimutatni a férj előtt. Legalább Géraud így értelmezte ezt a két ellentmondó magatartást. Itt azonban nem látott egészen helyesen. Ami Larzac lényét e pillanatban betöltötte, a szenvedélyes vágy volt, hogy bizalmas kettesben maradhasson Odette-tel és csaknem remegő félelem, hogy meg fogja tőle ezt tagadni. Még mindig azt hitte, hogy a távirat, amelyet Géraud küldött neki, Odette-től eredt. Arra számított, hogy megérkezve ide, amint meg is tette, fönn találja majd és szépszerével, vagy erőszakkal ráveszi erre a beszélgetésre. Bizonyos volt benne, hogy ő, aki mindig olyan biztos föllépésű volt a társaságban, nem fog olyan izgalmat mutatni férje előtt, amely elárulhatná. Ez a számítás nem vált be. Ha most azután kiejti ezt a mondatot: Fogad-e Odette? És Madame Malhyver azt a választ adja neki, hogy nagyon rosszul érzi magát, nem marad számára semmi egyéb eszköz. Ugy gondolta, jobb, ha nem is bocsátkozik bele ebbe a kockázatba. Ez volt az oka, hogy nem beszélt tovább róla. És már másik terv is merült fel az agyában. Elmenni Clermontbe, hogy orvost hozzon, elfogadható ürügynek látszott neki arra, hogy a kastélyba még ez este visszatérjen. Akkor már nagyon késő lesz, és Géraud kétségkívül vendégül fogja látni őket, őt és az orvost éj-

szakára. Odette tudomást szerez odaadó ragaszkodásáról és ez meg fogja indítani. Mert nem kételkedett benne, hogy az asszony még mindig szereti. A találkozást, amelyet a durván megsértett kedves büszkesége ma talán még megtagadott, holnap nem ellenzi.

Larzac ezt a lehetőséget latolgatta a reggelinél ülve is, anélkül, hogy megfigyelte volna — pedig egyébként olyan finom megfigyelő volt, — a különös gondot, amellyel házigazdája hallgatta és tanulmányozta. A hiszékeny és vakonbizó ő volt ebben a pillanatban. Az alakoskodó és aki semmit nem árult el gondolataiból, Géraud. Ez a helycsere igen gyakori a férj közt, aki végre tisztán lát, és a szerető közt, aki nem tudja a dolgot kitalálni. Így történik aztán, hogy a házasságtörő viszonyok, amelyek évek hosszu során át a legnagyobb biztonságban folynak, hirtelen tragikusan lelepleződnek. Larzac eközben beszélt, beszélt, hogy megcsalja szünni nem akaró kellemetlen érzését és hogy Géraud-t is szíves hangulatba ringassa. Mert mindennek ellenére is sokkal zárkózottabbnak találta, mint rendesen, amit még mindig annak tulajdonított, hogy nyugtalankodik felesége miatt. Megragadva az alkalmat, amellyel Brissonnet tábornok lunche kínálkozott, először azokat a kifejezéseket ismételte Malhyver előtt, amelyekkel ez a bámulatraméltó katona róla megemlékezett. Azután egymásután felsorolta azokat a bajtársakat, akik a vendégségben résztvettek és szavaikat ismételve újra meg újra hozzátette: „Emlékszel még?” Ennek a hatása alatt Géraud csakugyan szabadon engedte csapongni emlékezetét. Ebben a békés ebédlőben, amelynek ablakai meg-megrázkódtak a csapkodó eső alatt, a lövészárkok, az ágyuzás, a repülőgépek, a fojtógázok, a gránátéső és a háborúnak összes borzalmi, amelyekhez még annyira közel voltak, oly távoliaknak tűntek már fel. A két bajtárs újra

átélte a legrettenetesebb veszedelmek óráit, amelyekkel testvériesen néztek szembe. A kis fiu tátott szájjal hallgatta és olyan felkiáltásokban tört ki, amelyek bármely más pillanatban megörvendezteték volna Malhyver-t. De a gyanu aggályai megbénították benne az atyai érzést.

— Lehetséges volna, — mondotta magában — hogy Xaviernek, aki velem együtt ment rohamra, ez a titok nyomná a szívét?

Az, aki kételkedik, mindenben figyelemreméltót talál. Mire való Larzacnak az az izgalma, hogy állandóan haditetteik terén tartsa a társalgást? Miért beszél olyan gyorsan és mit jelentenek azok a hirtelen ugrások emlékezetében? Mit jelent az az idegesség, amely nem tűr semmi kényszert és amely arra ösztökéli, hogy engedelmet kérjen Géraud-tól, hogy még az asztalnál rágyújthasson?

— Mint Verdunnél... — mondta Larzac nevetve. Miért csengett ez a nevetés, ha nem is hamisan, de erőltetetten. Mit jelentett szemhéjának nyugtalan remegése és cigaretájának görcsös megszorítása, midőn ebéd után a könyvtárszobába visszatérve, kávéhoz ültek, s ott egy váratlan, de egyébként egészen természetes dolog történt? Kopogtattak az ajtón és Élise, a szobaleány lépett be. Miért tapadt ennek a kifürkészhetetlen arcú leánynak a tekintete azzal a merev határozottsággal Larzac-ra, amely a falusi emberek sajátsága, midőn nagyon erősen figyelnek valamire?

— A grófné jobban érzi magát, — mondta Élise — fel tud kelni, azt üzenteti Larzac urnak, hogy szeretné látni.

És Malhyver felé fordulva így szólt:

— Én mondtam meg a grófnénak, hogy Larzac ur megérkezett.

Miért mentegette magát ezért a fecsegésért, mely az ő szolgálatában olyan természetes volt? Mit tudott, mit gondolt hát ő is? Egy darabig izgal-

mas csönd támadt a teremben. Élise várt. Larzac Malhyver-re nézett, aki viszont a szobaleányt szemlélte, mert nem kételkedett benne, hogy ez is cinkosuk. Roger szólalt meg először apjához lépve.

— Megengeded, papa, hogy jóreggelt kívánjak a mamának? — kérdezte.

— Majd később, — mondta az apja — most nem kell fárasztani.

És Larzachoz fordulva, így szólt:

— Majd bevezetlek Odette-hez...

Azután Élise-hez fordult:

— Értesitse a grófnőt. Mi majd utána megyünk.

A bizalmatlanság válságos pillanataiban a nemes természetek abban különböznek leginkább másoktól, amire az angolok ezt a csodálatos jelzõt találták ki: *mean*. A féltékeny ember, akiben nagy lélek lakik, ki nem nyitna egy levelet, mely nem az ő nevére szól. Nem nyitna ki egy zárt, nem vesztegetne meg egy cselédet. Nem küldene lesbe rendőrt — ezek a lealázó kutatások tulságosan visszatetszők neki — de hogyne ejtenék kísértetbe, midőn gyötrő szükségét érzi annak, hogy kétségbevonhatatlan bizonyítékot szerezzen. Miközben Géraud Larzac-ot vezette előtte lépdelve a folyosón, magában ezt kérdezte: — Ott maradjak-e, hogy megfigyeljem őket? — De alig lépett be a szobába, máris távozott azalatt az ürügy alatt, hogy Roger-ra kell vigyáznia, egyedülhagyva őket, ezt a nőt, a feleségét és ezt a férfit, aki talán a kedvese. Ugy érezte, hogy nincs ereje hozzá szemtől-szembe látni őket, anélkül, hogy az arcukba ne kiáltsa gyanuját és kérdőre ne vonja őket, hogy végre megtudjon mindent... Mit tudhatna meg? És hogy vesse alá ezt a megtört teremtet egy ilyen vallatásnak, amely tulságos megbántó egy ártatlanra és nagvon kegyetlen a bűnösre nézve. Olyan szálnalmas, olyan megtört volt a külseje, amint félig fekvé ült chaise-longue-ján, sápadt arccal, a hirtelen fejére dobott

csipkefőköttő alatt. Fázósan burkolózott bő vidragallérjába s a lába marmota-bőr takaróval volt leboritva. Olyan gyötrő volt ez a kép, hogy megbénította még a legigazságosabb boszút is.

— Odette — mondta félve Larzac, miután a két szerelmes Géraud távozásával pár percig szótlan maradt. Odette félig lehunyta szemét, mintegy összeszedve minden erejét erre a beszélgetésre, amelyet maga kívánt, s amelyet olyan nehezére esett megkezdnie is. Larzac a beteget, a büne betegét, az ő betegét, olyan mélységes izgalommal szemlélte, amelyet soha nem érzett azelőtt lángoló, boldog és tündöklő kedvese előtt. Egyre csak ezt hajtotta :

— Drága, drága Odette !

Odette megremegett és egy kézmozdulatával megállítva Larzac-ot, felegyenesedett :

— Ne beszéljen így hozzám, Xavier, — mondotta — mindennek vége. Érti : vége !

— Minek van vége, — válaszolta Larzac vállat vonva és meg akarta fogni az asszony kezét, azzal a hízogó mosollyal, amelynek korlátlan hatalmát gyakran tapasztalta már Odette-en. — Szerelmünknek ? Mert igazságtalan voltam veled szemben ?

— Veled szemben !... — Ismételte Odette és rémület torzította el vonásait. — Az isten irgalmára, Xavier, ne ismételve többé ezt a szót !... — Kiszabadította kezét a férfi kezéből és a kezeügyébe eső csengőgomb felé nyúlt a kandallón. — Vagy tüstént csengetni fogok. Azt mondom, hogy rosszul érzem magam... Mégis — tette hozzá fájdalmasan — beszélnem kell magával. Nem bírom elviselni, hogy maga azt gondolja rólam, amit gondolt, ezt nem bírom... Kell, hogy megtudja...

— Hogy nem tartja meg azt a vagyont ? Tudom, — vágott közbe Larzac, látva, hogy habozik és abban a pillanatban, amint egy olyan szót mond ki, amely emlékezetébe idézi bűnét, elfacsarodik a

szíve. S maga is nagyon izgatottan, de egyben elnézőn, mint valami beteg gyermekkel szemben, s nem értve meg, hogy ebben a szenvedésben benne van már a teljes vezeklés, így folytatta :

— Tudom, megtalálták a nagynénjük iratait, egy végrendelettervet, Géraud mondta nekem . . .

— Oh, milyen nemes ! Milyen jó ! . . . — nyögte Odette. — Az volt a szándéka, hogy maga ezt a magyarázatot kürtölje ki a világba, ha majd megtudják, hogy nem örökölünk. Ez nem igaz, Xavier. Az az igazság, hogy közös megegyezéssel határoztuk el az örökség visszaadását, azután, hogy én mindent meggyóntam neki . . .

— Akkor hát tudja, hogy . . .

— Hogy gyilkoltam, igen — vágott közbe Odette és szinte magánkivül folytatta — : Maga nem meri kimondani ezt a szót. De mondja csak ki. Én kimondom . . . Géraud előtt csak azt titkoltam el, hogy mi volt az az ok, amelyért gyilkoltam . . . És csüggedten hajtva le fejét, így szólt : — Azt nem bírtam megmondani.

— És ő ? — kérdezte Xavier.

— Ő ? olyan jó volt hozzám, olyan részvétet tanusított irántam, olyan gyöngéd szavakat talált és mondott nekem, amilyenekre szükségem volt. Olyan nemes szívűnek mutatkozott velem szemben, hogy az önvád, amelyet emiatt a förtelmes cselekedet miatt éreztem, nem volt már olyan erős, mint a másik, amely amiatt gyötört, hogy megcsaltam egy olyan embert, amilyen ő. Hát ezért mondom magának, hogy mindennek vége köztünk, Xavier. Mikor Élhse-től megtudtam, hogy maga idejött, megértettem, hogy megbánta keményszívűségét. Azt gondoltam magamban : Bocsánatot akar tőlem kérni, és azt akarja, hogy minden a régiben maradjon köztünk. Azért ragaszkodtam hát hozzá, hogy találkozzunk, mert azt akartam, hogy tudjon meg maga is mindent és hogy megkérjem arra,

amire most kérem : hogy menjen innen, hogy ne jöjjön ide soha többé vissza és hagyja jóvátennem még ez életben azt, ami jóvátehető. Isten vele, Xavier, váljunk el... Az erőm végére jár...

Ujra hátradőlt és csaknem lehunyta szemét, mint az imént. A láz tüze ragyogó lángot gyújtott szembogarában és kipirosította arcát, miközben ezeket a szavakat mondotta, amelyek mindegyikének olyan viszhangja kelt, amelyet nem is gyanított nem tulságosan érzékeny és meglehetősen közömbös hallgatójánál. Mondták neki, hogy az álnok barát mindig tisztelte Géraud-ban a magasabb erkölcsi értéket, amelyet inkább csak sejtett, mint ismert s amelyről Odette mélységes fájdalomban ilyen megindító tanuságot tett. De egyben anélkül, hogy erről számot adott volna magának, öntudata mélyén, titokban valami megalázásfélélet is érzett. Midőn elhagyta Párist, azt a bevallott ürügyet hozva fel, hogy meg akarja menteni ezt a tisztességes embert egy gyalázatos örökség szennyétől, alapjában annak a titkos vágnak engedelmeskedett, hogy olyan szolgálatot tesz barátjának, amely kiegyenlíti a köztük levő különbséget. Büszkesége hajtotta őt, az a lelki szükségesség, hogy ne érezze tovább magát alantasabbnak. Az olyan gögös szoknyavadászokra, mint amilyen ő volt, akiknek a nőn aratott diadal inkább becsvágyát elégit ki, mint szerelmét, fájdalmas és megalázó érzés ez, amely nagyon közel áll az irigységhez, amely a legsötétebb hibáink között, és legjobban elrejtőzik lelkünk sötét mélységein, ahová csak nagyon kevesen mernek közülnk leszállani.

Milyen lecke volt a szeretőnek, aki az Antin-avenuen nem érzett mást, kedvesének fájdalmas vallomásával szemben, mint kérlelhetetlen borzadályt és kegyetlen szigort, a férjnek ez a részvéte, ez az irgalmas gesztusa, amely annyira emberi volt, hogy egy csapásra megfordította ezt a sze-

gény szívet. Sőt nemcsak megfordította, de el is ragadta a kegyetlen szeretőtől. Az a nő, akit Larzac maga előtt látott és aki olyan szomorúan, de olyan határozottan könyörgött neki, hogy távozzék, hogy hagyja el, nem az a nő volt, akit évek hosszú során át mámorban és remegésben tartott parancsoló akaratával. Először talált most maga közt és közte egy férfit — még pedig milyen férfit! Lehetetlen volt, hogy annak fájdalmas megpróbáltatása ne érintse őt, főképpen őt, aki tudta, milyen eszmekörben lepte meg Géraud-t ennek a rettenetes bűnnek fölfedezése?

Bizonyos lelki válságoknál azonban az izgalom hamar ingerlékenységbe csap. És Larzac az utóbbi hetekben ilyen válságon esett át, amelyet most a legmagasabb fokra csigázott fel kedvese jelenléte, ez a szenvedő kétség, ez a kínos remegés, ez az erőlködés, hogy szabaduljon szerelmétől, sőt maga a bűn is, amelyet érte követett el és a megsztott gyönyörűségek emléke. Az érzéki emlékek újra felremegtek lelke legmélyén, erőszakkal, ellenállhatatlanul rohanva őt meg abban a pillanatban, mihelyt átlépte ennek a hálósobának a küszöbét. Ez furkálta, ez kerítette hatalmába. Ez szabadította fel benne azt a megtévelyedett indulatot, amely nem néz többé semmit. Olyanok ezek az indulatok, mint a reflex-mozgások gépies rándulásai. Megnyilvánulásuk a dührohamok heves és lázas lefolyásához hasonló. Ez a nő olyan szenvedő, olyan bűnbánó lélek volt. Ő már annyi rosszat követett el ellene. De nem gondolt erre többé, nem nézte a legközelebbi veszedelmet, nem törődött vele, hogy férje minden pillanatban beléphe-tett, odaugrott és mielőtt még Odette-nek ideje lett volna fölkelni a chaiselongue-ról, térdre borult előtte, mint legutóbbi találkozásuk alkalmával az Antin-avenuen, megragadva kezét és kényszerítve, hogy ottmaradjon és hallgasson. És elkezdett

hozzá beszélni, nem mérlegelve többé szavait. Nem gondolva, milyen esztelen az ajánlat, amelyet neki tesz, és becstelenségében még rutabb, mert ez az ajánlat annyit jelentett, mint azt kérni tőle, hogy áldozza fel egész életét — s megígérhette-e ő, viszont, hogy odaadja a magáét?

— Oh nem! Nem! Ne kérd tőlem, hogy elhagyjalak. Nem birom ezt megtenni. Nem birom megtenni. Két hete nem érzek csak egyet, hogy szenvedélyesen, végtelenül szeretlek. Oh, igen, ezt érztem, mikor viszont akartam látni Cécile-t, aki undort keltett bennem miattad... Azt mondtad, neked fájdalmat okoz, hogy csalnod kell?... — Fejével az ajtó felé intett, anélkül, hogy Géraud-t megnevezte volna: — Hát jó! Ne csaljuk meg. Menjünk el együtt. Hagyjunk itt mindent. Neked volt igazad, mikor nálam voltál. Büntársak vagyunk. Miattam követtél el a bünt. Vállalom ezt a bűnrészességet. Mondd, hogy beleegyezel, mondd, hogy velem jössz, tüstént, most, ha akarod. Csak mondd, csak mondd, hogy még mindig szeretsz, mondd, és hogy nem feledtél el semmit, semmit, semmit...

Eleresztette kezét s a fejét fogta meg s erőszakkal csókot nyomott erre a kesernyés, pihegő szájra, amitől Odette csaknem ájultan esett össze. Vajjon kedvesével szemben, akit annyira szeretett, akinek karja közt a nő fölébredt benne, ő is annak az érzéki emlékek felujulását érezte-e, amelynek má-mora ott csillogott ebben a kísértő hangban? Vagy ellenkezőleg, a borzalom megnyilvánulása volt-e az az ijedtség, a durva ölelésben rejtőző kívánsággal szemben? De hirtelen kitépte magát ebből az ölelésből, felsikoltott, mint a sebzett vad, olyan élesen, olyan vadul, hogy Larzac megdöbbenve állott meg. Eszébe jutott, hol van, és hogy Géraud, aki egész a közelben lehet, meghallhatta a sikoltást. Hallgatódzott és neki, aki meg sem rezzen a német gépfegyverek tüzében, most a rémületnek valamely kifejez-

hetetlen érzése fagyasztotta meg ereiben a vért. — Léptek közeledtek. — Nyílt az ajtó. Malhyver lépett be. Egy pillanatra megállott és feleségére nézett, aki a szoba tulsó végében a falnak dülve állott, kabátja lecsuszott a padlóra, fején dultán kóeolódott a csipkefőkötő, hajának nehéz fonata lehullott és két szeme tébolyultan, kétségbeesetten meredt előre. Felesége is megpillantotta, hévvel rohant felé, mellére vetette magát, magához szorította, rátapadt és kétségbeesett könyörgéssel sikoltotta felé:

— Ments meg tőle, Géraud! Oh, ments meg tőle! Nem akarok visszaesni. Nem akarok!...

Azután mintha megrémült volna, a tulajdon hangjától és ezektől a szörnyű vádló szavaktól, tágranyílt szemmel döbbenve meredt férjére és Larzac-ra, azután kifutott a szobából, anélkül, hogy a két férfi arra gondolt volna, hogy kövesse.

Odette éles sikoltása akkor jutott Géraud fülébe, miközben a folyosón várakozott s még egyre tusakodott a rémületes gyanuval, amely urrá lett rajta. Fia megkérte, hogy eressze le a garageba, ahol a soffőr már készítette Larzac autóját. Az apja beleegyezett és azóta ott járkált le s fel a könyvtár-szoba és felesége szobájának ajtaja között. Gyötrő kíváncsiság marcangolta, hogy megtudja, mit beszél a felesége és barátja a zárt ajtó mögött. Benyitni és meglepni őket? Oh, milyen kísértést érzett erre! De önbecsülése visszatartotta egészen addig a pillanatig, míg erre a szivettépő kiáltásra be nem rohant. És most vége volt a gyanújának. Itt lehetetlen volt minden kétség. Ez a kiáltás, felesége külseje, ez a könyörgés, ez a „ment meg tőle“, ez a „nem akarok visszaesni“, a hang, amelyen ezt kiejtette, a menekülés, hűtlen barátjának arckifejezése, föltápászkodása térdeplő helyzetéből, ez a dult arc, kellett-e még kézzelfoghatóbb bizonyítékokat keresni? Maga is halálápadtra vált. Néhány lépést tett Larzac felé. Az

hátrahúzódott ez elől a fenyegető magatartás elől, s keresztbefont karral várt. Látta, hogy Malhyver keze ökölbe szorul, fölemelkedik, hogy lesujtson, de aztán lehanyatlik, anélkül, hogy ütött volna. Tragikus küzdelem játszódott Géraud szívében a bosszu és az apa szent kötelessége között, végre az elfojtott haragtól rikácsoló hangon így szólt:

— Távozz. Az autód már készen van. Távozz!

— Géraud!... — Akarta kezdeni Larzac.

— Azt mondom, távozz — vágott közbe Malhyver. A vér az arcába szökött, olyan erővel, hogy a mély sebhely, amely az arcán végighúzódott, egészen megfeketedett. Rémitő hangon kiáltotta:

— Ne szólj hozzám! Ne közelíts hozzám. Ne is halljam a hangod! Ne is halljalak!... Ebben a pillanatban még ura vagyok magamnak... — És mivel az Odette távozása alkalmával nyitvamaradt ajtón egy másik kiáltás hallatszott be, Roger kiáltása, hozzátette:

— Azután meg itt van a gyermek is...

Csakugyan, a kis fiu futott be, olyan dult arccal, hogy mind a két férfit aggodalom fogta el. De csak az egyiknek volt joga kérdezni:

— Mi történt?... A mamád?...

— Igen, papa, — mondta a gyermek — jőjj gyorsan, mama futva távozott az esőben. Nincs rajta se kalap, se kabát, meg fog fájni!... Gyere gyorsan, utól kell érnünk, hogy visszahozzuk.

Géraud felemelte fiacskáját a földről és szenvedélyesen megcsókolta.

— Menjünk! — mondotta neki, Larzachoz pedig így szólt, anélkül, hogy ránézett volna:

— Megengedsz, ugy-e, hogy nem kísérlek le az autódhoz?

Mennyi erő volt ebben az udvarias formában, amely az indulat iménti kitörését követte, a gyermek miatt, hogy ez a fejlődő értelem ne sejtsemmit a kettőjük közt levő viszony titkáról. Lar-

zac újra érezte a lelki nagyságát és fensőbbbségét annak, akiből gunyt üzött. Most épp oly kiveriten ment le a lépcsőn, mint ahogy ő kiüzte Odette-et az Antin-avenue-re és éppen olyan lemhorgasztott fővel, mint ő. Még csak követnie sem volt szabad, hogy segítsen nekik a keresésben, az apát és fiút, akik előtte mentek le a lépcsőn és eltűntek a zivatarban a parknak abban a fásorában, amelyen Roger anyját elsietni látta.

— Álljon elő az autóval!... — kiáltotta Géraud a sofförnek, midőn elhaladt a fészter előtt, amelyben a kocsit elhelyezték. Még az aggodalom paroxizmusában is ismételni akarta más formában ezt a parancsoló kijelentést: „Távozz“, amelynek kénytelen volt engedelmeskedni a szerelmes, aki nem volt más e pillanatban, mint betolakodó, akinek megaláztatásán kívül még azt a halálos nyugtalanságot is el kellett szenvednie: — Háttha azért távozott Odette, hogy megölje magát?...

Nyugtalansága hamar eloszlott. De megaláztatása még fokozódott. Tíz perc sem telt el, midőn Roger futva tért vissza:

— Mama a földön fekszik — mondta lázasan Larzac-nak, aki elébe sietett. Elesett a parkban. Papa vele van. Valakinek segítségünkre kell jönni, hogy fölemeljük. De itt van Pierre. Jöjjön gyorsan, Pierre... Fussunk, fussunk...

Pierre a kastély őrizetével megbízott kertész volt, akit a kíváncsiság csalt ide a pompás automobilhoz. Larzac látta, mint távozik el futva a kis fiutól vezetve.

— Indítsak, uram?... — kérdezte a sofför.

Lehetetlen volt eltávoznia anélkül, hogy ne tudjon többet a szerencsétlen asszony sorsáról, de az is lehetetlen volt, hogy újra szembekerüljön Géraud-val és vele... Kétségbeesett tekintettel fűrkészte a park hosszu, kanyargós alléját. Esőcseppek csillogtak a hársak és tölgyek rügyein. Mozgó-

függönyt redőzték a fiatal lomb közé, amelyen át végre megpillantotta a négy személyből álló csoportot. Elöl a gyermek jött, azután Géraud a kertészszel és közöttük egy fehér alak, akinek roskadozó lépteit támogatták. A szegény Odettenek jártányi ereje is alig volt, lehajtott feje fölé Géraud szabadon levő kezével nyitott ernyőt tartott, amelyet kopogva paskolt az eső. Larzac ösztönszerűen visszahúzódott kocsija árnyékába, míg a szomorú menet előtte elhaladt. Láthatta, hogy a szerencsétlen teremtés, akit elvittek előtte, fogvacogva egész testében reszketett a könnyű háziruhában, amely csurom víz volt és a tagjaira tapadt. Mégis felment a veranda lépcsőjén a két férfitől segítve, akikhez Élise is csatlakozott és belépett a kastélyba. A kis fiu hátramaradt, Larzac fojtott hangon szólította meg, hogy Géraud meg ne hallja, pedig a tölgyfák lombját paskoló zuhatagok ugysis elnyomtak minden zajt.

— Roger, — mondotta — kérdezd meg apádat, nem akarja-e, hogy azonnal elmenjek Clermont-ba az autómmal Pacotte doktorért?

— Oh, igen, — mondta rá a gyermek — menjen, menjen! Hallottam, mikor erről beszélt Pierre-rel. De futok és megkérdeszem.

Alig lépett be az ajtón, Larzac már felült a kocsiba és kiadta a soffőrnek a parancsot:

— Gyorsan Clermont-ba. — És miközben a motor berregni kezdett és a kerekek megindultak, magában ezt mondta:

— Géraud azt fogja nekem, izenni, hogy ne. De mire a kis fiu visszatér, én már messze járok és mégis megteszem ezt érte.

Mikor Clermont-ba megérkezett és csengetett az orvos kapuján, mindjárt megtudta, hogy sejtelve nem csalta meg. Odette férje nem akarta igénybevenni még ezt a szerény szolgálatát sem.

Talált rá módot, hogy más úton jusson a szükséges segítséghez.

— Pacotte ur éppen most ment el automobilon a hegyek közé, nincs háromnegyed órája sem — mondotta a doktor szolgálója, aki a csengetésre kifutott.

— A Malhyver-kastélyba ment? Nem tudja? — kérdezte Larzac.

— Igen. Ez a név volt. Telefonon hívták.

— Hogy gyűlöl Géraud!... — gondolta magában Larzac. — Hogy nem ütött meg, az csak a gyermek miatt történt. Ha mégis megteszi, mi következett volna? Megverekedtünk volna és kvittek volnánk. Ehelyett mi történik most... Szegény Odette! A kis fiu miatt nem üzi el magától... De micsoda szájalmas élet lesz az életük.

És ime a szomorúságnak valami még előtte ismeretlen neme szoritotta össze a szívét. A lelkiismeretfurdalás volt, amelyet a barátság megszenteltelenítése miatt érzett, a bosszúság, hogy félreismert egy ilyen igazi szerelmet, a szenvedélytől való félelem, amelyet ebben a pillanatban fedezett fel magában eziránt a nő iránt, akit örökre elvesztett! Miközben lefelé jött az orvos lépcsőjén, hangosan ismételte: — Ugy van, milyen szájalmas lesz az életük — és hozzátette: — És milyen szájalmas lesz az enyém is.

X.

VIA LUCIS

Alig egy órával az után a pillanat után, amelyben Larzac ezt a szomoru jóslatot kimondta magára és az erkölcsi dráma áldozatára, amelyért elsősorban ő volt felelős, az orvos, akiért ő hiába sietett, megérkezett a Malhyver-kastélyba. Géraud eleget járt egyidőben a kórházakba, hogy mindjárt leolvassa a nyugtalanító komolyságot az orvos arcáról, midőn ez Odette szobájából kilépett. Ez a megfigyelése különben összhangban is volt az orvos első szavaival:

— Holnap reggel újra kijövök, gróf ur. Ha valami komplikáció állna be, majd telefonál nekem, mint most.

— Miféle komplikáció? Ön tehát attól fél?...

— Nem tudok semmi határozottat mondani, de maga a grófnő ideges állapota is eléggé súlyosbitja a helyzetet. A folytonos reszketést és a fogvacogást eléggé megmagyarázza az, hogy rettenetesen átfázott, de ezt majd megszüntetjük a régi, bevált eljárással, a forró begöngyölésekkel, mustártapasszal, meleg és szeszes italokkal. Hoztam magammal műszert cofein-befecskendezéshez is, de ebben az izgatott állapotában nem mertem...

És rövid csönd után hozzátette:

— Különben, gróf ur, a grófnő megbizott azal, hogy egy kérést intézzek Önhöz...

Malhyver nem volt a szobában, miközben az orvos kikérdezte a beteget. Attól félt, hogy jelen-

léte csak növelné az izgalmat, amelynek kézzelfogható tünetei annál jobban megrémítették, mert nagyon jól ismerte annak okait. De lehetetlen volt, hogy Odette fizikai és erkölcsi megrendülése olyan méreteket öltön, hogy valamely oktanal bizalmasággal csak távolról is beleavasson egy idegent ebbe a családi tragédiába! Micsoda megbízást adhatott hát a doktornak, amely ezt láthatóan zavarba hozta? Pacotte doktor zavara különben annál jelentőségteljesebb lehetett, mert az orvos egyénisége maga volt a megtestesült tekintély. Negyvenöt év körüli férfi lehetett, tagbaszakadt, mint az auvergnei származásuak általában, vöröses arccal; szeme aranykeretes szemüveg mögül mosolygott ki. Erősen szőke és rendkívül sűrű haja volt. Széles homloka hatalmas életerőről tanuskodott, s ez képessé tette őt arra a rendkívüli tevékenységre, amelynek Franciaország szívében is hire volt. Pacotte Montpelier-ben, a híres és sokat emlegetett Grasset professzor tanítványa volt. Szemüvege és fakó szakállának vágása távoli és talán kissé kerecsent hasonlatosságot adott neki mesteréhez. A többi részlet: ruházata — fehér nyakkendője, ormótlan cipője, bársonygalléros redingotja — nagybátyjára emlékeztetett, az első Pacotte doktorra, Clermont egyik érdekes alakjára a múlt században. Malhyver még mint egész gyermek ismerte meg ezt az orvost, nagyapja ágyánál. Tudta: a hivatás becsületének milyen hagyományát jelentette ennek a derék embernek a neve. Ez az emlék bátorította őt ebben a pillanatban új aggályaival szemben:

— Egy kérést? — felelte. — Miféle kérést?

— A grófnő azt akarja, hogy azonnal küldjenek Taravant abbé urért, — mondta Pacotte.

És kissé feszélyezve hozzátette:

— Magamra vállalhatom ezt a feladatot, gróf ur. Jól ismerem őt, a templomát és a mézét... Hogy a grófnőre visszatérjek, megtettem neki

szükséges észrevételeimet, amint el is gondolhatja. Kivánságában annak a bizonyítékát láttam, hogy nagyon betegnek képzei magát. „Nem fenyegeti veszély sem közről, sem távolról, asszonyom“, erről biztosítottam. Ő megmaradt kivánsága mellett. Közben a pulzusát fogtam, anélkül, hogy ő, gondolataiban egészen elmerülve, észrevette volna. Egyre csak azon járt az esze, hogy papot hívasson. Micsoda érverés! Ziháló és ijesztően rendszertelen. Mikor megigérttem neki, hogy beszélni fogok Önnel, a belső vihar kissé csitult. Mint orvos is arra kérem tehát, gróf ur, ne ellenkezzék ezzel a kívánsággal. Még egyszer mondom, nem hiszem, hogy veszedelem van, de holnap esetleg lehet, ha ez a meghülés például mellhártyagyulladásban végződik. Remélem, hogy nem, de azért nem is lehetetlen. És amire ma szüksége van, az az előírt kezelésen kívül a nyugalom, nyugalom minden áron, minden módon csak nyugalom és megint nyugalom . . .

Pacotte szemében, miközben beszélt, egyre növekvő meglepődés tükrözőtt, látva Malhyver hallgatását. Az utóbbi nagyon is értette ezt a meglepetést: az, hogy közbenjárót választott egy ilyen egyszerű kéréshez, már maga is elég különös volt a beteg részéről. Ezzel beismerte egy idegen előtt, hogy fél a férjétől. A dolgot lehetett egy erősen megrendült szervezet lelki zavarával is magyarázni, vagy még, — ez a föltevés ugyan igen kivételes volt, de mégis megengedhető az ő világukban, — a férj kifejezett ellenséges indulatával: a vallás gyakorlásával szemben. De mit jelentett ez a hallgatás? Annyi bizonyos, hogy Géraud fájdalmas erőszakot vett magán, midőn felesége szeretőjével szembeállva hirtelen megállította jogos haragjának és boszujának kitörését — fiára való tekintettel. Legyőzte magát másodszor is, midőn még mindig fia érdekében udvariasan bánt ezzel az emberrel, hogy fia ne gyaníthasson semmit! És

most az állott előtte, beleegyezni abba is, hogy felesége meggyónjon, mert az, hogy papot akart hivatni nem jelentett mást. Meggyónni? De hisz ez annyit jelentett, mint elmondani a bűnét is, meg a többit is. Kinek, ennek a faragatlan és maradi falusi lelkésznek, akivel Malhyvernek azután még évek hosszú során át érintkeznie kellett, ha megvalósítja azt a tervét, hogy a kastélyban marad. Iszonyatos próba volt, és Odette tudta róla, mit jelent ez jogos férfiúi büszkeségére nézve. Azért nem mert róla maga beszélni. Talán az orvos biztatásai ellenére is súlyos betegnek érezte magát, hogy rászánta magát erre a lépésre és neki nem volt joga nemet mondani erre a félénk vágyra, amelyet talán egy haldokló sóhajtott felé? A mellhártyagyulladás félelmes betegség és Pacotte nem zárta ki ennek fenyegető lehetőségét. Géraud még mindig hallgatott. Képzeteiben újra látta, mint akkor, mikor előző este sétájáról visszatért, a kis imakönyvet, amely kicsuszott Odette párnája alól. Akkor nagy hatással volt rá a dolog, hogy gondolataik így találkoztak. Nem arról álmodozott-e ő is kétségbeesésében, hogy a vallásos hitben keres támaszt? És most?...

— Nos hát orvos ur — mondotta hirtelen — menjen vissza hozzá. Én magam megyek el Taravant abbéért. Ha megengedi, az Ön kocsijára ülök az eső miatt és magammal hozom őt. Ezalatt az idő alatt Ön megkezdi a kezelést és megtesz minden szükséges intézkedést...

— Megteszem, amit tehetek — mondta Pacotte. — De a másik orvos, a lélek orvosa, nagy segítségemre lesz... Meglepi Önt, gróf ur, — folytatta megfordulva a küszöbön, — hogy így hall beszélni egy vén csatakirgót. Öt évet töltöttem tábori kórházakban, — Malhyver észrevette a hadikereszt keskeny vörös szalagját az orvos gomblyukában, — mindig azt tapasztaltam, hogy egy jól-

végzett gyónás nagyon fokozza sebesültjeim ellenállóképességét. Jól tudom, hogy több terhelte a lelkiismeretüket, mint Malhyver grófnénak. De nem a gyónáselőtti állapot a fontos, hanem ami utána következik. És mikor azt gondoltam, hogy szegény katonáim rendbejöttek a jó Istennel, magam is szívesen ismétellem jó öreg mesteremnek, Graset-nek, egyik mondását, amelyet kívülről megtanultam. Hallgassa meg, olyan szép és olyan igaz : „A laboratorium és az oratorium egymásra támaszkodik, mint két egymáshoz illesztett épület, kölcsönösen támogatva és kiegészítve egymást, hogy lehetőleg növeljék az ember boldogságát és vigasztalását, főleg az olyan emberét, aki testben és lélekben szenved.“ Kegyetlen megpróbáltatás ért ebben a háboruban, gróf ur. Feleségem meghalt, míg én a harctéren voltam, anélkül, hogy láthattam volna, négy kiskoru gyermeket hagyva hátra, akikkel nem törődhettem, csak visszatérésem után. De azért kitartottam, mert volt *hitem*. Azonban csak fecsegek itt, ahelyett, hogy mustártapaszt raknék a betegünkre. Szaladok is már . . .

Mi az a véletlen ? Helyes talán a deterministák meghatározása, hogy az ismeretlen elemek összessége ? Vagy azt kell hinnünk, hogy nincs véletlen, hanem, mint az apostol mondja, láthatatlan dolgok rendszerében élünk, amelyek olykor látható módon jelentkeznek : — *Fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent.* — Ki venné észre, van-e valami célzatos tervszerűség egészen természetes események összjátékában, és amelyeknek hatása azt a benyomást kelti, hogy valamely rejtett irányzat vezette őket ? Ha szemügyre vesszük azt, ami ebben az órában Malhyverrel kétségbeesett helyzetében történt, egészen természetesnek találhatjuk, hogy a legnevesebb orvoshoz fordult Clermont-ba ; az is természetes,

hogy ezt az orvost annakidején nagybátyja, a montpelier-i egyetem hallgatója, ugyanerre az egyetemre küldte; természetes, hogy ez ott a leghiresebb tanár segédjeként végezte tanulmányait, s természetes, hogy meghódolt a tudós befolyása előtt és magáévá tette annak eszméit. Nem kevésbé volt természetes, hogy Odette végtelen kétségbeesésében megadó lélekkel fogadta leánykori vallásos érzésének heves és hirtelen visszatérését. És hogy súlyos betegen, kétségtelenül a haláltól való félelmében, gyónásra gondolt. S egészen természetes volt az is, hogy az orvost kérte meg, közölje azt a kívánságát férjével, akitől szintén félt. Végül természetes volt, hogy az orvos, a férj vonakodását a fanatikus hitelenség jelének véve, mint buzgó keresztény, megvallotta hitét, nemcsak az apostolság gondolatától vezéreltetve, hanem, mert szükségét érezte, hogy elmondja őszinte gondolatait ezekről a mély dolgokról, mikor azok bizonyos tekintetben kockán forognak, ami Szent Pállal is a következőket mondatta: *Credidi, propter quod locutus sum*. Igen, mindezek a kis körülmények logikus összefüggésben voltak a helyzettel és a személyekkel. Ugyancsak a helyzet logikája akarta úgy, hogy ezek a jelentéktelen események megrendítő jelentőséget kapjanak a szerencsétlen ember szemében arra a gyötrelmemre vonatkozólag, amelyből kisarjadtak. De saját tanuságtétele minden elemzésnél többet fog mondani arról a munkáról, amelyet elméjében és szívében véghezvittek ez után a beszélgetés után és a rákövetkező hetek alatt. Négy hónap telt el attól a pillanattól fogva, mikor az orvos autójába felszállt, hogy papért menjen, addig a pillanatig, mikor Malhyver újra kezdte naplóját. A következő lapokat írta ekkor. A cím maga is elárulja, milyen magasztos gondolatok légkörében mozgott, meghazudtolva így magára vonatkozólag Larzac kétségbeesett jóslatát: „Milyen szálnalmas lesz ezentúl az életük.“

Lelkiismeretvizsgálás.

1919. szeptember 24. — Pontosan holnap lesz négy éve, hogy kedves barátom, Léon de M... Champagne-ban Souainnál elesett... Újra elővettem halotti emlékeit, hogy elolvassam azt a pár sort, amelyet sajátkezüleg írt egy 23-án kelt bizalmas levélben. Annyira összefoglalja ez a pár sor a háboru alatt folytatott beszélgetéseinket: „Olyan körülmények között, amikor szükségem volt minden erkölcsi erőmre, a gyónáshoz folyamodtam.“ Ez a füzet a tanuja, hányszor gondolkoztam e sorokon. Abban a pillanatban, midőn követni készülök azt, aki ezeket írta és visszatérni, mint ő, ahhoz a vallásos élethez, amelytől annyiszor visszadöbbsentem, le akarok szállni, mint ő, lelkiismeretem legmélyére, hogy tisztán lássak ott és meggyőződjem róla, hogy nemcsak az indulatoknak engedelmeskedem, de megfontolt elhatározásnak, amely igazolja, hogy megtérésem legbensőbb gondolatom kifejezése, hogy az igazság útján járok, midőn ezt a lépést megteszem és elhatározásom *végleges*. A huszonötödikét barátom miatt választottam. Ő elfogadta azt a gondolatot, hogy a szentek egységének hitcikkelye, amely benne van a Hiszekegyben, magábafoglalja a lelkeknek és a lelkek érdemeinek egymásra való hatását, hiszen ugyancsak ő írta egy másik levélben: „Ha van a szívben szelidség, jó-ság, gyöngédség, az főképen azért van, mert nemzedékek és nemzedékek térdeltek a templomokban a keresztrefeszített Krisztus előtt, elmélkedtek életéről és igyekeztek példájából ihletet meríteni...“

Az ő példája? Még teljes hittagadásom idejében is, midőn magamévá tettem a nagy monista alapelvet: nem történhetik semmi emberileg megismerhető, anélkül, hogy ne módosulna valamely dolog, ami törvényszerűségeknek hódol, — igen, még akkor is, ugy tekintetem Krisztus erkölcsi

alapját, mint a legmagasabb emberi *ritust*, amelyhez igazodni kell. Később, mikor beláttam a monizmus alapvető tévedését, s rájöttem, hogy elvetésével a lelki probléma kielégítő megoldást nyert, újra a kereszténység felé fordultam. Hová mehettem volna? — „*Domine, ad quem ibimus?*” — mondotta Simon Péter. „*Verba vitae aeternae habes.*” — Az egyháznak e szavait értelmekkel meghallgattam, szívemmel megszerettem és akaratommal kész voltam a parancsot követni. Ugy éreztem őket, mint életemben élő erőket. E pillanatban oly közel van hozzám a servières-i tó partján tett sétám az első vallomás borzalmas éjszakája után. Sok aggódó gondolatom a vezeklés eszméjéről, azután megindultságom, midőn Taravant abbé kápolnájában az egyik fogadalmi kép alatt ezt a verset találтам: „*Nos credidimus caritati, quam habet Deus in nobis.*” Hol találja az ember ezt az isteni szerezetet, hol érezheti igazi hatását? Ki mondta volna nekem, midőn Pacotte doktor automobilja szakadó esőben letett a „szegény és szép templom” kapujában, hogy most azért az emberért jöttem, aki először érezteti meg velem ezt a valóságot, ő, akit olyan póriasnak találtam, és az is; olyan egyszerűnek, és az is; olyan kevésbé szellemesnek a szó titokzatos értelmében, és igaz is, hogy nem szellemes. Az ember nem. De a pap?

Száz évig élhetnék, akkor sem fogom elfeledni soha, efelől bizonyos vagyok, erkölcsi tusámat az alatt az óra alatt, míg az Odette szobájába bevezetett gyóntató kijövetelére vártam. A kiváló Pacotte úgy távozott, hogy csak félig nyugtatott meg a betegség tünetjei tekintetében, amelyek már súlyosodtak: heves láz lépett fel oldalfájdalmakkal.

— Figyeljen jól a hőmérsékletére, gróf ur — ezt kötötte a lelkemre. — Ha valami olyan történék, ami nyugtalanítaná, csak egy telefon-csenge-

tésre van szükség, ha kell, az éjszaka kellős közepén is. Mindenesetre számíton reám holnap délelőtt, délfele, addig a kórházban van dolgom. A szegényeké az elsőség, nemde? ... A grófnő számára pedig újra csak nyugalom, nyugalom és nyugalom ...

Ezeket a szavakat olyan makacsul ismételte, ami nyilvánvalóvá tette, erről később bőven volt alkalmam bizonyítékot szerezni, hogy az erkölcsi baj felismerése éppen olyan mélyreható volt nála, mint amilyen bizonyosan állapította meg a fizikai bajt. Mégis azt hittem, hogy kellőképen uralkodom magamon, midőn az orvost a beteg ajtajáig kísértém. Az orvos szavai meggyőztek arról, hogy ezen túl is vigyáznom kell magamra, mindenekelőtt a gyermek miatt. Roger ott volt velem a könyvtárszobában és csakugy reszketett az aggodalomtól. Volt annyi erőm, hogy így szóljak hozzá:

— Légy nyugodt. A mamádnak nem lesz semmi baja és mi újra kezdjük leckénket.

Újra kezdtük a mese olvasását. Mikor ehhez a sorhoz értünk: *Majd késő unokáim ...* meg kellett állnom, úgy hallottam, mintha egy másik hang mondta volna e verseket, amely olyan sokat hazudott nekem. És egyszerre a gyűlöletnek olyan hulláma öntött el, amelyet soha nem ismertem. Bosszúra támadt étvágyam, amely arra ösztökélt, hogy utazzam azonnal, menjek egyenesen oda, ahol a becstelent találom, és öljem meg, mint egy kutyát! Förtelmes kísértés volt; kisfiam hangja üzte el, mely így folytatta:

*... És mondd, megtilthatod a bölcsnek,
Hogy ne munkáljon mások örömére?*

— Óh, én nem dolgozhatom így érted, kedves kis fiam, — mondtam magamban. — Arra kell erőmnek lenni, hogy áldozatot hozzak érted, nem arról van most szó, hogy örömet szerezzek neked,

hanem, hogy megkiméljelek a legkegyetlenebb fájdalomtól . . . — Azután ezt gondoltam : — Ha Odette meggyóna bűnét és meggyónja —ha ugyan Taravant abbé el nem jött már azóta, — semmit nem szabad elárulnom abból, amit én is tudok, de ő el fogja mondani az abbénak, amiről tudomásom van ! . . . — Ez a bizonyosság kinzón nehezedett reám.

Végre megjelent a pap. Ugyanaz az auvergnei paraszt volt, azzal a szögletes nehézkességgel, azokkal az esetlen mozdulatokkal, ugyanaz a sok tekintetben közönséges egyéniség. De volt benne ebben a pillanatban, magam sem tudom megmondani, micsoda méltóság is, valami komolyság, valami tekintély, amelyet kívülről kapott. Napbarnított széles arcáról, amely rendesen egyetlen érzésre is olyan állati érzékenységgel alakult át, lehetetlen volt most arra következtetni, milyen érzelmeket kelthetett a gyónó vallomása ebben a csöppet sem bonyolult, sőt szinte kezdetleges lényben. Hogy van a gyónás titkában, ha nem is emberfölötti, de valami emberenkivüli, arról most világosan meggyőződtem. Valami kézzelfogható cselekedetet, egy eleven erőt követeltem, hogy hinni tudjak Istennek az emberek iránt érzett szeretetében, amelyről Szent János verse szól. Mi más volt ez, a szentségnek ez az ereje, amelyről ez a pap bizonyosságot szolgáltatott nekem, azzal az egyszerű móddal, ahogyan vele szemben viselkedett. Szemünk találkozott. Az övének nem volt semmi védelme kíváncsiságom ellen. De a tekintete nem tudott arról, amit az Isten szolgálja hallott. Néhány mondat után, amelyet szokásos szíves hangján mondott, Odette gyöngé egészségi állapotáról és arról a reményéről, hogy a lázroham ma már nem ismétlődik meg, méheiről és Roger-ről kezdett beszélni :

— Tanul latinul, gróf ur ? — kérdezte, és vá-

laszomra, hogy az első kezdetnél tartunk, hozzátette: — Majd ha eljutnak a Georgikon csodálatos negyedik könyvéig és fordítani fogja:

Protinus aerii mellis coelestia dona

Exsequar . . .

eszébe fog jutni az öreg malhyver-i pap.

Miközben ezeket a sorokat idézte, megsimogatta a gyermek fejét, ugyanazzal a kezével, amellyel éppen előbb oldozta fel az anyját és olyan mozdulattal, amelyet tüstént félbeszakított, mintha kissé azzal is megszegte volna papi kötelességét, hogy ezzel a gyöngé mozdulattal elárulta, milyen részvétet keltett benne a bűnös asszony fia, és jóízű nevetéssel újra kis barátainak, a méheknek furfangjáról kezdett beszélni, amellyel ellenségeikkel szemben élnek.

— Leggonoszabb ellenségük — mondotta — az a szép halálfejes pillangó, amelynek potroha olyan erős páncélzattal van körülvéve, hogy fullánkjuk nem tud áthatolni rajta és nagyon szereti a mézet! . . . A bábja rendesen a burgonya levelein található. Csupa mulatságból ültettem hát néhány fészek burgonyát kertembe. Azt beszéltek nekem, hogy a méhek nyomban elzárják kasuk bejáratának részét, mihelyt észrevették, hogy a közelben ilyen bábok vannak. És meg is tették, gróf ur, még mielőtt e pillangók kikeltek volna, amelyeket sohasem láttak. Mennyire igaza van Vergiliusnak, aki azt állítja, hogy van valami égi eredetű ezeknek a rovaroknak a munkájában. Ki oltotta beléjük ezt az ösztönt, hacsak nem teremőjünknek mély értelme. Nem nekem volt tegnap igazam, hanem szent Ferencnek. Bizony mégis csak azt kell mondanunk „Testvéreink a méhek . . .” Azután jóságos arccal így folytatta: — Bátorkodtam, gróf ur a betegünk számára egy kis mézet hozni, amelyet tegnap Roger-val gyűjtöttünk. Ezek a télvégi szüretetek nem

a legjobbak. Remélem — kissé felbiggyesztette az ajkát — Pacotte doktor megengedi majd a grófnőnek... Azután olyan komolyan tette hozzá, mind mikor jött: — A jó Isten sugallata volt, gróf ur, hogy ezt az orvost választotta. Ha az ur törődik a méhekkal, — és az ösztönük ezt bizonyítja — meny-nyivel több oka van rá, hogy törődjék az emberekkel!

Valamikor még nevettem volna ezen az okoskodáson. Egyszerű menete nem akadályozta meg, erről már akkor számot adtam magamnak, amikor hallgattam, hogy fel ne ölelje az emberi élet leg-égetőbb problémáját. „Vagy nincs Isten, vagy ha van, úgy gondolat, szeretet, erő és öntudat“ — mert öntudat nélkül nincs sem teljes gondolat, sem szeretet, — Isten élő személyiség, aki valóban gondját viseli annak, amit alkotott, a világnak és az embernek. És kitől eredhetnek, ha nem tőle azok a sugallatok, amelyek sorsunkat a javulás és az üdv ösvényére vezetik? Kitől ered, ha nem tőle a szentségnek az az ereje, amelyet szegény Odette-em betegágyánál is tapasztaltam, miután a papnál is volt alkalmam meggyőződni róla?

Alig távozott a pap a szobából, Odette már hivatott. Most még szenvedőbbnek találtam, arca egész beesett és vörös volt. Nagyon nehezen vett lélekzetet és heves oldalfájásról panaszkodott. Igen, látszott, hogy nagyon szenved, de az ő szemében is volt, akár a papéban, valami különös kifejezés, amelyet eddig nem ismertem. Nem az előző napi kétségbeesett kifejezés volt ez, a reménytelen lesujtottságé, a jóvátehetetlen fölött érzett levertségé. Titokzatos erő született benne. Meg volt törve, meg volt alázva most is, de ez a megtörtség, ez a megalázatosság értelmet kapott ebben a lélekben. Mi történt? Semmi egyéb, csak meggyónt, s mivel megbánta bűneit, feloldozást kapott. Nem mintha a félelem, hogy meg kellett tennie ezt a szörnyű vallo-

mást, kevésbé tette volna próbára! — Sőt ellenkezőleg. — De megbocsátás szállott le rá, amely enyhítő békét csöpögtetett lelke legmélyére és én hallottam, amint elhaló hangon így beszélt:

— Most mindent tudsz, Géraud. Feléd kellett sikoltanom azt, amit el akartam előled titkolni, hogy ne zudítsam még ezt a terhet is válladra, de kellett, hogy a segítségemre siess. Ha visszaestem volna, el vagyok veszve, és én megesküdtem, hogy nem esem vissza, mikor te olyan jó voltál, olyan nagyon jó. — Több erőmnek kellett volna lenni, hogy megkiméljelek, magamat kellett volna megvédelmeznem. De nem birtam! . . . Azután, mikor láttam, hogy szemtől szemben álltok egymással, te meg . . . nem tudtam tovább elviselni ezt . . . Elfutottam onnan, hová, hogyan? Nem tudom. — Csak annyit tudtam, hogy nagyon fáztam az esőben. Majd megfagytam. Lefeküdtem a földre, mint valami halálra sebzett állat . . . És mikor felszedtél a kis fiammal, akkor is olyan jó voltál . . . nem tetted azt, amit jogod lett volna tenni és amitől féltem . . . És akkor valami olyan érzés szállt a szívembe irántad, amit el se tudok neked mondani . . . Nincs arra emberi szó . . . Nincs rá szó . . . Csak az a titokzatos valami van.

Sirt és nem titkolta el könnyeit.

— Oh igen, milyen forróság volt a szívemben, és milyen hideg borzongatta a testemet, reszkettem tetőtől talpig! . . . Az utóbbi napokban mindig éreztem ezt a reszketést, de nem így. Éreztem, hogy nagyon beteg leszek . . . ki tudja, tán meg is halok? Ezért kértem a papot. Tegnap reggel te nem tudtad, mikor azután a másik gyalázatosság után fölébredtem, megjelent előttem a nagynéném, a néném Université-utcai háza és az ágya fölött a függönyök közt a feszület. És magamban azt gondoltam: „Hátha mégis igaz, hátha van Isten és az Isten jó!” És mintha belül egy hang, az ő hangja, így szól

volna : „Van Isten“. Feltérdeltem ágyamban, elmondtam a *Miatyánkot* és az *Üdvözlégy Máriát*, akárcsak kislány koromban... Mikor ezt a két imádságot elmondtam, kissé megkönnyebbültem. És ekkor elővettem a menyegzői imakönyvemét, amelyet azóta sem nyitottam ki. És imádkoztam még ebből a könyvből is. Azután jöttél te és én láttam, hogy sajnálsz. Soha nem fogod megtudni, mi voltál számomra abban a pillanatban. Azt mondtam magamban : Azért van ez, mert imádkoztam. És tovább imádkoztam, hogy hálát adjak Istennek... A többi azután magától jött... Mikor az orvos itt járt, az arcáról leolvastam, hogy nyugtalan. És ismétlem, hogy nagyon betegnek éreztem és érzem magamat. Ekkor azt mondtam neki: gyónni akarok. Nem mertem ezt közvetlenül tőled kérni... Megérted, miért? ... Mondd, nem haragszol érte... Az a pap is olyan jó volt... olyan jó. Most már mindenbe belenyugszom. Felajánlottam halálomat az Urnak bűneim kiengesztelésére, ha azt akarja, hogy meghaljak. Ha magához szólít, belenyugszom. Ha azt akarja, hogy éljek, belenyugszom. Ugy teszek, ahogy te parancsolod, hogy vezekeljek, hogy megfizessek bűnömért. Nem kérek tőled más bocsánatot, csak azt, hogy úgy büntess, amint akarod. Te tudod milyen rettenetes helyzetben vagyok, rettenetes ez a nyomorúság. A megbánásomat nem ismered, az még nagyobb.

Igy beszélt és engem fájdalma láttára, újra határtalan megindulás fogott el. Oh! Neki nem volt szüksége arra, hogy tőlem kérjen bocsánatot a maga számára. Ezt a bocsánatot már megkapta, de amint egyre több és több érzelmi mélységet tárt fel szívében, amelyet eddig nem is gyanítottam, olyan mértékben ébresztette és elevenítette fel bennem a gyűlölet és a boszú indulatát az ellen, akinek nevét ő nem merte kimondani. Az elfojtott düh rohama, amely pár pillanattal előbb elfogott,

midőn fiam Lafontaine versét olvasta, még hevesebben támadt nekem. Odette megérezte, milyen jelből, nem tudom. És mikor megfogtam a kezét és újra ezt a pár szót mondtam neki, — hogy is találhattam volna más szavakat? — „Szegény gyermekem!” — így szólt hozzám:

— Ah Géraud. Ez már nem a tegnapi részvét. De azt sem érdemeltem meg!...

Próbáltam meggyőzni erről, hogy újra egy kis nyugalmat találjon, úgy amint az orvos rendelte, de a velem való beszélgetés egészen kimerítette. A láz emelkedett. A lélekzetyvétel nehézsége fokozódott. Micsoda estét és micsoda éjszakát éltünk át Élise és én, akik ágyánál virrasztottunk. Mindent megtettünk, amit csak az orvos rendelt, a legnagyobb gonddal, de a hidegrázás mégsem enyhült, sem az oldalszaggatás, amelyet még fájdalmasabbá tettek a száraz köhögési rohamok. Ez nem csalt. És én éppen eleget tudtam, hogy előre sejtsem, amit Pacotte doktor második látogatása alkalmával közölt is velem... Odette-nek mellhártyagyuladása volt tüdőgyuladással súlyosbitva. Halálos veszedelemben forgott. Akkor április 29-ike volt és csak tíz nap óta szabad a kastélyt elhagynia.

Hosszu, hosszú hetek teltek el, amelyek alatt kegyetlenül szenvedtem. Minden reggel megkérdeztem magamtól: „Ugyan megé-e az estét?” És minden este: „Vajjon él-e még reggelig?” Láttam, hogy sorvad kedves kis Roger-m is, akit korát meghaladó nyugalanság emésztett. Ez is bizonyította, mennyire szüksége volt az anyjára. Ha elveszítene?... De nemcsak miatta féltem ettől, magam miatt is. Az ami szívemben végbement, — kívülről szemlélve a tényeket — egészen az érthetetlenségig különösnek tetszett volna. Sohasem éreztem Odette iránt megbocsátóbb, gyöngédebb vonzalmat mint azután a rémséges kettős vallomás után, amelynek az irtózat tárgyává kellett volna őt tennie

szememben. Csak most éreztem meg a lényét igaz valóságában. Végre felfedeztem, határtalan szomorúsággal amiatt, hogy olyan sokáig nem ismertem és azzal a benyomással, hogy magam is felelős vagyok ezekért az igazán bűnös cselekedetekért, mert nem ítélfhettem fölötte, anélkül, hogy ne ítélfjek magam fölött, aki semmit sem láttam előre, aki vak voltam, aki kezemben tartottam egész ifjan, gyermeki hite egész üdeségében ezt a bájos és érzékeny teremést és nem tudtam sem szeretni, sem megvédelmezni. Minél többet láttam, milyen türelmesen viseli kinzó betegségét, mennyire uralkodik gyötrelmein, megragadva minden alkalmat, hogy bebizonyítsa nekem háláját és azt a végtelen és fájdalmas megbánást, amelyet a helyrehozhatatlan miatt érez, annál inkább nőtt bennem ez az önvád, és ezzel együtt valami kinzó képzettársítás folytán a gyűlölet dühös indulata, a becstelen ellen, akit futni hagytam anélkül, hogy legalább a kezemmel megütöttem vagy arculvágtam volna. Ez a boszuvágy egyre erősödött bennem, valahányszor azt a szobát megpillantottam, amelyben erről a gyalázatosságról tudomást szereztem. Elfogott a kísértés, hogy hagyjak itt mindent, rohanjak Párisba, keressem ott meg, suítsak le rá... és szolgál-tassak igazságot... mint Coubret... És aztán?... Aztán forrón magamhoz szorítottam kis fiamat, mikor egy ilyen válságos pillanatban éppen ott volt. Megismételtem azt, amit az első nap tettem. Öt állítottam válaszfalnak boszum és magam közé. És mikor megcsókoltam, nem mertem az anyja szemébe nézni, mert tudtam, hogy olvas bennem. Azt mondta volna félreérthetetlen pillantásával:

— Jól látom, hogy azt a *másik bocsánatot* nem tudod nekem megadni.

Azért vettem elő ezt a naplót, hogy lelkiismeretvizsgálatot tartsak és ahelyett, hogy elmélkedtem volna, másfelé ragadtattam el magamat. Arról aka-

rok megbizonyosodni, hogy megfontolt meggyőződés vezet és nem indulatok rabja vagyok és mégis indulatokat idézek itt fel, hogy újra átéljem őket. Visszatérek barátom emléksorainak azokra a szavaira, amelyeket mindjárt az elején irtam le: „Egy alkalommal, *midőn minden erkölcsi erőmre szükségem volt*, a gyónáshoz folyamodtam“.

Mit mondtam magamnak abban az ünnepélyes elmélkedésben a Servières-i tó partján? Hogy valaki bűnét jóvátegye, ahhoz lelki megújodásra van szüksége és ehhez a megújodáshoz a szellemi erőnek olyan forrása kell, amelyből egyre új erőket merithetünk. Van-e ilyen forrás? Hogyan tudjuk, hogy van? És hogyan tudjuk meg, hogy elektromos erő van egy huzalban? Ugy, hogy üveggömböt boritunk a vezeték érintkezési pontjára és meglátjuk a fényt. A hasonlat nagyon köznapi. Mindegy, csak rávilágítson arra, amire rá kell világítania. Ami áll azokra az erőkre, amelyek érzékeinkkel észrevehetők, miért ne állna azokra az erőkre, amelyek csak öntudatunkkal érzékelhetők? Ha a gyónás és áldozás visszaadja minden erkölcsi erejét egy harcba készülő katonának, mi joga tagadnók meg ezt a szerény tapasztalatot akkor, midőn csak azt a világnézetet és emberlátást igazolja, amely ebből az egyszerű, de szerintem kétségbevonhatatlan alapelvből következik: „A következményben sem lehet benne az, ami lényegében benn nem foglaltatott volna már az előzményben.“

Ezt a tapasztalatot nem is egyszer, nem is egy órában tettem, hanem minden nap, minden percben, míg csak Odette betegsége tartott. A pap sohasem jöhetett anélkül — és látogatásai mindennaposak voltak, — hogy ne tapasztaltam volna ugyanazt a jelenséget, egyrészt hogy mennyire meg-nemesítette őt papi ténykedése és mennyire meg-

gyarapodtak ilyenkor a belső erők Odette-ben. Az orvos, aki szintén minden nap jött, másik kísérleti bizonyítékával szolgált — ez az egyetlen megfelelő szó, — a vallásgyakorlás hatásosságának. Mikor pontosságát és türelmét dicsértem, így szólt:

— Én? Nem ismertem magamnál szeszélyesebb és indulatosabb természetű embert. Tudja, mi javított meg kissé és mi tartja bennem a lelket? Az, hogy megteszem, amiért Renan szemrehányást tett Clemenceau-nak, mert nem tette meg: imádkozom naponta egy negyedórát.

Egy alkalommal, midőn későn érkezett és amikor magamnál tartottam villásreggelire, láttam, hogy nem nyul a hushoz, amellyel megkínálták. Csak akkor jutott eszembe, hogy péntek van. Mikor unszolni kezdtem és tréfás baráti hangon mondtam neki, hogy mindent magamra veszek és hogy különben . . .

— Hogy különben sincs semmi értelme? . . .

— szakított félbe. — Hogy mit tudjuk? . . . Hát megengedem én a betegeimnek, hogy felülbírálják a rendelkezéseimet? Az egyház parancsai éppen ilyen rendelkezések: vakon engedelmeskedem nekik és ez az engedelmesség adja az erkölcsi alapot!

Itt van tehát a szellemi erők forrása, amely mindig ugyanaz, készen arra, hogy megadja a bátorságot a katonának, hogy bátran szembenézzen a halálos veszedelemmel, az egyszerű falusi lelkésznek a méltóságot, hogy levetkőzze természete parlagiasságát és uralkodjék a szokások ostobaságain, az orvosnak a fegyelmezettséget, hogy meg tudjon felelni tudományos és irgalmas hivatásának, és végül a bűnös léleknek az erőt, hogy levezekelve bűnét, akármilyen súlyos és kiengesztelhetetlen is az emberek szemében. Mikor így gondolkoztam, mikor szinte napról-napra érintettem és a tulajdon szememmel láttam, miért hagytam elmulni három hónapot anélkül, hogy ne meritet-

tem volna magam is ebből a forrásból? Miért vártam egészen a legutóbbi napokig, hogy magam is megtegyem azt a lépést, amelyre gyöngeségemnek szüksége volt, annyira, vagy még sokkal inkább, mint az áhítatos Pacotte-nak, akinek egész élete nem volt más, mint maga a tiszta emberszeretet? Az, ami ettől visszatartott, pontosan ugyanaz volt, mint aminek rá kellett vezetnie: hogy nem tudtam legyőzni a gyűlöletet az iránt, akinek a nevét ideírni nem fogom. Nem elég hidegvérű rá a kezem, még most, a gyónás előestéjén sem.

Három hónap óta gyakran ébredtem úgy, hogy így szóltam magamhoz: „Imádkozni fogok.“ Ugy kezdtem, mint Odette tette, hozzáfogtam a *Miatyánk* elmondásához. Mikor azonban ehhez a mondathoz értem: „És bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek“, hirtelen megálltam. Mivel elhatároztam, hogy a valóságban fogok élni, hogy soha nem teszek olyat, amiben igaz szívvvel nem hiszek, hogy soha nem fogadok el egy eszmét sem, amelynek igazságáról meg nem győződtem, hogy soha nem mondok ki egy szót sem, amely a gondolataimmal ellenkeznék — ezt a mondatot sem birtam kimondani.

Meg kell azonban találnom az erőt, hogy ki mondhassam. Holnap onnan fogom ezt az erőt kérni, ahol *tudom*, hogy megvan. Ismétlem, ahol tudom és nem, ahol képzelem, hogy van. Az a beszélgetés, amelyet Odette-tel a múlt héten folytattam, már korábban elhatározásra birt volna, ha nem akarom a huszonötödiki évfordulóhoz kötni megtérésemet. Miközben ezek a lelki természetű események lejátszódtak, a többi események is haladtak a maguk útján. Metivier mester rendezte a hagyaték dolgát, amelyet elhatározásunk szerint nem fogadtunk el, egyben hiteles okmányok alapján elem terjesztette saját vagyonunk mérlegét

is. Hála a véletlenül vásárolt amerikai értékekben beállott váratlan emelkedésnek, bevételeink sokkal bőségesebbek lesznek, mint amennyire először számítottam, különösen ha a Saint-Honoré-utcai palotánk vevőre talál. Metivier már tud is egy vevőt. Ezeknek a dolgoknak a rendezése, a hagyaték likvidálása és átadása annak, akit jogszerint megillet és saját vagyoni viszonyaink rendbehozatala megköveteli, hogy Párisba menjek. Nem minden habozás nélkül közöltem Odette-tal ennek az utazásnak szükségességét és sürgősségét. Nemcsak ellenvetéstől féltem nála, hanem némi megdöbbenéstől is, amivel csakugyan találkoztam. Sem ő, sem én nem ejtettünk ki három hónap óta egy nevet, amely azonban állandóan ott élt mind az én gondolatomban, mind az övében. Én attól féltem, hogy ez a párisi utazás, amely bizonyos lehetőségeket föltételez, arra vezeti majd őt, arra vezet bennünket, hogy olyan tárgyat érintsünk, amely annyira fájdalmas, hogy csendet parancsol. De tegnapelőtt este Odette csaknem vidáman sétálgatott fiával, tegnap este pedig annyi bátorsággal, olyan világos és emelkedett meglátással beszélt jövőnkről — mert végre érezzük, hogy jövő áll előttünk, kell, hogy álljon fiunk érdekében és hogy ez a jövő mind a kettőnk közös kincse — igen Odette teljesen tisztalátásának, igaznak és teljesen hasonlónak mutatkozott ahhoz, amilyennek kívánságom szerint lennie kellett, hogy becsülhessem magam azért, amiért magamnál tartottam! A parkban voltunk és elbeszéltem neki, hogy a derék Coubret azt hitte, hogy kötelessége engem figyelmeztetnie arra a zaklatásra, amellyel Ambroise Beuf, a bíró, itteni tartózkodásomat háborgatni akarja.

— Ugy látszik, — mondotta — hogy a park falának egyik oldala olyan területen épült, amely a községet illeti: Beuf azt állítja, hogy megtalálta

erre a bizonyítékot és kényszeríteni fog rá, hogy lebontassam. — Ez azért van, mert a gróf ur szíveséget tett nekem, — mondotta Coubret — a grófnő pedig a leányomnak...

Elfelejtettem megemlíteni ezt a részletet: Pacotte doktor betegápolót kívánt Odette mellé, aki felváltson engem és Élise-t és Odette-nak az volt a kérése, hogy a szegény Miette-et fogadjuk meg mellé és mióta így maga mellé vette, a szegény leány rábeszélése következtében felhagyott az ivással.

— Beuf uram ezentul még jobban fog reánk haragudni, — szolt Odette — ha megengeded, hogy végrehajtsam, amit tervezek: hogy végleg magamnál tartsam Miette-t és szolgálatomba fogadjam. Élise olyan, mint Darré, nem fog falun maradni, jobb szeretem, ha megelőzzük a dolgot, ő majd betanítja Miette-et és csak azután megy el. — Hamarosan rájöttem, miért akar megválni ettől a szobaleánytól, akinek tekintete gyakran engem is feszélyez. Odette így folytatta: — Ez egy kis irgalmassági cselekedet: megakadályozom a szegény leányt, hogy visszaessék, megakadályozom őt is. — Oh, milyen hangon mondta ezeket a szavakat, amelyek arra a válságos pillanatra emlékeztettek! — Ez a leány öntudatlanul is nagy segítségemre volt. Nélküle soha sem árultam volna el neked azt az iszonyatos titkot és elvesztem volna. Mindaz, aminek, ha öntudatlanul is, köze van ehhez a vallomáshoz, szent nekem. Olyan egyedül voltam, olyan egyedül! Nem tudom ezt neked eleget ismételni. Nem tudod, mit csepegtettél a szívembe, mikor hallottam, mikor láttam, mennyire sajnálsz. Értelmet adtál az életemnek, meggyőztél, hogy értened kell élnem, ha nem üzöl el magadtól, és te nem üztél el!... Te nem értheted azt meg, sem te, sem más, hogy vannak olyan cselekedetek, amelyeknek elkövetése után nincs többé kora az embernek.

Nem remél többé semmit, nem vár többé semmit. Olyan az, mint mikor villám üt be a házba... És mégis él az ember. És így talán feláldozhatja magát valamiért. Betegségem alatt nagyon sokat gondoltam arra, mit tehetnék érted, hogy segítek az itteni munkádban. Azt hiszem, hogy segitettem neked kissé, mikor magamhoz vettem Miette Coubret-t... Kellemetlenségeid lesznek Malhyverben. Az Ambroise Beuf-ök és mások megpróbálják majd, hogy elvegyék a kedved. Ami az én szerény részemet illeti, veled fogok dolgozni. Kézimunka-termet vezetni, iskolában felügyelni, gyermekekkel, szegényekkel foglalkozni, majd csak beletanulok a kastély urnőjének mesterségébe. De egyetlen álmom az, hogy szolgálód, alázasos szolgálód legyek, amikor akarod. Ha elfogadod ezt tőlem, még akkor is csak csekély részét rovom le tartozásomnak... Nélküled, részvéted nélkül, amely erőt adott nekem arra, hogy élni akarjak, kárhozottan haltam volna meg... S mivel élni akartam, ott kerestem a támaszt, ahol ő egész életében megtalálta... Ő... Te tudod ki. Ha most láthatna onnan ahol van, vajjon mit szólna? Azt mondaná, amit te mondtál: vezetni! Ezt ismételte nekem mindennap a pap is, aki tud a lelkekkel beszélni. Az egész katolikus vallás lényege a vezeklés, Krisztus a megváltás. Anynyira éreztem ezt!... És te is?...

Nem fejezte be. Kitaláltam kezdődő áhítatának félénk és alázasos kivánságát. Nem válaszoltam neki abból az okból, amelyet már említettem. — A vallásos hithez való visszatérésnek, ha az égi igazság valóban létező, nem szabad érzelmi okokból bekövetkeznie. De ebből a beszélgetésből azt a meggyőződést merítettem, hogy Odette teljesen a magaslatára emelkedett a helyzetnek, és hogy teljesen rászánta magát arra az életre, amelyet teljesen az én művemnek nevezett, s amely tulajdonképen nem volt egyéb, mint a földesur élete. És

a párisi utazás elengedhetetlen föltétele volt ennek az életnek. Mikor megmutattam neki Metivier okmányait és közöltem vele utazási szándékomat a könyvtárszobában, ahová behallatszott az ablak alatt játszó Roger lármája, láttam, hogy szörnyű napjainak szorongása tükröződik szemében, s arcát feldulja az iszonyat, amelyen nem tudott már uralkodni.

— Te Párisba mégy? ... — És kétszer is ismételte: — Párisba, Párisba? — És lehajtott fejjel, megadón folytatta. — Oda kell menned, ez világos... Történjék az, aminek történnie kell. Nem volt jogom azt remélni, amit reméltem. Ez nem lett volna vezeklés. Aki vezekel, annak szenvednie kell...

Elhallgattunk. Nagyon jól értettem, mire céloz. Ő kiolvasta szememből a gyűlöletet és látta, hogy nem tudom visszatartani, ha véletlenül találkozom valakivel az utcán, a klubban, vagy valamelyik szalónban. Milyen sápadt volt megint és mennyire szíven szurt a fájdalma.

— Te attól félsz, hogy találkozom vele? ... Mondtam neki először célozva szavaimmal mindakettőnk hóhérjára.

— Attól, — mondotta.

— Nos, ha találkozom vele, nem fogom észrevenni. Becsületszavamat adom erre. Onnan fogok hozzá erőt kérni, ahonnan te a magadét meritted.

Odamutattam a „szegény és szép templom” tornyára, amely idelátszott a lombok között. Rámnézett, de milyen tekintettel. Méragadta a kezemet és ajkához akarta szorítani. Fölemeltem és szívemhez szorítottam. Ekkor éreztem végre, hogy teljesen megbocsátottam, és hogy egészen el tudom mondani az imádságot, amelyet a fájdalom és vezeklés embere örökségül hagyott rám.

— Hallotta az ujságot? — mondotta Gorrevod Cécile Machault-nak két héttel később. Ez megint a Ponthieu-utcai táncbarban történt, ahová szokása szerint eljárt. Az ellentét kétségkívül nagy volt az egészséges és tiszta levegő között, amely a Mont-Dore vulkanikus fensikján lengedezett és a dohányfüst, alkoholgőz, verejtékszag és parfüm-illat keveréke között, amely ezt a termet betöltötte, ahol pár pár után perdült az üvöltöző néger által vezetett jazz-band zsivajában. Milyen más és mennyivel nagyobb ellentétben állott annak a Malhyvernek a lelkiállapota, aki bizalmas naplójában ezt a lelkiismeretvizsgálatot írta, ennek a hősi, de gyermekes gondolkodásu rokkantnak a divatos szép asszonyhoz éppen róla mondott szavaival! Cécile Machault egész nyáron Gorrevoddal udvaroltatott magának, Deauville-ben. Ősszel Párisban folytatta. Azt hitte, hogy ezzel izgatja és csigázza Larzac-ot, akivel, mióta a fiatalember Auvergne-ből visszatért, a legkülönösebb viszonyban volt. Tízser is kibékültek és összeharagudtak, szakítottak és újra megbarátkoztak. Nem volt ez egyéb, mint az a szomorú szerelmi játék, amelyhez semmi köze a szívnek. A kacér asszonyt nagvon bántotta a dolog. Most már vagy egy hete tartott a szakítási időszak. Most is csak azért fogadta el Gorrevod meghívását a Lotosba, mert azt remélte, hogy viszontlátja ott Xaviert, és Gorrevod is csak azért hívta meg, mert biztosan tudta, hogy Xavier ott lesz, de más nővel, egy félvilági hölgygel, akiről tudta, hogy pár nap óta fölcsipte a barátját.

— Hát mi az ujság? — válaszolta Cécile kérdésére, leülve az asztal mellé, amely mellett a pincér, akinek kíváncsi tekintete öt hónappal ezelőtt annyira bántotta Odette-et, a bőkezű törzsvendégeknek kijáró alázattal várta parrancsait.

— Teát és apró süteményt, nemde? ... — És midőn egy beleegyező intésre eltávozott, Gorrevod így folytatta: — Nos hát a Malhyver-palotát eladták.

— Kétségtől valami amerikaiaknak — mondta Cécile.

— Nem, egy banknak.

— Az egyre megy.

— A Grand Comptoir-nak. Hogy mit nyertek ezek a zugbankárok 1914 óta. Ezt is a háború csinalta! ...

És hogy nagyobb nyomatékot adjon antimilitarista kijelentésének, botja végével nevetve ráütött falábara, azután gunyos és rosszindulatu pillantással vizsgálva Madame Machault-t, így szólt:

— Van más ujság is: Géraud de Malhyver Párisban van.

— Odette nélkül, képzelem? — jegyezte meg Cécile.

— Odette nélkül, természetesen. Ami a féltékenységet illeti, ez aztán féltékeny ...

— Hagyjon békében. Ha ott marad vele Auvergne-ben, azért teszi, mert képviselő akar lenni, ez egészen egyszerű.

— Én is azt hittem eddig — mondta Gorrevod, — de mióta láttam Larzac-kal ...

— Larzac-kal? — kérdezte Cécile, akit hirtelen érdekelni kezdett a dolog. És hirtelen felhagyott vele, hogy a termet kutassa vizsga pillantással, mint Odette öt hónappal ezelőtt. Óh, milyen patetikus valami volt ennek a két féltékeny, de egymástól annyira elütő nőnek egyformán nyugtalan keresésében, ugyanazon a színen!

— Larzac-kal, — ismételte Gorrevod. — Xavier és én együtt mentünk lefelé a Bourgogne-utcán. Én a hadügyminisztériumból jöttem, ahová

egyik szegény közlegényemet mentem ajánlani, Larzac a Verneuillet utcából jött, ahol nagybátyja lakik, aki rosszabbul van. A Saint-Dominique-utca torkolatánál találkoztunk és innen együtt haladtunk tovább. Alig tehattunk husz lépést, Géraud-t pillantottam meg. „Nini — kiáltottam, — Malhyver!...” És felé indultam... Larzac eltűnt mellőlem. Mozdulatlanul állt és egy régiségkereskedő kirakatának szemléletébe volt elmerülve. Ahogy itt lát engem, megszorítom Géraud kezét és megkérdem: hogy és mint?

— És azután?

— Azután: Jónapot, jónapot... Hogy van a feleséged? — „Nagyon jól. Kissé sietős a dolgom.” — Visszamégy vidékre? — „Igen, csak az ügyeimet jöttem elintézni.” — Persze. Eladod a palotádat? ... — „Háboru után vagyunk. Mindnyájunkat ruinált kissé, mint Európát.” — De azt hittem, a nagynénétek ...

— Mese az egész, — válaszolta Géraud ...

— Képzeld el, hogy ez alatt az egész idő alatt alig egy paraszthajszál választotta el egymástól, amint mondani szokták, Larzac-ot, aki két lépésnyire még mindig megkövülten állt kirakata előtt, és a másikat, akinek lehetetlen volt őt észre nem vennie. És semmi, tekintetének egy villanása, hangjának egy árnyalatnyi elváltozása nem árulta ezt el... Elváltunk. Ő ugyanazon a gyalogjárón folytatta tovább útját. Érti, ugyanazon a gyalogjárón. Ennyire állottak egymástól. — A botja gombját mutatta. — És semmi, semmi, semmi! ... Ez csak elég világos ...

— És Larzac?

— Olyan sápadt volt, hogy megesett rajta a szivem. Egy szót sem szólt arról, ami történt. És én nem intéztem hozzá kérdést. De mennyire összefügg ez egymással: Odette elutazása, Larzac

látogatása kastélyukban és a kapkodása azóta : örült bankjai, kétszázezer frank egy lapra Deauville-ben. Igaz, hogy megnyerte, de milyen arccal! És az a tyukgyűjtemény . . . Nézze csak, itt van az ujjal!

És gonoszabb arckifejezéssel, mint bármikor, ra kényszerítette Cécile-t, hogy — akárcsak Odette valamikor — nézze, mint táncol az elegáns Xavier, aki végre megérkezett, vetélytársnőjével : egy fiatal és csinos teremtéssel, aki a legutolsó divat szerint volt öltözve, vagy helyesebben levetkőzve; s aki husz éves kora dacára úgy ki volt festve, mint valami hatvanéves szépség, aki még mindig nem akar letenni a szerelemről; csaknem olyan hajlékony bájjal táncolt, mint lovagja, akinek lesóványodott és beesett arca nagyon is igazolta a titkos bánat gyanuját, amellyel a maliciózus Gorrevod illette.

— De igen, — folytatta, — olyan egyszerű a dolog. Géraud rajtaespte a szerelmes párocskát, megbocsátott azalatt a feltétel alatt, hogy az aszszony nem látja többé viszont Xavier-t. És Xavier most nagyon szerencsétlen. Feledni szeretne . . . Vagy visszaemlékezni. Nem találja, hogy ez a kis macska — statiszta az Odeon-ban — hasonlít Odette-hez? Ugy látszik ez a nagy szenvedélye és a Malhyveré szintén! . . .

— Nem nagyon büszke egyik sem, — mondta Cécile Machault anélkül, hogy egyenes választ adott volna a kérdésre. — Ha valaki a nagy szenvedélyt játssza, legalább logikusnak kell lennie. A férj, aki őt, a szerető, aki megszökteti kedvesét, a halálos párbaj, — ez a nagy szenvedély. Malhyver tökfilkó, aki csak a háboruban állta meg a helyét, ebben bizonyos lehet. Alighanem leveleket talált. Azután eljátszották előtte a platonikus szerelem komédiáját és ő elhitte. Én kitarok a magam kis ötlete mellett. Malhyver képviselő akar lenni és

Odette egész barátságosan vacsorázott Larzac-kal... Ami őt illeti... csak rajta lepődöm meg, mért tűrte el, hogy Malhyver nem üdvözölte. Olyan bátor ember!...

— Malhyver szintén bátor, — mondotta Gorrevod — azután mert szerette a fölényes embergyűlölőt játszani, hozzátette : — Hát tessék, ilyenek a nagyvilági emberek. Nincs dráma a nagyvilágban. Minden csak látszat.

* Ez nem mindig igaz.

...
e
r

